Paris'ten Pera'ya Sinema ve Rum Sinemacılar

YKY
Yapı Kredi Yayınları

Yorgo Bozis - Sula Bozis

PARİS'TEN PERA'YA SİNEMA
ve
RUM SİNEMACILAR

Yorgo Bozis 1939'da İstanbul'da doğdu. Zoğrafyon Rum Erkek Lisesi ve İstanbul Üniversitesi İşletme Bölümü'nden mezun oldu. Ekonominin yanı sıra sinema dalında çalışmalar yürüttü. 1960'lı yıllarda İstanbul'da kurulan Sinematek'in (1965) üyelerinden oluşan, aydın, sanatçı, üniversiteli gençlerden sinema tutkunu (aralarında Yorgo Bozis'in de bulunduğu) büyük bir grup "Sinema Platformu" hareketini kurdu. Amaçları çağdaş, ilerici, toplumsal bir sinema yaratmaktı. 1980'e kadar 50'ye yakın politik belgesel yaptılar. Ayrıca Y. Bozis *Genç Sinema* (1968-1971) dergisi ile *Çağdaş Sinema* (1974-75) dergilerinin kurucuları arasındaydı. Dergilerin içeriğini oluşturan yazılar, çağdaş sinemanın ve Türk sinemasının sorunsalları ile ilgiliydi. Türkiye Sinema Eleştirmenleri Derneği ve Sinema Yazarları Derneği üyesi olan Yorgo Bozis ayrıca "Çağdaş Ltd" film şirketinin kurucularındandı ve 1978-1979 arası Sinematek'in genel sekreteriydi. Çeşitli dergilerde ve günlük *Politika* gazetesinde sinema eleştirileri yazdı. Yaptığı belgeseller *Kâğıttan Kaplanlar* (1971), *Ayvalık Zeytinciliği* (1974), *Taksim 1 Mayıs* (1977), *Arkası Yarın* (TRT, dizi film-1979).
1980'de Atina'ya yerleşti. *Barko Dokuma Fabrikası Grevi* (1981) *Tersanedeki Garip Olaylar* (1985) tiyatro oyunlarını yazıp sahneledi. 1984'te *Karanlık Zamanlarda* belgeselini çekti. Türkçeden Yunancaya ve Yunancadan Türkçeye şiir ve edebiyat çevirileri yaptı. *Tetarto, Politistiki, Sanat ve Kültür, Eginea, Deksameni, Kinsterna, Dimokratiki* dergilerinde edebiyat yazıları ve sinema eleştirileri yazdı.
1987'den 2006'ya kadar "Cinemax", BBDO/ATH, MASS, BBC, MONDIAL, TAF reklam şirketlerinde mali müşavir ve ekonomi danışmanı olarak çalıştı.
Kasım 2006'da Atina'da öldü.

Sula Bozis (İstanbul) 1970'ten başlayarak İstanbul'da tiyatro kostümcüsü ve ilk "etnik" moda tasarımcısı olarak çalıştı. Ayrıca, 1967'den bu yana İstanbul ve Anadolu'daki geleneksel el sanatları ile özellikle sanayi öncesi kadın emeğini araştırmaktadır. Bu çerçeve doğrultusunda Osmanlı dönemi pamuklu ve ipekli dokuma, makrama, çevre, yazma ve yemek tarihi kültürü üstüne kitapları, makaleleri, sempozyum tebliğleri ve üniversite seminerleri vardır. Çalışmaları 1980'den beri Atina'da, 2012'den bu yana da İstanbul'da sürdürmektedir. İstanbul yazmaları ve Bursa ipekli kumaşları üzerine müze ve kültür evlerinde sergiler hazırlamıştır. 1993'te kurucu ve yöneticisi olduğu Bosforis Arşivi bünyesinde sözlü tarih çalışmalarını günümüze dek sürdürmekte, 1990'da edebiyatçı Dido Sotiriu'nun yaşamıyla ilgili Alman Televizyonu'nda yapılan belgesel film çalışmasına, 2003'te mübadele üstüne TV Arte'nin yaptığı belgesel film çalışmasına katıldı. 2010'da Adalar Müzesi'nin çalışmalarına ve Santral İstanbul'da düzenlenen *İstanbul* sergisi için yapılan çalışmalara arşivinden görsel malzeme ve belgesel filmle katıldı. Yunan devlet ve özel televizyon kanalları için yapılan dizilerde (*Benden Selam Söyle Anadolu'ya, İzmir Büyücüleri, Niovi'nin Çocukları*) ve filmlerde (*Bir Tutam Baharat, Gelinler*) danışman olarak çalışmaktadır.

Yayımlanan Yunanca çalışmaları: *Boğaziçi Yazmaları* (1989), *Bursa İpekli Dokumaları* (1991), *İstanbul Rumlarının Mutfak Kültürü* (1994), *Kapadokya, İonya, Pontus Rumlarının Tat Gelenekleri* (1997), *Anadolu Makramaları* (1998), *Kokona Yazmaları* (1998), *Pera Rum Cemaati*, CD ROM (2000), *Pera Rum Cemaati* (2002), *Anadolu Rumlarının Mutfak Kültürü* (2006, aynı yıl *Elefterotipia* gazetesinin gastronomi ödülünü aldı), *Sula Bozis'in İstanbul Ajandası* (2010), *İstanbul'un Kahve ve Meyhane Geleneği* (2011), *Paris'ten Pera'ya İstanbul'un Rum Sinemacıları* (2011).

Türkçede yayımlanan kitapları: *İstanbul Lezzeti* (1996) ve *Kapadokya Lezzeti* (2004). *İstanbul Rumları* (2011), *İstanbul Rumlarından Yemek Tarifleri* (2012).

YORGO BOZİS - SULA BOZİS

PARİS'TEN PERA'YA SİNEMA
ve
RUM SİNEMACILAR

Yunanca aslından çeviren:
Sula Bozis

YKY
Yapı Kredi Yayınları

Yapı Kredi Yayınları - 4073
Sanat - 200

Paris'ten Pera'ya Sinema ve Rum Sinemacılar / Yorgo Bozis-Sula Bozis
Özgün adı: Apo to Parisi sto Pera - Elines Kinimatografistes tis Polis
Çeviren: Sula Bozis

Kitap editörü: Fahri Güllüoğlu
Düzelti: Filiz Özkan

Kapak tasarımı: Nahide Dikel
Grafik uygulama: İlknur Efe

Baskı: Pasifik Ofset Ltd. Şti.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat:2 Haramidere - Avcılar / İstanbul
Telefon: (0 212) 412 17 77
Sertifika No: 12027

Çeviriye temel alınan baskı: Topos, 2011, Atina
1. baskı: İstanbul, Mart 2014
ISBN 978-975-08-2694-8

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2013
Sertifika No: 12334
© Sula Bozis, 2013
Kitapta kullanılan fotoğraflar Sula Bozis Vosporis Arşivi'ne aittir.
İzinsiz kullanılamaz.

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 142 Odakule İş Merkezi Kat: 3 Beyoğlu 34430 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr

Can Dostlar,
Onat Kutlar,
Atıf Yılmaz,
ve
Yılmaz Güney'e ...

İÇİNDEKİLER

Giriş • 11

Önsöz • 13

İstanbullu Rum Sinemacılar: Bilinmeyen Bir Hikâye • 17

Sponek Birahanesi'nde Gerçekleşen İlk Film Gösterimleri • 23

Petros Raftopulos'un Odeon Tiyatrosu'nda
Gerçekleştirdiği Film Gösterimi • 29

Aleksandros Lagusis'in Odeon Tiyatrosu'nda
Başlattığı Sinema Faaliyetleri (1909-1913) • 37

Apostolos ve Antonis Psihuli Kardeşler'in
Mnimatakia'da Gerçekleştirdikleri (Théatre Des Petits-Champs)
Film Gösterimleri • 41

Andreas Ksenatos ve Andreas Livadas'ın Omonia (Concordia)
Tiyatrosu'nda Gerçekleştirdikleri Film Gösterimleri • 47

Sinemanın Pera Sahnesinden Kısa Süreliğine Çekilmesi ve
Geri Gelmesinde Sihirbaz Sinemacı Georges Méliès'nin Rolü • 53

İoannis Kilikinis'in Theatro Pikilion'da (Variété Tiyatrosu)
Gerçekleştirdiği Sinema Faaliyetleri • 59

Pera'da Kaliteli Film Gösterimleri Yapmakla Tanınan
Tiyatro İşletmecisi İoannis Tamburidis • 63

Varyete (Variété) Tiyatrosu'nda
Gerçekleştirilen Film Gösterimleri • 67

Nikos Metaksatos • 71

Seyyar Gösterimlerden Sinema Salonlarına • 73

Pathé Sineması Müdürü Stavros Papadopulos • 81

Santral (Central, 1910) ve Ekler (Eclair, 1913)
Sinemaları'nın İşletmecisi Emanuil Kiriakopulos • 87

Orientaux (1910) ve Parlant (1912) Sinemaları'nın
İşletmecisi Fedon Pashalidis • 91

Çangopulos Ailesinin Yöneticisi Olduğu Luxembourg (1914),
Eclair (1926) ve Gloria (1929) Sinemaları • 97

Amerikan Sineması'nın Kurucusu Panayiotis Hrisos (1912) • 101

1913-1922 Yıllarında Pera'daki Diğer Sinemalar • 105

Pera'daki Rum Kahvehanelerinde
Gerçekleştirilen Film Gösterimleri • 119

Rum Derneklerinde Düzenlenen Film Gösterimleri • 121

20. Yüzyılın İlk Çeyreğinde İstanbul'un Değişik Semtlerinde ve
Banliyölerinde Gerçekleştirilen Film Gösterimleriyle İlgili Bilgiler • 125

Politik İçerikli Sinema Gösterimleri • 131

1924'ten Sonra Türk Sineması • 139

İstanbullu Rum Yapımcı, Oyuncu, Yönetmen ve Teknisyenler • 157

Türk Sinemasında Çalışmış Rum Teknisyenler • 179

Kaynakça • 223

Özel Adlar Dizini • 229

Film Adları Dizini • 237

Orijinal Cinema Pathé afişi 1906
"En ünlü yönetmenler ve starlar." Centre Georges Pompidou-Flammarion yayını.

GİRİŞ

Okuyucunun eline ulaşan bu çalışmanın içeriği, takriben 100 yılı aşkın sinema tarihinin küçük ve hüzünlü bir bölümünü oluşturuyor. Beyazperdenin büyük isimleri ve şaheserleri ile karşılaştırıldığında bu kitap bütünü anlamaya yarayacak ayrıntılara ağırlık veren, mütevazı bir çalışma sayılabilir. İstanbul Rumlarına gelince: Onların artık kubbede hoş bir seda olmaları tarihsel gerçeğin üzücü olan kısmı...

Bu çalışma 15 yıl önce şekillenmeye başladı. Zaman içerisinde aralıklarla devam etti. Özellikle 1940'tan önceki Rum sinemacıların çalışmalarına ilişkin yazılı bilgiler çok sınırlı ve yok denecek kadar az olduğundan, bu konuda köklü bir araştırma yapmak zorunluluğu doğdu.

Başlıca araştırma kaynağımı gazeteler, dergiler ve takvimler, İstanbul Rum basınının 1895'ten başlayarak günümüze kadar gelen arşivleri ve British Museum Kütüphanesi'nden edindiğimiz *The Levant Herald and Eastern Express* (1886-1913) ve *Le Moniteur Oriental* (1917-1919) gazetelerinin yıllıkları oluşturdu.

Emektar Rum sinemacılar ve onların aileleri ile yapılan bir dizi röportaj araştırmamıza önemli katkı sağladı. Bunun yanı sıra, az sayıda da olsa hâlâ var olan sinema içerikli arşivin incelenmesi, ayrıca Beyoğlu sinemalarının ilk yıllarını anımsayan bazı çok yaşlı İstanbullu Rumların anlattıkları çalışmamız açısından değerli bir kaynak oldu.

Kaynakçada sinema ile ilgili eserler, İstanbullu Rumların anı kitapları, konu ile ilgili eski ve güncel yayınlar, ayrıntılı bir şekilde belirtilmektedir.

1965-1980 yılları arasında İstanbul'da sinema alanındaki teorik çalışmalarımın yanı sıra, günümüz söylemi ile belirtmek gerekirse, sinema tarihinin ikinci elli yılı olarak tanımlanan dönemini, tutkuyla aralıksız takip etmem bu çalışmanın şekillenmesinde sanırım belirleyici etken oldu.

Sanayileşmiş dünyanın icadı olan sinema başından beri ekonomik, teknolojik, ideolojik ve sanatsal ilişkilerin bağlantısından oluşmuştur. Bu nedenle sinemayı araştırmaya yönelik çalışmalar tüm bu boyutların incelenmesini zorunlu kılar.

Bu çalışma, sadece sinema olaylarını ve filmleri ile bu çalışmalara katılan kişilerin isimlerini saymakla sınırlı kalmayı amaçlamıyor. Ayrıca çoğu zaman araştırmacılarda saplantıya dönüşen ve tarihte bir ilki amaçlayan kronolojik bir katalog oluşturma niyetini de taşımıyor. Niyetim, Rum merkezli olmadan, Rum cemaatinin özelliğini mutlak değer olarak göstermeden, başarabildiğim ölçüde İstanbul'a sinemanın gelişini keşfetmek, tasvir etmek, yeniden canlandırmak ve İstanbullu Rumların sinemadaki katkısını gerçek boyutlarıyla sergilemektir.

Sinemanın İstanbul'daki birinci dönemi 1896'da başlar ve 1922'de sona erer. Bu dönemde, seyyar sinemacılar, yeniliğe açık tiyatro işletmecileri ve yöneticileri olumsuz koşullara karşın (elektrik şebekesinin yokluğu, sansür vs) sinemanın tanınmasına ve sevilmesine ön ayak oldular. Meşrutiyet'in ilanından sonra (1908) seyyar gösteriler yerini Pera'daki sinema salonlarına bıraktı. Bu salonların yöneticileri mesleğini seven, yenilikçi ve başarılı kişilerdi.

Yine bu dönemde, İstanbul Rum cemaatinin içinden çıkan, kültür ve sanat alanındaki gelişmeleri öğrenmeye açık olan Yunanlı sinema tarihçisi ve Cinèmathéque'in (Sinematek) kurucusu Aglaia Mitropulu'ya göre, "Balkanların ilk sinemacısı", Avrupa'da eğitim görmüş Fenerli Dimitris Meravidis'tir.

Rumlar, 19. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Pera'daki sinemaların izleyici kitlesini oluşturdu. Ayrıca yabancı film ithalatı ve temsilciliği ile sinema (gösterim) makineleri ithalatı ve sinema yöneticiliği gibi birçok alanda çok başarılı çalışmalar ortaya koydular.

Osmanlı Devleti'nin resmi nüfus sayımına göre, 1912'de İstanbul'daki Rum cemaatinin nüfusu 330.906 olarak belirlenmiştir. 1923'te Cumhuriyet'in ilanıyla başlayan ikinci dönemde ve Kurtuluş Savaşı ertesinde yaşanılan baskılar sonucu, İstanbul Rumları sayıca azaldı. Yeni dönemde birtakım olumsuz devlet müdahaleleri her türlü yenilikçi teşebbüs için cesaret kırıcı oldu.

1930'larda, Yeşilçam'da ithalatçı, yapımcı, dağıtımcı olarak faaliyet gösteren birkaç Rum film şirketinin olduğunu görürüz. 1940'lardan başlayarak yavaş fakat emin adımlarla ilerleyen, ancak henüz küçük endüstri aşamasında olan genç Yeşilçam sinemasında çok sayıda yetenekli ve başarılı Rum teknisyen, kameraman, ses teknisyeni ve montajcı vb ortaya çıkmıştır. Bu arada Türk-Yunan ilişkilerinin düzelmeye başladığı dönemlerde (bu dönemler kısa ve geçici olsa da) birkaç ortak yapımın varlığından söz etmeliyiz.

20. yüzyıl başında Pera yaşamı ve sinema ile ilgili genel iklimi yansıtmak için, İngilizce ve Fransızca yayınların yanı sıra özellikle o yılların İstanbul Rum basınına ağırlık verdiğimi ve oradan edindiğim belgelere dayanarak çalışmamı hazırladığımı belirtmek isterim.

Yorgo Bozis
Atina, İlkbahar, 2006

ÖNSÖZ

Paris'ten Pera'ya Sinema kitabının ikinci bölümünün başka bir yazar tarafından yazılmasının nedenini okuyucu ile paylaşmak istiyorum. İstanbul'un sinema tarihi üstüne bir kitap yazmayı düşünmediğimi belirtmem gerekiyor. 1990'lı yıllarda Vosporis arşivinin yöneticisi olarak sözlü tarih çalışması kapsamında, 1980'den önce Türk sinemasına emeği geçmiş birkaç oyuncu, görüntü yönetmeni, ses teknisyeni, montajcı ile Yeşilçam'da sinema şirketi sahibi Rum ailelere ait sinema ile ilgili anlatı ve fotoğraf örneklerinden oluşan büyük bir arşiv oluşturdum. Bu çalışmayı yaptığım yıllarda derlenen malzemeyi yirmi yıl sonra kullanarak kitabın takriben yarısını yazacağım aklımın ucundan geçmemişti. Ayrıca, Yorgo'nun 2006'nın ilkbaharında bitirdiği birinci bölümünü, aramızdan ayrılışının üçüncü yılında tekrar tekrar okuyarak konuya aşina olmaya çalıştım. Burada belirtmem gereken çok önemli bir konu, 1965 yılında İstanbul'da Sinematek'in açılmasının bizi ve bir sürü başka genç insanı ne denli etkilediğidir. Yorgo ile birlikte ilk üyelerdendik. Sinematek bizim için dünya kültürüne açılan pencereydi. Kostas Yerasimu eşi psikolog Atina Yerasimu ile oğulları can dostlarımız Stefan Yerasimos ile eşi Eleni ve bir süre sonra arkadaşlarımız Lefteris Mizancıoğlu ile Angela Piliuri de ilk yılın üyelerindendi. Gösterilen hiçbir filmi kaçırmamaya dikkat ederek, yıllarca dünya sinemasının ünlü örneklerini altyazısız ve birkaç paragraflık bir sinopsis ile izledik. Dünyayı sinema yoluyla değiştirmeyi düşleyen, romantik sayılabilecek ve aralarında Yorgo Bozis'in de yer aldığı gençler bir grup oluşturmuştu. Bu grup, 1980'e kadar evimizde devamlı toplanıp, büyük bir tutkuyla sinema üstüne kuramsal dergiler hazırlayıp senaryolar yazıp, çektiği birtakım toplumcu belgesel filmin finansmanını kendileri karşılamaya çalıştı. Ancak, uzun metrajlı filmlerin finansmanını denkleştiremeyip, ciddi teorik çalışmaların yanında düşledikleri ve senaryosunu yazdıkları filmleri çekemediler.

Paris'ten Pera'ya Sinema kitabına gelince Efsaneler Şehri İstanbul'un, sinemanın büyüsüne ilgisiz kalması olanaksızdı. Sinemanın Paris'teki tarihsel gösteriminin üzerinden bir yıl bile geçmeden Pera'da izleyici ile buluşması

da bunu doğrulamaktadır. Bu yeni sanat olayının, Osmanlı başkentinin tek kozmopolit semtinde sergilenmesi çok doğaldı. İmparatorluğun Batı'ya açılan ve ilk çağdaş penceresini oluşturan Pera'daki nüfusu incelerken, büyük çoğunluğunu oluşturan Rumların yanı sıra Levantenlerin, Osmanlı yöneticileriyle ailelerinin, Ermenilerin ve başka etnik grupların yaşadığını görürüz. Sinema, Pera Burjuvazisini büyüledi; kısa zamanda yayılıp daha sonra geniş halk yığınlarının ulaşabileceği ucuz ve masalımsı eğlencesi haline geldi. İlk dönem sinema salonu işletmecileri ve yöneticileri arasında, 19. yüzyıl ortalarından başlayarak, ekonomik sebeplerden dolayı "taşı toprağı altın" sayılan Osmanlı başkentine gelen Epirüslü, Karpenisili, Yediadalı, Kiklades adalı birinci ve ikinci nesil göçmenler yer almaktadır. Yeniliklere açık, başarılı olmak için çalışan bu zeki gençler dönemin nabzını yakalayıp, önceleri Cadde-i Kebir'de ilk birahaneleri ve kafeşantanları açtılar. Daha sonra, tiyatro işletmecisi ve yöneticisi oldular. Sinema sektöründen kazanç sağlanabileceğini keşfettiklerinde, bu meslek dalına da yöneldiler ve bu alanda da başarılı oldular.

20. yüzyılın ilk çeyreği biterken Lozan Antlaşması'nın imzalanması sonucunda Anadolu'dan göç etmek zorunda kalan Rumların yanı sıra, İstanbul'da sayısı kısmen azalmasına rağmen yine de yaşamlarını sürdüren Rum cemaati zaman zaman yaşadığı olumsuz şartlara rağmen ekonomik alandaki gücünü büyük ölçüde korudu. Ne ki cemaatin bu dönemdeki iç dinamiği, yapısal konumu ve denetim mekanizmaları muhafazakâr özellikler barındırıyordu. Bu yapı içerisinde, gururlu, suskun, ürkek; mesleğinde başarılı, dürüst, terbiyeli, işine, ailesine saygılı ve dinsel duyguları kuvvetli bir insan modeli oluşmuştu. Ne yazık ki kültürel yaşam ekonomik güçle ters orantılıydı. İstanbullu Rumlar Cumhuriyet yıllarında sanat ve edebiyat etkinlikleriyle amatörce uğraşıp nitelikli, kültür eserlerini "tüketerek" yaşadılar. Fakat sanat ve edebiyat dallarında yaratıcı ürünler veremediler.

Birkaç Rum genci önce sessiz sinemanın önemli yapıtlarında ve İstanbul'da 19. yüzyıl ortalarından başlayan büyük fotoğrafçılar geleneğinde yer alan Abdullah Kardeşler, Kargopulos Adriomenos, Apollon, Fivüs gibi isimlerden etkilenerek fotoğrafçılık sanatıyla ilgilenmeye başladılar. Bu gençler, daha sonra o yıllarda çok yeni bir iş kolu olan sinema teknisyenliği mesleğinde çalışmaya başladı. Altyapısı henüz tam oluşmamış Yeşilçam Sineması'nda; görüntü yönetmenliği, ses teknisyenliği, montaj dallarında çok başarılı çalışmalar sergileyerek, Türk sinemasının ünlü teknisyenler panteonunda yerlerini aldılar.

Bazı Rum sinema salonu sahiplerinin, kaliteli film ithalatçılarının, salon yöneticilerinin sinema dalındaki başarıları yadsınamaz. Ancak sinema alanındaki yaratıcı çalışmaların temelini oluşturan senaryo yazarlığı, yönet-

menlik, oyunculuk alanında başarılı olabilmiş Rumlardan bahsedemeyiz. Rum cemaatin bünyesinde kendini geliştiren, kaliteli amatör tiyatro oyuncuları ne yazık ki profesyonel çalışmalara yönlendirilmediler. 1990'lı yıllarda Saray Sineması'nın yöneticilerinden ve Koçanga Film Şirketi'nin sahiplerinden Filotas Çangopulos bize: "Rumlar ticaret alanında çok başarılıydı. Okumaya hevesli olmayan gençleri aile ve okul değişik meslek dallarına yönlendiriyordu. Türk sinemasında Rum yönetmen yoktur, çünkü gençler bu meslekten para kazanmayacaklarını biliyordu." Amatör tiyatronun başarılı erkek oyuncuları sanırım bu nedenle profesyonel sinemada şanslarını denemediler. Aynı tiyatronun kadın oyuncularına gelince; eş-anne ve iyi ev kadını motifi ile eğitilen genç kızların tek seçeneği iyi bir evlilik yapmaktı. Senaryo yazımında ise, İstanbullu Rumların gündelik yaşamını eleştirel bir bakışla hikâye ve romanlarında konu edinecek bir edebiyat ürünü ne yazık ki günümüze kadar yazılmadı. İstanbul Rum cemaatinin günlük yaşamını eserlerinde işleyen ilk Rum hikâyecisi Aleksandra Papadopulu'nun 1900 yıllarında başlattığı edebiyat geleneği ürün vermedi. İstanbullu Rumların bünyesinden ne yazık ki ne bir romancı Stratis Çirkas ne de bir hikâyeci Dimitris Hatzis çıktı...

Anıları ve fotoğraf örnekleri ile bu çalışmanın zenginleşmesine katkıda bulunan bütün dostlara buradan teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca Atina'da kitabın ilk redaksiyonunu üstlenen değerli dostum Ebru İşeri Erdoğan'a ve *Levant Herald* ve *Le Moniteur Oriental* gazetelerinin gerekli sayılarını British Museum Kütüphanesi'nde araştırarak çalışmamıza büyük katkıda bulunan İzmini Papakyrilou'ya, bibliografyayı hazırlayan Despina Gogu'ya ve sessiz filmlerin başlıklarını ve filmdeki oyuncuların isimlerini filmlerin anadillerinde araştırıp yazan Anna Ubbelohde'ye teşekkürlerimi buradan belirtmeliyim. Ayrıca kitabın Türkçe baskısında emeği geçen bütün arkadaşlara şükranlarımı belirtmek istiyorum.

Sula Bozis
Atina, Sonbahar, 2012

Pathe Freres şirketinin orijinal amblemli afişi

İSTANBULLU RUM SİNEMACILAR: BİLİNMEYEN BİR HİKÂYE

Paris'te, Lumière Kardeşler'in ilk sinema gösteriminin üzerinden henüz bir yıl bile geçmeden, 1896 yılının kışı başlarken İstanbul'da izleyici, ilk kez sinema ile tanıştı. İlk film gösterimleri Pera'da gerçekleşti. İzleyicilerin sinemaya gösterdiği ilgi nedeniyle üç ünlü tiyatroda film gösterimi başladı: Kefalonya adası kökenli Petrakis Raftopulos'un yönetimindeki Odeon (Odion) Tiyatrosu, Kiklades takımadalarından birisi olan Sifnos kökenli Psihuli Kardeşler'in Tepebaşı'ndaki Mnimatakia Tiyatrosu ve Kefalonya adası kökenli Andreas Livadas ile Andreas Ksenatos'un işlettiği Concordia Tiyatrosu'nda sinemaseverler bu yeni gösterinin müdavimi oldu. 1908 yılına kadar, II. Abdülhamid'in kentteki ışıklandırma yasağı film gösterimlerini Pera'daki tiyatrolardan, çevre tiyatrolarına, kahvelere ve Rum kültür evlerinin salonlarına taşıdı. Örneğin Proodos Eğitimsever Derneği Zaharofios Tatavla (Kurtuluş) Cemaati'ne ait salonda, sürekli film gösterimleri düzenliyordu. Bu salonda Patrik III. İoakim, Mayıs 1912'de film gösterimlerini izlemişti. Buna karşın özellikle Müslüman kadınların 1923'e kadar sinemaya gitmeleri dini çevreler tarafından yasaklanıyordu.

1910'da elektrik kullanımının artmasıyla Pera'da açılan sinema salonlarının sayısı çoğaldı. Bu sinema salonlarının çoğu Rumlar tarafından işletiliyordu: Emanuil Kiriakopulos 1910 yılında Santral, 1913 yılında da Ekler Sinemaları'nı açtı. Fedon Pashalidis 1910 yılında Orientaux ve 1912 yılında Parlant Sinemaları'nı, Panayiotis Hrisos ise 1912 yılında Amerikan Sineması'nı açtılar. Tilemahos Spiridis 1913 yılında Gaumont

Lumière Kardeşler

Sineması'nı işletti. Bir yıl sonra Kostas ve Nikos Çangopulos kardeşler bu sinemayı devralıp, adını Luxembourg (Lüksemburg) olarak değiştirip işletmeye başladılar (1914).

20. yüzyıl başında İstanbul nüfusunun üçte birini oluşturan Rumlar, bir halk eğlencesi olan sinemanın müdavimi olurken, birçok Rum işadamı sinemayı meslek olarak seçti. 1920'de yayımlanan Amerikan rehberi *Constantinople Today*'de yer alan bir istatistikte, İstanbul'daki eğlence sektörünün yüzde seksen üçünün Rumlara ait olduğu belirtiliyordu.

II. Abdülhamid döneminde uygulanan sansür, şehrin ışıklandırılmaması ve komprador ekonomik sistemi, o yıllarda film sektörünün gelişmesini engelledi. 20. yüzyıl başından itibaren, İstanbul'un günlük yaşamını görüntüleyen ilk Rum kamera operatörü Fenerli Dimitris Meravidis'in dışında sinemanın yaratıcı bölümünde yer alan İstanbullu Rumların sayısı azdır. 1922'den önce bu alanda çalışan bir başka görüntü yönetmeni ise İzmirli Yorgo Prokopiu'dur.

1930'lu yılların sonlarına doğru Nâzım Hikmet'in *Güneşe Doğru* (1937) filminin görüntü yönetmeni olan Lazaros Yazıcıoğlu (Yrafopulos) ile film eleştirmeni, yapımcı, reklam ve haber filmi yönetmeni olan, ayrıca, Cannes ve Venedik Film Festivalleri'nden sanatsal filmler ithal eden Ceylan Film'in sahibi Antonis Apostolu, Cumhuriyet'in Erken Dönemi'nde, sinema alanındaki çalışmalarıyla tanınan kişilerin başını çekiyordu.

1940'lı yıllardan başlayarak, bir grup Rum teknisyen Türk sinemasında çalışmış, alaylı ünlü teknisyenlerin arasında yer alır: 1944-1976 arası siyah-

Dimitris Meravidis

beyaz ve renkli yaklaşık 120 filmin görüntü yönetmeni olan, Kriton İliadis, en iyi görüntü yönetmeni olarak altı kez ödüllendirilir. İoakim Filmeridis, görüntü yönetmeni olarak Elia Kazan'dan Hollywood'da çalışma teklifi aldı. 1963'te Berlin Film Festivali'nde birincilikle ödüllendirilen Metin Erksan'ın *Susuz Yaz* filminin ses operatörü olan Yorgos İliadis 500'e yakın Türk filminin ses operatörü idi. Başka bir ünlü görüntü yönetmeni Manasi Filmeridis 1945-1973 arasında yüz yirmiye yakın siyah-beyaz ve renkli filmin görüntü yönetmenliğini yapmıştı. Rum asıllı öteki görüntü yönetmenleri Yianni (Coni) Kurteşoğlu ile Kostas Psaras'tı. Kırk yıla yakın bir süre film montajında çalışan ve ayrıca Yılmaz Güney filmlerinin montajını da yapan Diamantis Filmeridis ile Markos Buduris, ve Alekos Aleksandru da Türk sinemasındaki başarılı montaj çalışmaları nedeniyle ödüllendirildiler.

Kozmopolit Pera'da Sinemanın Tarihi

19. yüzyılın ikinci yarısında hızla gelişmeye başlayan Pera semtinin kozmopolit kültürel merkezi, o günün adıyla Cadde-i Kebir'dir (Fransızların Grand Rue de Perası, günümüzün İstiklal Caddesi).[1] Cadde-i Kebir, Osmanlı başkentinin ilk Avrupai caddesidir. Türk sinema tarihçisi Nijat Özön[2] "Bu semt, Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içinde bir bakıma imtiyazlı bir adacığı oluşturuyordu" diye çok isabetli bir yorum yapar.

İstanbul nüfusunun en kozmopolit parçasını oluşturan semt sakinleri, Batı'nın yeniliklerine açık ve gösteri alanındaki gelişmelerin devamlı izleyicisiydi. Örnek olarak, Verdi'nin *Il Trovatore* operası, Roma'da[3] ilk sergilenişinden takriben dokuz ay sonra, 13 Kasım 1853'te lüks Naum Tiyatrosu'nda sahnelendi.

Journal de Constantinople gazetesinin 26 Eylül 1843 tarihli sayısına göre Pera'da Galatasaray Lisesi'ne yakın bir noktada bir sirk, dönemin film gösterim tekniklerinden, Microscope Solaire (Güneş Mikroskobu), ve Dager'in Büyük Diorama teknikleriyle Peralılara bir fotoğraf gösterimi sunmuştu.

L'Echo de l'Orient' gazetesi 12 Temmuz 1855 tarihli sayısında, Naum Tiyatrosu'nda Charles Knight'ın buluşu olan, 1854 patentli,[4] Cosmorama'nın seyirciye sunulduğunu yazar (Kâğıttan slaytların hareketiyle yapılan gösterim).

La Turquie gazetesinin 1 Temmuz 1882 tarihli sayısında, F. Doublier'nin Lanterne Magique (Büyülü Fener) projeksiyon aletiyle çeşitli konuları (kaos,

1 Pera için bkz. Bozis, Sula, *İstanbullu Rumlar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011.
2 Özön, Nijat, *Karagöz'den Sinemaya*, cilt 1, Ankara 1995.
3 And, Metin, *Türkiye'de İtalyan Sahnesi*, İstanbul 1960.
4 "Cosmorama" ve dünya sinema tarihinde ilk makineler, bkz. *Internet Adventure in Cybersound: Magic Machines.*

yerküre, gezegenin etrafında yolculuk) işleyen kırk resimden oluşan bir gösterim yaptığını yazar.

1885'te Elhamra Sineması'nın yerinde olan Fransız Tiyatrosu'nda Fransız Louis Tierry Diapanorama gösterim tekniği ile günlük yaşamdan sahneler, ilginç insanlar ve bazı şehirlerin çeşmelerinden görüntüler sunar. Aynı yıl İstiklal Caddesi'nde bulunan Verdi Tiyatrosu'nda ışıklı görüntülerden oluşan gösteriler (Tableaux)[5] sunulur.

On yıl sonra 1895 sonbaharında Gikas ve Kondilis adlı işadamları Cadde-i Kebir'de bulunan dükkânlarında Edison'un[6] icadı olan kinetoskop-fonograf tekniği ile bazı görüntüler sundular.

İstanbul'un sinema tarihinde, ilk sinema projeksiyon makinesini getirme girişiminde bulunan, üç katlı Büyük Fotoğrafhane'nin sahibi, fotoğrafçı Teodor Vafiadis'i burada anmamız gerekiyor. Georges Sadoul'un sunduğu bir katalogta Teodor Vafiadis'in 3 Ekim 1895 ve 17 Şubat 1896 tarihlerinde Lumière Kardeşler'le yazıştığını ve bir sinema makinesi konusunda bilgi istediğini görürüz.[7] Ancak yeniliğe açık Vafiadis bu dileğini gerçekleştiremez, çünkü Lumière Kardeşler henüz sinema makinelerinin seri üretimine geçmemiştir.

Sinema muhafazakâr Osmanlı Sarayını da etkiler. Fotoğraf hayranı olan despotik II. Abdülhamid'in kişisel izni olmadan sinemanın halka sunulma ihtimali olamazdı. Padişahın kızı Ayşe Osmanoğlu şöyle aktarıyor: "Saraya sinemayı getiren kişi Padişahı eğlendiren Fransız mim sanatçısı ve sihirbaz Victor Bertrand'dır. Bu zat her sene repertuarını geliştirmek amacıyla Paris'e seyahat ederdi... O zamanlar sinema günümüze göre çok farklıydı. Gösterilen filmler kısaydı, bir dakikayı geçmiyordu, tabii daha önce fırça ile beyaz perdeyi ıslatıyorlardı. Görüntüler kapkaranlıktı. Buna rağmen yeni bir şey olduğu için hoşumuza gidiyordu."[8]

Görevi gereği sarayı, dolayısıyla Padişahı sık sık ziyaret eden Fransız elçi Campon'un girişimi ile sarayın sinemayla tanıştığı çıkarımında bulunabiliriz.

Benzeri gösterimler Pera'da ilk sinema gösterimlerinden sonraki 2-3 yıl boyunca da devam eder. Mayıs[9] 1896'da Mnimatakia bahçesindeki tiyatronun yöneticileri olan İ. Papadopulos ile Ermeni S. Biloryan, bahçedeki bir

5 Bilgiler tiyatrobilimci Metin And'ın *Milliyet Sanat* (sayı: 106, 1984) ekinde çıkan kısa bir yazısından alındı: Türkiye'de Sponek Birahanesi'ndeki ilk sinema gösteriminin öncesi ve sonrası. Yüzeysel olarak değinilen konu araştırmacıların ilgisini bekliyor.

6 Özön, Nijat, *Karagözden Sinemaya*, cilt 1, Ankara 1995.

7 Sadoul, G., *Histoire Général du Cinéma*, 1.

8 Osmanoğlu, Ayşe, *Babam Abdülhamid*, İstanbul, 1960.

9 İ. Papadopulos adına İstanbul Rum basınındaki sanat köşesinde ilk kez 1881'de rastlarız. Oyuncu olarak Dimitris Veronis'in yönetimindeki Sofoklis Dram Tiyatrosu'nda oyuncuydu.

Teodor Vafiadis afişi

1. Citons quelques noms de personnes ayant demandé entre le octobre 1895 et le 17 février 1896 à acheter des cinématographes ou à être renseignées sur ces appareils : Vafiadis à Constantinople, les frères Werner à Paris, Mauriès à Marseille, Bellieni,

köşke Protoskop denilen bir alet yerleştirdi. Bu kapalı bir mekâna yerleştirilmiş basit bir periskoptu. Sokaktan geçenler iki kuruş bilet fiyatı ödeyerek gösterimleri izleyebiliyordu.[10]

Tahidromos gazetesinde çıkan bir yazıya göre, bir yıl sonra iki ortak Biloryan ve Papadopulos, Anastas Emfiecioğlu ile aynı mekânda uygulamaya koydukları "sanatsal müze"de: Berlin'in İmparatorluk Panoraması ve Çin'den değişik görüntüler sunmaktaydı: Çin şehirleri, limanlar, gemiler, kutsal tapınaklar, halkın ve büyük Mandarinlerin mekânları vs. Bütün bunlar o kadar canlı gösteriliyordu ki izleyenler kendilerini Çin'de sanıyordu. Gösteriler mükemmel stereoskoplarla yapılıyordu.[11] 1900 yılının Ekim ayında üç ortak, aynı mekânda Paris'in İmparatorluk Panoraması'nı yerleştirip, her gün sabah saat 10'dan gece yarısına kadar *Paris Sergisi 1900* gösterisini sunmaya başladılar.[12]

10 *Tahidromos* gazetesi, 19.5.1899 ve 29.5.1899 sayıları.
11 *Tahidromos* gazetesi, 26.7.1900.
12 *Tahidromos* gazetesi, 10.10.1900.

بك ارقشه خط سرك قاشوشه اسپرك صالونده
استانبولده برنجی دفعه اولمق پارس وشون اورويانك مظهر تقديری
اولمش اولان جانلی فطوغرافلر لیالی مراجعتلرنده اجرا اولنور .

SALLE SPONECK

Vis-à-vis de Galata Serai,

PREMIER ETAGE

PHOTOGRAPHIE VIVANTE

DES

GRANDEUR NATURELLE

Spectacle merveilleux et saisissant,
qui a fait courir tout Paris.
Visible pour la première fois à Constantinople
REPRESENTATION TOUS LES SOIRS
à 5 ½, 6 ½, 8 ½ et 9 ½,
Dimanches et Vendredis, matinées

ΠΕΡΑΝ

(Αἴθουσα Ζι ... ώνος.
ΠΕΙΡΑΜΑΤΑ ΕΜΨΥΧΟ ... ΙΚΗΣ ΤΕΧΙΗΣ
Πειράματα ἐμψύχου φωτ ... ἐκπαπεσόμενα τ.,ν
γενικὴν ἐν Εὐρώπῃ ἐκτίμησ ... ν τῇ ἡμετέρᾳ πό
λει ἐκτελούμενα
Τὰ πειράματα ... οὐται.

ՊՂ օղլուցաս Գալաթա սերայի դիմաց
յօնդնցաս:
ՍՏԱՄԲՈԼՏՈ ՊԻՐՈՆԱՅԻ ՏԵՍԱԼ ՕԼԱՐԱՑ
Բարիզ վե միւրիւն էդլոմանդի տագիարդ ֆոտօգրաֆի
օյունդ օրամ
ՃԱՆԼԸ ՓՕՓԹՕԿՐԱՖ
Լուպիյաթը հէր ագշամ խնուս օրդեմր

1897'de Sponek Birahanesi'nde yapılan ilk film gösterilerinin reklam afişi

SPONEK BİRAHANESİ'NDE GERÇEKLEŞEN İLK FİLM GÖSTERİMLERİ

Paris'te 28 Aralık 1895 tarihinde, sinemanın doğuşu olarak tanımlanan ve Lumière Kardeşler'in Grand Cafe'de bilet karşılığında gerçekleştirdikleri ilk film gösterimleri, aradan bir yıl bile geçmeden, 1896-1897 kış başlarında İstanbul'a, Pera'ya ulaşmıştı.

İstanbul Rum basınından *Neologos* ve *Nea Efimeris* gazetelerinin 1896 yılı sayılarının sistematik bir şekilde incelenmesinden sonra *The Levant Herald and Eastern Express* gazetesinin 12 Aralık 1896 (eski takvime göre 30 Kasım) sayısına göre, İstanbul'da, sinemanın ilk gösterimi ile ilgili tek sütunluk "Salle Sponek/ Le Cinématographe" başlıklı haberinde şöyle yazar: "Dün salon müdürü Bay. D. Henri'nin nazik daveti sayesinde ilginç bir sinema gösterimi izleme fırsatı bulduk. Edison'un buluşu konusunda sizi kısa bir süre önce bilgilendirmiştik. Bu noktada, size sadece sinemanın bir ekrana bir dizi fotoğrafı ardı ardına göstermek sureti ile hareket sağlayan bir makine olduğunu hatırlatıyoruz..."[1]

Gösterimi izleyen (çoğunluğu gazetecilerden oluşan) topluluk, sinemanın temelde nasıl işlediğini bilmesine rağmen, dünkü gösterim herkes için bir sürprizdi... İlk filmde piyade birliğinin merasimini izledik. Askerler görkemli ritmik adımlarla ilerliyor, kalabalık onları takip ediyordu. İnsanlar değişik istikametlere doğru yürümekteydiler. İkinci film, bir trenin istasyona gelişini gösteriyordu. İlk planda, küçük boyutta, uzaktan normal bir hızla istasyona gelen bir trenin, istasyona yaklaşırken, gittikçe büyüyüp nihayet durması (gazetede belirtildiği gibi, 'au premier' plan yani filmin ilk planı), yolcuların ellerinde valizleriyle vagonlardan inmesi. Yolcuların trenden inişini şaşkınlıkla izleyen bir kadının sonunda görüntüden kaybolması (plandan çıkması)... Yaşamın yeniden canlandırılması çok başarılıydı.

Diğer filmde, yatağa uzanmış bir adamın örümcekle savaşı oldukça ilginçti. Bir başka filmde, 'anında desen çizen' bir ressamın tuvali sahnenin

1 "Salle Sponek/ Le Cinematographe", *The Levant Herald and Eastern Express* gazetesi, 12 Aralık 1896.

Sponek Birahanesi afişi

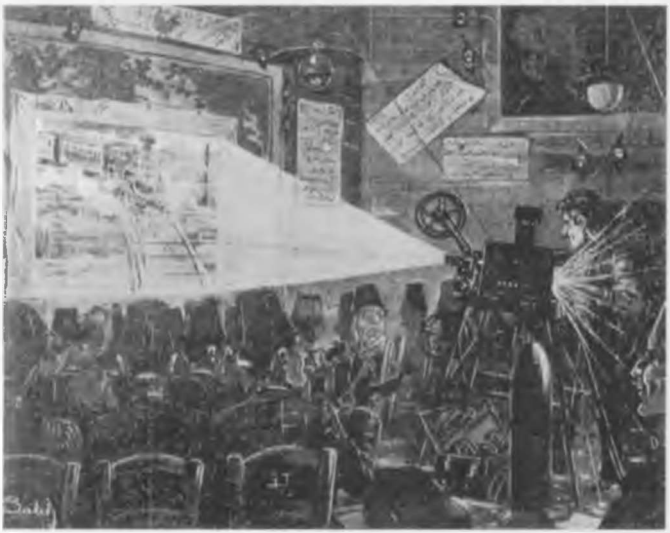
ta dibinde, birden sanatçı görünüp korkunç bir hızla bir portreyi çizerken, eserini bitirmeden plandan kayboluyor. Seyircilerin alkışları arasında koşarak sahnede beliriyor, hepimizi selamlıyor ve geldiği gibi sahneden hızla uzaklaşıyor. Bahçeden bir görüntü ile bir deniz panoraması ilginç, değişik görüntüler oluşturuyor. Sözün kısası, anlatmaya değil görülmeye değer şeylerdi.[2] Kesinkes bütün Konstantinopolisliler D. Henri'nin sinemasını izleyecek." Aynı habere göre, gazetecilerin izlediği ilk gösterimde, efsaneleşmiş *Trenin Varışı* filminden başka, *Sahilden Görüntüler, Bahçeden Görüntüler, Hızlı Ressam, Bir Korkunç Gece* adlı filmler gösterilmişti.

Levant Herald'ın 22 Aralık 1896 tarihli sayısında, aynı mekânda, Cuma ve Pazar öğleden sonra 3'te, üç gün sonraki sayısında ise her gün 5.30, 6.30, 8.30, 9.30 seanslarında halka açık günlük gösterimler yapıldığı, diğer filmlerin yanı sıra programın, *Çarın Paris'e Gelişi*[3] isimli belgesel film ile zenginleştiği yazıyordu.

Yukarıda bahsettiğimiz filmleri izlemiş olan kişilerden birisi, bize film gösterimi sırasında seyircilerin filmlere gösterdiği değişik tepkiler ve sinema salonuna hâkim olan atmosfer hakkında şu bilgileri aktarır: "8-9 yaşlarındaydım... 1896-97 okul döneminde bir Cumartesi günü ağabeyimle okuldan dönerken bir arkadaşa rastladık: 'Duydunuz mu?' dedi. Bugün bu yakınlardaki Sponek Salonu'nda film gösterimi var. Dediklerine göre çok ilginçmiş. Yeni bir icat... Canlı fotoğraflar gibi bir şey. Saat dörtte başlayacakmış; ben gideceğim. Kem küm diyerek ayrıldık. 'Bakalım... belki biz de gideriz'. Öğleden

2 Filmleri izleyen Fransız gazetecinin yorumu takriben 30 yıl sonra Dziga Vertov'un *Gerçek Sinema* (Kino Pravda) yorumu ile bağdaşıyordu.

3 *The Levant Herald and Eastern Express* gazetesi, 18.12 ve 22.12 1896.

Sponek Birahanesi'nde gerçekleşen ilk film gösterimlerinden.

sonra babamızdan izin almamız umduğumuzdan kolay oldu. Ünlü Sponek Birahanesi, dört yolda, Galatasaray dönemecinde bulunuyordu. Ferah, kuytu ve serin salonu o gün gösteri salonuna dönüştürülmüştü. O dönem için önemli bir para olan, on kuruş ödeyerek içeri girdik. İlk gelenlerdendik. İlk sıraya oturduk. Pek kalabalık değildi. Sandalyelerin çoğu boştu. Zaten o dönemde matineler çok seyirci toplamıyordu.

Karşımızda bir, bir buçuk metrekarelik beyaz bir ekran vardı. Duvardaki afişlere ve ekrana hayretle bakıyorduk. *Canlı Fotoğraf... Asrın Harikası... Endülüs'te Boğa Güreşleri, Trenle Yolculuk...* Bütün bunlar heyecanımızı artırmaktaydı. Birden ışıklar söndü. Etraf zifiri karanlık oldu, korktuk. Farkında olmadan ağabeyimin elini sıktım. Arka sıralarda ıslık çalmaya başladılar. Pencerelere örtülen siyah perdelere itiraz ediyorlardı. Film gösterimi için salonun karanlık olması gerektiğini bilmiyorduk. O yıllarda Konstantinopolis'te henüz elektrik yoktu. Sinematografi makinelerini işletmek ve şeridi aydınlatmak için kullanılan petrol lambalarından yayılan gaz kokusu da seyircileri rahatsız ediyordu. Biraz sonra perdenin önüne gelen bir kişi karanlığın gerekli olduğunu anlattı ve hemen film gösterilmeye başladı... Avrupa'nın bir şehrindeki tren istasyonunda, kara dumanlar savuran bir lokomotif, peşinde takılı vagonlarla hareket etmeye hazırlanıyor. Tren istasyonunda koşuşturan insanlar, hepsi sara nöbetine tutulmuş sanırsınız. Hareketler o kadar hızlı, ölçüsüz ve acayip ki... Tren sessizce hareket eder, aman Tanrım! Üstümüze doğru geliyor. Kapkara salonda bir hareketlilik hissediyorum. Bazı seyirciler, tren onları ezecek korkusuyla ayağa fırlıyorlar. Ben de korkmadım değil; lakin merak beni yerimde tutuyor. Bereket versin tren hızlıca geçip gitti. İki

dakikalık bir ara verildi. Şimdi bir boğa güreşi seyrediyoruz. Azgın boğalar üstümüze doğru gelirken korkudan kalbimiz duracak. Bu film ilkinden daha korkunçtu, önceden gösterilseydi, salonda kimsecikler kalmazdı. Tren bizi sinemaya alıştırmıştı.

Gösterim yarım saat sürdü. Okulda haftalarca bütün İstanbullular gibi filmleri konuşuyorduk. Bazıları günah olarak nitelendiriyordu. Bazıları da bu büyülü icadı izledikleri için pişmanlık duymaktaydı. Yeni bir kültürel kazanım ilericileri sevindirmişti."[4]

Sponek Birahanesi'ndeki bu gösterimleri kimler hazırladı? Yukarıda başvurduğumuz gazete alıntılarında da belirtildiği gibi en önemli kişi şüphesiz Fransız D. Henri idi. Ne yazık ki uzun süreli araştırmalarımıza rağmen onun hakkında çok az bilgi edinebildik.

Sinema tarihçisi Georges Sadoul'un notlarından, D. Henri'nin Paris'te ikamet ettiğini ve Lumière Kardeşler'e Ekim 1895-Şubat 1896 arasında projeksiyon makinesi almak için ilk başvuranlardan biri olduğunu öğreniyoruz.[5]

D. Henri'nin *Sabah* gazetesinde kampanya müdürü olarak imzasını taşıyan, 1897 yılına ait reklamında, Ramazan nedeniyle sinemasını Sponek Birahanesi'nden Şehzadebaşı'nda bulunan Fevziye Kahvehanesi'ne taşıdığı, ayrıca film gösterimi için bir Amerikan projeksiyon makinesi kullandığı belirtilir. Aynı ilanda Amerikalıların mükemmel film projeksiyon makineleri ürettiğini, kendisinin de gösterimlerde bu makineleri kullandığını açıklar. *The Levant Herald and Eastern Express* gazetesinin 13 Şubat 1897 tarihinde çıkan haberine göre, D. Henri'nin Ramazanda, Fevziye Kahvehanesi'ndeki gösterimlerinin yanı sıra Sponek Birahanesi'nde de saat 11.00'de, 14.00'te, 15.00'te, 16.00'da film gösterimlerinin gramofon müziği eşliğinde yeni filmler ile sürdüğünü öğreniyoruz. Sunulan filmlerin içinde: *İllüzyonist İzola'nın Bir Kadını Yok Etmesi* ve Georges Méliès'nin *Séance de prestidigitation* (1896) filmlerinin yer aldığını tahmin ediyoruz.

D. Henri İstanbul'da en az dört ay kadar kalmış olmalı, çünkü Sponek Birahanesi'nde gösterimler 1897 Mart'ına kadar devam etti. İstanbul basımı *Neologos* gazetesi şaşaalı bir reklamla yukarıdaki haberlere yer verirken, *Çarın Paris'e Gelişi* filmini her gün çok sayıda seyircinin izlediğini yazar.[6]

D. Henri İstanbul'a gelirken yanında Georges Méliès'nin birkaç filmini, Lumière Kardeşler'in ilk filmlerinin kopyalarını ve görsel yanıltmaya dayalı bazı basit filmler ile Amerikan yapımı bir görüntü makinesi getirmişti. 1896

4 Talu, Ercüment Ekrem, İstanbul'da ilk sinema ve ilk gramofon. *Sahne–Perde* mecmuasının 15.10.1943 nüshası. (50 yıl sonra yazılmış olan ilk sinema gösterimi ile ilgili metin küçük birkaç hatanın dışında (örneğin trenin istasyona varışı, trenin gidişi olarak belirtiliyor) genelde o dönemi yansıtır).

5 Sadoul, G., *Histoire Général du Cinéma*, 1. *L'invention du Cinéma*, Paris, 1973.

6 *Neologos* gazetesi, 27.3.1897.

yılı sonlarında yüzlerce özel patentli film makinesinin yapıldığı bilinmektedir.[7]

Sponek Birahanesi sahiplerine gelince, Dimitris Alataris'in kökeni Orta Yunanistan'ın dağlık bölgesi Evritania'nın Krini köyü Meseo Mahalası'dır (Orta Mahallesi). Ortağı Dimitris Panuryas'ın ise doğum yeri aynı bölgenin Doğu Frangista köyüydü. İki ortak Sponek Birahanesi'ni 1880'in başından beri yönetmekteydiler.[8]

Sponek Birahanesi'nin müdiresi olan ve herkesin Madame Angel olarak tanıdığı ve 1872'den beri Konstantinopolis'teki Evritanyalıların Kardeşliği Derneği'nin üyesi olan Angeliki Fransua[9] Evritanya'nın Karpenisi bölgesindendi.

Belirtmek gerekir ki, 19. yüzyılda, Pera'daki ünlü birahane sahipleri genellikle Evritanya bölgesindendi. Sponek Birahanesi 1847'de Karpenisi doğumlu Serafim Leludis tarafından kurulmuştu. Torunu, İstanbul doğumlu ve Zoğrafyon Lisesi 1934-1935 yılı mezunu, doktor Nikolaos Sponek[10] ile Atina'nın Kalitea semtindeki evinde görüştüğümüzde, bize ailesini anlattı: "Evritania'lı dedem Serafim Leludis 19. yüzyıl ortalarında İstanbul'a gidip, Galatasaray'da Sponek adlı bir birahane açtı. Sponek isminin ilham kaynağı ise Yunan Kralı A'Yeorgios'un başdanışmanlarından olan ve Yunan hükümetinin çalışmalarına müdahalelerde bulunduğu için (1863-1865) de şimşekleri üzerine çeken Karl Sponek'ti.[11] Onun işbitirici yapısına hayran olan dedem birahaneye onun adını verdi. Süreç içinde müşteriler dedemi

Sponek Birahanesi'nin sahiplerinden Dimitris Panuryas "Beyoğlu Güzeli" lakabını taşıyan eşi ile.

1880'li yıllarda Sponek Birahanesi'nın sahipleri Dimitris Alataris ve Dimitris Panuryas (kökenleri Orta Yunanistan'da bulunan dağlık Evritanya bölgesindendi).

7 Sadoul, G., *Histoire General du Cinéma*, 1. *L'invention du Cinéma*, Paris 1973.
8 *Annuaire Oriental du Commerce*, 1898.
9 *İstanbul'daki Evritanyalılar Derneği'nin Yüzyılı 1812-1920*, Konstantinopolis 1920.
10 Kostas Panurias'ın anlatımı ve *Annuaire Oriental du Commerce*, 1884.
11 Danimarkalı ekonomist ve siyasetçi (1815-1869).

Oturan: Sponek Birahanesi'nin sahibi Evritanya kökenli Serafim Leludis- Sponek'in torunu doktor Nikolaos Sponek (Atina, 1998)

Herr Sponek diye çağırmaya başlayınca, Kral'ın özel kararnamesi ile Leludis soyadına Sponek'i de ekledi."

Sponek Birahanesi'ni Ağustos 1898'den sonra kısa bir süre için Fener'deki tarihi Kılburnu Gazinosu'nun eski müdürü olan Nikolaos Zulopulos işletti. Birahaneyi düzenleyip daha derli toplu hale getirdi, üst katta, müşterilerin kalabileceği odalar oluşturdu, çünkü otel, birahane ve bakkal karışımı dükkânlara o yıllarda sıkça rastlanırdı.[12]

Bu noktada altını çizmemiz gereken önemli bir husus var. 1933'te H. Malik'in hiçbir kanıta dayanmadan yayımladığı, Sponek Birahanesi'ndeki ilk gösterimlerin, sonradan Pathé fonogramlarının Türkiye temsilcisi olan, fotoğrafçı Polonyalı-Yahudilerden Sigmund Weinberg tarafından organize edildiği tezi her ne kadar sinema tarihçi-eleştirmenleri tarafından günümüze kadar yaygın biçimde tekrarlansa da çürütülmüştür.[13]

12 *Tahidromos* gazetesi, 15.8.1898

13 Bu görüşün doğruluğunu ilk kez Mustafa Gökmen 1991'de yayımladığı *İstanbul'un Eski Sinemaları* kitabında sorgular: "Sponek Birahanesi'ndeki gösterimlerde Weinberg'in iştirakını kanıtlayan hiçbir belge yoktur" diye yazar. Birkaç yıl sonra, araştırmacı Burçak Evren, *Sigmund Weinberg, Sinemayı Türkiye'ye Getiren Adam* (1995) kitabında yukarıdaki görüşü benimser. Ayrıca, *Sabah* gazetesinden alıntıyla (*The Levant Herald and Eastern Express*'in yazısından habersiz), bu film gösterilerinin D. Henri tarafından gerçekleştirilmiş olabileceğini varsayar.

PETROS RAFTOPULOS'UN ODEON TİYATROSU'NDA GERÇEKLEŞTİRDİĞİ FİLM GÖSTERİMİ

Sponek Birahanesi'ndeki film gösterimlerinin büyük başarısının ardından, 11 (eski takvime göre 23) Ocak 1897 tarihinde, Cumartesi günü, Petros S. Raftopulos'un (Raptopulos) işlettiği ünlü Odeon Tiyatrosu'nda ikinci film gösterimi başladı.

15 (eski takvime göre 27) Mart 1897 tarihinde Psihuli Kardeşler Tepebaşı Mnimatakia'da (Théâtre des Petits-Champs) üçüncü sinemanın açılışını yaptılar.

Neologos gazetesinin "Akroamata ke theamata" (Tiyatro ve Gösteri) sütununda: "Paris'ten yeni gelmiş ve son imkânlarla mükemmeleştirilmiş olan şahane bir cihaz perdeye çeşitli görüntüler yansıtarak şahısları canlı gibi hareket ettiriyor" diye yazıyordu: "Gösterimler tiyatronun dinlenme salonlarından birinde, her gün 3.30, 4.00, 5.00, 6.00 ve 8.30, 9.30, 10.30, saatlerinde, büyükler için 5 kuruş, çocuklar için 2,5 kuruş karşılığında gerçekleşiyor."

Tiyatro oyunlarının olduğu akşamlar, filmler antraktlarda gösteriliyordu. Filmlere gelince: bunlardan bazıları "renklendirilmişti." "Programdaki bütün filmleri sıralamak uzun olacağından birkaçının ismini vermekle yetineceğiz: *Trenin İstasyona Varması, Çar Maiyetiyle Paris'te, Fransız Süvarilerinin Saldırısı,* çeşitli danslar, gösteriler, pandomimler vs." Film gösterimleri yaz dönemi için inanılmaz sayılacak bir açıklama ile noktalanıyordu:

Odeon Tiyatrosu'nun sahibi ve işletmecisi Petros Raftopulos (1853-1909)

Theatre des Petits-Champs

5 REPRÉSENTATIONS DE

COQUELIN CADET

Sociétaire de la Comédie Française

ET LES SIENS

Sous la direction de M. H. HERTZ.

Du 24/7 au 28/11 Décembre n. s. 1903.

Lundi 24/7 Decembre 1903

Les Faux Bonshommes

Comédie en 4 actes de T. BARRIÈRE et E. CAPENDU

MONOLOGUES par M. COQUELIN Cadet

Mardi 25/8 Decembre 1903

Les Romanesques

Comédie en 3 actes de E. ROSTAND, de l'Académie Française

LE PLAISIR VÉRITABLE Comédie en 1 acte de J. PATRAT

MONOLOGUES par M. COQUELIN Cadet

Mercredi 26/9 Decembre 1903

Le Gendre de M. Poirier

Comédie en 4 actes d'Emile AUGIER et Jules SANDEAU

LA JOIE FAIT PEUR Comédie en 1 acte de Mme de GIRARDIN

MONOLOGUES par M. COQUELIN Cadet

Jeudi 27/10 Décembre 1903

Le Député de Bombignac

Comédie en 3 actes de M. A. BISSON

Vendredi 28/11 Decembre 1903

CINQUIÈME ET DERNIÈRE REPRÉSENTATION

N. B. Le spectacle de la dernière représentation sera fixé sous peu.

PRIX DES PLACES

Loges Baignoires A.B.C.D.	Liq. 4	Fauteuils	P. 80
» » toutes les autres . . .	» 2 1/2	Stalles	» 30
Loges Bel-Etage A.B.C.D.19.20.21.22.23.24	» 2	Galerie	» 10
» » toutes les autres . . .	» 1 1/2		
Loges 1me Rang	P. 80		

Le bureau de location pour les 5 représentations est ouvert tous les jours au guichet du théâtre des Petits-Champs de 9 h. à midi et de 2 à 6 heures.

Mnimatakia Tiyatrosu afişi, 1903

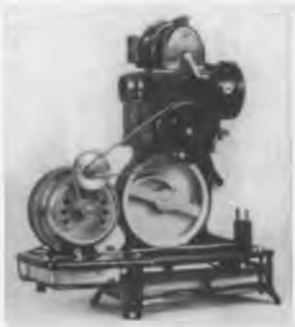
"Pek yakında yerli gösterimler: *Karaköy Köprüsü*, *Rıhtımlar*, *Boğaz* ve daha pek çok film..."[1]

Yukarıda belirtilen filmler arasında, büyük ihtimalle Lumière Kardeşler'in kamera operatörü olan Jean Alexandre Louis Promio'nun, 1896 sonbaharında Osmanlı İmparatorluğu'nun başkentine yaptığı gezi sırasında çevirdiği filmler olan, *Défilé de l'infanterie turque*, *Artillerie turque*, *Panorama de la Corne d' or*, *Panorama des rives du Bosphore*, *Arrivee des Toréadores* isimli filmler de yer alıyordu. Promio, hatıralarında belirttiği gibi, o dönemde manivelalı makineler tehlikeli sayıldığı için İstanbul'daki Fransız elçisi Campon'dan film çekimlerinde yardımcı olmasını istemiş, ayrıca çekim izni için birkaç devlet memuruna rüşvet vermiştir. Belirtilmesi gereken kayda değer bir olay ise J. A. Promio'nun birkaç ay önce Venedik kanallarını görüntülerken kullandığı *travelling* (kaydırmalı çekim) tekniğini Haliç çekimlerinde de kullanmasıydı.[2]

Odeon'daki film gösterimleri ile ilgili detaylı bilgileri, İstanbul'da yayımlanan *The Levant Herald and Eastern Express* gazetesinin 23 Ocak 1897 tarihli yazılarında buluyoruz. Buna göre, "*Le cinématographe Parisien*'in gösterimi, Paris'te gümüş madalya kazanan en mükemmel makine ile gerçekleştirilecektir." Bu haberden iki gün sonra aynı gazetede filmlerin kalitesiz görüntüsü üstüne olumsuz bir eleştiri de yayımlanmıştı. "Odeon'da başlayan gösterimlerin görüntüleri temiz değil. Dün seyirciye sunulan olağanüstü film *Çarın Paris'e Gelişi* doğru ayarlanamadı, görüntülerdeki titremeler

Film çekim ve gösterim makinesi

Film çekim ve gösterim makinesi (1924)

1 Metindeki bilgiler İstanbul basımı *Neologos* gazetesinin 11, 13 ve 14.1.1897 tarihli sayılarında yer alır.

2 J. A. Promio konuya anılarında değinirken "Mademki sinema hareketli görüntüleri kaydetmemize yardımcı oluyor, niye sabit nesnelere film alıcıları ile hareket kazandırmayalım?" diye soruyordu. Sadoul, G., *Histoire General du Cinema*, 1, Paris, 1973.

seyircilerin gözlerini yordu ve rahatsız etti. Bu sorun çözüldüğünde Odeon Sineması gösterdiği sanatsal görüntülerle izleyicinin ilgisini daha çok çekecek."

O yıllarda İstanbul'da gösterilen bütün filmlerin görüntü kalitesinin düşük olduğunu belirtelim. Beş gün sonra *The Levant Herald and Eastern Express* gazetesinin 28 Ocak 1897 tarihinde yayımlanan yazısında yer alan "Şimdi Odeon'da makineler doğru ayarlandı, görüntüler oldukça temiz, gerçekmiş hissi uyandırıp seyircilerin hayretler içinde kalmasına neden oluyor" açıklamanın gerçeği yansıtmaktan çok, reklam amacı ile yazıldığını anlıyoruz. Yazının devamında Odeon'da gösterilen filmlerin: *Çocuk Müsameresi, Bale Görüntüleri, Deniz Banyoları, Deniz Dalışları, Deniz Botları Yarışı, Fare Avı, İspanyol Dansları, Trenin İstasyona Varması, Çar Maiyetiyle Paris'te, Fransız Süvarilerinin Saldırısı*[3] olduğunu öğreniyoruz.

Mimar Jean Baptiste Barbori'nin inşa ettiği çift balkonlu tiyatro 1875'te Varyete, 1877'de Eldorado ve 1879'da Kuruklis'in işlettiği Verdi Tiyatrosu, 1886'da Odeon Tiyatrosu adıyla Cadde-i Kebir 134 numarada faaliyet göstermekteydi. (Tiyatro 1950'lerin Lüks Sineması'nın bulunduğu yerde, önceleri Şark ve daha sonraları Ekler adıyla tanıdığımız sinemaydı) İstanbul'u ziyaret eden yabancı bir gezginciye göre bu tiyatro Brüksel'deki[4] Alkazar Tiyatrosu'na benziyordu. *Neologos* gazetesine göre Paris'teki Variété Tiyatrosu'nun[5] planları esas alınarak inşa edilmişti.

Ekim 1895'te Petros Raftopulos işletmeci olarak tiyatronun başına geçince binayı baştan sona yeniledi. Tiyatronun daha önce Verdi olan ismini Odeon olarak değiştirdi. Yönetimi sırasında tiyatronun girişi ve iki salonu zarif ve güzel duvar resimleri ile süslendi, sahne ve localar yenilendi, yeni çıkışlar açıldı. Girişte sağ ve solda bulunan iki dinlenme salonuna bir üçüncüsü eklendi. Sıfırdan inşa edilen bu ferah salon Anadolu Kulübü'nün (Cercle d'Orient) arkasında inşa edilen Mega İppodromio'ya bitişikti. Salon, gerektiği gibi dekore edildi ve gösterim aralarında izleyicilere her türlü konforu sunmaya hazırdı."[6]

Rum basınından,[7] Petros veya Petrakis adıyla tanınan Raftopulos'un 1853'te Kefalonya adasında doğup, küçük yaşta İstanbul'a geldiğini öğreniyoruz. Raftopulos, zekâsı, girişimciliği ve dürüstlüğü sayesinde genç yaşta, kısa sürede Pera tiyatro dünyasının güçlü isimleri arasında yer aldı. 1893/94 sezonundan itibaren Odeon'la birlikte, Cadde-i Kebir'de bulunan ünlü ka-

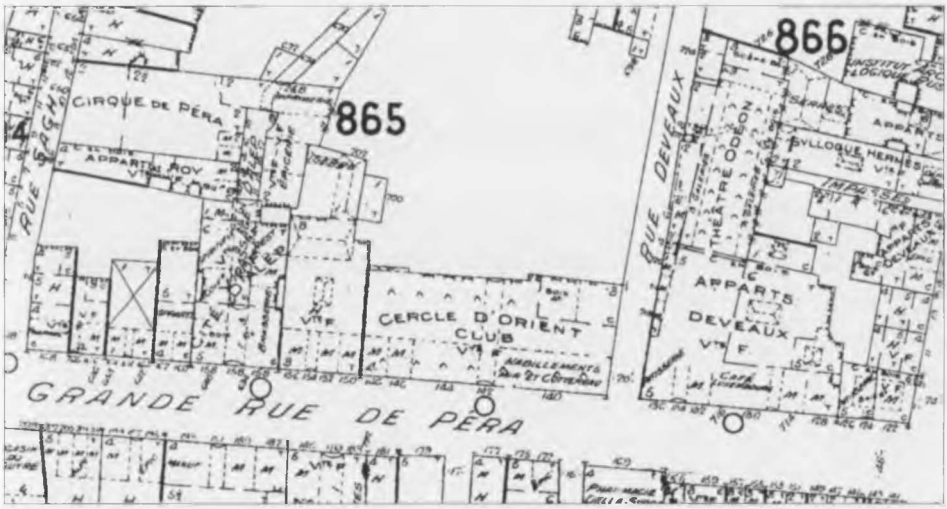
3 Metindeki bilgiler *The Levant Herald and Eastern Express* gazetesinin 23, 25, 26, 28.01 ve 03.02.1897 tarihli sayılarında yer alır.

4 Gilliodts, Juan, *Impressions d'Orient*, Brüksel, 1897.

5 *Neologos* gazetesi, 26.9.1895.

6 *Neologos* gazetesi, 10.10.1895.

7 Metindeki bilgiler *Vosporis* (15.8.1909), *Faros* (15.8.1909) tarihli dergilerde ve *Proodos* gazetesinin (6 ve 7.8.1909) tarihli yayınında yer alır.

Pervititch haritasında Cercle d'Orient Kulübü'nün bulunduğu İstiklal Caddesi üstündeki ada.

feşantan *Palais de Cristal*'ın başarılı yöneticiliğini yaptı. Raftopulos'un iki akrabası olan, Spirakis ve Dimitris Raftopulos bu mekânın ondan önceki işletmecileriydi.

Petros Raftopulos, Kefalonya Hayırsever Agios Gerasimos Derneği'nin aktif bir üyesi olarak yaptığı yardımlarla toplumda ayrıcalıklı, saygın bir yer edinmişti. "Ailesiyle yazlarını geçirdiği Heybeliada'da, özellikle yaptığı yardımlarla yoksullar arasında çok sevilen bir kişiydi." P. Raftopulos büyük ihtimalle Yunan vatandaşıydı, Kral I. Yeorgios'un[8] 23 Nisan'daki isim gününde tiyatrosunu ışıklandırıp bayraklarla süslerdi. Ağustos 1909'da vefat ettiğinde otuz bin altın liralık servetini, Yunan hükümetiyle İstanbul'daki Rum hayırsever vakıflarına bırakmıştı.

P. Raftopulos'un toplumdaki saygınlığı cenazesinde de (6.8.1909) belli oldu. Rum basınında, Cadde-i Kebir'de naaşını taşıyan dört atlı cenaze arabasını izleyen Mnimatakia Filarmoni Orkestrası, Rus ve Yunan elçilik heyetleri, sosyal hayatın ileri gelenleri, halktan büyük bir katılım ile meslaktaşları A. Livadas, N. Metaksatos, İ. Tamburidis, İ. Papadopulos, Comtoir Général de Cinéma'nın temsilcisi eşliğinde, Odeon Tiyatrosu önünde yapılan anma töreninden sonra Rum kabristanında defnedildiği yazılıyordu.

Petros Raftopulos, erken ölümüne rağmen, tiyatro işletmeciliğinin yanı sıra, sinemayla sistematik bir şekilde uğraşmaya zaman bulmuştu. İstanbul'daki 11 Mart 1899 tarihli *Tahidromos* gazetesine gönderdiği mektupta, Paris'te bulunan dünyaca ünlü E. Normandin ve Co. şirketinin temsilciliğini

8 *Tahidromos* gazetesi (24.4.1899).

Ağa Camii'nden önceki blok, İstiklâl Caddesi, 1900

aldığını, yeni keşfedilen *Royal Biographe* isimli projeksiyon aletini ithal edeceğini, bu aletin Bioscope, Cosmographe ve benzeri makinelerden daha üstün özellikler taşıdığını belirtiyordu.

Yukarıda belirtilen Biographe 35 metrekarelik bir gösteri alanı ile sahnenin tüm ön çehresini kaplıyordu. Görüntü en ufak bir titreme hareketinde bulunmuyor ve öteki makineler gibi seyircinin gözlerini yormuyordu. Ayrıca yukarıda sözü geçen şirket, aralarında *Fransa Cumhurbaşkanı Felix Fur'un Cenazesi*'nin de bulunduğu ve gerçek hayattan alıntılar içeren 300'den fazla filme sahipti. Mektupta ayrıca "... makine bir saatten fazla gösterim yapamadığı için, tiyatro sanatçısı Ekaterini Veroni'nin Yunan Drama Kumpanyası'nın, Odeon'da her akşam değişik tiyatro oyunları sergileyeceğini bildirmekteydi."[9]

1896 senesinde Joly ve Normandin tarafından keşfedilen, Royal Biographe film makinesinin, filminin (pelikülün) her karesinde sağlı sollu beşer delik bulunuyordu, böylece gösterim sırasında değişen görüntüler arasında sabitlik sağlanıyordu.[10]

Odeon Tiyatrosu'nun veznedarı Andreas Markesinis, Zakinthos adasından gelen ünlü bir tiyatrocuydu ve 1872'den beri İstanbul sahnelerinde çalışmaktaydı. (*Neologos* gazetesi 26.1.1896) Tiyatronun üç emekçisi, tiyatro ve sinema afişlerinin dağıtımını yapmaktaydı. (*Tahidromos*, 4.2.1904)

9 *Royal Biographe* P. Raftopulos'un Odeon Tiyatrosu'ndan sonra, işbirliği yaptığı meslektaşları A. Livadas ve A. Metaksatu'nun Omonia (Concordia) Tiyatrosu'nda da kullanılmaya başlandı.

10 easyweb.easynet.co.uk internet sayfası.

Grand rue Pera, İstiklâl Caddesi, 1900

P. Raftopulos'un önemli sinema yenilikleri arasında 1907 sonbaharında Odeon'u Excelsior Sistemi ve Edison Elektrik Yoğunlaştırıcısı ile donatması sayılabilir.[11]

Odeon Tiyatrosu, Mart 1908'de, yeni salonu açılan Pathé Sineması ile rekabet edebilmek için, sesli sinema Mega Excelsior'u sundu. *Proodos* gazetesinde yer alan bir yazıya göre, Odeon'daki gösterimlerde ses ve hareketlerin denk düşmesi fonografın ve sinemanın eşzamanlı kullanılmasının neticesiydi.[12]

Mega Excelsior Sineması'nın Odeon'da sunduğu filmlerden bazıları
(*Proodos* gazetesi, 11.3.1908)

1. Bölüm 1) *Küçük Gemici* 2) *Yazlığa Göç* 3) *Koyunun Ayağı*
2. Bölüm 1) *Londra Manzarası* 2) *Mutsuz Âşık* 3) *Eşin Seni Aldatıyor*
3. Bölüm 1) *Topallar* 2) *Üç Şeytani Hayalet* 3) *Sihirli Kupa* 4) *Mezecinin Rüyası.*

Odeon Sineması'nda gösterilen filmler
(*Proodos* gazetesi, 17.4.1908)

1. Bölüm 1) *Köy Bayramı* 2) *Beyin Hizmetçiye Teveccühü* 3) *Köpek Bakıcıları* 4) *Dişi Kelebek* 5) *Dikkatsız Marangoz*
2. Bölüm 1) *Sıkıcı Yürüyüş* 2) *Dolandırıcı Denizciler* 3) *İlkbahar Gelini* 4)*Sihirli Flüt* 5) *Ressam*
3. Bölüm 1) *Piyangodan Çıkan Kadın* 2) *Orangutan Maymunun Kaçırdığı Kadın* 3) *Beceriksiz Hırsızlar* 4) *Madrid'deki Büyük Boğa Güreşi,* 5) *Kudurmuş At.*

11 *Proodos* gazetesi, 11 ve 17.10.1907.
12 *Proodos* gazetesi, 7.3.1908 ve sonrası.

(*Proodos* gazetesi, 30.4.1908)

1. Bölüm 1) *Bir Bey* 2) *Öküz Kafalı Adam*, 3) *Kuzey Rüzgârıyla Dağılmak* 4) *Norveç'te Buz Pateni* 5) *Tembel Hizmetçi*
2. Bölüm 1) *Haylaz Şapka* 2) *Kör Anne*, 3) *Orıjinal Yumurtalar* 4) *Annesini Görmek İsteyen Firari*, 5) *Soğukkanlı Bey*
3. Bölüm 1) *Baba Şefkati* 2) *Büyücüden* 3) *Bir Aktörün Sandığı* 4) *Kaçakçı Köpekler.*

- İstanbul'u konu edindiğinden dolayı İstanbul Rumları için özel bir değeri olan o zamana göre güncel filmler Pathé Sineması yapımı filmler ile girilen rekabeti göstermektedir:
24.2.1909: *İstanbul'dan Değişik Manzaralar*, (İlave: *İstanbul Yangını*), 02.3.1909: *Yunanistan'dan Büyüleyici Görüntüler*, (İlave: *I. Yunan Anayasasını Selamlama*), 02.6.1909: *Türkiye'deki Devrim*, 05.7.1909: *İstanbul'daki Ayaklanma* (Hareket Ordusunun Tüm Faaliyetlerinin Canlandırılması)*

* Sultan II. Abdülhamid'e karşı gerçekleştirilen 31 Mart Ayaklanması Hareket Ordusu tarafından bastırıldı.

P. Raftopulos'un ölümünden birkaç gün önce Odeon'da gösterilen ve o yılların dünyaca ilgi görüp sevilen kahramanı detektif Nick Carter'ın bir filmi de hasılat rekorları kırmıştı.[13]

Cadde-i Kebir en çok sinemayı barındırıyordu.

13 *Proodos* gazetesi, 26.7.1909.

ALEKSANDROS LAGUSİS'İN ODEON TİYATROSU'NDA BAŞLATTIĞI SİNEMA FAALİYETLERİ (1909-1913)

Petros Raftopulos'un ölümünden sonra Odeon[1] Tiyatrosu'nun işletmesini üstlenen Aleksandros Lagusis, sinema dünyasındaki yenilikleri yakından izleyen bir işadamıydı. 1884-1885[2] yıllarında Pera'daki Neon Teatro (Yeni Tiyatro) da temsiller veren D. Aleksiadis'in tiyatro grubu "Panelinion Dramatik Tiyatro"ya Aleksandros Lagusis'in oyuncu olarak katılması, bize Lagusis'in sahne sanatları konusunda da bilgili olduğunu gösterir.

Aleksandros Lagusis'in *Proodos* gazetesine verdiği ilanlardan Odeon Tiyatrosu'nun yöneticisi olduğunu ve 1909 Ağustosu'ndan 1913 Nisanı'na kadar çeşitli Fransız şirketlerinden film getirdiğini öğreniyoruz (25 Mart 1909). Fransız Gaumont Film Şirketi'nin yan kuruluşu olan Comptoir Ciné-Location d'Orient Şirketi'nin İstanbul temsilcisi Tilemahos Spiridis'in[3] 1907'de Fransa'da kurulan La Société de production LUX Yapım Şirketi'nin filmlerini, 4 Mart 1910'da, La Société de production Le film d'art'ın filmlerini İstanbul'a getirdi. Bu filmler 9 Mart 1911'de Odeon Tiyatrosu'nda gösterildi. Filmler İstanbul'da ilk kez gösterime sunulurken, şirketleri iflas tehlikesi yaşamaktaydı. Lagusis'in bu filmleri çok ucuza almış olduğu tahmin ediliyor.

La Société de production LUX Şirketi, 1,5 milyon frank hisse senedi ile hemen hemen dünyanın bütün büyük şehirlerinde temsilcilikler kurarak, Pathé'nin politikasını taklit etmeye uğraştı. Ancak kısa bir süre sonra uluslararası pazarı terk etti. (Şirket, 1895'te film çekmeye başlayan yönetmen Henri Joly ve "İlk sinema tekniği kitabı"nın yazarı ve aynı zamanda teknik müdür olan Leopold Lovel ile işbirliği yapmıştı).

La Société de production Le film d'art ise aynı konuların tekrarından

1 Üsdiken, Behsat, *Beyoğlu'nun Eski Sinemaları.*
2 Stamatopulu – Vasilaku, Hr., *19. Asırda Konstantinopolis'te Helen Tiyatrosu.*
3 *Annuaire Oriental*, 1915.

Film mecmuası (1927-1928) afişinde ünlü Harold Lloyd'un oynadığı *Safety Last* adlı sessiz komedi filmindin sahneler

bıkmış olan izleyicilere sanatsal filmler yapmayı hedeflemekteydi. Bu nedenle Fransız yazarlarından Anatole France, Victorien Sardou, Edmont Rostand ile Sarah Bernhardt ve Mounet-Sully gibi tiyatro oyuncularına birlikte çalışmayı önerdi. Henri Lavedan'ın senaryosunu yazdığı, Charles Le Bargy ve André Calmettes'nin yönettiği ve C. Saint-Saens'ın müziğini yaptığı, 1908'de çekilen *L'Assassinat du Comte De Guise* adlı film büyük bir sanatsal başarıya ulaşarak, aynı zamanda iyi bir hasılat yaptı. Ancak şirketin diğer iki yapımı başarısızlığa uğradığından, şirket kısa bir süre sonra iflas etti.

Kaldı ki Avrupalı yapımcılar yüksek maliyetli, kaliteli filmlere ilgi göstermiyorlardı, çünkü filmlerin kâr getirmesi için, en az iki bin ila üç bin sinema salonunun bütün seanslarının dolu olması gerekiyordu.[4]

1910'da Paskalya sırasında İstanbullu sinemaseverler Odeon'da, dünya sinemasının konulu film çeken ilk kadın yönetmeni olan Alice Guy Blache ve Victorin Jasset'in birlikte çektiği *İsa Peygamberin Hayatı* (*Doğuştan Dirilişe Kadar*)[5] isimli filmini izledi. Gaumont Şirketi'ne ait 20 dakikalık pahalı bir

4 Sadoul, G., *Histoire mondial du cinema ve Histoire génerale du cinema 1897-1909.*
5 *Proodos* gazetesi, 8.4.1910.

yapım olan (1905-1906) bu film çok etkileyiciydi, bütün dünyada hasılat rekoru kırmıştı.[6]

Proodos gazetesinin 11.5.1912 tarihli sayısında çıkan bir yazıya göre, Odeon Tiyatrosu'nun Aleksandros Lagusis tarafından yenilenen dekorasyonu ile artık tiyatrodan çok sinema olarak hizmet verdiğini, Odeon Sineması'nın her akşam kaliteli seyircilerine en iyi filmleri sunduğunu, film aralarında açılan perdeden, mükemmel çiçekli bir bahçe, resimler ve dekorasyonu tamamlayan daha bir sürü şeyin gözler önüne serildiğini öğreniyoruz.

Aleksandros Lagusis, Nisan 1913'te Odeon Sineması'nı Emanuil Kiriakopulos'a devreder. Pera'da yaşayan Ekaterini Konstantinidu'nun anlatımına göre daha sonra Aleksandros Lagusis, Dandolos ile birlikte 1916-1919 arası Variété Tiyatrosu'nu işletir ve bu tarihten sonra tiyatroyu Nikos Metaksatos'a devreder.

6 Sadoul, G., *Histoire mondial du cinéma ve Histoire générale du cinema 1897-1909.*

Mnimatakia

APOSTOLOS VE ANTONİS PSİHULİ KARDEŞLER'İN MNİMATAKİA'DA GERÇEKLEŞTİRDİKLERİ (THÉATRE DES PETITS-CHAMPS) FİLM GÖSTERİMLERİ

Neologos gazetesinde belirtildiği gibi "sinemanın moda olması" ile birlikte, İstanbul'daki birçok tiyatro işletmecisi kısa sürede bu yeni kârlı sektöre yöneldi. 15-27 Mart 1897'de Psihuli Kardeşler Tepebaşı'ndaki ahşap belediye tiyatrosu Mnimatakia'yı (Théâtre des Petits-Champs) kiralayıp, Pera'da üçüncü sinemayı işletmeye başladılar.

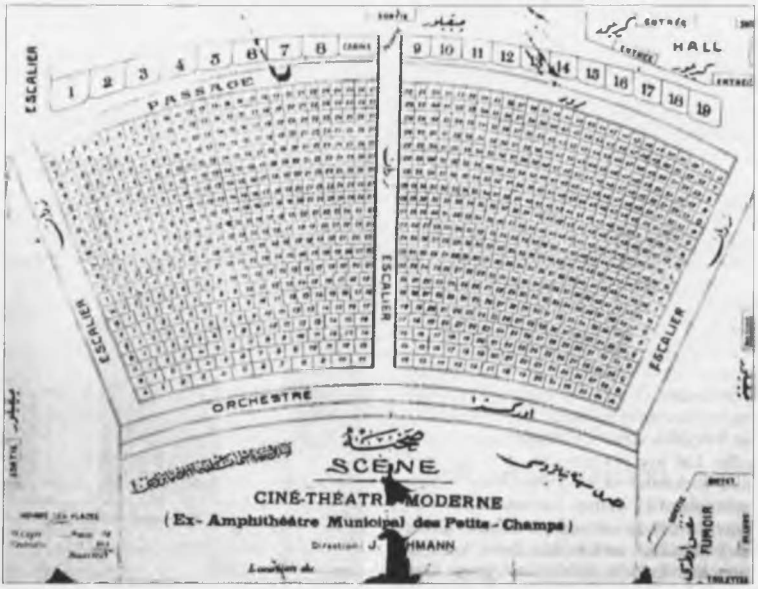
Neologos gazetesinde çıkan bir habere göre "Tanınmış hemşerimiz M. Sig. Weinberg'in mümessili olduğu Cinematographe Edison makinesi şimdiye kadar gördüğümüz doğal boyutta, en mükemmel, zengin, canlı fotoğraflarıyla şahane bir gösteri sunuyor" denmektedir.[1]

The Levant Herald and Eastern Express'e göre sinema gösterimleri, tiyatronun büyük dinlenme salonunda saat 5, 6 ve 7'de, suareler ise tiyatro temsillerinin aralarında gerçekleşmekteydi. Büyükler için 3 kuruş, çocuklar için 2 kuruş olan biletler diğer gösterimlere kıyasla daha ucuzdu. İzleyicilerin ilgisini çeken filmler ise *Deniz Banyoları* ve *Soluk Kesen Güneş* gibi filmlerdi.[2]

"Çok küçük bir ücret karşılığında bütün aileye hitap eden gösterimler"[3] sloganı ile Psihuli Kardeşler, kendi tiyatrolarında sinema gösterimlerinin reklamını yaparken sinemanın geleceği ile ilgili iki mesaj veriyordu... Sinemanın gelecekteki önemini sezinlerken, kendilerinin ilk önce Konstantinopolis'te, daha sonra da Yunanistan'da gerçekleştirecekleri sinema alanındaki girişimci faaliyetlerini muştuluyordu.

Psihuli Kardeşler'in İstanbul'daki sinema dünyasına getirdiği en önemli

1 *Neologos* gazetesi, 14 (26).3.1897.
2 *The Levant Herald and Eastern Express* gazetesi, 26/29.3.1897'den 29.4.1897'ye kadar.
3 *Nea Efimeris* gazetesi, 14(26).3.1897.

Tepebaşı'nda (Mnimatakia) bulunan "Amfi" tiyatrosunun içten görünüşü.

yenilik, havaların ısınmasıyla yazlık sinema geleneğini başlatmalarıydı. Kış sezonunda ise Odeon Tiyatrosu'nda gösterilen Paris Panoraması, 20 Mayıs 1897'de Mnimatakia Tiyatrosu'nun güzel dekore edilmiş bahçesinde akşamları izleyicilere sunuluyordu. *Nea Efimeris* gazetesinde çıkan bir yazıya göre, "Mnimatakia'nın bahçesindeki görüntüler yeni teknikler sayesinde gerçekleşiyor. Sinema sahibi izleyicilerin ilgisini çekmek amacıyla erkeklere 2 kuruş, çocuklara 1 kuruşluk bilet kesiyordu."[4] Psihuli Kardeşler kadrolu elemanları M. Sig. Weinberg'le birlikte halka ucuz eğlence için 1898 başlarında Ramazan ayı boyunca Vezneciler'de bulunan Abdi Efendi Tiyatrosu'nu kiralayarak akşamları sinema gösterimleri sunmaktaydı.[5] Ayrıca S. Weinberg'i film gösterim makinesi satın almak için Avrupa'ya gönderdiler.[6]

1897 Mayıs ayı başlarında Edison Sineması Mnimatakia'dan, Andreas Livadas ve Andreas Ksenatos'un işlettiği Omonia (Concordia) Tiyatrosu'na taşındı. Ancak izleyicilerin canlı fotoğraflara karşı daha önceden yoğun olan ilgisi zayıfladı, bilet fiyatlarının düşmesine karşın izleyici sayısı gittikçe azaldı. Film gösterimleri tiyatro temsillerinin arasında sunulmaya başladı. 1897'nin ikinci yarısında sinema gösterimleri ile ilgili haberler gazetelerin tiyatro sütunlarından ve Cadde-i Kebir'in büyük tiyatro salonlarından yavaş yavaş kayboldu.

4 *Nea Efimeris* gazetesi, 20.5 ve 14.6.1897.
5 *And, Metin, Türkiye'de Sponek Birahanesi'ndeki İlk Sinema.*
6 *Oriental Advertiser* gazetesi, 17.1.1898.

Sigmund Weinberg'in reklam afişi

Psihuli Kardeşler 5 (17) Ocak 1898'de Mnimatakia'daki tiyatroda Yeni İngiliz Sineması'nı[7] Peralı sinema izleyicilerine tekrar sevdirmeyi başarıyordu.

Georges Sadoul'un *Dünya Sinema Tarihi* eserinde tespit ettiği gibi "o tarihte sinemanın Avrupa'da geçirdiği ciddi krize karşın, İngiltere'de kriz o kadar ağır değildi." Bu nedenle Psihuli Kardeşler'in bu seçimi akıllı bir girişimdi. Kardeşlerden şirketin dış ilişkilerinden sorumlu olan Apostolos Psihulis, sıkça Avrupa'ya, Mısır'a, İzmir'e vs. seyahat ederken, sinema ile ilgili gelişmeleri yakından izlemekteydi.[8]

Aynı yılın Ağustos ayında, Psihuli Kardeşler Mnimatakia'daki sinemalarına St. Petersburg'dan, Kristof'un İmparatorluk Diorama tekniğini getirirler. Diorama, sinemaya kıyasla daha eski bir teknoloji olmasına karşın, özel ışıklandırması sayesinde nesnelere ayrı bir canlılık katarak gerçek gibi gösteren bir üstünlüğe sahipti. Yerli basına göre "mekânik olarak işleyen Diorama, İstanbul seyircisi için bir ilktir. Niagara Şelalesi, Sahra'nın vahaları, nehirler, denizler, şehirler, yanardağlar, tarihi kalıntılar, saraylar, dünyanın bütün tarihi bölgelerinden görüntüler, doğal olarak ve insan gözünün gerçekte göreceği gibi sergileniyor, büyükler için 3 kuruş, çocuklar için 2 kuruş gibi az bir ücretle, isteyenler gösterileri sabah saat 9'dan gece yarısına kadar izleyebiliyordu."

Mnimatakia Tiyatrosu'nda Diorama tekniği ile yapılan gösterimler 15 gün sürdü, Odeon'da[9] ise birkaç gösterim yapıldı.

7 *Nea Efimeris* gazetesi, 5 (17).1.1898.
8 *Tahidromos* gazetesi, 1.5.1898 ve 13.1.1899.
9 *Tahidromos* gazetesi, 14, 18 ve 19.8.1898 ve *The Levant Herald and Eastern Express*, 26.8.1898.

Mnimatakia tiyatro bahçesi, Tepebaşı, 1900

Eski tarihle 4 yeni tarihle 16 Şubat 1899'da Psihuli Kardeşler Mnimatakia'daki tiyatrolarında sinema gösterimlerini, bu sefer Bioscope makinesi ile yapmaya başladılar. Georges Sadoul'un belirttiği gibi, Bioscope'un görüntü kalitesi o zamanlar bütün dünyada tartışmasız bir üstünlüğe sahipti.

Tahidromos gazetesine göre, Mnimatakia Tiyatrosu'nda sunulan Yeni Sinema'nın mükemmelliği ve çekiciliği kalabalık seyirci kitlelerinde merak ve hayranlık uyandırmaktaydı. Bu gösterimlerin en önemli özelliği ise hayatımızdan çeşitli sahneleri gözler önüne sermesiydi. Simalar, kıyafetler bildik ve tanıdıktı. Gösterime sunulan filmler arasında *Haliç Köprüsü* (Büyük bir ihtimal J. A. Promio'nun filmi olmalı) ve *Fransız Ordusunun Süvari ve Piyadesi* en ilginçleriydi. Yine aynı gazetedeki bir habere göre Pera'da Bioscope ile yapılan gösterimler, bir süre sonra Atina'da devam edecekti.[10]

Yukarıda belirtilen etkinlikler Psihuli Kardeşler'in İstanbul'daki son sinema faaliyetleri olmalıdır. Çünkü 1899 Ağustos'unda iki ahşap sahnenin yıkılmasına ve Belediyenin bahçesindeki havuzun bulunduğu yerde büyük lüks bir tiyatro binasının inşaasına karar verilmişti.[11] (Mnimatakia'daki yeni tiyatro binası ünlü Fransız mimarlar Vallaury ve Durée'nin çizim planları ile hızlı bir şekilde inşa edilerek ertesi yıl açılışı yapıldı. Psihulilerin torunu Yeorgios Zambelis'in bize anlattığı üzere: "Andonis ve Apostolos Psihuli Kardeşler'in kökenleri Sifnos adasına dayanır. İstanbul'da önce tiyatro, sonra da sinema ile uğraştılar. Zambelis'in anneannesi Margarita'nın aktardığına göre, sinemadan gelen gelir, gaz tenekelerini dolduruyordu. Sonra ellerinden Mnimatakia Tiyatrosu alındı. 20. yüzyıl başında iki kardeş Yunanistan'a göç

10 *Tahidromos* gazetesi, 6 ve 13.12.1899.
11 *Konstantinupolis* gazetesi, 26.8.1899.

edip, Volos'a yerleşti. Sinema gösterimlerini Atina ve taşrada sürdürdüler..." Psihuli Kardeşler'in Mnimatakia Tiyatrosu'ndaki sinema gösterimleri sırasında Anastas Emfiecioğlu gişe memuru olarak çalışıyordu.[12] (1900'lerde yeni bina faaliyete geçtiğinde A. Emfiecioğlu tiyatroyu Ermeni Villorian ile birlikte kiraladı.)

Psihuli Kardeşler'in İstanbul'daki bir diğer tiyatro etkinliği ise Ocak 1896'da Odeon Tiyatrosu'nun sahibi Petros Raftopulos ile kurdukları Odeon ve Mnimatakia Birleşik Tiyatrosu'ydu. Kuruluş amacı Yunanistan, İtalya ve Fransa'dan sanatsal nitelikli tiyatro topluluklarını İstanbul'a getirmekti. Tiyatrolarında oyunlar sergileyen topluluklar arasında Dimitri Kotopuli ve Nikolao Kordovilli'nin Proodos Tiyatro Topluluğu'nu sayabiliriz. İstanbul Rum basınına göre Yunan sahnesinin divası sayılan Evangelia Paraskevopulo'nun İstanbul'da verdiği temsiller tiyatroseverleri hayran bırakmıştı.[13]

Psihuli Kardeşler, Omonia (Concordia) Tiyatrosu'nun yöneticileri Andreas Livadas ve Andreas Ksenatos ile 1898 yazında İstanbul Rum Dramatik Tiyatro Topluluğu'nun kurulmasına destek verdiler.[14]

Psihuli Kardeşler Pera'daki diğer tiyatro ve sinema işletmecileri gibi, hayırseverdiler. Rum basını 1895'te İstanbul'da yaşanan büyük deprem nedeniyle Apostolos Psihulis'in Mnimatakia'nın bahçesinde depremzedeleri geçici olarak barındırdığını ve bu yardımı için özel madalya ile ödüllendirildiğini yazar.[15]

Ünlü Fransız tiyatro oyuncusu Sarah Bernhardt

Psihuli Kardeşler'in Yunanistan'daki sinema faaliyetleri ile ilgili bilgileri ünlü sinema tarihçisi ve Yunan Sinematek'inin kurucusu Aglaia Mitropulu'nun *Yunan Sineması (1980)* adlı eserinden öğreniyoruz: "1903'te Psihuli Kardeşler Avrupa'dan ithal ettikleri projeksiyon makinesi ile günümüzün Apollon Sineması'nın yerinde bulunan Rotonda'da kısa film gösterimlerine

12 *Nea Efimeris* gazetesi, 18.2.1898.
13 *Neologos* gazetesi, 27.1.1896.
14 *Konstantinupolis* gazetesi, 19.8.1898.
15 *Neologos* gazetesi, 18.11.1895.

başlarlar." Friksos İliadis, *Yunan Sineması* (1963) kitabında olayı biraz değişik anlatır: "1903'ten sonra Atina'da sinema gösterimleri başladığında, projeksiyon makinelerini Atina'ya ilk getirenler Psihuli Kardeşler'di. O zamanki kışlık Variété Tiyatrosu'nda kısa film gösterimleri yaptılar. Daha sonra projeksiyon makinesini taşraya götürüp çok büyük kazanç sağladılar."

Romanco dergisinin ekinde (8.5.1974) "Yunanistan'a İlk Sinema Geldiği Zaman" başlıklı yazıda: "Atina'da sinema işletmesi kuran ilk Yunanlar Psihuli Kardeşler'di. Bu 1900'lerde gerçekleşti ve böylece Sintagma Meydanı'nda ilk sinema gösterimleri başladı" diye aktarılır.

Günümüze yaklaştığımızda, rejisör-yazar Nikos Teodosiu 2001'de sinema ile ilgili bir yazısında şu önemli bilgileri kaydetmektedir: "Psihuli Kardeşler ilk seyyar Yunan sinemacılardı. Mesleklerini tutarlılıkla sürdürdüler. Kışları Atina'da Varyete Tiyatrosu'nda film gösterip, yazın taşraya turneye çıkıyorlardı. Siros adasındaki Ermupolis de bu yerlerden birisiydi. 1900'lerin başında Tesalia şehirlerine ilk kez sinemayı götürdüler, bunun yanı sıra ülkede başarısız olan ilk sinema sansürünü de yaşadılar"[16]

Böylece, Apostolos ve Antonis Psihulis hayal güçlerinin çok üstünde bir önsezişle sinema tarihinde yerlerini aldılar.

16 Teodosiu Nikos, "Yunanistan Sinema Seyrediyor" *Epta İmeres, Kathimerini* gazetesi, 11.11.2001.

ANDREAS KSENATOS VE ANDREAS LİVADAS'IN OMONİA (CONCORDİA) TİYATROSU'NDA GERÇEKLEŞTİRDİKLERİ FİLM GÖSTERİMLERİ

1897'nin ilk aylarında Pera'da gösterimler hızla yayıldı. Kefalonya adası kökenli Andreas Ksenatos ve Andreas Livadas film gösterimlerini, dört ay gibi kısa bir sürede, 1886'dan başlayarak işlettikleri Beyoğlu'nun en popüler eğlence mekânı olan Omonia (Concordia) Tiyatrosu'nda gerçekleştirdiler. Omonia (Concordia) Tiyarosu'nun kadrolu yönetmeni Nikolaos Sargologos[1] idi.

Paskalya'nın ikinci günü, Pazartesi Omonia'da gösterilen ilk filmler arasında, *Niagara Şelalesinin Suları* vardı. Ayrıca, çeşitli pandomimler ve *Halim ile Mehmet*[2] isimli kukla tiyatrosunun temsilleri yer alıyordu. Cadde-i Kebir'de, günümüzde Saint Antoine Katolik Kilisesi'nin bulunduğu alanda yer alan Omonia Tiyatrosu'nun kış ve yaz sahneleri bulunmaktaydı. Ayrıca zaman zaman Odikon Kafeneion (müzikli kahvehane - café-concert) olarak hizmet veriyordu. *Neologos* gazetesinin 18.10.1896'da yazdığı gibi: Sinema gösterimleri başlamadan önce, "Salon, esaslı bir yenilenmeden geçmiş, zemin döşenmiş, camlı çatı inşa edilmiş, giriş derlenip toparlanmış ve elektrik lambaları ile aydınlatılmıştı."

Concordia Tiyatrosu'nun sahibi ve işletmecisi Andreas Ksenatos eşi ile birlikte.

1 *Annuaire Oriental du Commerce* 1887 ve 1896.

2 *Nea Efimeris* gazetesi 13(25) ve 15.4.1897 / ilk gösteri makinistin rahatsızlığı nedeniyle ertesi güne ertelendi.

Aynı gazetede, 4.10.1896'da tiyatro ile ilgili başka bir yazı daha yer alıyordu: "Omonia (Concordia) ve Kristal Saray (Palais de Cristal) kafeşantanlarıyla ilgili birkaç satır yazmak istiyoruz... Müzikli kahvehanelerimiz, Paris'teki Scala veya Ambassadeurs gibi mekânlarla boy ölçüşebilecek düzeyde değiller. Bizdeki her şey gibi bunlar da fakirdir."

Andreas Ksenatos'un yaşamı ile ilgili bilgileri torunu Ekaterini Konstantinidu ile Atina'da yaptığımız uzun söyleşilerden öğreniyoruz: "Dedem 1844'te Kefalonya adasının Thinia köyünde doğdu. Küçük yaşta yetim kalınca, daha çocuk denilebilecek bir yaşta Atina'ya gelerek, Sintagma Meydanı'nda bulunan Yabancılar Oteli'ni işleten akrabalarının yanında bir süre çalıştı.

Birkaç yıl sonra İstanbul'a geldi. Orada, Andreas Ksenatos (asıl soyadı Ksenos idi) birçok soydaşının yaptığı gibi tiyatro işletmecisi oldu. Venedik kökenli bir aile olan ünlü Enriko Dandolos'un soyundan gelen Ekaterini Dandolos ile 1882 yılında evlendi. Dandolos ailesi 1204'te Konstantinopolis'i işgal eden Latinlerdendi. Andreas Ksenatos soydaşı Andreas Livadas ile birlikte Omonia Tiyatrosu'nu 1886'da işletmeye başladılar. Onlardan önce Omonia'yı 1871'de[3] İstanbul Levantenleri'nden olan Ricci ve Parmeggiani yönetmekteydi. Dedem 1888'de[4] aynı zamanda müzikli kahvehane olan Café du commerce'in müdürüydü...

İtalya'ya bakan Yedi ada İngiliz denetiminde olduğu için dedemin İngiliz pasaportu vardı. Beyoğlu'nda Aynalıçeşme semtinde üç büyük evin birleşiminden oluşan bir konakta yaşıyordu. Nineme sıkça 'Katina, bizim burada yaşadığımız gibi, Yunanistan'da bakanlar bile yaşamıyor' derdi. Bu sözler ekonomik gücünün bir göstergesiydi. Dedem 1900 yılının Haziranı'nda vefat etti ve Şişli Rum Mezarlığı'na gömüldü. Andreas Ksenatos, Andreas Livadas'ın kızının vaftiz babasıydı. Küçük kız büyüdüğünde, Omonia Tiyatrosu'nun mali işlerinden sorumlu olan Kefalonyalı Niko Metaksato ile evlendi."[5]

Concordia Tiyatrosu'nun diğer ortağı Andreas Livadas hakkında kısıtlı bilgi edinebildik. Andreas, Ksenatos'un kuzeni idi ve Kefalonya'dan İstanbul'a çalışmaya gelmişti. Ortağının ölümünden sonra tiyatroyu yalnız başına idare etti, 1904'ün[6] sonlarına doğru tiyatroyu restore ettirdi. Fakat 1906 yazında Concordia yıkılıp yerine Saint Antoine Kilisesi inşa edildi.

Kısa süren ilk film gösterimlerinden, yaklaşık iki senelik bir aradan

3 And, Metin, *Türk Tiyatrosu 1839-1908.*

4 *Annuaire Oriental du Commerce* 1888.

5 Meşhur oyuncu ve tiyatro sahibi Dionisis Tavularis, *Hatıralar*'ında (Atina, 1930) şöyle yazıyor: "Tuhaf! Akıl almaz! 1857/58'den 1908/09'a kadar Pera'da birlikte çalıştığım tüm tiyatro sahipleri istisnasız Kefalonya adasındandı."

6 *Embros* gazetesi, 1.12.1904.

PATHÉ CINÉMA
ANCIENS ÉTABLISSEMENTS
PATHÉ FRÈRES
SOCIÉTÉ ANONYME
Statuts déposés en l'Etude de Me VIAN Notaire à Paris le 11 Décembre 1897
Modifiés par Décisions d'Assemblées Générales Extraordinaires
CAPITAL SOCIAL: 160.000.000 DE FRANCS
DIVISÉ EN 1.600.000 ACTIONS DE 100 FRANCS CHACUNE
DROIT DE TIMBRE
SIÈGE SOCIAL
A
PARIS
ACTION DE CENT FRANCS AU PORTEUR
ENTIÈREMENT LIBÉRÉE
CATÉGORIE A
N°. 595420
Un Administrateur
Un Administrateur
PATHÉ CINÉMA

sonra, 1899'un ilkbaharından başlayarak filmler daha düzenli gösterilmeye başlandı. Mart ayında, daha önceki başlıklarda belirttiğimiz gibi filmler Petros Raftopulos'un getirdiği Royal Biograph makinesi[7] ile gösteriliyordu. *Tahidromos* gazetesi bu konu ile ilgili önemli bir yoruma yer verir: "Görüntü harika, önemli özelliği ise, resimler titreşim yapmadığı için, gözler rahatsız olmuyor."[8] Rum basınındaki ilanlara göre Omonia Tiyatrosu'nda "Amerikan sinemasının Royal Biograph'ı" ile 1899 ve 1900'da film gösterimleri devam etti. İlgi uyandıran filmlerden biri Georges Méliès'nin *Ay'a Yolculuk* isimli filmi[9] idi. Mayıs ortalarında gösterimler yazlık sahneye taşındı. Yaz boyunca bir İtalyan melodram kumpanyasının[10] temsillerinin yanı sıra film gösterimleri de devam etti.

Gösterilen çok sayıda filmin arasında yerel konular içeren filmlere de rastlıyoruz: 23 Kasım 1899'da gösterilen filmler: *Galata Köprüsü, Haydarpaşa'dan Fenerbahçe'ye* (Fanaraki) *Doğru Hareket Eden Tren Katarı.* Rum basınında bu film için şu yorum yapıldı: "İzleyicileri ağaçlıkların arasından büyüleyici manzaralara götüren bir film."[11]

16 Aralık 1900'da *Galata Kulesi, Köprü* ve *Haliç*[12] filmleri, 15 Mart 1903'te *Les régates de Prinkipo* (*Büyükadanın Kürek Yarışları*)[13] adlı filmler gösterildi. *Kürek Yarışları* filmi 15 Ağustos 1899'da Büyükada'da çekilmişti.[14]

Galata Kulesi, Köprü ve Haliç ile ilgili filmler, büyük ihtimalle kamera operatörü J. A. Promio tarafından çekilmiş olmalıdır. Fenerbahçe ve Büyükada'daki çekimleri ise Lumière Kardeşler'in kameramanı Francis Doublier ile yardımcısı Perigo yapmış olabilirler, çünkü 1899'da dünya turu yapmak için Odessa'dan gemiye binip İstanbul'dan geçerken çekim yaptıklarını, oradan da Atina'ya[15] gittiklerini biliyoruz.

Tahidromos gazetesine göre o dönemde Omonia'da bulunan Royal Biograph film makinesinin kamera operatörü ve makinisti olan Yorgos Siotis[16] bu gösterimlerin de düzenleyicisiydi. Bilindiği gibi o yıllarda, projeksiyon

7 *Tahidromos,* 27.3.1899.
8 *Tahidromos,* 19.5.1899.
9 *Tahidromos,* 1.4.1899.
10 *Tahidromos,* 7.5.1899.
11 *Tahidromos,* 23.11.1899.
12 *Tahidromos,* 16.12.1900.
13 *Konstantinupolis,* 15.3.1903.
14 *Tahidromos* gazetesinde Muncuflos takma adıyla yazan Y. Hasiotis, *Bizans Sayfaları* adlı kitabında, kürek yarışlarıyla ilgili sinematografik bir anlatıma yer verir: "15 Ağustos 1899. Hava nefis. Deniz masmavi ve sakin, yakıcı güneşin ışınları ile fosforlaşmış gibi, liman, sahiller ve etraftaki bütün küçük büyük köşkler ile tribünleri dolduran kalabalığın ellerinde bayraklar ve bütün ülkelerin amblemleri olağanüstü bir manzara arz etmektedir. Yarışların yapıldığı kulvarları sıkıştıran ve denizi dolduran tekne ve vapurlar şahane bir zincir oluşturuyordu. Yarışan botlardaki görkemli denizci elbiseleri ile amatör denizciler hatıralarda unutulmaz bir görüntü bırakıyor."
15 Rittaud-Hutinet J., *Les cinéma des origines.*
16 *Tahidromos,* 25.4.1900.

makineleri bazı parçaların eklenmesi ile kamera veya film baskı makineleri olarak da çalışıyordu. Bu nedenle yukarıdaki filmlerin ve bazı kaynağı bilinmeyen ve daha sonra rastlayacağımız başka filmlerin Yorgos Siotis tarafından çekilmiş olma olasılığı yüksektir. Omonia (Concordia) Tiyatrosu'nda sinema gösterimleri tiyatronun yıkılışına kadar devam etti. *Tahidromos* gazetesinde belirtildiği gibi: 1899'da İoannis Livadas, tiyatronun en kıdemli memuruydu. 1900'da Omonia Tiyatrosu'nun veznedarı Nikos Metaksatos iken yöneticisi Harilaos Yeorgaras idi. Aynı yıl salonun elektrik düzeni güçlendirildi.

1900-1906 yılları arasında Omonia Tiyatrosu'nda gösterilen en önemli filmler

1900 *Başkomutan Roberts'ın Londra'dan Hareketi, İngiliz Birliklerinin Gemilerine Binişi, İngiliz Birliklerinin Hareket Edişi, En Güzel İngiliz Alayı, İngiliz Askeri Müziği, Kraliçe Viktoria ve Maiyeti.* Transvaal Harbi ile ilgili üç yeni film.

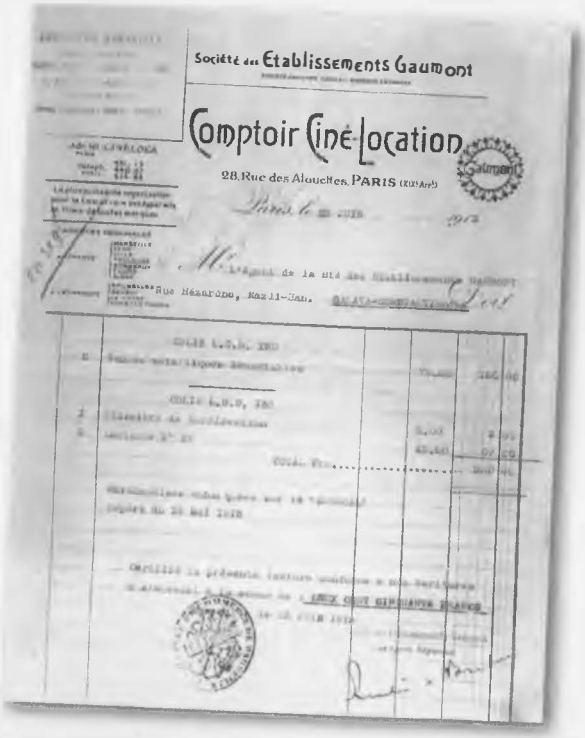
1901 *Paris Fuarından Görüntüler; Kraliçe Viktoria'nın Cenaze Merasimi* (600 metrelik film)

1902 Omonia Tiyatrosu'nda aileler için matine gösterimleri. (Edison'un yeni kinetoskopunun [hareket makinesi] kullanılmasıyla Çinlilerin yaşamını içeren bir film de gösterildi.)

1903 *Seçkin İçkiler;* seyircinin ilgisini çeken filmler.

1904 Yeni sinema gösterimleri. Paris'teki Casino de Paris'ten davet edilen meşhur şarkıcı Myrtise Omonia Tiyatrosu'nda konserler verdi.

1906'da tiyatronun yıkılışı üzerine "Bu da bitti" başlığı altında küçük bir not yayımlayan *Proodos* gazetesinde çıkan yazı Omonia Tiyatrosu'nun Pera kültür hayatındaki önemini belirtiyordu.

تیه بانی بلدیه یازاق تیاتروسنده اشبو کانون اولك ۲۷ نجی جمارتسه اقشامی یمی نجمنیه کچه‌سی
ساعت ۹ده موسیو ﴿ ده ـ اقتبسك ﴾ ایتالیان قومدی قومپانیه‌سی طرفندن ﴿ لونوره ﴾ نام پیس
یه پرده موقع اجراییه وضع ایدیله جکدر

AMPHITHÉATRE MUNICIPAL DES PETITS-CHAMPS

Direction : Stavro PAPPADOPOULO

PREMIÈRE REPRÉSENTATION DES

CÉLÈBRES ARTISTES ITALIENS

Chev. Alfredo de SANCTIS

Mlle Alda BORELLI

ACCOMPAGNÉS DE LEUR TROUPE DE Ier ORDRE

Mercredi 27/9 Janvier 1907 à 9 heures

L'HONNEUR

Comédie dramatique en 4 actes de H. SUDERMANN

DISTRIBUTION

Robert Heineke	A. DE SANCTIS
Le Comte Trast-Sarberg	U. FARULLI
Etienne	A. BORELLI
Le Baron Mülling, son père	S. D'INVENTO
Sa femme	F. UNTI
Le vieux Heineke	N. BORELLI
Sa femme	G. VESTRI
Alma / *Gigia* leurs filles	M. LADERCHI / D. DE ROSSI
Charles Mülling	M. RONCORONI
Michalsky	A. BOZZO
Lotaria Brand	A. PASQUALI
Hugues Stengel	T. RUGGERI
La femme du Jardinier	A. FARULLI
Guillaume, domestique du Cap. Mülling	A. CAMPI
Jean, concierge	R. GIOBBE

L'action se passe aux environs de Berlin. — Epoque actuelle.

PRIX DES PLACES

FAUTEUILS P. 41 — STALLES P. 21 — GALERIE P. 10

Demain Jeudi, 3me Représentation

AU TÉLÉPHONE
Drame en 2 actes de Dr LORDE & FOLSY

SULLIVAN
Comédie en 3 actes de MELESVILLE

Imp. A. MINASSE, Pera.

SİNEMANIN PERA SAHNESİNDEN KISA SÜRELİĞİNE ÇEKİLMESİ VE GERİ GELMESİNDE SİHİRBAZ SİNEMACI GEORGES MÉLIÈS'NİN ROLÜ

İlk film gösterimleriyle birlikte, "bu hareketli fotoğraf mucizesini" ve "akla sığmayan şeyleri" yakından tanımak için Pera sakinleri sinemaya özel bir ilgi gösterdi. Ancak bu çok ses getiren başlangıç uzun süre devam etmedi. Temmuz 1897'den Kasım 1898'e kadar, bir buçuk seneye yakın bir süre için sinema İstanbul basınındaki tiyatro ve eğlence sütunlarından, yani Pera'nın merkez salonlarından kayboldu. Sinemanın İstanbul'da hızlı bir biçimde gelişmesini engelleyen başlıca sebepler şunlardı: 5 Nisan 1897'de başlayan ve Yunan ordusunun Domokos'taki mağlubiyetiyle sonuçlanan Türk-Yunan Savaşı İstanbul Rumları üstünde olumsuz etki ve korku yaratmıştı. Sınırlı maddi zararların dışında, bu savaşı bir Haçlı Seferi gibi değerlendirenler düş kırıklığı yaşarken, savaş süresince olası bir misilleme korkusu ile tedirginlik de yaşandı. Kaldı ki, bir sene önce 15-16 Ağustos 1896'da Ermeni Komitacıların Osmanlı Bankası'nı işgal etmeleri nedeni ile İstanbul'da yaşanan katliamlar göz önüne alındığında bu tedirginliğin dayanaksız olmadığı anlaşılır.

7 Nisan 1897'de *Neologos* gazetesi, iki ülkenin elçileri, konsolosları ve yurttaşlarının ülkelerine dönmesi kararı ile birlikte, başkentte ve taşrada yaşayan Yunan uyrukluların 15 gün içinde Yunanistan'a dönmeleri kararı alındığını yazmaktaydı. Ancak büyük devletlerin araya girmesiyle bu karar uygulanmadı.

Halkı sinemadan uzaklaştıran başka bir olay ise bir kazayla ilgiliydi. Mayıs 1897'de Paris'teki bir film gösterimi sırasında, hayırsever bir derneğin kutlamasına ev sahipliği yapan ahşap malikânenin birkaç dakika içinde yanıp kül olması sonucunda, Fransa'nın ileri gelenlerinden yaklaşık 200 kişi yanarak öldü. Projektörün eter lambası ile kolayca alev alabilen filmler bu felaketin sebebi olmuştu. Sinema böylece, "tehlikeli gösteri" olarak nitelenip,

şehir merkezlerinden[1] çekildi. Bir üçüncü neden ise bu dönemde sinemaya karşı gösterilen ilginin Avrupa çapında da azalmasıydı. Georges Sadoul'un yazdığı gibi "Lumière Kardeşler'in ilk başarılı filmlerinin kopyalarını görmekten bıkan izleyiciler, 18 aylık bir süreden sonra sinemayı terk ediyorlardı. Bilimsel bir gösteriden başka bir şey olmayan canlı fotoğraflarlara karşı ilgi bitti. Bıkkınlık sinema salonlarını boşalttı... Yeni filmlere karşı ilgi tükenmişti. Zengin sınıf karanlık salonları terk etmiş, halk ise yerini doldurmaya henüz başlamamıştı. Avrupa'nın büyük şehirlerinde rağbet görmeyen sinema salonları bir süre için seyyar hale geldi ve filmler banliyöler ile taşra panayırlarına taşındı."[2]

Bu nedenle sinemanın iki yıla yakın bir süre boyunca kozmopolit Pera'yı terk edip çevre semtlere ve kahvelerine taşınması olağan karşılanmalıdır.

Georges Sadoul'un belirttiği gibi, sinemayı darboğazdan kurtaran Fransız sinemacı Georges Méliès oldu. G. Méliès rejisörlüğü yaratarak filmlere drama içeriği kazandırdı. "Méliès, üstün zekâsı sayesinde, o zamana kadar yalnız 1 dakikalık canlı fotoğraf gösterisi olarak hareket eden filmin monotonluğunu aşmayı başardı."[3] Bir sihirbaz gibi, filmlere şiir ve hayal gücü kattı. Böylece şehir merkezlerinin karanlık salonları tekrar dolmaya başladı. Beyoğlu'nun salonlarını doldurarak, uzun müddet süren durgunluğa son veren Georges Méliès'nin filmleridir, diyebiliriz.

P. V. CONTİNSOUZA (1872-1944)
Seyyar sinemacı. 1902'de Pathé film şirketi ile ortaklık kurarak film gösterim makineleri imal eden bir fabrika kurdu. 1908'de fabrikasında 800 işçi, yılda 6000 gösterim makinesi üretiyordu.

1898 Kasımı'nda Orient Ekspres yolcuları için inşa edilen lüks Pera Palas Oteli'ne kibar (*comme il faut*) bir Fransız müşteri gelir. Uygun bir salonda film gösterimleri düzenlemek için Pera Palas'ın yöneticilerini ikna eder.[4]

Fransız yolcu, o yılların "gezgin sinemacısı" Pierre Victor Continsouza'dan başkası değildi. Rum basınının da belirtildiği gibi, iki bölümden oluşan filmin prömiyeri Pera Palas'ta, 21 Kasım 1898'de, seçkin davetlilerinin katılımıyla yapıldı.

Ertesi gün *Tahidromos* gazetesinde "Bilimsel Suare" başlıklı imzasız bir yazı yayımlanır: "Fonografın çaldığı müzik, dinleyicileri kim bilir hangi orkestranın çaldığı

1 Sadoul, Georges, *Histoire general du cinema* ve aynı kitabın Atina baskısı.
2 Sadoul, Georges, *Histoire general du cinema.*
3 Sadoul, Georges, *Histoire général du cinéma.*
4 "Pera Palas"taki gösteri, *Tahidromos,* 12(24)11.1898.

müzik parçaları ile eğlendirdi. Gösteri kısmında ise, üç ayak üstünde kurulan perde projektörlerle ışıklandırılıp mükemmel bir pandomim sunuldu. Bir havuzda, tanımadığımız insanların yüzmedeki becerilerine hayran kaldık. Balık tutan bir çiftin aşk hikâyesini izledik. Oltaya takılan balığın çırpınışını, balıkçının yanındaki bayanın heyecandan denize düşerek, aşk hikâyesinin trajik bir cankurtarmaya dönüştüğünü gördük." Gazete devamında Georges Méliès'nin olağanüstü gösterisinin ne kadar büyük ilgi uyandırdığını belirtir: "Suarenin son gösterilen büyülü sahnelerini sözle anlatmak imkânsız. Tiyatronun bu mükemmeliyete ulaşması mümkün değildir. Şeytan, uçan yarasa rolündeydi, aniden pelerinli bir şövalyeye dönüştü ve tekrar canavar oldu, tekrar onun taraftarı bakireler, rahibeler, iskeletler, şeytanlar ve, ve... bütün değişimler şimşek çabukluğu ile gerçekleşiyordu... ve bunların tümü o kadar inandırıcıydı ki, yanımda oturan bey, bunların göz aldatmacası olmayıp, büyü sonucu olduğuna inandığından birkaç kez şeytanı kovan dualar mırıldandı."

P. V. Continsouza'nın İstanbul'un aristokrat mekânı olan Pera Palas'ta gerçekleştirdiği film gösterimleri doğal olarak Pera'nın özellikle yüksek tabakasına hitap ediyordu. 15 gün sonra "giriş ücreti olan bir mecidiye (20 kuruş) çok yüksek bir fiyat sayıldığından, sinema yönetimi, makinelerini, Cadde-i Kebir'deki Halep Pasajı'nın sonunda bulunan İpodrom'a[5] nakletti. Continsouza birkaç yıl sonra Pathé Şirketi ile ortaklık kurdu. (1902), Bu süreç içinde de projeksiyon makine imalatçılarının en büyüklerinden biri oldu. 1908'de 800 işçinin çalıştığı ve senede 6000 projeksiyon[6] makinesi üreten bir fabrikanın sahibiydi.

Tahidromos gazetesinde çıkan bir habere göre, İpodrom'daki sinema ve fonograf, üç saatlik gösterim programının esas bölümünü oluşturuyordu. Açılışta gösterilen filmler: *Paris'teki Champs Elysée Caddesi, Siyam Kralının Paris'e Gelişi, İspanyol Dansları, Beceriksiz Balıkçılar* ve Georges Méliès'nin *Şeytanın Evi*[7] vb. Bir süre sonra program meşhur dansöz Loie Fuller'in[8] *Yılan Dansı* gibi, dikkate değer filmleri ile zenginleştirildi.

"Filmlerin biletlerinin ucuz (10, 5 ve 3 kuruş) olmasının yanı sıra, ayrıca büyüleyici olan gösterimlerin başarısıydı. Az bir ücret karşılığında, sinemaseverler güzel temsilleri zevkle seyretmekteyken, dün gelen büyük bir kalabalık nedeniyle gösterimi izlemek ne yazık ki mümkün olmadı." *Tahidromos* gazetesinin 30.11.1898'de yayımlanan yazısı abartılı bir reklam değildi. "İpodrom"da bir ay sonra yeni localar inşa edilerek izleyici sayısını artırmaya

5 *Tahidromos*, 21.11.1898.

6 Pierre Victor Continsouza ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Sadoul, Georges, *Histoire général du cinéma, L'invention du cinéma.*

7 *Tahidromos*, 27.11.1898.

8 *The Levant Herald and Eastern Express*, 15.12 ve 17.12.1898.

Çekimleri Bağdat'ta gerçekleşen yönetmen Ömer Lütfi Akad'ın *Arzu ile Kamber* (1951) filminden bir sahne. Ömer Lütfi Akad filmin görüntü yönetmeni Lazaros Yazıcıoğlu ile birlikte.

çalışıldı. 12 günlük Noel, Yılbaşı ve Epifani yortusu tatili sırasında, matineler de tertip edildi. "İzleyiciler kendilerinden geçmiş bir halde, büyülü gösterimleri izliyordu... İnsanlar gösterilerin gerçek olmadığına inanmakta güçlük çekiyorlardı."[9]

Georges Méliès'nin filmlerine ilgi o kadar büyüktü ki, 1899 senesinin başlarında sinemada yalnız onun filmleri gösteriliyordu: *Simyacı, Şeytani Büyüler, Günah Çağrıları Yaşayan Azizler, Gökbilimci, Dört Başlı İnsan, Maymun Adam* vs...[10] İpodrom'daki mucizevi sinema gösterimleri 1898/99 kış sezonunun sonuna kadar devam etti. Böylece sinema Peralıların günlük yaşamına ve bütün İstanbulluların rüyalarına girmiş oldu. Basında sayısız yorum ve yazılara neden oldu.

1935 yılında gazeteci Sermet Muhtar Alus, *Akşam* gazetesinde yayımlanan köşe yazısında 19. yüzyılın sonuna doğru, İpodrom Tiyatrosu'nda izlediği bir film gösterimini abartılı bir şekilde okuyucularına aktarıyordu:

"Günün birinde, rahmetli babam: 'Haydi, canlı fotoğrafa gidiyoruz' dedi. Baba, oğul, o zamanlar Halep Çarşısı denilen, içinden at cambazları hiç eksik olmayan binanın kapısına geldik.

Girebilirsen gir... Güçbela dalabildik... Her taraf tıka basa dolu. Beyoğlu'nun bütün kibarları, tatlı su frenkleri, vezirzadeler, damat beyler... Localarda tuvaletli madamlar, elmaslar içinde; mösyöler de monoklu takmış, smokinli beylerin sırma kordonları, altın madalyaları...[11] Aşağı kapıların önü kördövüşü. Zil sesi duyuldu... Zıpır iki Rum memur havagazı lambalarını kıstı, büsbütün söndürülürse meşaleli sırıklarla yakmak müşkül.

Nihayet beyaz perde aydınlandı orkestra çalmaya başladı, gürültü pa-

9 *Tahidromos*, 19 ve 22.12.1898.

10 *Tahidromos*, 5.1.1899. Programda tekrar O Vosporos filmi gösterildi.

11 *Tahidromos*'un sanat sayfası yazarı "Pera'nın elit kesimi de katıldı" diye yazar. 4.2.1900.

tırtı, ağız kalabalığı kesildi ve canlı fotoğraf başladı. Paradinin ara yerine kurulmuş tahta bölmeden gelen patırdı ki tıpkı Eyüp oyuncaklarının kocakarı zırıltısı. Hayatımda ilk defa gördüğüm o filmleri dünyada unutamam: Amerika'da Niagara Şelalesi ile siftah yaptılar... Minare boyu yükseklikten harıl harıl sular akıyor, köpükler saçıyor... Oh, yürek ferahlatıcı, âlâ; gelgelelim zırt zırt beyaz beyaz lekeler; bardaktan boşanırcasına yağmuru andıran çizgiler. Derken efendim çatırtı, istop. Perde bembeyaz; Niagara da kayıplarda... Meğerse kordela sıkça koparmış. Arkasından bir manzara daha: Alp dağlarının yamaçlarında kızak kayan kayana... Yine gökte kuyruklu yıldızlar çarpışıyormuş gibi, koca koca parıltılar, pırıltılar; ceviz gibi yağan dolular... Daha arkasından bir komik numara: Amerika'nın göbekli göbekli polisleri, tavuk çalan bir hırsızı takibe sığırtıyorlar. Herif tavuklar kucağında, dere tepe, iniş yokuş, bucak bucak kaçıyor. Şişkolar parmaklıklar, duvarlar, damlar aşarak, yuvarlana yuvarlana peşinde. Paydos olunca kulaklarımızda uğultu, kafalarımız kazan, gözlerimiz şiş şiş, Cadde-i Kebir boyunu zor bulmuştuk..."

İpodrom'un müdürü ve gösterimlerin organizatörü faal bir işadamı olan Levanten Luis Roca Ramirez idi ve Osmanlı Mecidiye[12] nişanı ile onurlandırılmıştı. Basına verdiği ilanlarda bazen Ramiris adını da kullanan Ramirez'in iş arkadaşları, Psihuli Kardeşler'in yanında çalışmış ve sinema konusunda tecrübeli sayılan Anastasios Lukovardos ile Fotios Kaloyeros idi.[13]

Tahidromos gazetesinin 22 Aralık 1899, 7-12 Ocak 1900, 13 Kasım ve 1 Aralık 1900 tarihli sayılarında sıkça İpodrom'da Royal Biograph ile film gösterimleri yapıldığı ve prömiyerlere çeşitli ülkelerin diplomatlarının davet edildiği, ayrıca Çin'i konu alan filmlerin çok büyük ilgi uyandırdığı belirtilmektedir.

İpodrom Tiyatrosu 1886'da inşa edilen basit bir gösteri mekânıydı. Théatre-Cirque de Péra adıyla da bilinen İpodrom'un çevresinde önceleri orada konaklayan sirkin ahırları barınıyordu. 1904'teki yangından sonra İpodrom'un restorasyonunu dönemin ünlü Rum mimar Patroklos Kambanakis üstlendi. Tiyatro, 500 seyirci kapasiteli ve 17 lüks locasıyla şık bir gösteri merkezine dönüştü.[14]

Konstantinupolis gazetesinin 16 Ocak 1904 ile *Tahidromos'un* 17 Şubat 1904 tarihli sayılarında İpodrom'da İtalya'dan gelen 120 kişilik Masseroni Tiyatro Topluluğu'nun seyircilere sunduğu değişik gösterilerin filmlerle noktalandığını yazıyordu.

Konstantinupolis gazetesinin 27 Eylül, 8 Ekim ve 14 Ekim 1904 tarihli sayılarında "Yeni İpodrom tiyatrosunun yenilikçi Paris kinimatoskobunu kul-

12 *The Levant Herald and Eastern Express*, 26.12.1898.
13 *Neu Efimeris*, 21 ve 28.3.1897.
14 Akçura, Gökhan, "Ses Tiyatrosu", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 6.

Norma Talmadge

landığını ve bunun sayesinde seyircilerin ışıklı, renkli resimleri ilgiyle izleyip durmadan alkışladığını" yazmaktaydı.

Ramirez'in 1906 yılına kadar süren yöneticiliği sırasında, salonun yeterince ışıklandırılmış olduğu ve film gösterimlerinin İpodrom'un diğer gösterimlerinden çok daha büyük ilgi uyandırdığı belirtiliyor ve yerli Rum basınında çok olumlu eleştiriliyordu.

İOANNİS KİLİKİNİS'İN THEATRO PİKİLİON'DA (VARİÉTÉ TİYATROSU) GERÇEKLEŞTİRDİĞİ SİNEMA FAALİYETLERİ

Ramirez İpodrom'un[1] yönetiminden ayrılınca, yeni yönetici olan İoannis Kilikinis tiyatronun adını Theatro Pikilion (Variété) olarak değiştirdi.

İoannis Kilikinis'in önceki çalışmaları üstüne bilgilerimiz yok denecek kadar az. Rum basınından 1906-1907 yılları arasında Kilikinis'in Variété Tiyatrosu'nda sinema faaliyetlerine ağırlık verdiğini öğreniyoruz. 5 Kasım 1906 tarihli *Proodos* gazetesi okuyucularına İpodrom Tiyatrosu'nun isim değişikliğini duyururken, yeni yöneticinin çağdaş fikirlere açık bir kişi olduğunu, Variété Tiyatrosu'na İstanbulluların daha önce hayal bile edemedikleri tiyatro topluluklarını davet ettiğini, ayrıca özel konulu filmler sunmayı tasarladığını basından öğreniyoruz.

Variété Tiyatrosu'nda Mart 1907'den başlayarak, her gün Mester'in[2] yeni kosmograf göstericisi izleyicilere üç seansta 15'er dakikalık değişik filmler gösteriyordu.

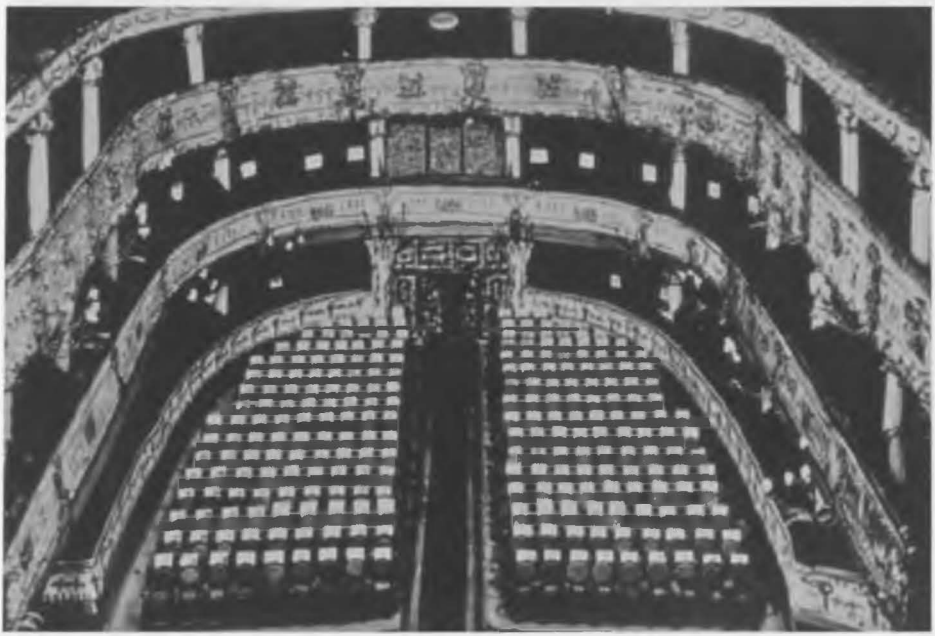
Georges Sadoul'un belirttiği gibi, Mester kosmograf makinesi, araştırmacı ve film yapımcısı Oscar Mester'in kurduğu ünlü Alman Mester Sinema Şirketi'nin bir ürünüydü.[3] Mester Şirketi'nden alınan kosmografın İstanbul'da tanınması belki de İkinci Sanayi Devrimi süresince Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu pazarlarına açılımı ile ilgili olarak yorumlanabilir. Yazar Yeorgios Frangudis'in *Konstantinupolis* (Atina, 1901) romanında: "Pera'da her ne kadar Rum kimliği hâkim olsa da, attığınız her adımda Almanların varlığı hissediliyor. Bu durum genel bir karışıklık yaratıyor, diğer taraftan burada yaşayan Rumlar için büyük bir tehdit oluşturuyor" yorumu gelecekle ilgili kehanette bulunur nitelikteydi.

1 Ramirez İpodrom Tiyatrosu'ndan ayrılınca, Bakırköy Belediye bahçesinin yönetimini üstlendi. *Proodos*, 21.10.1906.

2 *Proodos*, 9.3.1907.

3 Sadoul, G., *Histoire générale du cinéma 1897-1909*.

İpodrom Tıyatrosu 1904'teki yangından sonra, ünlü Rum mimar Patroklos Kambanakis tarafından restore edilir. 1906'da yeni yönetici İoannis Kilikınis tıyatronun adını "Theatro Pikilion" (Variéte) olarak değiştirir. Girişi Halep Pasajı'ndan olan tiyatronun adı süreç içinde "Fransız Tiyatrosu" (1923), "Ses" sinema ve tıyatro, "Dormen Tiyatrosu" (1962) olarak değişir.

Belirtmek gerekir ki, o yıllarda Alman film yapımcılığı emekleme dönemini yaşamaktaydı. Rum basınında sinema ile ilgili tanıtım yazıları ve reklamlardan Pera'daki sinemalarda Fransız filmlerinin ağırlıkta olduğunu görürüz. Variété Tiyatrosu Pathé Film Şirketi sunacağı filmlerin programını *Proodos* gazetesinin 26.6.1907 tarihli sayısında izleyicilere aşağıdaki sıra ile duyurmaktaydı:

Bölüm A: *Mehtabın Üç Safhası, Kapıcının Merakı, Alkolizmin Kurbanları* (Emile Zola'nın *Meyhane* isimli romanının Ferdinand Zecca'nın senaryoya uyarlayıp yönettiği ve Pathé Film Şirketi'nin çok başarılı bulunmuş filmi (1902).

Bölüm B: *Gümrüğe Bir Ziyaret, Kadırgada* (Polisiye filmlerin başarılı yönetmeni André Oz'un kendi yazdığı senaryodan çektiği film. Pathé'nin 1905 yılında en başarılı bulunmuş filmi), *Bir Deniz Dramı* (Yönetmen: Gaston Welle, Pathé, 1905)

Bölüm C: *Hizmetkârlarımız, Japonya'da Hayat, Bir Eşe On Kadın* (Pathé'nin görüntülerinin güzelliği ile tanınan komedi filmi (1905).[4]

İoannis Kilikinis 1907 yılının Temmuz-Kasım döneminde, Variété Tiyatrosu için Avrupa'da turnede bulunan The Royal View Sineması'ndan örnekler getirdi. İlk film Alice Guy Blaché'nin Gaumont Şirketi için çektiği *Fanfan la Tulipe* (1907) idi. Sezonun en çok izlenen belgeseli ise, İngiliz destroyeri Dreadnought'u konu edinen *Büyük Deniz Manevrası'ydı.*

Théâtre du Debarcadère
A HALKI
CINÉMA PATHE FRÈRES
Vendredi 2 Août 1912
PROGRAMME
EXCLUSIVEMENT POUR LES DAMES
PREMIÈRE PARTIE
DEUXIÈME PARTIE
TROISIÈME PARTIE
PARMI les PIERRES
Entrée Générale 5 Piastres
MANON LESCAUT
ΘΕΑΤΡΟΝ ΑΠΟΒΑΘΡΑΣ
ΕΝ ΧΑΛΚΗ
ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ
ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΑΤΕ ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ
ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 20 ΙΟΥΛΙΟΥ 1912
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΩΣ ΔΙΑ ΤΑΣ ΚΥΡΙΑΣ
ΜΕΡΟΣ Α'.
ΜΕΡΟΣ Β'
ΕΝ ΜΕΣΩ ΤΩΝ ΛΙΘΩΝ
ΓΕΝΙΚΗ ΕΙΣΟΔΟΣ 5 ΓΡΟΣΙΑ
ΜΑΝΟΝ ΛΕΣΚΩ

Variété Tiyatrosu'ndaki filmler, basında "Dev Sinema", "Komik, ahlaklı, aileye hitap eden gösteriler"[5] olarak tanıtılmaktaydı. 1908'in başlarında, İoannis Kilikinis, Variété Tiyatrosu'nun yönetimini deneyimli yönetici İoannis Tamburidis'e devretti.

4 Sadoul, G., *Histoire generale du cinema 1897-1909*, Paris, 1973-1978.
5 *Proodos* 10.7 ve 9-31.10.1907.

"Cine Alhambra" olarak tanınan Elhamra Sineması'nda gösterilen sessiz film reklamı

Alkazar'ın yeni yüzü. Artık afişlerinde kuşlar ve civcivler çıkmıyor. Şarlo var.

PERA'DA KALİTELİ FİLM GÖSTERİMLERİ YAPMAKLA TANINAN TİYATRO İŞLETMECİSİ İOANNİS TAMBURİDİS

İoannis Tamburidis dönemin tiyatro ve sinema hayatına, yenilik ve canlılık getiren bir tiyatro işletmecisi olarak tanınıyordu. Tamburidis, Pera'da bulunan[1] Alcazar de Byzance (Vizandino Alkazar) Tiyatrosu'nun yıllarca yöneticiliğini yapan Yeorgios ve Apostolos Tamburidis Kardeşler'in ailesinden gelmekteydi. İoannis Tamburidis meslek hayatına tiyatro menajeri olarak başlamış, ünlü Fransız trajedi oyuncusu Mounet Sully'nin İstanbul'a gelmesini sağlayınca[2] meslekte yükselmiştir.

Psihuli Kardeşler Mnimatakia[3] Tiyatrosu'ndan ayrılınca, ahşap sahne yıkıldı. Tiyatro çağdaş lüks bir dekorasyon, ışıklandırma ve ısıtma mekanizmalarıyla donanıp, mekânik aletlerin yerleştirilmesi için gerekli geniş bodrum katının eklenmesi ile yenilendi.[4] Tiyatronun müdürlüğünü 1902 yılının başında İoannis Tamburidis üstlendi. Mnimatakia Tiyatrosu çağdaş akımı izleyerek Amerikan Biograph film makinesi ile çekilmiş[5] filmlerin gösterimine başladı. Ancak gösterimlerin merkez salonda mı yoksa lüks tiyatronun bir yan bölümünde mi gerçekleştirildiği bilinmiyor.

İoannis Tamburidis Mnimatakia Tiyatrosu'nu 1902-1904 yılları arasında yönetirken, adını büyük oyuncu Sarah Bernhardt'ın[6] Pera tiyatrolarında rol aldığı temsilleri ile duyurdu. 1908 baharında Variété Tiyatrosu'nun yöneticiliğini üstlendi. *Proodos* gazetesi deneyimli yönetici için yayımladığı haberde: "Variété Tiyatrosu'nda esaslı değişiklik gerçekleşti" diye yazmıştı İoannis Tamburidis'in getirdiği yenilikler gerçekten çok önemlidir. Önceleri İpodrom Tiyatrosu halk kitlelerinin eğlence merkezini oluşturuyordu. Ancak ti-

1 Usdiken, B., *Beyoğlu'nun Eski Sinemaları*, V., 1995-1996.
2 Stamatopulu-Vasilaku, H., *To elliniko theatro stin Konstantinoupoli to 19. aiona*, 1994.
3 *Annuaire Oriental*, 1915.
4 Sadoul, Georges, *Histoire mondial du cinéma et Histoire générale du cinéma 1897-1909*
5 *Proodos* gazetesi, 8.4.1910.
6 Sadoul, G., *Histoire mondial du cinéma et Histoire générale du cinéma 1897-1909*

Artistic - Ciné

CE QUE NOS CINEMAS PROJETTENT

ALCAZAR
Un Champion du Cinéma

ALHAMBRA
La nuit du Crime
de D. W. Griffith

CHIC
L'Aigle Noir
avec Rudolph Valentino

ETOILE
Variété
avec Emil Jannings et Lia de Putti

LUXEMBOURG
Mathias Sandorf
de Jules Verne

MAGIC
Irène
Colleen Moore

MELEK
Quand la femme gouverne
Marion Davies

MODERNE
Un moment d'oubli
avec Milton Sills

NOUVEAU-CINE
La Reine des Fôrets
Ruth Roland
(suite)

ORIENTAUX
Le Roi du Lasso
avec Hoot Gibson

OPERA
Michel Strougoff
de Jules Verne

PATHE
Le Bandolero
Pedro de Cordoba

PRESENTATION

On a présenté dérnièrement au Ciné Opéra, en présentation privée le très grand film de Cecil B de Mille *The Volga Boatman* (Le Batelier de la Volga) qui est appelé à avoir un très grand succes, par son sujet poignant, par sa mise en scène et sa réalisation très soignées, par son interprétation magnifique avec des artistes tels que Victor M. Varkonyi, William Boyd, Elinor Fair, Theodore Kosloff et Julia Faye.

Ce film produit par "Producers Distributing Corporation" est édité en Turquie par la maison Michel G. Nomico, représentants de la "Cawa Film" de Bucarest.

Nul doute que notre public va accueillir ce film avec enthousiasme, car vraiment il en mérite la peine.

A. P. S.

Artistic-Ciné (1926) dergisinde Beyoğlu sinemalarında oynayacak filmler

yatroyu, bu mesleğin ustası olan bay Tamburidis ele aldığından beri her şey tamamen değişti. Geçmişin basit eğlence merkezi, kaliteli gösteri sunan, derli toplu bir tiyatroya dönüştü. Artık Variété Tiyatrosu'nun[7] sahnesinden sunulan gösteriler dikkate değer niteliktedir" diye yazar. Variété'nin resmi açılışında, Rusya, Fransa, İspanya ve Belçika elçileri de davetliler arasındaydı.

İoannis Tamburidis'in Variété Tiyatrosu'nda, 28 Şubat-27 Nisan 1908 tarihleri arasında gösterdiği The Royal View sineması filmleri, Peralıları çok etkiler... Temsiller eksiksiz olarak iki ay devam etti. İoannis Tamburidis Variété Tiyatrosu'nda bazı düzenlemeler yaptı. Daha sonraki yıllarda da tiyatro binası Fransız Tiyatrosu (Théâtre Française, 1923), Ses Tiyatro ve Sinema Salonu (1943) ve Dormen Tiyatrosu (1962) vs. gibi isimlerle İstanbullulara kaliteli gösteriler sunmaya devam etti.

Variété Tiyatrosu tarafından uygulanan bir diğer yenilik ise basma ayrıntılı olarak sunulan gösteri programlarıdır. Gösterilen filmler genellikle İngiliz yapımı belgeseller ile günlük haberlerdi. Belgesel filmlerin konusunu, genelde o yılların egzotik ülkelerine yapılan uzun yolculuklar oluşturuyordu. Güney Amerika, Niagara Şelalesi, Kara Afrika, Japonya, Fiji Adaları, Hindistan vb. Bazı filmlerin konusu olağandışıydı: İspanya'da horoz dövüşleri, suaygırlarının avı, Norveç'te buzların toplanması, bir astronotun yükselişi vs. Programlarda sporu konu edinen filmlere de yer veriliyordu: 10 km engelli koşu, İsviçre'de kış oyunları, futbol maçları, İsveç'te spor oyunları vs.

Bu filmlerin büyük çoğunluğu, New York'tan Londra'ya göç etmiş genç

7 Stamatopulu-Vasilaku, H., *To elliniko theatro stin Konstantinoupoli to 19. aiona.*

sinemacı Charles Urban'ın çektiği filmlerdi. O yıllarda "sinemada teknik buluşların doğurduğu rekabet" nedeniyle Charles Urban'ın beş kıtaya gönderdiği muhabirler sayesinde çekilen filmler, "Dünyayı gözlerinizin önüne seriyoruz" sloganı ile izleyicilere sunuluyordu.

1908 yılının Mart-Nisan arası, iki ay boyunca Peralı sinemaseverler Variété Tiyatrosu'nda sinema tarihine geçen bazı klasik filmleri izleme fırsatını buldular: Rosenthal'ın *Kanada'ya Seyahat* (1902), F. Ormiston Smith'in *Alplerde Av* (1902), Raleigh ve Robert Robert'in *From Cape to Cairo* (1907), İngiliz Warwick Şirketi'nin gözü pek kameramanı Barker'in *Balina Avı* (1905). Film şirketinin Barker için kullandığı slogan "Barker olay olan her yerdedir" idi.

Variété Tiyatrosu'nun programında çeşitli komediler ve sosyal içerikli gerçekçi filmler de bulunmaktaydı: *Âşık Berbere Güvenme, Garip Mutfak* gibi komedi filmlerinin yanı sıra küçük İngiliz şirketinin yapımcıları olan Kirks ve Sharp'ın filmleri: *Aşk ile Görev Arasında* (1908), *İntikam* (Korsika adasında geçen renkli drama).[8]

The Royal View Sineması Variété Tyatrosu'ndan ayrılınca, kısa bir süre için Charles Urban'ın İngiliz Royal Bioscop'u olduğunu tahmin ettiğimiz Bioscop[9] Sineması'nda gösterimlere başlar. Rum basınında çıkan haberlere göre: "Variété Tiyatrosu'nda yarın Bioscop İstanbullulara ilk kez bir dizi gösterim yapacaktır. Seyirciler asrın harika buluşunu zevkle izleyecek, sinema ile fonografın mükemmel uyumu sayesinde, gerçek olayları izliyormuş gibi hissedecekler (...) Fransız yapımcı ve yönetmen Mendel'in, *Şarkılı Büyük Sineması, Il Trovatore*,[10] *Faust, Eleonora* operalarından bölümler ile hafif müzikli skeçler sunulacak"tır. Bu öncü sesli sinema örneğinde filmin gösterimi sırasında fonografta plak çalıyordu. Senkron mükemmel değildi. Filmdeki görüntü ise donuk, titreşimli ve sönüktü. Ancak saydığımız olumsuzluklar, sahnedeki olayları nefeslerini tutarak izleyen izleyicileri etkilemiyordu. O filmleri izlemiş bir Peralı'nın[11] anılarında, "Seyirciler, büyülenmiş bir halde salonu terk edip, ertesi gün tekrar tiyatro salonuna koşar adım giderek, Verdi'nin şaheserlerinden *Rigoletto, Aida* ve daha bir sürü unutulmaz ünlü eseri aynı coşkuyla izlemekteydi."

Fakat, 1908 yılının Eylül ayında Variété Tiyatrosu'nda İngiliz Royal Star Sineması'nda gösterilen filmler o kadar ilgi toplamadı.[12]

Görülen o ki, II. Abdülhamid'in kurduğu monarşi düzeninin yıkılmasını

8 Çelik, Gülersoy, *Tepebaşı*, İstanbul 1993.

9 *Proodos* gazete (28.2-24.4.1908) ve Sadoul, George, *Histoire mondial du cinéma et Histoire générale du cinéma 1897-1909*,

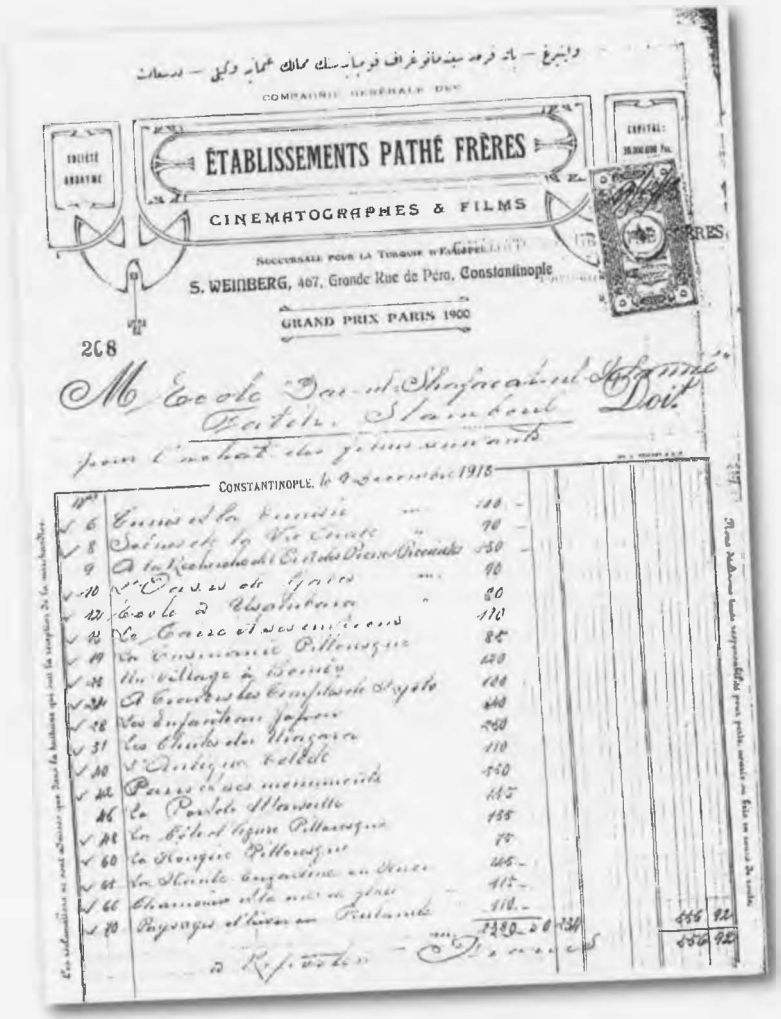
10 *Proodos* gazete, 15.5.1908.

11 *Romantzo* dergisi, "Otan protoirthe o kinimatografos", 8.5.1974.

12 *Proodos* gazete, 13.9 ve 20.9.1908.

takip eden hızlı politik süreç, toplumun ilgisini sinemadan siyasi toplantılara yönlendirmişti. Kaldı ki o dönemde uluslararası rekabete boyun eğen İngiliz Sineması gerilemeye başlamıştı. Georges Sadoul'a göre İngiltere'de oynanan filmlerin yalnız yüzde on beşi İngiliz yapımı idi.

Pathé şirketinin Mnimatakia Tiyatrosu'nda yaptığı film gösterimleri, İoannis Tamburidis'in Variété Tiyatrosu'ndaki film çalışmalarına karşı ciddi bir rekabet oluşturuyordu. 1908 yılının başında Mnimatakia Tiyatrosu'nu Stavros Papadopulos ve S. Weinberg birlikte yönetiyordu.

VARYETE (VARİÉTÉ) TİYATROSU'NDA GERÇEKLEŞTİRİLEN FİLM GÖSTERİMLERİ

Sinemanın Pera'daki tiyatro sahnelerinde yaygınlaşmasıyla Variété Tiyatrosu'ndaki sinema gösterimleri, İoannis Tamburidis'in tiyatronun yönetimini bırakmasından sonra da aynı ilgiyle devam etti. 27.8.1909 tarihli *Proodos* gazetesi Variété Tiyatrosu salonunda, sinema ve fonograf bileşimi olan Elgéphone Gaumont'un *Faust*, *Carmen*, *Tosca*, *Il Trovatore* operalarının ve film gösterimlerinin başladığını duyuruyordu. 8.4.1910 tarihli *Proodos* gazetesi: "Gelecek ay İpodrom Tiyatrosu'nun salonu Pathé tarafından restore edilerek Reşadiye ismiyle çalışmaya başlayacak" diye yazıyor ve 28.4.1910 tarihinde okurlarına Reşadiye Tiyatrosu'nun açılışını duyuruyordu. Gösterimler dram, komedi ve *Marsilya'da 1 Mayıs Bayramı* gibi Pathé haber programlarından oluşuyordu. 8.6.1910 *Proodos* gazetesi Variété Tiyatrosu'nda fenomenal sinemanın temsillerini duyururken film literatüründe bilinmeyen, büyük ihtimalle İstanbullu bir görüntü yönetmeninin çekmiş olabileceği *Kırlarımız* adlı belgesel filmin 28.6.1910 tarihinde gösterildiğini de yazmaktaydı.

Yeni İpodrom'un Nisan 1911'de yöneticisi olan Selanikli Hugo Artidi, Haziran başında Avrupa'dan ithal edilen ünlü filmlerden oluşan Volta Sineması'nı İstanbullulara sundu.[1] 5.9.1911 tarihli *Proodos* gazetesi günümüzde hiç bilinmeyen *İstanbul'un Fethi* filminin Variété Sineması'nda gösterileceğini okuyucularına duyurdu.

Mustafa Gökmen'e göre Nisan 1912'de sinema "İdeal" adıyla faaliyette bulunuyordu. Mart 1913'te, tiyatronun yönetimine Belçikalı Jean Lehmann Variété Tiyatrosu'nun yeni müdürü, seyirciler arasında bulunan kabadayı takımının, özellikle üst balkondan ıslık çalan, kâğıt atan, bağırıp çağıran, nükteler savuran ve temsillerin sıkça kesilmesine neden olanların sinemadan uzaklaştırılması ve düzenin sağlanması için, sinema çalışanlarından Yorgi Tabakopulos ve Dai Yiurya'yı görevlendirir. Rahatsızlık yaratanların isimleri, adı geçen gö-

1 *Proodos* gazetesi, 13.4 ve 9.6.1911.

"Film Mecmuası" kapağı. Ünlü star Maria Korda'nın başrolde oynadığı *Madame me veut pas d'enfaut* filminin tanıtım afişi (1926)

revlilerin ellerindeki listede yazılı olduğundan, salona girmeleri yasaklanır.

Variété Tiyatrosu'nda Edison Sineması filmleri sunulmaya başladı. Gösterilen filmler arasında V. Yermanos'un[2] Ekümenik Patrik olarak kutsanışını gösteren belgesel de bulunuyordu. *Proodos* gazetesinin 2.12.1913 tarihli sayısında, "küçük hanımlar için uygunsuz sayılan" *Tantalosun İşkencesi* filminin gösterildiğini yazıyordu. Aynı gazetenin 27.1.1915 tarihli sayısından Variété Sineması'nın adının Royal olarak değiştiğini ve iyi eğitilmiş orkestrası sayesinde, kaliteli müşteri topladığını, Pera sakinlerinden Ekaterini Konstantinidu'nun anlatımından, o tarihte sinemanın yönetimini Aleksandros Lagusi ile Dandolos'un ele aldığını, bir süre sonra yönetimi Kefalonyalı Nikos Metaksatos'a devrettiklerini öğreniyoruz. Royal Sineması'nda gösterilen filmlerin arasında ünlü İtalyan diva Francesca Bertini'nin oynadığı *Siyah Tavernanın Dansözü*[3] isimli film de yer almaktadır.

CINÉ CHIC

Péra, vis-à-vis Tokatlian.

A partir de Lundi 27 décembre

PROGRAMME

ZIGOTO EPOUVANTAIL.

L'ENFANT DU CIRQUE

Par

GACKIE COGAN

Zigoto avait un rival, tous deux aimaient même jeune fille et se disputaient ses faveurs, mais l'oncle ne voulait pas de ces prépendants.

Une horrible tempête se déchaine, toute la famille se refugie dans une parraque, ainsi que les deux amoureux.

L'affreuse tourmade enlève la maison et après un voyage mouvementé dans les airs, elle touche dans un pays inconnu,

Le mystère de cette apparition étonne les ministres de ce pays et la jeune fille devient la Reine pendant que Zigolo est jetté en prison.

(la suite à l'ecran)

Le Ciné-Chic souhaite à son honorable clientèle Bonne-Année. 1927. et au prix des grands sacrifices la direction vient de choisir pour la nouvelle année un riche repertoire de films super production et de grande valeur.

Donc voici quelques mans.

Les miserables l'immortele chef d'oeuvre de victor Hugo. Michel. Strogoff.

Le chef. d'oeuvre de yule. verne.

Le Batelier, de la Volga

Le chef. d'oeuvre de Cecil. B. Mill.

Les dernieres jours de Pompei

etc. etc. etc. etc.

شيق سينه‌ما

زيغوطو بوستان قورقولغى

پروغرامه علاوة

قوقالاده عيس مضحكه

جانبازخانه چوجغى

چه‌كى قوغان طرفندن

زيغوطو بوستان قورقولغى

3 *Proodos* gazetesi, 14.11.1915.

14.5.1916 tarihli *Ap'ola* aile dergisine göre, yaz süresince Taksim Bahçesi'nin şık barında Royal Sinema gösterimleri her gün 4.30, 8.00, 10.00 seanslarında izleyiciye sunuluyordu. Aynı derginin 3.6.1917 sayısından film gösterimlerinin aynı mekânda 1917 yazında da sürdüğünü öğreniyoruz. Sinemanın ilk gösterimlerinden itibaren, Taksim Parkı'nda yazları film gösterilmekteydi. 1915 yazında Taksim'deki yazlık sinemanın açılışı Taksim Parkı'ndaki orkestranın eşliğinde *Demirci Dükkânının Meleği* filmiyle yapılmıştı.[4]

Ünlü İstanbul kökenli edebiyatçı Yorgos Teotokas'ın *Leonis* romanında 1914'te, Taksim Parkı'ndaki film gösterimlerini, bir çocuğun anlatımıyla aktarırken, o yılların atmosferini daha iyi anlamamıza yardımcı olur: "O vakitler Taksim Belediye Bahçesi tek başına bir dünyaydı. Yazları oradaki yazlık sinema her akşam film gösteriyordu. Başlamaya yakın sanki dinsel bir tören

2 *Proodos* gazetesi, 7.3.1913.

4 *Proodos* gazetesi, 15.5.1915.

Sessiz sinemanın ünlü oyuncularından Avusturya kökenli Amerikalı oyuncu Eddie Polo (1875-1961)

yaşanırdı. Film başlamadan önce, parkta devamlı oynayan çocuklardan oluşan çeteler perdenin arkasında yerlerini alırdı. Tabii oradan görüntü harikaydı, ancak her şey tersten görülürdü, insanlar da, yazılar da, ama bunun hiç önemi yoktu. Hava kararmak üzereyken, bütün çocuklar gösterinin başlamasını sabırsızlıkla beklerken, bir taraftan toprağı tekmeleyip toz kaldırır, bahçedeki müstahtem kocaman bir sulama lastiğini taşıyarak yaklaşır, lastiği musluğa bağlar, perdeyi ıslatmaya koyulurdu. Bazen su akmaz, memurlar ellerinde aletlerle gidip gelir, sonunda su lastikten fışkırıp bezi ıslatırken, çocuklar şapkalarını havaya fırlatıp, 'yaşasın' çığlıklarıyla deli gibi alkışlardı... Bu sahneleri hiç kimse kaçırmak istemezdi. Parkın sağ tarafında terk edilmiş bir arazi vardı. Bazen orada çocuklar filmlerde izledikleri şiddet sahnelerini kendi aralarında canlandırırdı... Mesela filmlerdeki savaş sahneleri gibi, Julius Caeser'ın Galatlarla yaptığı büyük savaş, Kızılderililerin, Amerikalılarla yaptıkları savaşlar gibi..."[5]

5 Teotokas, Y., *Leonis i Simaies ston ilio*, Atina, 1985, s. 52-54 ve 70.

NİKOS METAKSATOS

Kefalonya adasından Nikos Metaksatos ilk önce Omonia (Concordia) Sineması'nda, veznedar[1] olarak çalışmaya başladı. Tiyatronun ortaklarından[2] Andreas Livadas'ın kızı ile evlenince tiyatronun işletme müdürü oldu.

Haziran 1906'da tiyatro yıkılınca, Nikos Metaksatos Büyük Cadde'nin devamında bulunan Osmanbey[3] Gazinosu'nun yöneticiliğini üstlendi. Mustafa Gökmen'in belirttiği gibi, bu mekân aynı zamanda Paris Bahçesi veya Artistik Sinema olarak da biliniyordu. Sinema, Nikos Metaksatos'un ilgi alanı dışında kalmadı.

27 Haziran 1909 tarihli *Proodos* gazetesi, Paris Bahçesi'nde[4] sinema gösterimlerinin başladığını duyuruyordu. Aynı gazetenin 23 Eylül 1910 tarihli sayısında, her akşam The Star American Bioscope film gösterimlerinin yapıldığını yazmaktaydı. Gösterilen filmler arasında: *Türkiye'deki Devrim, Sırp Kralı Petro'nun Konstantinopolis Ziyareti*[5] adlı belgeseller yer almaktaydı.

N. Metaksatos ve İ. Tamburidis 1914 yazında, Mnimatakia Bahçesi'nin yönetimini üstlendiler.[6] Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra N. Metaksatos, Variété Tiyatrosu'nun yöneticisi oldu. Avrupa ve Yunanistan'dan İstanbul'a[7] tiyatro toplulukları getirdi. Şubat 1922'de, Variété Tiyatrosu'nda bir ay boyunca temsiller veren Yunanlı Lidorikis Tiyatro Topluluğu, *Cimri, Hamlet, Othello* (Othello rolünü ünlü tiyatro sanatçısı Veakis üstlendi) *Venedik Tüccarı* (Shylock rolünde Mustakas yer aldı)[8] gibi dünya tiyatrosunun ünlü oyunlarını Peralı tiyatroseverlere sundu.

1923'te Nikos Metaksatos tiyatronun adını Fransız Tiyatrosu (Théâtre

1 *Tahidromos* gazetesi, 3.2. ve 28.3.1900.
2 Ekat. Konstandinidis (sözlü tarih çalışması).
3 *Apogevmatini* gazetesi, 20.4.1949.
4 *Nea Efimeris* gazetesine göre, film gösterileri 3.3.1903'te başlamış.
5 *Proodos* gazete, 23.9 ve 24.10.1910.
6 *Proodos* gazetesi, 8.7.1914.
7 Ekat. Konstandinidis (sözlü tarih çalışması).
8 *Proodos* gazetesi, 16.2 ve 21.2.1922.

Amfi Sineması'nın film afişi

Etoual Sineması'nın film afişi

Française)[9] olarak değiştirdi. Tiyatro, zamanla Ciné Théâtre Française olarak işletildi. Nikos Metaksatos, 1928 sonbaharında Fransız Tiyatro Salonu'nu tekrar restore ettirdi.[10] Atatürk ile Venizelos'un 1930'da Ankara'da imzaladıkları dostluk anlaşması çerçevesinde, 1931'de ünlü Yunanlı tiyatro oyuncusu Eleni Papadakis'in tiyatro grubu Ciné Théâtre Française de bu tiyatroda temsiller verdi.[11]

Omonia (Concordia) Tiyatrosu'nun sahiplerinden Andreas Ksenatos'un torunu ve eski İstanbul hanımefendilerden Ekaterini Konstantinidu'nun anlatımında belirttiği gibi: "Nikos Metaksatos İstanbul'da otomobil sahibi olan ilk kişilerdendi. Taksim bahçesine yakın lüks bir apartmanda oturuyordu. Daha sonra Atina'da ünlü Maxim gazinosunun yöneticiliğini yaptı. 1944'te Almanlar Atina'yı işgal edince, Atina'nın merkezinde bulunan evi talan edilip bütün malvarlığına el konuldu."

İstanbul'da basılan *Apoyevmatini* gazetesi 1.6.1947 tarihli sayısında, Metaksatos'un vefat ettiği haberini duyurdu.

Proodos gazetesinde yayımlanan bir yazıya göre, N. Metaksatos İstanbul Birahane ve Kahvehane Sahipleri Derneği olan Enosis'in[12] kurucularından ve ayrıca İstanbul'daki Kefalonyalılar Derneği Agios Gerasimos'un[13] birinci başkan yardımcısıydı.

9 *Proodos* gazetesi, 8.11.1923.
10 *Fos* gazetesi, 4.10.1928.
11 Marsan, Polivios, *Kathimerini, Epta İmeres*, 9.3.2003.
12 *Proodos* gazetesi, 24.6.1921.
13 *Evdomas* mecmuası, 3.7.1922.

SEYYAR GÖSTERİMLERDEN SİNEMA SALONLARINA

1896'daki ilk film gösterimlerinden 1908 tarihine kadar geçen 12 yıllık süre-de İstanbul'da daimi sinema salonlarının bulunmadığını görüyoruz.

Seyyar gösterimlerin bu kadar uzun bir süre devam etmesinin nedenlerini araştırdığımızda, öncelikle İstanbul kentinin büyük bir gecikmeyle elektriğe kavuştuğu gerçeği karşımıza çıkıyor. Bunun yanı sıra sansürün etkisi, dini çevrelerin bu yeni, öncü sanata gösterdiği tepki, sanayileşmenin geri kalmış olması, komprador ticaret, kolay kazanç sağlama arzusu, sessiz sinemanın seyirciye ulaşmasının teknik olarak daha kolay olması ve Osmanlı toplumunda kadının sınırlanmış statüye sahip olması gibi birçok nedenin sinemanın yaygınlaşmasını engellediğini görüyoruz.

İstanbul'un Elektriğe Kavuşmasındaki Gecikme

Seyyar sinema düzeninin sürdürülmesindeki önemli sebeplerin başında başkent İstanbul'un elektriğe kavuşmasındaki gecikme geliyordu. (Paris'te sokakların elektrikle aydınlatılması 1878 senesinde başlarken, İstanbul'da bu ancak 1920'de gerçekleşir.)[1]

Bu büyük gecikmenin nedeni, II. Abdülhamid'in korku ve kuşkularıyla doğrudan ilişkilidir. 1926 tarihli Devlet Turizm Müdürlüğü'nün, turizm rehberlerinin yazılarına ve günümüze ulaşan bir sürü anlatıya göre[2] Sultan Abdülhamid *dinamo* (jeneratör) kelimesini *dynamite* (dinamit) kelimesiyle ilişkilendirdiğinden İstanbul'un elektrikle donatılmasını yasaklamıştı.

Başkente elektrik gelmesini geciktiren en önemli nedenlerden biri, 1856'da yabancı havagazı şirketlerinin Osmanlı Devleti ile yaptıkları uzun vadeli tekelci anlaşma sonrasında şirketin, şehrin elektriğe kavuşması duru-

1 *İstanbul Ansiklopedisi*, 1. cilt, 1993.

2 Elektriğin 1900'lerin ilk yıllarında II. Abdülhamid tarafından yasaklanmasını Nijat Özön de vurgular. (Özön, N., *Sinema...*, İstanbul, 1985).

munda zarara uğrayacak olmasıydı. (Bu durum Avrupa'daki büyük şehirlerin çoğunda yaşanmıştı.) Ancak II. Abdülhamid'in önyargı ve korkularının söylenti olduğu, sonraki gelişmelerden anlaşılmaktadır. Osmanlı Hükümeti 19. yüzyıl sonlarından itibaren büyük tiyatrolara, otellere, birahanelere ve başka işletmelere buharlı jeneratör kullanma izni veriyordu (*Proodos*, 24.1.1908). Diğer taraftan, 1898 yılında Anadolu Demiryolu Şirketi'nin İstanbul'da elektrik üretim fabrikası kurması ile ilgili teklifini hükümet müzakere ediyordu.[3] 1907'nin başında hükümet, başkentte elektrik üreten bir fabrikanın kurulması için Avrupa'daki şirketlerle temasa geçilmesi kararını almıştı.[4]

Proodos gazetesi 12.7.1909 tarihli sayısında, İmar ve İskân Bakanlığı'nın ışıklandırma ve fabrika ile işyerlerinde kullanılacak elektrikle ilgili önerilerin incelenmesi için, bir komisyon kurduğu haberini vermekteydi.

Nitekim İttihat ve Terakki idaresi yabancı havagazı şirketleri ile daha önce yapılan anlaşmaları feshederek, elektrik sorununa çözüm getirdi. Şubat 1914'te Haliç'in[5] Silahtar semtinde ilk elektrik üretim fabrikası çalışmaya başladı. Ayrıca Budapeşte'de faaliyet gösteren Ganz Elektrik Şirketi, İstanbul'da bilumum elektrik tesisatı[6] kurmayı üstlendi. Ancak şehirde, elektrik şebekesi ağının kurulması oldukça yavaş adımlarla gerçekleşti. *To fos* gazetesi 21.8.1921 tarihli sayısında, "Henüz şehrin yarısı bile elektriğe kavuşmadı" diye yazmaktaydı.

Elektrik şebekesinin kurulmasına kadar geçen sürede, sinema gösterimleri değişik tipte jeneratörlerle yapılıyordu. Sinemalara jeneratör sistemi uzman elektrik tesisatçıları aracılığıyla sağlanmaktaydı.

3 *Nea Efimeris* gazetesi, 17.8.1898.
4 *Proodos* gazetesi, 22.1.1907.
5 *Proodos* gazetesi, 18.2.1914.
6 *Proodos* gazetesi, 27.1.1915.

Yorgo Bozis ilkokuldan bir arkadaşının babasından duyduğu Mnimatakia Tiyatrosu'ndaki ilk el kumandalı jeneratör ile ilgili hikâyeyi şöyle anlatır: "Tiyatronun bodrumunda güçlü kuvvetli birkaç hamal tahtadan yapılmış bir çarkı çevirip elektrik akımı üretiyordu. Onları denetleyen ustabaşı sopa ile yere vurup tempoyu veriyordu. Hamallar biraz gevşeyince projektörün ışığı alçalıyor, o anda seyirciler hemen alkış ve ıslıklarla durumu protesto ediyordu."

Rum basınındaki ilanlara göre sinemalara jeneratör sistemi sağlayan uzman elektrik tesisatçıları

Vikopulos ve Vulahakis. Elektroteknik tesisat mağazası, müdür elektrikçi N. P. D. Nikolaidis, Galata. (*Nea Efimeris* gazetesi, 18.6.1903)

Pathé Freres Compagnie Generale de Phonographe, Cinematographe et Appareils de precision. Pathé Freres ticari kuruluşunun Galata'daki Geçici Temsilciliği. (*Proodos* gazetesi, 19.11.1907)

La Lumiere Electrique, Elektroteknik Tesisat Mağazası'nın reklamı. (*Ap'ola* dergisi, 21.5.1910)

Allgemeine Elektricitats Gesellschaft Elektrik Fabrikası'nın temsilcileri D. Yiannakopulos ve Şürekası. "50 kw, 230 V, 218 A gücündeki dinamo sürekli elektrik vermektedir." (*Proodos* gazetesi, 12.7.1910)

Sinema için elektrik tesisatı uzmanı Vasilios Maniopulos. Kafe, tiyatro gibi mekânlarda ışıklandırma uzmanı Aleksandros Teliudis. (1913 *Ap'ola* takvimi)

Majik Sineması

Gloria

CINE GLORIA

Programme à partir du 25 Juin au 2 Juillet 1932

LA CHANSON EST FINIE

avec

LIANE HAID et VILLY FORST

Tilla Morlen, la grande vedette filmfabrik tâte avec quelques amis dans un bar à la mode, son dernier succès. Pendant quelle chante, un inconnu quitte la salle bruyamment. Blessée par cette insulte Tilla lasse de chanter se fait reconduire chez elle.

Quelques jours après le hasard se fait qu'elle rencontre cet inconnu en la personne d'un nommé Ulli Vekenau, qui cherche une place de secrétaire. Elle l'engage comme secrétaire privé, non sans lui avoir demandé la cause de son brusque départ de l'autre jour. Il s'excuse en disant que c'est le texte de la chanson qui l'avait choqué.

Peu à peu une sympathie reciproque nait entre Tilla et son séduisant secrétaire. Mais lui n'est pas assez riche pour l'avoir à lui seul n'ose pas avouer son amour.

(la suite à l'écran)

Gloria Sineması'nın afişi

CINE MODERNE

A partir du Mercredi 21 Janvier en soirée
au Mercredi 28 Janvier 1925

UNE SEMAINE D'AMOUR
ET
SEPT JOURS DE DELICES

Drame d'amour et d'aventures en 6 actes

Programme musical spécialement adapté pour ce film:

Scherzo	MENDELSOHN
8me Symphonie	BEETHOVEN
Scènes pittoresques	MASSENET-ARTOK
«La fille de l'air» Final	E. BACH
MARINARELLA	J. FUCIK
Nameuvred'automne	KALMANN
Ouverture Comedie Française	KELER BELA
Ouverture dramatique	K. BELA

Orchestre sous la Direction Mr Goldenberg

ΣΙΝΕ ΜΟΝΤΕΡΝ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΤΕΤΑΡΤΗΣ 21 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ ΜΕΧΡΙ
ΤΗΣ ΤΕΑΡΤΗΣ 28 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ

ΜΙΑ ΕΒΔΟΜΑΔΑ ΕΡΩΤΟΣ
Η
ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΑΙ ΑΠΟΛΑΥΣΕΩΝ

ΔΡΑΜΑ ΕΡΩΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΩΔΕΣ
ΕΙΣ 6 ΠΡΑΞΕΙΣ

ΠΑΝΤΑΣΜΑΤΟΡΙΚΑ ΡΑΔΙΟΥΡΓΗΤΑ ΣΤΗΝ ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΑΘΛΑΙΑΡΙΩΝ
ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΩΔΕΣ ΤΑΞΙΔΙ ΑΠ' ΤΟΥ ΑΝΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΜΙΑ
ΑΚΡΗ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΛΛΗΝ

ΜΕΓΑΛΗ ΟΡΧΗΣΤΡΑ ΥΠΟ ΤΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΝ ΤΟΥ ΜΑΕΣΤΡΟΥ

ΓΚΟΛΔΕΝΜΠΕΡΓ

Modern Sinema'da oynayan filmlerin reklam afişleri

Yıllarca Süren Savaşlar Tiyatro Sahnelerinin Yerini Sinema Salonlarına Bırakmasına Sebep Olur

1908 devriminden sonra İttihat ve Terakki'nin izlediği milliyetçi politika,[7] Osmanlı topraklarında yaşayan etnik grupların hürriyet, eşitlik ve kardeşlik hayallerini yıktı ve özgürlük hareketlerinin alevlenmesine neden oldu.

Bu çerçeve dahilinde yeniden gündeme gelen Girit'in Yunanistan'la birleşme hareketi Türk tarafının sert tepkisine neden oldu. Nisan 1910'da Osmanlı İmparatorluğu'nun[8] birçok şehrinde başlayan toplu gösterilerde, göstericilerin öfkesi Rum toplumuna yönelmişti. Haziran ayında Galata Limam'na gelen Yunan gemileri ablukaya alındı. Kadıköy'deki Yunan mağazalarına uygulanan boykot sonucu Yunan uyruklu esnaf mağazalarını kapatmak zorunda kaldı. Yunanlıların sınırdışı edilmeleri ise artık günlük olaylardan sayı-

7 14 Ağustos 1908'de, İttihat ve Terakki'nin başa geçmesinden bir ay sonra yayımlanan *Proodos* gazetesinin başyazısında "Kemancılar değişti fakat aynı hava çalınıyor" başlığı ile, Osmanlı İmparatorluğu sınırları dahilinde yaşayan Rumlar aleyhine uygulanan ilk milliyetçi hareketler, bu hareketlerden örnekler verilerek kınanıyordu.

8 *Proodos* gazetesi, 26.4.1910.

lıyordu.[9] I. Balkan Savaşı'na yol açan siyasi gelişmeler Ekim 12'de yürürlüğe girince Türk milliyetçi grupların farklı etnik kökenlilere karşı başlattığı protestolar doruğa ulaştı.

Devam eden siyasi ortamda Yunan tiyatro gruplarının İstanbul'a temsil vermek için gelmeleri mümkün değildi. Ayrıca Avrupa'dan İstanbul'a melodram tarzında oyunlar sergilemeye gelen tiyatro toplulukları, 28.9.1911'de başlayan Türk-İtalyan Savaşı ve Ağustos 1914'te başlayan I. Dünya Savaşı nedeniyle gösterilerini iptal etmek zorunda kaldılar.

Bu gelişmeler doğrultusunda Pera'daki tiyatrolar sadece film göstermeye başladılar. *Ap'ola* dergisinin 1914 Kasım sayısında "tiyatro gösterilerinden boşalan yeri dolduran sinemalar en parlak dönemini yaşamakta" diye yazar.

Şiddet olayları sinemaya da yayılmaya başlar. 6 Kasım 1913'te başını şair Aka Gündüz'ün[10] çektiği ve Türk öğrencilerin de katıldığı bir grup, Pathé Sineması'nın suaresinde olay çıkardı. Göstericiler altyazıların Türkçe olmamasını protesto etti.

"Polis ve jandarmanın müdahalesi ve sinema müdürü Bay Diner'in Beyoğlu Polis müdürüne, bundan sonra altyazıların Türkçe de yazılacağını söylemesiyle bu korkunç olaylar son buldu."[11] O yıllarda, Pera sinemalarında gösterilen yabancı filmler Fransızca ve Rumca altyazılıydı.[12] *Proodos* gazetesi benzer olayların, 28 Aralık 1913'te Odeon, Amerikan, Santral ve Modern Sinemaları'nda da tekrarlandığını, hatta Modern Sineması'nın bir müddet kapatılmak zorunda olduğunu yazar. Sinema salonlarına karşı yürütülen bu hareketler genellikle tehdit mektupları ve caddelerdeki duvarlara asılan aşağılayıcı afişleri içeriyordu. Yukarıda adı geçen sinemalardan üçünün işletmecisi Rum, diğerleri de Levanten'di.

5 Ocak 1914 tarihinde *Proodos* gazetesinde çıkan bir yazıya göre, yabancı filmlerin altyazıları filmlerin çevrildikleri ülkelerde hazırlanıyor ve altyazı değişikliği parasal nedenler yüzünden yapılamıyordu. İstanbul'da kozmopolit bir yaşam hâkim olduğu için Pera semtinde Osmanlıcadan daha çok yabancı diller kulağa çalınıyordu. 21.4.1915'te İstanbul Belediyesi dükkân ve kurumların tabelalarında tek bir Osmanlıca yazı bulunmadığı için artık bütün dükkân isimlerinin, öteki dillerden önce Osmanlıca yazılması gerektiği kararını aldı.

9 *Proodos* gazetesi, 5.6.1910.

10 Şair Aka Gündüz'den bahsediliyor (1885-1958).

11 *Proodos* gazetesi, 6.11.1913 ve 5.1.1914.

12 *Proodos* gazetesi, 21.7.1912 sayısında, Pathé Sineması'ndaki filmlerin altyazılarının Rumca olduğu belirtilir.

Yabancı Sinema Şirketleri Arasında Rekabetin Yayılması

Georges Sadoul'un belirttiği gibi, dünya sineması piyasası için 1908 yılı çok önemliydi. Film üretimi birçok ülkede küçük endüstriden büyük bir sanayiye dönüşmüştü. Bankacılar sinema ile ilgilenmeye başlamıştı. Bunun sonucunda yeni sinema şirketleri kurulup piyasaya hâkim oldu. "1909 yılının sonunda Amerika'da 10.000'den fazla salon mevcuttu, Fransa'da ise 200-300'den fazla sinema salonu faaliyette bulunuyordu, diğer ülkelerde ise toplam olarak 2.000-3.000 sinema salonu bulunuyordu."

Fransa'da Lumière ve Méliès Sinema Şirketleri'nin gerilemesine karşın, Charles Pathé'nin Pathé Şirketi altın devrini yaşıyordu. 1900 yılındaki 345 bin frank kâra karşılık 1907'de 24 milyon frank kâr etmişti. Temmuz 1907'den başlayarak şirket film satışlarını durdurup, Fransa, Belçika, Hollanda ve Kuzey Afrika film pazarını bölüşen beş büyük tekele filmlerini kullanma hakkını verdi. Holding Pathé Monopole Şirketi 15 milyon frankı aşan sermayesi ile bütün dünyada salon sahibi ve salon kiracılarından oluşan bir ağ kurmaya yöneldi. Böylece sinemalardaki film gösterimlerinden büyük şirketlerin kâr etme dönemi başladı.

1) Sigmund Weinberg'e ait şirketin afişi
2) Palace Sinemasının afişi

1906'da Léon Gaumont'un sahibi olduğu Gaumont Şirketi İsviçre ve Fransa Bankası'nın desteği ile sermaye artırımı yaptı. Hissesini 2.5 milyon frank artırdı. Gaumont, Pathé'nin metotlarını uygulayarak, film üretimini ve dağıtımını önemli ölçüde geliştirdi.

1906 yılından sonra Pathé film şirketinin amblemi horozun ve Gaumont Film Şirketi'nin amblemi papatyanın himayesinde Eclair, Eclipse, Soleil, Lyon, Raleigh et Robert, Lux, Le film d' art v.b. isimle birçok küçük film şirketi kuruldu.

Aynı dönemde ABD'deki sekiz büyük Amerikan film şirketi Pathé ve Méliès ile birlikte bir kartel oluşturdu. Aralarında Biograph, Edison Essanay, Vitagraphe gibi ünlü şirketlerin de yer aldığı kartelin müdürlüğüne çok zengin bir işadamı olan Jeremy P. Kennedy geldi. Bu tröst ABD sinemasında tam manası ile bir diktatörlüğe dönüştü.

İngiltere'deki sinema sanayisi ise Charles Urban'ın Urban Tradin Co. Şirketi'nin denetimindeydi. Aynı yıllarda, Rusya, Danimarka ve özellikle İtalyan sineması dünyanın her yerine hızla ulaşmayı hedefliyordu.[13]

Yabancı şirketlerin rekabeti sonucu bunlardan bazıları Osmanlı başkentinde faaliyete geçip tiyatro veya sinema salonları ile işbirliğine girdiler.

II. Abdülhamid Döneminde Başlayıp 1924 Tarihine Kadar Devam Eden Sinema Ve Tiyatroda Uygulanan Toplumsal Yasaklar

İstanbul'da sinemanın sürekliliğini kısıtlayan bir diğer etken de, II. Abdülhamid dönemindeki yasaklardır. İstanbul'da yayımlanan bütün gazeteler, yazdıkları önemli haberler için baskıdan önce izin almak zorundaydılar. *Apoyevmatini* gazetesinin 26.7.1950 sayısında çıkan bir köşe yazısına göre, 1908'den önce II. Abdülhamid'in sansürcüsü Pandelakis Efendi'nin 27 Temmuz'da kutlanan, kendisinin de isim gününe tekabül eden Aziz Panteleimon günü, Rum basınının resmi tatillerine dahil edilmişti.

Tiyatro oyunları, kitaplar ve dergiler yayımlanmadan önce sansürden geçiyordu. Sinema ile ilgili olarak, Lumière Kardeşler tarafından 1896'da Konstantinopolis'e gönderilen kamera operatörü J. A. Promio'nun birtakım zorluklar ile karşılaştığı bilinmektedir. Ancak Fransız elçisinin arabuluculuğu ve bazı devlet memurlarına verilen bahşişler sayesinde zorluklar atlatılmıştı.

To theatron tis Polis 1800-1900 (1800-1900 Arasında İstanbul'da Tiyatro) adlı kitabın yazarı Hariton Misailidis'e göre, yasakların en akıl almazı, İstanbul'da gösterilen ilk filmlerden birine uygulanmıştı. "Gösterilecek filmlerden birinde bir uçak vardı. II. Abdülhamid bu yeni keşfedilen mekânik kuşun, Yıldız Sarayı'nın üstünde bir bomba olabileceğini ve türlü felaketler doğuracağını sezip yasakladı..." 1908'den sonra sinemaya uygulanan yasaklar azaldı. O yıllarda sinema henüz Müslüman halka hitap etmiyordu. Ancak 1.1.1920 tarihli *Proodos* gazetesine göre, filmlerde stratejik askeri bölgelerin

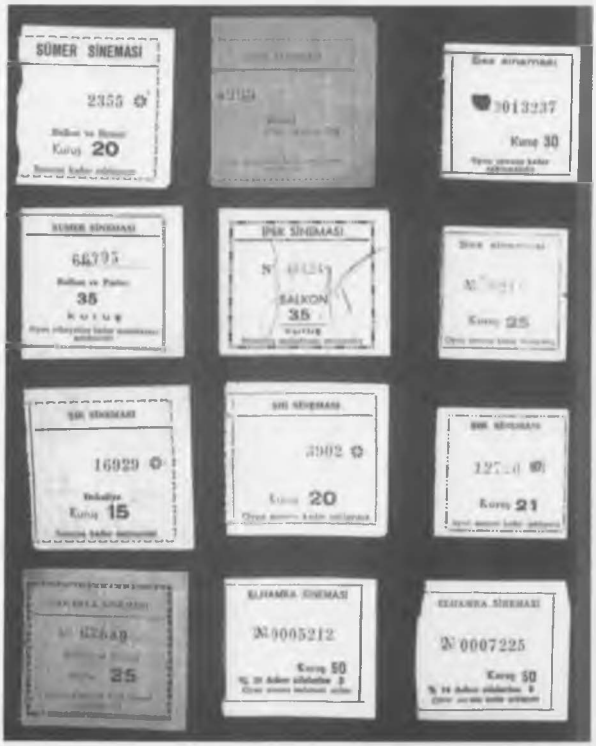
13 Sadoul, Georges, *Histoire du cinéma mondial ve Histoire général du cinéma*, (1897-1909) 1 ve 2.

görüntülenmesi ve bazı hassas konuların işlenmesi yasaktı. Yine 26.1.1924 *Proodos* gazetesinde çıkan bir habere göre, tiyatro oyunları gösteriden önce polis sansüründen geçmekteydi. Özel bir kararname ile polis, tiyatro oyunlarındaki açık saçık sahneler ve hareketler nedeniyle, tiyatro yetkililerini cezalandırabiliyordu.

Tiyatro ve sinema işletmecisi Ermeni asıllı Asaduryan, kadınlar için ilk kez özel film seansları oluşturdu. Daha önce yalnız büyük konakların haremlinde sinema filmleri gösteriliyordu. *Tasvir-i Efkâr* gazetesinin belirttiği gibi, kadınların erkeklerle birlikte sinema ve tiyatroya gitmeleri, yan yana oturmaları, dini ve toplumsal kurallara aykırıydı. Aynı gazeteye göre, eşleriyle tiyatro veya film izlemek isteyen Müslüman kadınlar, erkekler ya da Hıristiyan kadınlar gibi giyinmekteydi.

6 Mart 1924 tarihli *To fos* gazetesinde çıkan bir habere göre, sinema ve tiyatrolarda kadınlarla erkeklerin oturduğu yerleri belirleyen ayırıcı perdenin tramvaylardan kaldırıldığını, seyahat sırasında kadınların başka erkeklerin başka vagonda oturduğunu yazmaktaydı.

İzmir'de yayımlanan *İleri* gazetesinde ise, İzmir Valiliğince alınan bir kararla Müslüman kadınların sinema ve tiyatroya artık eşleriyle birlikte gidebileceği belirtiliyordu.

Sinema Biletleri

PATHÉ SİNEMASI MÜDÜRÜ STAVROS PAPADOPULOS

O yıllarda, uluslararası pazara hâkim olan Pathé Film Şirketi, tüm dünyada bir salon ağı oluşturma planını uygulamaya başladı. 1908 yılında İstanbul'da, 1909 yılında İzmir'de ve 1911'de Selanik'te sinema salonları açtı. Bu sinemaların kaydettiği başarılar, çok olumlu örnekler olarak, bir dizi sinema salonunun açılmasına öncülük etti.

Stavros Papadopulos 1904'te Mnimatakia bahçesindeki[1] yaz sahnesinin müdürüydü. 1905'te bahçedeki[2] iki tiyatronun da müdürü oldu. Aynı yıl yazlık tiyatro mimar Patroklos Kambanakis tarafından, 1200 koltuklu, şık, kapalı tiyatroya dönüştürüldü. Tiyatronun şekli amfiyi andırdığından Amfiteatr ve Amfi adlarıyla anıldı. Sinema, sırasıyla: Pathé, Modern, Asri Sinema isimlerini aldı.

18 Ocak 1906 tarihli İstanbul basımı Fransız *Stamboul* gazetesine göre, Amfitiyatro'da her gün The American Bioscope temsiller vermekteydi. Aynı yılın Temmuz ayında, Stavros Papadopulos Mnimatakia bahçesinde, Atina'da yapılan Olimpiyatlar'ın filmini[3] seyircilere sunarak mesleğinde büyük bir başarı kaydetti.

1 *Kostantinupolis* gazetesi, 25.5.1904.
2 *Kostantinupolis* gazetesi, 28.4 ve 10.5.1905.
3 *Proodos* gazetesi, 19 ve 20.7.1906.

Pathé Frères orijinal afişi (Pathé film şirketinin 1906'da çektiği en önemli filmler).
Centre G. Pompidou ve Flammarion yayını

1.2.1909 sayılı *Neon Pnevma* dergisinde yayımlanan bir yazıda: "Bay Stavros Papadopulos, faal, yorulmaz, her zaman sanatseverlerlerin isteklerini tatmin etmeye hazır, iyi ve güzeli destekleyen bir tiyatro müdürüdür. Mnimatakia'daki tiyatroların Pera sakinleri tarafından özellikle sevilmesi onun sayesindedir.

Fransız Pathé Şirketi 1908 yılı başında, İstanbul'da daimi sinema salonu açmaya karar verdiğinde, tecrübeli yönetici ararken, mesleğindeki başarı nedeniyle, Stavros Papadopulos'a işbirliği teklif etti.

Le Moniteur Oriental gazetesinin 3 ve 4.1.1908 tarihli sayısında, şirketin politikası şöyle belirtilir: "Paris'teki Pathé Kardeşler Film Şirketi, İstanbul sanatseverlerini kazanmak için Avrupa'nın büyük şehirlerinde açtığı sinemalar zincirine Pera'yı katmaya karar verdi. Bu amaçla şirketin yönetimi en uygun yer olarak, Mnimatakia'daki Amfitiyatro'yu seçti. Müdür olarak Stavros Papadopulos'un ismi, bu girişimin başarısını garantiliyor. Sinema seyircisine karşı bir diğer garanti ise, Sigmund Weinberg'i şirketin temsilcisi seçmiş olmasıdır. Pathé Şirketi, çalışkanlığı ve zekâsı sayesinde Weinberg'in sinema alanında yükseleceğine inanıyor."

İlk ve sürekli film gösterileri yapan Pathé Sineması, basındaki reklamında belirtildiği gibi, 30 Ocak 1908'de açıldı. Son model projeksiyon makineleri, yeni sistem elektrikli aydınlatıcı ve vantilatörlerle donanmıştı. Daimi orkestrası bulunuyordu. Yalnız birinci vizyon film oynatacağını taahhüt ediyordu.[4] Bilet fiyatı 15 kuruştu. Her zevke hitap edecek şekilde tanzim edilen programındaki filmlerden örnek vermek gerekirse: *Ay'a Yolculuk*, *Sanatsal Göç*, *Şeytanın Üç Kız Kardeşi*, *Dana Başlı Adam*, *Onu Getirene Yüz Frank*, *Hanımefendinin Arzuları*, *Rahibin Belirsiz İstikameti*, *Gözetleyen Jandarma*, *Aglaia İçin Ağlıyorum*[5] sayılabilir.

Stavros Papadopulos'un, belki S. Weinberg'in de Pathé Sineması'ndaki çalışma süreleri çok kısa ömürlüydü. Nisan 1910'da Mnimatakia bahçeleri ile tiyatro, Belediye tarafından, sinemanın müdürlüğünü de üstlenen Z. Natanson'a devredildi.[6] Bir hafta sonra sinemada, *Sırp Kralının Konstantinopolis'e Seyahati* filmi gösterildi. Film 5 bölümden oluşmaktaydı:

"Sırp Kralı Petros'un Sultan Tarafından Kabulü", "Resmi Geçit", "Fener Patriğini Ziyaret", "Kumandanlar İle Politikacılar Arasındaki Konuşmalar", "Osmanlı Ordusunun Resmi Geçidi."[7]

Ancak Pathé Şirketi'nin Z. Natanson ile işbirliği uzun ömürlü olmadı. Aynı yılın sonbaharında şirket filmlerini İpodrom'da gösterime sundu, kısa bir süre sonra tekrar Mnimatakia'ya geri döndü. *Proodos* gazetesinin 6.11.1910

4 *Le moniteur Oriental* gazetesi, 30.1.1908.
5 *Proodos* gazetesi, 29.1 ve 3.2, 16.2.1908.
6 *Proodos* gazetesi, 21.4.1910.
7 *Proodos* gazetesi, 29.4.1910.

sayısında köşe yazarının eleştirisine göre: "Nihayet Pathé Sineması Mimatakia bahçesinin barında barınak buldu." Bahçedeki Garden Bar'da sunulan filmler çok kaliteliydi: *Kral Lear*, Turgenyev'in *Kumandan Georginov, Tolstoy'un Yaşamı, Ölümü ve Cenazesi.*[8]

İlginçtir ki, birkaç hafta sonra, (14 Aralık 1910) Pathé Sineması tekrar Amfitiyatro salonunda sinemaseverlerle buluşup[9] *Osmanlı Ordusu'nun Tatbikatı* adlı 1000 metrelik ve 4 bölümden oluşan belgeseli gösterime sundu: "V. Sultan Mehmed'in Resmi Geçidi", "Sultanın Edirne Ziyareti", "Selâmlık, Sultan'ın İstanbul'a Dönüşü." Bir yıl sonra Mnimatakia bahçesindeki sinemayı ihale yoluyla tekrar *Z.* Natanson[10] kiraladı. Rum basınından bu dönemde ilginç belgesellerin sunulduğunu öğreniriz: *Makedonya ve Arnavutluk'a Sultanın Yaptığı Seyahat, Kral Georgios'un Tahta Geçiş Töreni,*[11] *Patrik III. İoakim'in Cenazesi,*[12] 5.3.1916 Amfiteatro Sineması'nda 4500 metreden oluşan *Kabirya* filmi gösterildi. Behzat Üsdiken'in belirttiği gibi, sinemanın yönetimini 1915'te Belçikalı Jean Lehmann üstlendi, salona kalorifer sistemi yerleştirildi, sinemanın adı Ciné Amfi oldu. İstanbul basımı *Patris* gazetesinin 19.11.1920 tarihli sayısına göre, Amfi Sineması'nda *Venizelos'a Yapılan Suikast* filmi, 9.6.1921'de *İtalyan Büyükelçiliğindeki Tören* adlı belgesel, 1.10.1926 tarihinde Charlie Chaplin'in *Altına Hücum* (*The Gold Rush*) filmi gösterildi. Zamanla sinema değişik isimler ve yöneticilerle gösterilere devam etti. *To fos* gazetesi 12.5.1928 tarihli sayısında, Ciné Modern'in adının Asri Sinema olarak değiştiğini yazmaktadır. 1942'de yeniden tiyatroya dönüşüp, Tepebaşı Komedi Tiyatrosu adını aldı. 1958'de yıkılıp uzunca bir süre garaj olarak kullanıldı.

8 *Proodos* gazetesi, 11,21 ve 25.11.1910.
9 *Proodos* gazetesi, 10.12.1910.
10 *Proodos* gazetesi, 21.4.1911.
11 *Proodos* gazetesi, 19.6.1911.
12 *Proodos* gazetesi, 4.12.1912.

Bu hafta ASRİ Sinemasında

Zaptolmayan

— Hülâsa —

Bir milyoner vefat ettiğinde kızı Binger Devaloncy'e vekil olarak kendi aziz arkadaşlarından Ben Murchison tayin eder. Binler Cenubi Amerikaya seyahate çıktıklarında kız yolda tanıştığı ak beyaz delikanlıya ilân aşk eder. Lâkat velisi çocuğun fukara olduğunu anlayınca bu tedavüca mirasa konmak maksadı takip edildiği zannederek izdivaca mani olur, ve bir sene müddetle birbirlerini ayrı ayrı sevdikten sonra hakiki aşk gittikçe şiddet kesbeder ve sonra tekrar buluşurlar.

Bu arada kızın perestişkârından Gregg bunlara rast geldiğinde çocuğu bulma davet eder, çocuk kendi zayıflığına rağmen kızın aşkına hayatını tehlikeye koymaktan çekinmez ve daveti kabul ettiğinde kızın velisi işin hakikatini hakiki aşktan Ben geldiğini takdir eder ve izdivaçlarına müsaade eder.

JOAN CRAWFORD Zaptolunmayan filminde

—17—

Yönetmen Jack Conway'in *Untamed* (1929) filminin başoyuncusu Joan Crawford.

CINE ECLAIR

Matinées à 3½ et 6 h. *Soirée 10 h.*

AUJOURD'HUI

QUELLE EST LA PLUS BELLE FEMME DE FRANCE?

Grand concours de beauté organisé par le «JOURNAL» de Paris

LES TROIS PRINTEMPS

Grand drame mystique et d'amour en 5 parties

avec la nouvelle et jolie étoile de l'écran

LINA MILLEFLEUR & ALBERT COLLO

ΣΙΝΕΜΑ ΕΚΛΑΙΡ

Ημερις ὥρα 3½ καὶ 6 μ. μ. Ἑσπερις ὥρα 10 μ. μ.

ΣΗΜΕΡΟΝ

ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ Η ΩΡΑΙΩΤΕΡΑ
ΓΥΝΑΙΚΑ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΑΣ?

Διαγώνισμα τοῦ Journal de Paris.

ΑΙ ΤΡΕΙΣ ΑΝΟΙΞΕΙΣ

Μέγα δράμα μυστηριώδες καὶ ἐρωτικὸν εἰς 5 μέρη
μὲ τὴν νέαν ἀστέρα

Lina Millefleur et Albert Collo

Ekler Sinemasında *Üç İlkbahar* filminin afişi

SANTRAL (CENTRAL, 1910) VE EKLER (ECLAIR, 1913) SİNEMALARI'NIN İŞLETMECİSİ EMANUİL KİRİAKOPULOS

Şubat 1910'da, Emanuil Kiriakopulos, bir ilki başarır. Rus Sefareti'nin karşısında, aynı adlı pasajda bulunan ve devamlı film gösteren Passage de Syrie Sineması'm (Suriye Pasajı) açar.

Dram, komedi, didaktik türde filmlerle, belgesellerden oluşan bir saatlik bir program sunmaktaydı. Gösterimler hafta içi 14.00-23.00 arası, Pazar günleri ise 10.00-23.00 arasında devam ediyordu. Işıklandırma ve havalandırma sistemi ile donatılmış sinemada A sınıf bilet 5 kuruş, B sınıf bilet 3 kuruş ve çocuklar için bilet 2 kuruştu.[1]

Uzun bir süre için, Rum basını sinemadan "Pera" veya "Syrie"[2] olarak bahsediyordu. Süreç içinde Santral (Central)[3] adıyla anılmaya başladı.

Basında çıkan yayınlardan, Santral Sineması'nın aileler için en iyi eğlence merkezi[4] olduğunu öğreniyoruz: Bu durumu Kleopatra Hristidis'in anlattıkları da doğruluyor: "Sinema salonu günümüzde hâlâ *Apoyevmatini* gazetesinin bulunduğu Suriye Pasajı'ndaydı. 1912-1914 tarihleri arasında 6-7 yaşlarında bir çocukken ilk defa oraya, dedem, iki kız kardeşim ve dadımızla gittik." (Vosporis arşivinden).

Birinci Dünya Savaşı sırasında tiyatrolar oyun oynamazken, sinemaların işleri tıkırında gidiyordu. Santral Sineması ise başı çekiyordu... Müdavimleri toplumun bütün kesimlerindendi. Hatta papazlar da seyircilerin arasındaydı, haftalık *Ap'ola* dergisinin köşe yazarı "Acaba her Pazartesi Pera'daki Santral Sineması'nda buluşmak bayanların yeni modası mı? Sinema kadınlar toplantısına dönüştü"[5] diye yazmıştı.

1 *Proodos* gazetesi, 22.1.,4 ve 18.6.1910.
2 *Proodos* gazetesi, 26.3.1911, *Ap'ola* dergisi 21.7.1912.
3 *Proodos* gazetesi, 5.6.1911, 29.12.1911 ve 17.12.1912.
4 *Ap'ola* dergisi, 21.7.1912, 17.3 ve 26.3.1911.
5 *Ap'ola* dergisi, 22.11.1914 ve 4.10.1914.

Santral Sineması'nın müdürü Yorgos Damkalidis'ti.[6] Ekim 1911'de müdürlük görevine Y. Yiamalidis geldi.[7] 1914 yazından başlayarak uzun yıllar için müdürlüğü Y. Galanidis[8] yürüttü. Sanatseverlerin yıllarca hatırladığı orkestranın yönetmeni ise Aleks Skender'di.[9]

Gaumont Film Şirketi'nin Atina'da çektiği ve Rumlar için ayrıcalık taşıyan üç belgesel film: *Bu Seneki Atina Karnavalının Geçit Töreni, Akropolis'in Eteklerinde Pazartesi Şenliği, Meşhur Kuluma* (Paskalya orucunun başlangıç günü) Santral Sineması'nda gösterildi. *Proodos* gazetesinin 8.4.1912 tarihli yazısına göre: Dönemin Atina'sını gösteren ender belgesellerdi.[10] O yılların en önemli dramatik filmlerinden olan Pathé Şirketi'nin 1912 yapımı, Victor Hugo'nun[11] *Sefiller*'i sinemaseverlerin hayranlığını kazanmıştı. Santral Sineması'nın programlarına baktığımızda, muhtelif Fransız şirketlerin filmlerini gösterdiğini görürüz. İlk yıllar, sinemaseverler Fransız filmlerini tercih ederken, Birinci Dünya Savaşı sırasında, polisiye Amerikan filmleri Fransız filmlerine ilgiyi azalttı. Uluslararası alanda gözlenen Hollywood İmparatorluğu'nun hâkimiyeti Osmanlı İmparatorluğu'nda Fransa ile savaşa girilmesi nedeniyle daha güçlü hissediliyordu.

Emanuil Kiriakopulos, sinema ile ilgilenmeden önce, 1904'te D. Papadopulos[12] ile Tünel'in yanındaki fonograf ve gramofon mağazasını işletiyordu. İki yıl sonra Cadde-i Kebir 411 numarada Aux Sirénes Plak Deposu'nu, 1910'da Santa Maria de Draperie[13] Kilisesi'nin bitişiğinde bir gramofon dükkânı açtı. Bunun yanı sıra Suriye Pasajı 12 numaradaki, (sinema filmi ve makineleri ithal eden) Atlas Cinéma Comptoir[14] Şirketi'nin de sahibiydi. 1926-1927 yıllarında bu şirketi Santral Sineması ile birlikte devretti. Sinemanın yeni sahipleri ismini Şafak olarak değiştirdi. 1928'de sinema ilk önce Cumhuriyet, 1938 yılında da Zafer adını aldı.[15]

Santral Sineması'nın başarısından sonra, E. Kiriakopulos 1913'te tarihi Odeon Tiyatrosu'nu alarak, adını Cinéma Eclair olarak değiştirdi. Ünlü bir orkestranın filmlere refakat ettiği Ekler Sineması'nın açılışı 28.11.1913'te *Şeytan Kadın*[16] filmi ile oldu.

Ekler Sineması zaman zaman tiyatro gösterileri ile hayırsever dernek-

6 *Ap'ola* dergisi, 4.2.1910.
7 *Ano-Kato* dergisi, 29.10.1911.
8 *Ap'ola* dergisi, 4.10.1914 ve 5.3.1916.
9 *Ano-Kato* dergisi, 12.11.1911.
10 *La histoire Gaumont*, Référence 1912/1210GJ00007.
11 *The Levant Herald and the Eastern Express* gazetesi, 17 ve 21.2.1912. Film uzun olduğundan iki bölüm halinde gösteriliyordu.
12 *Konstantinupolis* gazetesi, 18.10.1904.
13 *Proodos* gazetesi, 2.11.1906 ve 25.12.1910.
14 Üsdiken, Behzat, *Eski Beyoğlu'nun Eski Sinemaları*, III.
15 Gökmen, Mustafa, *Eski İstanbul Sinemaları*, 1991
16 *Proodos* gazetesi, 28.11.1913 ve *Annuaire Oriental*, 1914.

lerin balolarına ev sahipliği yaptı. E. Kiriakopulos, 1907'de Paris'te küçük yatırımcıların kurduğu Société Eclair Firması'ndan filmler getirmekteydi. Firmanın müdür yardımcısı Marcel Vandan Lumière Kardeşler'in tanınmış kameramanı Promio'nun iş arkadaşıydı. Ekler Şirketi, Victorin Jasset'in yönetiminde çekilen *Nick Carter* polisiye filmleri ile uluslararası başarıya ulaşmıştı. Yaklaşık 100 metrelik kısa filmler halinde çekilen *Nick Carter* serisinde Amerikan bulvar gazetelerindeki haberleri işlemekteydi. Yönetmenin buluşuyla[17] bu filmlerin senaryosu, Paris banliyölerine adapte edilmişti. Ekler Sineması'nda gösterilen bu filmlerden en büyük ilgiyi *Kış Masalı* isimli dram topladı.[18] İlgi çeken öteki belgeseller arasında Balkan Savaşı filmlerini, *Veliahtın Edirne Seyahati*'ni, ayrıca uluslararası belgesel filmografisinde adı geçmeyen ancak 1913'te Alman ordusunun film ekibi tarafından çekilen *Topkapı Parkının Açılışı*'nı sayabiliriz.[19]

Société Eclair Film Şirketi 1913 Martında Pathé ve Gaumont Şirketleri'nden esinlenerek *Eclair Journal* gazetesinin basımına başladı.[20] Bunlar Ekim 1913'ten itibaren, Ekler Sineması'nda *Ekler Gazetesi*[21] adıyla gösterilmekteydi.

1913-1927 yılları arasında, Ekler Sineması'nın genel müdürü olan Vasilakis Papadopulos,[22] İstanbul'un en popüler sinema işletmecisiydi. Kariyerine 1913'te Ekler Sineması'nın müdürü olarak başladı. 1916'da sinemanın işletmecisi de oldu.[23] 1926-1927 yıllarında salonun işletmesini, 1916'dan itibaren Luxembourg (Lüksemburg) Sineması'nın da işletmecisi olan Nikos ve Konstantinos Çangopulos Kardeşler'e devretti.[24] İstanbul'daki Rum basınına göre Vasilakis Papadopulos nezaketi ve yardımseverliği ile tanınıyordu. Ekler Sineması'nda yardım dernekleri ve kurumları ile yetimhanelerdeki talebeler yararına sıkça ücretsiz film gösterimleri düzenlerdi. Ayrıca sosyal yaşamdaki faaliyetleri ile de ünlüydü. Onun çağdaşı olan Sait Naum Duhani kitabında Papadopulos'un İstanbul'un ileri gelenlerini Ekler Sineması'nın localarında ağırladığını, hatta film aralarında konukların eşlerine Tokatlıyan ve Hacı Bekir gibi meşhur pastanelerden, şekerleme kutuları hediye etmeyi alışkanlık haline getirdiğini yazar.[25]

17 Sadoul, G., *Histoire mondial du cinéma*.
18 *Proodos* gazetesi, 2.ve 12.12.1913.
19 *Proodos* gazetesi, 8.8. ve 27.9.1913. Gazetenin haberine göre, 10.7.1914'te Veliahtın, prenseslerin, bakanların ve *corps diplomatique* temsilcilerinin bulunduğu çok seçkin davetliler huzurunda Topkapı Parkı'nın ikinci bölümünün açılışı oldu. Büyük ihtimal belgeselin konusu parkın açılışı ve katılan seçkin katılımcılardı.
20 Sadoul, G., *Histoire générale du cinéma 1897-1909* ve newsreals-british newsreals site'ı.
21 *Proodos* gazetesi, 2.10.1913.
22 Üsdiken, B., *Eski Beyoğlu'nun Eski Sinemaları*, V.
23 *Annuaire Oriental*, 1916.
24 Filotas Çangopulos ile yapılan söyleşiden.
25 Duhani, Sait Naum, *Vieilles gens vieilles demeures*, İstanbul 1947.

Vasilakis Papadopulos'un 1922'den sonra yaşamaya başladığı maddi zorlukların başlıca nedeni Beyoğlu'nda açılan yeni, büyük ve lüks donanımlı sinema salonları idi. V. Papadopulos müşterilerini kaybetmemek amacıyla zamanın ünlü oyuncularının yer aldığı filmleri sunmaya devam etti. 4.5.1922 tarihli *Proodos* gazetesinde yayımlanan reklamda, Ekler Sineması'nda Bertini, Menichelli, Mancini'nin filmlerinin gösterime gireceği belirtilmekteydi. Vasilakis Papadopulos 1925'te salonun tüm koltuklarını değiştirdi, 1926'da sahneyi yeni baştan düzenleyerek, filmlerin yanı sıra sahneyi tiyatro topluluklarına açtı. Aynı yılın Ekim ayında haftanın belirli günleri sahneyi Şehir Tiyatrolarına kiralamaya başladı.[26] Vasilakis Papadopulos 2.6.1930 tarihinde İstanbul'da vefat etti.[27]

Sinema dergi kapaklarından örnekler

26 *Fos* gazetesi, 19, 23.2.1925 ve 6.10.1926.
27 Gökmen, M., *Eski İstanbul Sinemaları*, 1991.

ORIENTAUX (1910) VE PARLANT (1912) SİNEMALARI'NIN İŞLETMECİSİ FEDON PASHALİDİS

1910 yılında Paris'te kurulan Les Cinémas Orientaux Şirketi'nin İstanbul'daki temsilcisi Fedon Pashalidis 21 Eylül 1910'da Orientaux Sineması'nı açtı. Rum basınında Orientaux Sineması'nın Galatasaray'da, Tokatlıyan Oteli'nin bitişiğinde, uzun yıllar sonra faaliyet gösteren Japon Nakamura'nın ünlü Japon Mağazası'nın yerinde olduğu belirtilirken, biletlerin 5 ve 3 kuruş olduğu, programın haftada iki kez değişeceği,[1] tanınmış Avrupa şirketlerinin filmlerini göstereceği duyuruluyordu.

Gerçekten, 1910 yılının kaliteli yapımlarından olan Louis Feuillade'ın yönettiği *Esther* ve Abel Gance'ın senaryosuyla *La fille de Jepthé*, Peralı sinemaseverlere sunuldu. Yönetmenin "Saf güzelliğin izlenimini yaratmayı başardık" cümlesiyle film tanıtılıyordu. Ayrıca *Brüksel Sergisi* ve *Portekiz'deki İhtilâl* belgeselleri büyük yankı uyandırdı.[2]

Pera'daki bakir sinema pazarını ele geçirmeye çalışan Fransız film şirketlerinin aralarındaki rekabetten faydalanan Fedon Pashalidis, iki yıl sonra, Orientaux Sineması'nın yönetimini Belçika kökenli Jean Leitmer'e[3] devrederek güçlü Gaumont Şirketi ile çalışmaya başladı.

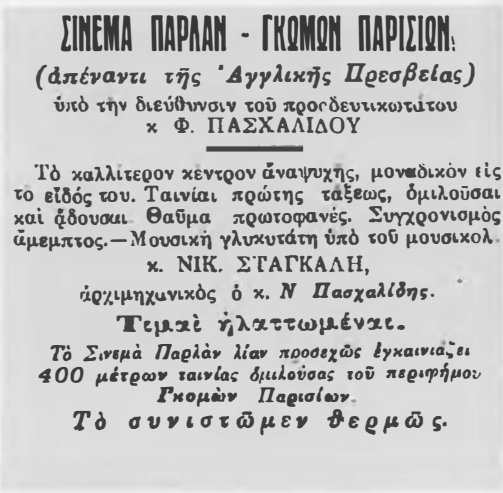
Mustafa Gökmen'in *İstanbul Sinemaları* kitabında belirttiği gibi, 1913'te Orientaux'nun yönetimini Jorj Sansor ve bir süre sonra Z. Ananof üstlenmişti. *Proodos* gazetesi 7.1.1915 sayısından başlayarak bir süre Orientaux Sineması için Omnia adını kullanır. Aynı adlı Fransız dağıtım şirketiyle yapılan işbirliği buna neden olmuş olmalı. Ancak kısa bir süre sonra, sinema eski ismiyle 1924'e kadar faaliyetini sürdürdü.

Fos gazetesinin 11.12.1926 sayısından Fedon Pashalidis'ten sonra yönetimin değiştiğini ve sinemanın Kısmet[4] adını aldığını öğreniyoruz.

1 *Proodos* gazetesi, 21.9.1910 ve *Ap'ola* dergisi 31.10.1910.
2 *Proodos* gazetesi, 6, 8 ve 17.10.1910.
3 *Annuaire Oriental* 1912.
4 *Fos* gazetesi 22.3 ve 9.4.1928'te sinema ile ilgili yayımladığı reklamlarda ondan Palas Eski Orientaux

Orientaux Sineması'nın afişi

Parlant Sineması'nın afişi

Halk ressamı Pavlos (Pavli) Moshakis 1910 yılının sonlarına kadar "Ciné Orientaux"nun girişinde kendiliğinden çeşitli melodiler çalan bir piyanolanın bulunduğunu hatırlamaktaydı.[5]

Ciné Parlant (1912)

Eylül 1912'de Gaumont de Paris'in İstanbul temsilcisi olan Fedon Pashalidis, İngiliz Sefareti'nin karşısında, Hammalbaşı Caddesi 4 numarada, Ciné Parlant[6] adıyla ikinci sinemasını açtı. 19 Mart 1914'ten sonra binaya tanınmış bakkaliye dükkânı Nea Agora yerleşir.

Gaumont Film Şirketi 1909 yılı sonlarında dünya pazarına sunduğu sesli sinemayı İstanbul seyircisine bir reklamla duyuruyordu: "Sinemanın icadından beri hayal edilen sonucu Gaumont'un kronofonu başardı. Görüp duyduğumuz her şeyin sesle senkronize edilmesi gerekir."[7] "Sesli ve şarkılı film, kusursuz görüntüsü ve ses senkronizasyonu[8] ile şimdiye kadar görülmemiş eşsiz ve harika bir buluş olarak tanıtılır." Aslında Gaumont Film Şirketi'nin bu girişimi seyircilerin "sesli ve şarkılı film" isteklerine cevap verebilmenin yanı sıra Pathé Film Şirketi ile rekabet edebilmeyi hedefliyordu. Paris'teki

Sineması olarak bahseder. Böylece Orientaux Sineması'nın bir süre için Palas olarak adlandırıldığını öğreniriz.

5 Bozis, S., *İstanbullu Rumlar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.

6 *Proodos* gazetesi, 28.9.1912.

7 *Proodos* gazetesi, 28.9.1912.

8 *Proodos* gazetesi, 2 ve 13.12.1912.

Majik Sineması'nın film programı

Sessiz sinemanın starlarından Danimarkalı oyuncu Asta Nielsen (1881-1972).

6000 seyirci kapasiteli Gaumont Palace'ın en ayrıcalıklı ihtişamı bu rekabete yardımcı oluyordu. Ancak Ciné Parlant binasının bulunduğu yer, Balıkpazarı'na ve çevre meyhanelere yakın olduğundan yukarıda anlatılanlarla tezat oluşturmaktaydı. Bu durumu 1.11.1912 tarihli *Proodos* gazetesindeki bir yazı da doğrular niteliktedir: "Evvelki akşam birkaç İngiliz askeri sesli sinemaya girip menü istediler, çünkü kendi memleketlerinde, bu tür mahallelerdeki birahane ve otellerin sineması da bulunmaktaymış!"

Parlant Sineması'nın altı ay sonra mütevazı Hammalbaşı Caddesi'ni terk ederek, Dimitris Çangopulos'un işlettiği sosyetik Grand café du Luxembourg'un yanındaki, 130 no'lu görkemli Luxembourg bina kompleksine taşınması rastlantı değildi.

Ap'ola dergisinini 2.3.1913 tarihli sayısında: Parlant Sineması'nın bir ay süreyle kapalı kaldığını, sinemanın müdürü Fedon Pashalidis'in "500-1000 metrelik sesli film getirmek için Paris'e gittiğini yazar. Aynı ayın sonunda sinema salonu açılır. *Ap'ola* dergisinin köşe yazarı 30.3.1913 tarihli dergide olaydan övgü ile bahseder: "Lüksemburg'un sesli sineması olağanüstü. Gösteri salonu bunun iki misli olsa bile gene de akın akın gelen seyircileri sığdırması imkânsız."[9]

Proodos gazetesine göre Parlant Sineması'ndaki havalandırma sistemi o kadar kusursuz işliyordu ki "yazın kendinizi bahçedeymiş gibi hissediyorsunuz."[10] Haziran ayında Sesli Gaumont Sineması İtalyan yönetmen Guazzoni'nin görkemli filmi *Quo Vadis?*'i sunar.[11] "İtalyan film şirketi Cines'in yapımı olan film, Georges Sadoul'a göre sinema tarihinin en pahalı yapımı idi (1912). Roma yangını, aslanlara atılan Hıristiyanlar, imparator bahçelerinde oluşturulan insandan meşaleler, Roma ziyafetleri, kurnaz Neron, güllerle bezeli Petronios'un damarlarını hamamda kesmesi gibi sahneler, bütün dünyada hayranlık uyandırmış ve Guazzoni'nin eseri, tüm dünyada sanat eseri olarak kabul edilmişti."[12]

9 *Ap'ola*, dergisi, 30.3.1913.
10 *Proodos* gazetesi, 18.06.1913.
11 *Proodos* gazetesi, 15.05.1913.
12 Sadoul, G. L'Histoire du Cinema mondial, 1952.

Eski kıtanın ufkunu savaş bulutlarının kararttığı bir sırada, film izleyicilerine günlük sorunlarla birlikte savaşın kapıya dayandığını unutturmak gerekiyordu. Bu nedenle Avrupa sineması tekniğini geliştirirken, iki üç saat süren dramatik filmlerin çekimine yöneldi. Sesli filmlerin modası kısa sürede söndü. Bu tür filmleri göstermeye başlayan Fedon Pashalidis'in yeni salonu kısa bir süre sonra Parlant Sesli Sinema unvanını kullanmamaya başladı.

Le Moniteur Oriental gazetesi 7.5.1913 sayısında Cinéma Gaumont adını kullanırken *Ap'ola* dergisi 26.10.1913 sayısında salondan Luxembourg Gaumont, 9.11.1913'te ise "konuşan Luxembourg Sineması" olarak bahseder. 1914 yılı *Annuaire Oriental*'inde Cinéma du Luxembourg adının kullanıldığını görürüz. Bitişiğindeki ünlü Luxembourg Kafé'nin burada belirleyici rol oynadığını düşünüyoruz. Fedon Pashalidis 1916'da, sinemayı Nikos ve Konstantinos Çangopulos Kardeşler'e devretti.

Ünlü yıldız Asta Nielsen'in başrolü oynadığı Leo Tolstoy'un aynı adlı kitabından sinemaya uyarlanan *Canlı Ceset*, Gaumont Monopole Şirketi'nin yapımı olan *Paris'in Çocukları*[13] gibi kaliteli filmler, o yıl Luxembourg Sineması'nda gösterilen filmler arasındaydı.

Fedon Pashalidis Gaumont Film Şirketi'nin temsilcisi, ayrıca Galata'da Hazaryan Han'da bulunan Société des Etablissements Gaumont, Comptoir Ciné-Location d'Orient Şirketi'nin yöneticisiydi.

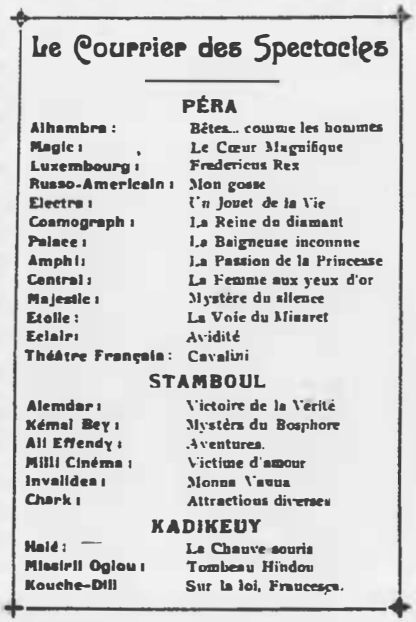

Aleko ve Filota Çangopulos Kardeşler'in Saray Sineması

13 *Proodos* gazetesi, 18.06.1913 ve *Ap'ola* dergisi 26.10 ve 23.12.1913.

Luxembourg Sineması ve Hale Sineması afişleri, İstanbul'da haftalık film programı.

ÇANGOPULOS AİLESİNİN YÖNETİCİSİ OLDUĞU LUXEMBOURG (1914), ECLAIR (1926) VE GLORIA (1929) SİNEMALARI

Luxembourg (Lüksemburg) Sineması, şık Luxembourg Kafesi'nin bitişiğinde, Apartments Luxembourg bina kompleksinde bulunuyordu. Osmanlı Bankası'nın Fransız asıllı genel müdürü bay Deveaux'ya ait olan bina 1880 yıllarında mimar Barborini tarafından inşa edilmişti. Dimitris Çangopulos'un torunu ve çok uzun yıllar salonun yöneticisi olan Filotas Çangopulos 1990'lı yıllarda Atina'daki evinde bize ailenin o zamanlar işlettiği kafe ve sinemalar hakkında önemli bilgiler aktarmıştı: "Dedem Dimitris'nin ölümünden (1903) sonra, Luxembourg kahvesinin idaresini beş oğlundan en büyüğü olan Yannis üstlendi. 1909'da amcam Grand Café du Luxembourg, Patisserie et Restaurant, Jean Tsangopoulo Frères adıyla şık ve sosyetik bir aile şirketi oluşturdu ve 1916'ya kadar bu haliyle korudu. I. Dünya Savaşı'nın ortalarında mekânı, bilardolu kafeye dönüştürüldü. Kardeşleri Nikos ve Konstantinos –babam– bitişikteki Luxembourg Sineması'nın yönetimini üstlendiler. Bu değişiklikler, sizin bana aktardığınız İstanbul'da sinemalar ile ilgili bir kitapta[1] yazıldığı gibi 1914'te değil, 1916 yılında oldu. O yıllarda, S. Weinberg adında bir Polonya Yahudisi ve bir de Macar makinistten başka sinemanın bütün personeli, garsonlar dahil Rum'du. Kaldı ki, o zaman Luxembourg Sineması'nın ilk yıllarında canlı müzik eşliğinde Fransız filmleri oynatılıyordu."

Sait Duhani'nin anılarında Luxembourg Sineması'ndaki Fransız filmlerine ilişkin yazdıkları Filotas Çangopulos'un söylediklerini doğrular: "... Sessiz sinema döneminde, romantik ve polisiye Fransız filmlerinin ünlü yıldızlarından olan Yvette Andréyor, Souzanne Grande (1920'de öldü), Cecilia Navarre ve René Navarre[2] Luxembourg Sineması'nın izleyicilerine eşsiz anlar yaşattı. Hatta René Navarre *Fantoma* rolü ile bütün dünyada fanatik bir hayran kitlesi edinmişti." Müzik konusuna gelince, 21.1.1917 tarihli *Ap'ola* dergisi: "Zarif

1 Gökmen, Mustafa, *Eski İstanbul Sinemaları*, 1991.

2 Duhani, Sait Naum, *Vieilles gens vieilles demeures*, İstanbul 1947.

Luxembourg salonunda film gösterimlerine seçkin bir müzik de eşlik ediyor" diye yazmaktaydı.

Luxembourg Sineması'nda hasılat rekoru kıran filmlerden biri de *Froso*[3] idi. Fransız yapımı olan filmin konusu Froso adlı bir Yunanlı kadın etrafında gelişir. Filmin yönetmeni İsviçreli Louis Mercanton'du. (1922).

İstanbul kökenli ünlü romancı Yorgos Teotokas *Leoni* romanında I. Dünya Savaşı sırasında yaşanan günlük sıkıntılardan uzaklaşmak için bazı Rumların sinemaya duyduğu özel ilgiyi anlatır. "... Şimdi artık ekmek, çamur gibi kapkara. Şeker ve limonlar zaten çok büyük bir lüks. Devamlı salgın hastalıklardan bahsediliyor, orduyu kırıp geçiren tifüsten, şurda burada azıcık kolera da belirmiş. Ancak sinemaların programları aksamadan devam ediyordu. Sonsuz çamurlu yollara saplanmış orduları, topları, arabaları göstermekteydiler. Bundan başka, bir de kuzey ülkelerde geçen aşk, cinayet, macera dolu olayların yaşandığı güzel İskandinav filmleri. Herkes bu İskandinav filmlerini konuşuyordu. En ünlü oyuncularının adı Psilander'di. Orta yaşlı, sarışın, çok ciddi, hareketlerinde ihtiyatlı, bakışları tatlı ve hüzünlü hakiki bir beyefendi. Filmlerde genellikle doktoru, rahibi, bazen prensi, kimi zaman da serseriyi oynamaktaydı. Kadınlar ona tapıyordu. Onun fotoğraflarına her yerde rastlamak mümkündü, dergilerde dükkânların vitrinlerinde, evlerde bile... Bir gün Loksi teyze kurulu düzenini, tüm yaşamını terk edip bir sinema oyuncusu olup, Psilander ile birlikte oynama mutluluğuna erişmeyi düşlediğini itiraf etti. Bu konuşmalar dedemin kulağına ulaştı... Sırası geldiğinde tüm ailenin huzurunda Loksi teyzeyi eleştirdi... Loksi teyzenin oyuncu olması, sinemada oynaması tabii ki imkânsızdı, ancak böyle şeylerin şakası bile olmazdı, düzen öyle kurulmuştu..."[4] *Ap'ola* dergisinin 20.1.1916 tarihli sayısında yayımlanan Kostas Uranis'in "Sanatçılar" başlıklı yazısında "yakışıklı Psilander"in yalnız İstan-

Valdemar Psilander (1884-1917) Sessiz sinemanın Danimarkalı ünlü oyuncusu. Döneminin en pahalı oyuncusuydu. *Dorian Gray'in Portresi* (1910) filminin başoyuncusuydu. 30.1.1916 tarihli *Ap'ola* dergisi İstanbullu ve Atınalı hanımefendilerin en sevilen erkek oyuncusu olduğunu yazmaktaydı.

3 *Proodos* gazetesi, 8.5.1922.

4 Teotokas, Yorgos, *O Leonis*, s. 77-78, 1985.

bullu hatunları değil, Atina'dakileri de cezbettiği ve onun fotoğrafını çantalarında taşıdıkları yazmaktadır.

Luxembourg Sineması'nda 1924'te gösterilen ünlü filmler arasında başrolde Erich von Stroheim'ın oynadığı *Foolish Wives* (Çılgın Eşler) (1922), Rudolf Valentino'nun oynadığı *The Sheik* (Şeyh Ahmet) (1921), *Babil'in Düşüşü*, Fransa'daki Rus göçmenlerinden Alexandre Volkov ve İvan Mozukin'in oynadığı *Esrarlı Konak* filmi, 1925'te gösterime giren, Douglas Fairbanks'ın oynadığı *Cesur Süvari* büyük ilgi gören filmlerdi.

Çangopulos ailesi kahve ve sinema yöneticiliği yapmalarının yanı sıra Pera'daki Rum cemaatin faal üyelerindendi. Sinema ile de ilgilenen oğulları Nikolaos Çangopulos meslektaşları N. Metaksatos, Y. Karayianopulos, Y. Stafilopatis, N. Mihiotis ve diğerleri ile Kafe, Otel ve Birahane sahiplerinin meslek örgütü olan *Birlik* derneğinin kurucularındandı.

Majik Sineması'nda 1932'de gösterilen filmlerin reklam afişi

AMERİKAN SİNEMASI'NIN KURUCUSU PANAYİOTİS HRİSOS (1912)

1912-13 kış sezonunda *Proodos* gazetesine göre: "İstanbul'daki tek eğlence sinema idi... Her akşam, seanslardan en az yarım saat önce sinemalar resmen kuşatılıyordu... Tüm sesli veya sessiz filmlere akın akın gelen kalabalık nedeniyle, insan oturacak tek bir yer bulamıyordu."[1]

İzleyici sayısının aniden artması bazı sermaye sahiplerini sinemaya yatırım yapmaya yönlendirmişti.

İstanbul'un en zengin bankerlerinden, gayri menkul sahibi, aynı zamanda Çitli maden kaynak suyunun sahiplerinden olan Panayiotis Hrisos, Cadde-i Kebir 89 numarada bulunan kendi binasında (daha sonra havagazı şirketinin binası oldu) 28 Ekim 1912'de Cinema Americain'i (Amerikan Sineması) açtı... Yönetmen J. Stuart Blackton'ın yönettiği The Vitagraphe Co Şirketi'yle işbirliği yapan Panayiotis Hrisos şirketin filmlerini İstanbul seyircisine sunmaya başladı. The Vitagraphe Co. Şirketi 1908 yılından başlayarak *Gerçek Hayattan Sahneler* başlığı altında bir sıra film çekmekteydi. Georges Sadoul'a göre bu filmler Amerikan sinemasının gelişmesine katkıda bulunup izleyiciler üzerinde büyük etki bırakmıştı. Sinema tekniğine katkısı ise "Amerikan planı" adıyla tanımlanan yakın çekim planlarının sıkça kullanılmasıydı. Senaryolarda teatral oyunculuk ve gereksiz uzatmalara yer verilmiyor ve filmler "mutlu son"la noktalanıyordu. The Vitagraphe Co. Şirketi filmlerinde, İngiltere'de yıllar önce geliştirilen montaj tekniğinin dozunda

Amerikan Sineması "Cinema Americain"in (1912) kurucusu banker ve mülk sahibi Panayiotis Hrisos.

1 *Proodos* gazetesi, 14.12.1912 ve 8.1.1913.

kullanımını tercih etmişti. Bu durum David Griffith'in sinema tekniğini de etkilemişti.

Y. Teotokas *Leoni* romanında küçük bir çocuğun o yıllarda izlediği filmlerle ilgili anılarına yer verir: "Evden Cumartesi öğleden sonraları tek başımıza sinemaya gitmemize izin veriyorlardı. Her türlü olayı ve ağır suçları görüp hayranlık duyuyorduk. Ancak en çok sevdiğimiz Amerikan filmleriydi. Tüylerle süslü, ellerinde baltalarla vahşi Kızılderililerin Far West'in ahşap kalesini işgal edişi, kalenin içinde, kovboy şapkalı yakışıklı Amerikan subayına ölesiye âşık sarışın kız. Korkunç Kızılderililer kaleye girip yakıp öldürüp sarışın kızı da öldürmeye hazırlanırken, at üstünde yakışıklı subay zamanında yetişir, atlar dörtnala koşar, savaş dumanları arasında Amerikan bayrağı zaferle dalgalanır, Kızılderililer kaçarken atlardan yuvarlanır, sarışın kız da subayın kucağında bayılırdı. İşte o an bütün arkadaşlar coşkuyla ayağa kalkar ve sevinç naraları atardık. Sinemanın görevlileri yanımıza gelip bizi dışarı atmakla tehdit ederdi. Viron ve Petros babalarından aşırdıkları ilk sigarayı sinemada tüttürdüler... Bir gün filmlerden birinde bazı bayanlar sigara içmekteydi. 'Bu kadınlar namuslu değil, çünkü iyi kadınlar hiçbir zaman sigara içmez' dedim. Viron kızarak 'Taşralı gibi konuşuyorsun, istisnasız bütün önemli kadınlar sigara içer' dedi..."[2]

Amerikan Sineması izleyicilerine sürekli zengin bir program sunmaya devam etti. 28.10.1912 tarihinde bir belgesel, iki komedi ve iki dram gösterilmişti. Bunlardan *Nina, Beyaz Et Ticareti* (Nina ou La traîte des blanches) filmi Danimarkalı bir film şirketi olan Nordisk yapımıydı. Başrolünde İskandinav Sarah Bernhardt olarak tanınan Asta Nielsen oynuyordu, Auguste Bloom'un yönettiği, 1800 metre uzunluğundaki bu film 1912'de uluslararası başarı sağlamıştı. Amerikan Sineması'nın girişi çok dar, bekleme salonu ufak ve balkonu yoktu. Numaralı koltukları 10 kuruş, A sınıf 5 kuruş, B sınıf ve çocuklar içinse[3] 3 kuruştu. Sinemalara olan büyük talep sonucu 1912'den başlayarak numaralı koltuk sisteminin yerleştiğini görüyoruz.

1915 yılında Amerikan Sineması'nın sahibi J. Miletich idi.[4] Önceki sahibi gibi iyi müzik ile kaliteli filmler sunmaya devam etti, Amerikan Sineması, iyi ve seçkin seyirci toplamaya devam ediyordu.[5] 1920'de sinema Russo Americain[6] adını aldı. 31.3.1921 tarihli *Proodos* gazetesi okurlarına Russo Americain Sineması'nda ünlü yönetmen D. Griffith'in ünlü başyapıtı *Hoşgörüsüzlük* filminin sunulacağını bildiriyordu. Aynı gazete 23.10.1921 tarihinde Russo Americain Sineması'nın genişletilip büyütüldüğünü, artık öğleden

2 Teotokas, Y., *O Leonis*, 1985.
3 *The Levant Herald and Eastern Express* gazetesi, 30.10.1912.
4 *Annuaire Oriental*, 1915.
5 *Ap'ola* dergisi, 13.6.1915.
6 *Annuaire Oriental*, 1920.

David W. Griffith'in *Birth of a Nation* (Bir Milletin Doğuşu) filminin başoyuncusu Lillian Gish.

sonra 3'ten gece yarısına kadar tarihsel ve toplumsal filmlerin müzik eşliğinde sunulduğunu, daha detaylı bir yazısında ise: *Gaumont'un Haberleri*, *Fildişi Ülkelerinde Dram* (5 bölüm) ve *Baldırı Çıplak Serafim*[7] (komedi) filmlerinin gösterime gireceğini haber veriyordu.

Sinemanın müdavimlerinden Nikos Paleologos anılarında: "Russo Americain Sineması'nın sahipleri Rus ve Amerikalı'ydı. Sessiz filmler, yaşlı bir piyanist kadının doğaçlama çaldığı müzik eşliğinde sunuluyordu. Titanik'in valsini de sıkça tekrarlardı" diye yazar. Russo Americain Sineması 1925 yılında kapandı.

7 *Proodos* gazetesi, 10.2.1922.

Elhamra Tiyatrosu'nun barındığı görkemli bina 1827'de inşa edildi. "Fransız tiyatrosu" olarak ünlü yabancı toplulukları sahnesinde ağırladı. 1861'de Eduardo Salla tiyatronun girişini değiştirdi, "Palais de Crystales" adıyla bir dans salonu ilave etti. 1879'da tiyatronun sahibi Kefalonya kökenli Spiraki Raftopulos "Palais de Crystales"i kafe şantan olarak çalıştırdı. Fransız Tiyatrosu sahnesi 1923'ten sonra "Cine Alhambra" adıyla sinemaya dönüştürüldü. 1958-1970 yıllarında tiyatro salonunda tiyatro gösterileri, ünlü Türk ve Yunan topluluklarının revüleri ve tiyatro gösterileri sergilendi.

1913-1922 YILLARINDA PERA'DAKİ DİĞER SİNEMALAR

1910 yılından itibaren Pera'da ardı ardına sinemalar açılmaya başladı. 1913-1923 yılları arasında ise Rum işletmecilerin yanı sıra bir sürü Levanten de yeni sinema salonları açtı.

Majestik Sineması (Majestic Cinema, 1913)

Majestik Sineması 29 Haziran 1913'te açıldı. *Proodos* gazetesi: "Sinema salonlarının sayısı her geçen gün artıyor. Buna rağmen, sayıları yetersiz. Sanırız bu açığı Yüksek Kaldırım, Tekke Sokağı'nda, Galata Kulesi'nin bitişiğinde açılan Majestik Sineması kapatacak. Burada gösterilen filmler çoğunlukla neşeli ve eğlendirici" tanıtım yazısıyla okuyucularını bilgilendiriyordu.[1]

Annuaire Oriental 1915 yılı reklamından, İstanbul'da en eğlenceli ve dikkati çeken sinemanın Majestik Sineması olduğunu, öğlen 2'den geceyarısına kadar film sunduğunu ve Salı ve Cumartesi olmak üzere programını yenilediğini öğreniyoruz.

İstanbullu Ermolaos Andreadis bize 20'li yılların Majestik Sineması'nı anlatırken salonunun amfitiyatro biçiminde olduğunu, polisiye ve kovboy filmlerine ağırlık verildiğini anlatır. Detektif Nat Pinkerton'lı filmleri büyük hayranlıkla izlediğini, özellikle filmlerden birinde kahramanın karanlık bir kuyuya inip oradan canlı çıktığını hâlâ anımsadığını aktarmıştı.

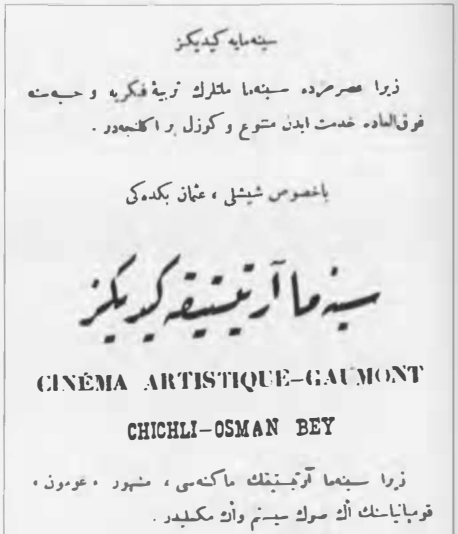
Majestik Sineması, 1920 sonlarında Astoria[2] adını aldı. 1933'te ise adı Sancak olarak değişti ve 60'lı yılların ortasına kadar faaliyetini sürdürdü.

Sinematek'in kurucularından olan, aynı zamanda sekreterliğini üstlenen değerli dostum Onat Kutlar'ın anlatımına göre, sinemayı barındıran bina Rum mimar Viktor Adamandidi'nin eseriydi. Başlangıçta Almanlar tarafından işle-

1 *Proodos* gazetesi, 26.6. ve 1.7.1913.
2 Gökmen, M., *Eski İstanbul Sinemaları*, 1991.

. هم نه كلنديرمك هم تعليم و تربيه ايتمك .
. . . . . بر سنماتوغرافي آچان شهبندر
شرق سينماسي
Les Cinémas Orientaux
شرق سينماسنه

سينما يه كيديكز
سينما آرتيستيقه گومون
CINÉMA ARTISTIQUE-GAUMONT
CHICHLI-OSMAN BEY

tiliyordu. Müşterileri ise çoğunlukla Kuledibi'nde oturan Musevilerdi. Onat Kutlar'a göre 1940 yılından daha önce S. M. Ayzenştayn'ın *Aleksander Nevski* filmi bu sinemada *Kahramanlar Taburu* adı ile gösterilmişti. 1950 yıllarında Alman Teutonia Kulübü'nün yakınlarında bulunan Sancak Sineması, işsiz güçsüz kenar mahalle tipleri ile çocuklardan oluşan bir seyirci kitlesine çok ucuz biletle Türkçeye çevrilmiş iki film birden sunmaktaydı. İlkokul öğrenciliği yıllarında Onat Kutlar, bilhassa macera ve komedi filmlerini kaçırmamaya gayret ettiğini, bitlenme hususunda ailelerin çocuklarını korkuttuğunu anımsarken, acaba bitlendik mi diye evlerine suçluluk duygusu ile döndüklerini anlatıyordu. Küfeli müşterilerin salona küfe ile girmemeleri için, "Küfelerinizi dışarıda bırakınız" lehvasının o yıllardan beri korunduğunu hatırlamaktaydı. Bu yazı zamanla "Arkadaş burada istenmiyorsun" manasını almıştı...

Modern Sinema (Ciné Moderne, 1913)

Proodos gazetesine göre Modern Sinema Mnimatakia Belediye Bahçesi'nin karşısında bulunuyordu. 19 Ekim 1913'te sinemanın açılışı 1911 tarihli Ame-

rikan dramatik filmi *The Will of Providence* ile yapılmıştı. İkinci hafta yine dramatik bir eser olan *Çeliğin Kralı*[3] filmi seyirciye sunuldu. Film seansları öğleden sonra 2'de başlayıp gece yarısına kadar devam ediyordu. *Proodos* gazetesi birkaç ay sonra sinemanın Mezarlıklar tiyatrosunun karşısında yer alan Lurando dairelerinin altında[4] olduğunu belirtiyordu.

(Mustafa Gökmen'in *Eski İstanbul Sinemaları* kitabında Modern Sinema'yı, Mnimatakia'da Rum mimar Patroklos Kambanakis'in projesiyle inşa edilen ve o yıllarda Pathé Sineması'nın faaliyet sürdürdüğü sinema ile karıştırdığını sanıyorum. *Proodos* gazetesinin aylarca bu iki sinemanın programını yayımladığını burada belirtmemiz gerekiyor.)

Proodos gazetesinde yer alan Modern Sinema'nın reklamlarına göre, gösterilen dramatik filmlerden bazıları: 17.11.1913'te *Aşk ve Kılıcın Şakırtısı*, 23.11.1913'te *Mimlenmiş*, ve büyük ilgi ile izlenen Asta Nielsen'in oynadığı ve eski eşi yönetmen Urban Gad tarafından 1912'de çekilen *Komödianten* (Komedyenler) filmleriydi. Urban Gad'ın çevirdiği 40 filmin 30'unda Asta Nielsen başrolde bulunuyordu.

Modern Sinema'da Noel Bayramı sırasında 1911'de başoyuncu ve filmin yönetmeni olan Guiseppe Liguoro'nun çektiği *L'Odissea di Omero* filmi vizyona girdi. 1915 tarihli *Annuaire Oriental*'e göre sinema salonunun sahibi Ermeni asıllı H. Varyan idi. Modern Sinema kısa süre faaliyet gösterdi, 1916'dan sonra sinemayla ilgili hiçbir bilgiye rastlanmadı.

CINE MODERNE

A partir du Mercredi 21 Janvier en soirée
au Mercredi 28 Janvier 1925

UNE SEMAINE D'AMOUR
ET
SEPT JOURS DE DELICES

Drame d'amour et d'aventures en 6 actes

Programme musical spécialement adapté pour ce film

Scherzo	MENDELSOHN
2ème Symphonie	BEETHOVEN
Scènes pittoresques	MASSENET-ARTOK
«La fête de l'air» Final	E. BACH
MARINARELLA	J. FUCIK
Manœuvres d'automne	KALMANN
Ouverture Comédie Française	KELER BELA
Ouverture dramatique	K. BELA

Orchestre sous la Direction Me Göldenberg

ΣΙΝΕ ΜΟΝΤΕΡΝ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΤΕΤΑΡΤΗΣ 21 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ ΜΕΧΡΙ
ΤΗΣ ΤΕΤΑΡΤΗΣ 28 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ

ΜΙΑ ΕΒΔΟΜΑΔΑ ΕΡΩΤΟΣ
Η
ΕΠΤΑ ΗΜΕΡΑΙ ΑΠΟΛΑΥΣΕΩΝ

ΔΡΑΜΑ ΕΡΩΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΩΔΕΣ
ΕΙΣ 6 ΠΡΑΞΕΙΣ

ΦΑΝΤΑΣΜΑΓΟΡΙΚΑ ΒΡΑΔΥΑ ΣΤΗΝ ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΑΘΛΑΡΙΩΝ
ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΩΔΕΣ ΤΑΞΙΔΙ ΑΙ' ΑΕΡΟΠΛΑΝΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΜΙΑ
ΑΚΡΗ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΛΛΗΝ

ΜΕΓΑΛΗ ΟΡΧΗΣΤΡΑ ΥΠΟ ΤΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΝ ΤΟΥ ΜΑΕΣΤΡΟΥ
ΡΚΟΛΔΕΝΒΟΕΡΓ

Sinema Palace (1913)

17 Ekim 1913 tarihli *Proodos* gazetesinde yayımlanan ilan, pek yakında Taksim Surp Agop Caddesi'nde yeni bir sinemanın açılacağını müjdelemekteydi: "Yakında Taksim

3 *Proodos* gazetesi, 24.10. ve 28.10.1913.
4 *Proodos* gazete, 9.3.1914.

bahçesinin yanında, büyük Surp Agop Caddesi'nde, aile sineması olarak tanzim edilen Taksim Sinema Palas salonunun açılışı yapılacaktır. Bu sinemada Avrupa ve Amerikan film şirketlerinin en romantik filmleri izleyicilere sunulacaktır. Dünyanın en iyi filmlerini izlemek için acele ediniz."

Bu sinema ile ilgili yukarıdaki ilandan başka hiçbir bilgiye ulaşamadık. Ne İstanbul Rum basınında, ne Türk sinema tarihi ile ilgili kitaplarda, ne de *Annuaire Oriental*'in yıllık rehberlerinde konu ile ilgili bir bilgi elde etmek mümkün oldu.

Osmanlı Sineması (Ciné Ottoman, 1914)

Rum basınının Osmanlı Sineması adı ile andığı Ciné Ottoman 1914 yılı Aralık ayının sonlarına doğru Pera'daki Skating Palas'ta faaliyete başladı. I. Dünya Savaşı aktüelleri ile Cines Film Şirketi'nin ünlü film çalışmalarından sayılan *Quo Vadis?*[5] gibi büyük yapımları izleyicilere sundu.

O yıllarda büyük tarihi İtalyan filmleri modası yaygındı. Bunun altında Georges Sadoul'un da belirttiği gibi birkaç neden bulunuyor. İtalyanların bir taraftan antik dönemleriyle gurur duymaları diğer taraftan plato ve sinemada kullanılan ışığın gerekmediği; doğal ortamda çekilen ve ayrıca bu filmlerde çalışan figüran ve teknisyenlerin cüzi bir ücret karşılığında çalışmayı kabul etmeleri tarihi filmlerin bütçesinin düşük tutulmasını sağlıyordu.

Osmanlı Sineması öteki sinemalarda alışılageldiği gibi programında mutlaka bir komedi filmi de bulunduruyordu. Mesela tarihi *Quo Vadis?* filmiyle birlikte bir kısa metraj komedi olan *Rigadin Kaynanasını Terbiye Ediyor* filmi de gösteriliyordu. Sinemaseverlerin hatırladığı gibi büyük komedyen Max Linder'le kıyaslanamayacak orta sınıf bir komedyen olan Rigadin İstanbullu seyircileri eğlendirmekteydi.[6] İzleyici Napolyon'dan Külkedisi'ne kadar her filmde değişik karakterler sunan, saf Prens Rigadin tipi ile eğleniyordu. Bu filmler günümüzde sıkıcı görünse de o yıllarda seyirciler gülmekten kırılıyordu.

Yaz sezonu için, 17 Mayıs 1915'ten itibaren Osmanlı Sineması çeşitli bitkiler ve çiçeklerle dekore edilerek serin bir bahçeye dönüşen Skating Palace'ın büyük, güzel ve havadar salonuna yerleşti. Film aralarında seyircilere profesyonel bir mandolin grubu en son parçaları çalmaktaydı.[7] *Halkın Kadını* (2000 metre) ve *Sol El Beyaz Eldivenler Çetesine Karşı*[8] gösterilen filmlerden en çok beğenilenler oldu.

5 *Ap'ola* dergisi, 1.1.1915 ve *Proodos* gazetesi 1.1. ve 9.1.1915.

6 *Proodos* gazetesinin 10.7.1914 tarihli sayısındaki habere göre Max Linder'in *Tatil* filmi Tatavla'daki Rum Kültür Salonu'nda haftalarca oynamıştı.

7 *Ap'ola* dergisi 16.5 ve 31.5.1915.

8 *Proodos* gazetesi, 19.5. ve 22.5.1915.

Emek Sineması

Belirtmek gerekir ki o tarihlerde ve onu izleyen yıllarda Skating Palace buz paten pisti olarak faaliyet göstermekteydi. Varlıklı İstanbulluların dünya modasına uyarak becerilerini paten pistinde denediklerini belirtmeliyiz. Skating Palace, Cadde-i Kebir'de bulunan Circle d'Orient Kulübü'nün yan sokağında, 1924'te Alberto Arditi ve Hugo Saltier'in ortaklaşa kurduğu epeyce lüks Melek Sineması'nın bulunduğu yerdeydi. (Melek Sineması ilerki yıllarda Emek Sineması adıyla İstanbullu sinemaseverlerin muhteşem filmler izlediği ve İstanbul Film Festivali'ne ev sahipliği yapan sinemaydı.) Skating Palace salonunda Osmanlı Sineması kurulmadan önce koşullar elverdiği sürece sinema gösterimleri yapılıyordu. *Proodos* gazetesi 1.6.1910 tarihinde 1909'da Hollywood'un Almanya'da açtığı birçok Amerikan-Alman film şirketinden biri olan International Gesellschaft'ın film gösterimlerine başladığını duyurmaktaydı. *Proodos* gazetesinin 17.4.1911 tarihli sayısında "Skating Palas'taki sinema gösterimlerinden bazılarının megafondan şarkılar eşliğinde izlendiği, ayrıca Ramazan boyunca geceleri 9-10.30 ve 11.00-00.30 arası iki seansta yeni filmler gösterildiği" yazıyordu.

Kosmograf Sineması 1915 (Cosmographe, 1915)

18.4.1915'te *Ap'ola* dergisi okuyucularına Kosmograf (Cosmographe) adında yeni bir sinemanın açılışını haber veriyordu. Taksim Belediye Bahçesi'nde yer alan Halk Sineması eski İpodrom'un (Manege) yerine taşındı. Sinemanın tanıtımında: "Kosmograf geçen Pazar film gösterimine başladı. Görkemli bir

salona sahip olan sinemada program çok çeşitli ve biletler de sadece 60 para. Pera'nın en ucuz sineması" sözlerine yer veriliyordu. İki gün sonra, 20.4.1915 tarihli *Proodos* gazetesi Kosmograf Sineması'mn açıldığını, sinema girişinin Büyük Cadde, No: 48'den olduğunu ve yöneticiliğini Pierrre Roseti'nin[9] yaptığını yazmaktaydı.

Kosmograf Sineması Taksim Meydanı'na yakın, Fransız Hastanesi'nden birkaç metre ilerde, bugünkü Fransız Kültür Merkezi'nin bulunduğu yerdeydi. Sait Duhani'ye göre sinemanın girişi, eskiden Bay Kastelli'nin binicilik eğitimi verdiği yerdeydi. Büyük ihtimalle 1909 yılında kurulan L'Americain Cosmographe Şirketi'nin filmleri burada gösteriliyordu.

11.5.1915 tarihli *Proodos* gazetesindeki sinema programına göre gösterilen filmler: 1) Renklendirilmiş doğal görüntüler (belgesel). 2) İp Cambazları. 3) More'un Yaşlılık Yılları (dram) 4) Max Linder Ödüllendiriliyor (komedi). *Patris* gazetesine göre "zengin haftalık program, savaş filmleri ayrıca beş bölümden oluşan duygusal dram *Marokita* filmiyle bir komedi ve bir seyahat filminden oluşuyordu. Kosmogaf Sineması seçkin bir eğlence merkeziydi"[10] İstanbullu halk ressamı P. Moshakis 1920'lerde Kosmogaf Sineması'nın bulunduğu yerden yaklaşık olarak Ayia Triada Kilisesi'nin karşısına düştüğünü, hem büyüklerin hem çocukların sessiz filmler ile macera filmlerini piyano eşliğinde canlı müzik ile izlediğini, popüler ve çok ucuz bir sinema olduğunu bizlere anlatmıştı. Bu sinemada izlediği *Dağdaki Şövalyeler* ile *Korsanların Kraliçesi* filmlerini hâlâ anımsıyordu.[11] Kosmograf'ın adı 1927'de Sine Nuvo (Ciné Nouveau),[12] 1933'te ise Halk olarak değiştirildi.

Sine Palas Sineması (Cine Palace, 1915)

20 Ekim 1915'te yayımlanan *Le Moniteur Oriental* gazetesi okuyucularına çok lüks ve büyük bir salona sahip Sine Palas Sineması'nın açılış hazırlıklarını tamamlayıp, yakında göstereceği filmlerle Peralılar için sevinç kaynağı olacağını duyurmuştu. Uzun yıllar seyircilerin güvenini kazanan Sigmund Weinberg isminin sanatsal başarıyı garanti edeceği düşünülüyordu. Sinema salonunun inşa ve dekorasyonu Avrupa standartlarına göre yapılmıştı. Amfitiyatro salon, balkon, koltuklu localar, mükemmel havalandırma ve aydınlatma sistemi, gösterilere eşlik edecek orkestra, sinemanın harikalarını en iyi şekilde izlemek için mükemmel bir atmosfer yaratmaktaydı."

9 *Ap'ola* dergisi, 17.10.1915
10 *Patris* gazetesi, 1.10.1915
11 Vosporis Arşivi.
12 *Annuaire Oriental*, 1927.

Weinberg'in işlettiği Sine Palas Tokatlıyan Oteli'nin karşısında bulunan ünlü Kanzuk Eczanesi'nin biraz ilerisindeydi. 1920'lerin başında küçük bir çocuk olan Ermolaos Andreadis'in anımsadığı gibi, sinemanın girişinde bulunan ufak bir ekranda, sinemada oynatılan filmlerden kısa bölümler yoldan geçenlere reklam niyetine gösterilirken, çocuklar bedava sinema seyrettikleri için sevinirlerdi. *Proodos* gazetesinin 22.12.1920 tarihli sayısında yazılanlardan Sine Palas'ta: *Konstantinopolis'te Venizelos'un İsim Günü Kutlaması* ve aynı gazetenin 27.3.1921 tarihli sayısında *Taksim Meydanında Acemi İtalyan Erlerinin Yemin Töreni* adlı iki tarihi belgeselin gösterildiğini öğreniyoruz. Sine Palas 1925'te Eden,[13] 1933'te ise Şık isimlerini aldı.

Yorgo Bozis 1950'li yılların ortasında, sinemanın caddeye bakan öncephesinin ayna ile kaplı dört bölümden oluştuğunu ve seyircilerin ikinci vizyon yabancı ve Türk filmleri izlediğini anımsıyordu.

Sine Palas'ta gösterilen filmler arasında: 14.1.1924 tarihinde *Hoffmann'ın Masalları*, 31.1.1924 tarihinde Harold Lyold'un oynadığı *Ninenin Sevdiği* ve 21.1.1926 tarihinde ise Douglas Fairbanks'ın başrolü oynadığı *Bağdat Hırsızı* bulunuyordu.

Dönemin ünlü starı Rudolph Valentino. Palas Sineması'nda gösterilen *Şeyhin Oğlu* (*Son of the Sheik*) (1926) filminin başoyuncusu Rudolph Valentino sinemasever kadınların kalbini çalmıştı.
Aynı sinemada gösterilen ve hasılat rekorları kıran öteki filmler *Hoffmann'ın Masalları* (14.1.1924), yönetmen Raoul Walsh'ın *Bağdat Hırsızı* (*The Thief of Bagdad*) filmi 21.1.1926 tarihinde vizyona girince genç kızların rüyalarına giren başoyuncu Douglas Fairbanks yıllar sonra hâlâ hasretle anılıyordu.

Majik Sineması (Magic, 1919)

Taksim Meydanı'nda Sıraselviler Caddesi girişinde bulunan Majik Sineması'nın yerinde önce

13 Gökmen, M., *Eski İstanbul Sinemaları*, 1991.

1888'de Hacihristu Rum-Fransız Lisesi bulunuyordu. Yapının mimarı Giulio Mongeri aynı zamanda Magic Société Internationale de Film et Cinéma Şirketi'nin de büyük hissedarıydı.[14] Rum basınına göre salon kapasitesi 2000 kişilikti. Sinemanın salonu mükemmel bir havalandırma ve ısıtma sistemiyle donatılmıştı. Çoğunlukla Beyaz Rus müzisyenlerden oluşan daimi orkestrası bulunmaktaydı. Giovanni Scognamillo'nun *Cadde-i Kebir'de Sinema* isimli kitabında Majik'in ilk yöneticisinin bir Rum olduğunu belirtir. Ancak günümüze kadar bu kişiye ilişkin bir bilgiye ulaşamadık. Doğan Avcıoğlu *Türkiye'nin Düzeni* adlı kitabında 1923'ten önce Pera'da çalışan büyük çoğunluğun gayrimüslim ve Levantenlerden oluştuğunu, Türklerin ise çok küçük bir azınlık oluşturduğunu, örnek olarak Majik Sineması'nın kadrosunda iki üç Türk'e karşın diğer bütün çalışanların Rumlardan oluştuğunu belirtir. *Proia* gazetesinin 17.5.1921 tarihli sayısında Majik Sineması'nda Stendhal'in *Kırmızı ve Siyah* eserinden esinlenerek hazırlanan filmin Kurov Orkestrası eşliğinde gösterildiğini yazar. Bugün bile avant-garde anlatımı ile izleyiciyi hayrete düşüren Abel Gance'ın ünlü *Büyük Napolyon* filminin ilk bölümü 30.1.1928 tarihinde Majik'te sunulmuştu. 1933'te "Türk" adını alan sinemanın ismi 1938'de "Taksim" olarak değiştirildi.[15] Majik Sineması'nda sergilenen filmlerden bazıları: 23.1.1924 tarihinde ünlü vamp oyuncu Pina Menichelli'nin oynadığı *Bayan Barton'un Tuhaf Serüveni*, 2.3.1924 tarihinde ünlü komedyen H. Lloyd'un *Ördek Avı*, 13.3.1924 tarihinde ünlü yıldız Lillian Gish'in katılımıyla Griffith'in yönetimindeki *İki Öksüz*, 6.4.1924 tarihinde İvan Mozukin'in başrolünde yer aldığı *Oyuncu Kin* isimli filmi, 21.4.1924 tarihinde Şarlo'nun *Yoksulluk* filmi, 19.4.1925 tarihinde ünlü yıldız Mary Pickford'un oynadığı *Dorothea Verne'in Büyük Aşkı*, 2.2.1926 tarihinde Victor Hugo'nun eserlerinden *Notre Dame de Paris*'in film versiyonu (film 3.500 metre uzunluğundaydı), 3.4.1929 tarihinde *L'Homme qui rit* filmi ve 15.12.1929 tarihinde Polianski Orkestrası eşliğinde gösterilen John Barrymore'un başrolünü oynadığı *Denizlerin Hâkimi* filmi idi.

1930'larda Venüs adını alan sinemanın işletmecisi, Ha-Ka Film Şirketi'nin sahibi Halil Kâmil'dir. Süreç içinde Maksim Gazinosu, Venüs Tiyatrosu, 1980'li yılların başında İstanbul Devlet Tiyatrosu olarak hizmet vermiştir. Şu sıralar onarım ve inşaat halinde olan bina belki de ticari bir yapıya dönüştürülmeye adaydır.

14 Gökmen, M., *Eski İstanbul Sinemaları*, 1991.
15 *Annuaire Oriental*, 1920.

Ninoçka (1939) filminde Greta Garbo.

Etual Sineması, (Etoile, 1920)

Etual Sineması 1920'de Cadde-i Kebir 91 numara'da açıldı. Sahibi Kadri Cemali, yöneticisi Cemal Boyer'di.[16] Sinemacı Cemil Filmer *Hatıralar* adlı anı kitabında Etual Sineması'nın ilk sahiplerinin yabancılar olduğunu yazar.[17] 1933'te sinemanın adı Yıldız oldu.

Etual Sineması'nda gösterilen bazı filmler (Kaynak: *Proia* gazetesi)

17.5.1921	*Dağların Dostu*
16.12.1923	*Şarlo Baba* ve *Şarlo Dadı*
8.2.1924	*Zorro'nun İşareti* (başrolde Douglas Fairbanks)
27.10.1924	*Pat Patason'un Başı Dertte,*
6.10.1924	*İstanbul İşgalinin Yıldönümü* (yerli belgesel)
6.10.1924	*Moda'daki Büyük Meşaleli Koşular* (yerli belgesel)
10.1.1925	*Konukseverlik Kuralları (*başrolde Buster Keaton; İstanbullular donuk gülümseyişi nedeniyle Buster Keaton'a bir dondurma çeşidi olan *frigo* lakabını takmışlardı.)
3.3.1925	*Genç Şerlok*
11.3.1925	*Şarlo Asker*
10.10.1928	*Maria Pentayiotisa* (Yönetmen: Ahileas Madras. Yunan sinemasının ilk uzun metraj filmlerinden sayılan bu filmin bandı 3000 metre uzunluğundaydı)
9.1.1929	*Moulin Rouge* (başrolde Olga Tchehova)
23.1.1929	*Bağdat'ın Üç Hırsızı*

Elektra Sineması, (Salon Ciné Electra, 1922)

Elektra Sineması 1.1.1922'de açıldı. *Proodos* gazetesi 10.1.1922 sayısında *Sahara İmparatoru* filminin gösterilmeye başladığını ilan etmekteydi. Aynı gazeteye göre: 17.1.1922 tarihinde *Dünya Mimarının Gayri Meşru Çocuğu*, 11.2.1922 tarihinde, dönemin şuh oyuncularından Francesca Bertini'nin rol aldığı *Spiritüalizm ve Şarlo* rejimde ilk gösterilen filmlerdendi.

O yıllarda özel devasa sobalarla ısınan Elektra Sineması günümüzde İstiklal Caddesi'nde Alkazar adıyla film gösterimlerine devam etmektedir.[18]

Elektra Sineması'nın ilk sahipleri üstüne kesin bilgiler yok denecek kadar azdır. Türk sinema tarihçilerinin çoğunluğu Elektra'nın kurucuları olarak İpekçi kardeşleri sayar. Elimizdeki tek ciddi bilgi 1924'te yayımlanan *Annuaire Commercial'de* "Ciné salon Electra"nın sahiplerinin Naci Bey ile Saffet Bey olduğudur.

Elektra Sineması'nda hasılat rekoru kıran iki film 14.11.1923 tarihinde

16 Akçura, Gökhan., Aile Boyu Sinema.
17 Filmer, C., *Hatıralar*, 1984.
18 *Proodos* gazetesi, 17.1.1922.

gösterilen başrollerinde ünlü oyuncu Emil Jannings'in oynadığı *Firavun'un Eşi* ve 26.12.1923 tarihinde gösterilen *Paris Kontesi*'dir.

Fos gazetesinin 25.12.1924 tarihli sayısında Elektra'nın isminin Alkazar olarak değiştirildiği ve prömiyerinde Pola Negri'nin başrolünü oynadığı *Alev* filminin 15 kişilik canlı orkestra eşliğinde gösterildiği yazmaktadır. Aynı gazetenin 26.4.1925 tarihinde yayımlanan sayısından Lillian Gish'in başrolünü oynadığı, dünyanın ilk epik film çeken yönetmeni sayılan D. W. Griffith'in şaheseri *The Birth of a Nation* filminin de Alkazar Sineması'nda gösterildiğini öğreniriz.

Rum basınına göre Alkazar'da gösterilen önemli filmlerden bazıları

26.1.1925 *Moğolistan'ın Aslanları* (İvan Mozukin)
15.5.1925 *Kırmızı Fener* (başrolde Alma Nazimova)
27.1.1926 *Özgür Kadınlar* (başrolde Gloria Swanson)
21.1.1926 *Sabrı Mahir'in Serüvenleri*

Elhamra Sineması (Alambra, 1923)

Proodos gazetesine göre Elhamra Sineması 22.9.1923 tarihinde açıldı. Yerel basında uzunca bir süre "zenginlerin sineması" olarak anılıyordu. Salonu Kütahya seramikleri ile dekore edilmişti. Sinemanın sahipleri on yıl boyunca yöneticiliğini de yapan İpekçi Kardeşler'di. Elhamra Sineması'nda 6.12.1923 tarihinde Türk sinemasının ilk filmlerinden olan *Leblebici Horhor Ağa* gösterime girdi. Senaryosu Dikran Çuhacıyan'ın ünlü *Leblebici Horhor Ağa* operetinden sinemaya uyarlanmıştı. Elhamra'da gösterilen ünlü filmlerden bazıları: 19.11.1923 tarihinde *Samson ve Dalila*, 5.2.1925 tarihinde Gustave Flaubert'in kitabından uyarlanan *Salambo*, 25.2.1925 tarihinde *Şarlo Haç Yolunda*, 22.11.1926 tarihinde D. W. Griffith'in *Cinayet Gecesi*, 30.1.1928 tarihinde D. W. Griffith'in *Hüzünler*, 4.4.1928 tarihinde Maksim Gorki'nin *Ana* isimli kitabından uyarlanan film ve 8.1.1921 tarihinde başrolünde Greta Garbo'nun oynadığı *Anna Karenina*'dır.

Fos gazetesinin 9.9.1927 sayısında ünlü yönetmen Fritz Lang'ın *Metropolis* filminin Elhamra Sineması'nda prömiyerinin yapılacağı, filmin sinema tarihinin en iyi yapıtlarından biri olduğu ve Paris'ten getirilen orkestra eşliğinde sunulacağı duyuruluyordu. Aynı sayıda Ferit İbrahim Bey'in özel izinle gösterime sunduğu *Şanlı Gazi Paşa'nın İstanbul'a Gelişi* adlı belgeselin de Elhamra'da gösterildiğini öğreniyoruz. Elhamra Sineması'nda 29.4.1925'te oynanan bir başka belgesel, 24.4.1925'te Taksim stadında oynanan ve 0-0 berabere kalan Galatasaray-Fenerbahçe maçı ile ilgili filmdi. 15.4.1928 tarihinde *İzmir Depremleri* ve 30.1.1928 tarihinde *Yelken Yarışları* filmleri izleyicilere sunuldu.

Opera Sineması (1924)

Opera Sineması 1924 ilkbaharında açıldı. Mustafa Gökmen *Sinema Yıldızı* dergisinde Opera'da 31.7.1924 tarihinde film gösterildiğini yazar. Rum basınında yer alan reklamlarda 2000 kapasiteli salonuyla Doğu'nun en lüks donanımlı sineması olduğu belirtiliyordu. Opera Sineması'nın sahipleri Alberto Arditi ile Hugo Saltier idi, işletmesi ise Vasilis Papayiannopulos, Cemil ve Osman Rauf Sirman kardeşler ile Naim Balcı tarafından yürütülüyordu. Behzat Üsdiken'e göre zengin bir kumaş tüccarı olan Vasilis Papayiannopulos Opera'nın genel yönetiminden sorumluydu. Ünlü film yapımcısı Cemil Filmer *Hatıralar* adlı kitabında Opera ile ilgili önemli bilgiler verir: "Rauf Bey'le Cemal Bey meşhur kumaş tüccarı Papayiannopulos'la Türkiye'nin ve Balkanların en büyük sineması olan Opera Sineması'nı açtılar. Opera Si-

Opera Sineması'nda *Samson ve Dalila* ile *Sefiller* filmlerinin afişleri

neması şimdiki Emek Sineması'nın bulunduğu yerdeydi ve Circle d'Orient kapısından girilirdi. Bu sinema dillere destan olmuştu. Tavanları altın yaldızlı, duvarları ise meşhur Rus ressamların tablolarıyla süslüydü. Koltuklar çok konforluydu. Biletler o zaman için çok fahiş bir fiyata, 125 kuruşa satılıyordu. Sinemada Amerika'nın en pahalı ve en lüks filmleri sunulurdu. Çalışanlar hep smokinli ve beyaz eldivenliydi. Kapıda teşrifatçı olarak ilk Türk sinemacılarından Cevat Boyer duruyordu. Film başlamadan önce Amerika'dan getirilen 25-30 kişilik orkestra çalmaya başlar, film boyunca da gerekli görülen yerlerde müzikle filme eşlik ederdi. İzleyiciler sinemaya baloya gider gibi hazırlanır, kadınlar tuvaletlerini giyerdi. Opera Sineması'nın açılışı sinema tarihimizde bir hadise olmuştur..."

Opera Sineması'nda yedinci sanatın o zamanlar öne çıkan eserleri gösterilmişti. 28.1.1925 tarihli *To fos* gazetesi Fritz Lang'ın *Niebelungen* filminin ilk bölümünün Opera'daki gösteriminin olaylı geçtiğini yazar. Polis önce filmin gösterimini yasaklamış, ardından sansürden geçmesi gerektiğini söylemiş ancak sonunda kesintisiz olarak izleyicilere sunulmuştur. Wagner'in aynı adlı operasına dayanan film yılın en büyük sinema olayı olarak tanıtılmış, gösterimi sırasında maestro Arnoldi'nin yönetimindeki orkestra Wagner'in eserinden parçalarla filme eşlik etmişti. Bir yıl sonra, 23.5.1926 tarihinde gösterime giren filmin ikinci bölümü de büyük bir ilgiyle izlendi.

To fos gazetesine göre 1925-1929 yılları arasında Opera sinemasında gösterilen dünyaca ünlü filmlerden bazıları şunlardır: (12.2.1925) Abel Gance'ın *Büyük Napolyon* filmi, (20.11.1926) başrolde İvan Mozukin'in oynadığı *Michael Strogoff*, (28.10.1927) başrolde Buster Keaton'un oynadığı *General*, (20.1.1929) başrolde Lillian Gish'in oynadığı *Karanlığın Düşmanı*, (16.2.1929) Greta Garbo'nun *Divine Woman*, (12.3.1929) *Şarlo Polis*, (27.3.1929) *Şarlo Makinist*. Opera Sineması'nda (23.5.1928) *Afgan Kralının Sivastapol'den Ankara'ya Seyahati* adlı belgesel gösterildi. (*Afgan Kralının Ankara'ya Ziyareti* filminin gösterimi (20.5.1928) gerçekleşmişti. Çekilen filmin negatiften pozitife dönüştürme işlemlerinin üç gün gibi çok kısa bir sürede gerçekleşmesi bize, o yıllarda, İstanbul'da gelişmiş bir haber filmleri yapım sisteminin bulunduğunu göstermektedir.) Aynı sinemada (1.7.1927) ise Ciné Roman Şirketi'nin yapımı olan *Kızıl Sultan* filmi, takriben bir yıl sonra da (8.2.1928) monarşinin karanlık yüzünü belgeleyen *Kızıl Sultan Abdülhamid* filmi maestro Arnoldi'nin yönetimindeki canlı orkestra müziği eşliğinde izleyiciye sunulmuştu.

PERA'DAKİ RUM KAHVEHANELERİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN FİLM GÖSTERİMLERİ

20. yüzyıl başlarında kahvehanelerde sinema gösterimleri sıradan olaylardan sayılıyordu. 22.4.1910 tarihinde *Proodos* gazetesinin bir köşe yazısında: "İstanbul'un bütün tiyatroları sinemalar tarafından işgal edildi. Bazı kahvelerde ücretsiz film gösterimleri yapılacağından bahsedilmektedir, izleyiciler yalnız kahve veya bira ücretini ödeyerek film izleyecektir. Bu çok başarılı düşünce gerçekleşirse tüm şehir büyük bir sinemaya dönüşecek"[1] haberi veriliyordu. Ancak elimizde o tarihlerde sinema gösterimlerinin kafelerde yaygınlaşmasını kanıtlayan belgeler az, çünkü dönemin basınında bu olaya sıkça yer verilmemekteydi. Aşağıda, İstanbul Rum basınında bu konuyla ilgili yer alan haberlere değineceğiz.

12 Kasım 1899 tarihli *Konstantinupolis* gazetesine göre Taksim Meydanı'ndaki Eptalofos Kahvesi'nin özel bir salonunda her akşam mükemmel bir sistemle sinema gösterimleri düzenleniyordu. Birkaç yıl sonra, *Tahidromos* gazetesi aynı mekânda 19 Şubat 1903'te "20. asrın mucizesi sayılan ve maliyeti 90.000 frank olan ünlü Edison sinemaskopu ile yapılan sinema gösterimlerinin sanatsal ve bilimsel gücü izleyicileri etkiledi" diye yazıyordu. O dönemde tarihi Eptalofos Kahvesi'nin müdürü Kefalonyalı Yeorgios Valliadis sayesinde mekân yenilenmiş ve İstanbul'da yaşayan Kefalonyalıların 1922'ye kadar uğrak yeri haline gelmişti.[2]

Sinema gösterimleri yapan Pera'daki bir başka kahvehane Mnimatakia'da Stefo Apergi'nin[3] işlettiği Café Bristol idi. 1907 Şubat'ında Café Bristol'de Kasidakis Kukla Tiyatrosu ve Yunan Estudiantina isimli müzik grubu ile birlikte "Paris'ten yeni getirilen filmler" de[4] sunulmuştu. Aynı program 1907 Paskalya yortusundan birkaç gün sonra, eski Sponek Birahanesi'nin bulun-

1 *Proodos* gazetesi, 22.4.1910.
2 *Konstantinupolis* gazetesi, 17.9.1903 ve Üsdiken, Behzat, "Eski Beyoğlu'nda Restaurant, Birahane, Bar, Gazino ve Meyhaneler", VII, *Toplumsal Tarih* sayı: 3-18, İst. 1994-1995.
3 *Proodos* gazetesi, 7.12.1907.
4 *Proodos* gazetesi, 15.2.1907.

Minimatakia Meydanı

duğu mekânda faaliyet gösteren Panteli Birahanesi'nde tekrarlandı.[5] Yunan Sinemateki'nin kurucusu olan Aglaia Mitropulu'nun kitabında yer alan bilgiye göre "1910 yılından başlayarak Fener'deki Mitilini Kahvesi'nde Dimitri Meravidis sinema gösterimleri yapmaktaydı. 60-70 m² kahvede akşamları piyano ve keman eşliğinde film gösterimleri yapılıyordu."[6]

Türk sinema tarihçisi Giovanni Scognamillo, 1897'de Lüksemburg bina kompleksinin kiralık bir odasında, Matalon isimli bir Musevi'nin film gösterimleri düzenlediğini belirtir.[7] 1904 Annuaire Oriental rehberinde Matalon adlı bir kişinin Cadde-i Kebir'de Yüksek Kaldırım'a yakın 621 numaralı binada bir kahve işlettiğini yazar.

5 *Proodos* gazetesi, 23.4.1907.
6 Mitropulu, Aglaia, *Ellinikos kinimatografos*, Atina.
7 Scognamillo, G., *Türk Sinema Tarihi*, 1.

RUM DERNEKLERİNDE DÜZENLENEN FİLM GÖSTERİMLERİ

İstanbul'da sinema yaygınlaşınca şehrin çevre semtlerinde yaşayan Rumlar kültür derneklerinde öbür etkinliklerin yanı sıra film gösterimlerine de yer vermeye başladılar. Günümüzde masal gibi algılansa da *Nea Efimeris* gazetesi 5.1.1898 tarihli sayısının tiyatro köşesinde, Beşiktaş'taki Rum cemaatin kültür derneğindeki büyük salonda, Ramazan akşamları etkinlikleri çerçevesinde semt sakinlerinin *Amerika'nın Niagara Şelaleleri*'ni izlediğini yazar.[1] Gösterilen öteki filmler, J. Rittaud-Hutinet'in *Le Cinéma des origines* kitabında belirtilen, *Les chutes* ve *Les rapides* belgesel filmleri olmalıdır. Tatavla'da (Kurtuluş) 1862'den başlayarak faaliyette bulunan Tatavla Yardımsever Bayanlar Derneği 1906 Ağustos ayında dernek salonunda Olimpiyat heyetinin filmlerini, yüzme yarışlarını ve Pire'de[2] yapılan yelken yarışlarını izleyicilere sunmaktaydı. Filmlerin çekimini Gaumont Şirketi adına Fransız kameraman Léons gerçekleştirmişti. Bu film gösterimlerinin büyük ilgiyle izlenmesinin başlıca nedeni, Tatavla'daki İraklis adlı jimnastik derneğinin sporcularından olan ve Yeorgios ve Nikolaos Alibrantis kardeşlerin Olimpiyatlar'da[3] birer altın madalya kazanmalarıydı.

1911 yılının sonlarında Tatavla Eğitimsever Proodos Derneği (kuruluş tarihi 1889) düzenli film gösterimleri gerçekleştirmekteydi. Derneğin 8.11.1911 tarihinde Rum basınına verdiği ilanda, 24 Aralık'tan başlayarak haftada üç kez (Çarşamba, Cumartesi, Pazar günleri) Yardımsever Bayanlar Derneği'nin salonunda film gösterimleri yapacağını belirtiyordu.[4]

Ünlü silah tüccarı Vasil Zaharof'un bağışıyla yenilenen ve ışıklandırılan salonda her hafta özellikle Pathé Şirketi'nin en iyi filmleri izlenmekteydi. Aileler Pazar matinelerinin devamlı müdavimiydi. Rum basını, Mayıs 1912'de

1 *Neologos* gazetesi, 11.2.1897.

2 *Tahidromos* gazetesi, 8.11.1903 ve *Konstantinupolis*, 10.11.1903.

3 *Proodos* gazetesi, 18.8.1906.

4 Suvacoğlu, V. ve Kalfopulu, Y., *Athlitiki drasi ton Romion tis Polis*, İstanbul, 1979 kitabı bu konuda detaylı bilgiler içermektedir.

Kurtuluşlu Olimpiyat Şampiyonu Alibranti Kardeşler.

bu salonda Ekümenik Patrik III. Ioakim'in davetli olarak sinema gösterimini izlediğini yazar. "... Patrik hazretleri hayretler içinde hayatında ilk kez sinema izlemiş; sinemayı şeytan icadı olarak nitelemesine rağmen izlediği filmle ilgili memnuniyetini de saklamamıştır."[5] Yenilikçi Patrik III. İoakim'in bu ziyareti, din adamlarının da sinema izleyebileceğine ilişkin örnek teşkil etmekteydi. 1915 yılından itibaren film gösterilirken veya antraktlarda salonda, dönemin modasına uygun olarak mandolin eşliğinde klasik müzik çalmaktaydı.[6]

Apoyevmatini gazetesinin 20.2.1944 tarihli sayısında 1906'da Ermis Müzik Derneği salonunda, Yüksek Kaldırım'daki Almanların Küçük Teutonia salonunda, Mnimatakia'daki İtalyanların Sosyete Operası ve Fransızların Union Française salonlarında düzenli olarak Fransız filmleri gösterildiğini yazar.

Pera'daki sinema salonlarına ulaşım nedeniyle uzak olan banliyödeki semtlerin kültür derneği salonlarında da sinema gösterimleri düzenlenmekteydi. 20. yüzyıl başında zengin kültür ve tiyatro etkinliklerinde[7] bulunan Makrohori'deki (Bakırköy) 1909 sonbaharında Korais Eğitimsever Derneği'nin salonunda (kuruluşu 1887) film gösterimlerine başlandı.[8] Bu etkinlikler bir süre daha devam etti. 1912 ilkbaharında Pathé-Frères Şirketi'nin yapımı olan filmler her Cumartesi-Pazar aynı salonda gösteriliyordu.[9]

5 *Satirikon Embros* dergisi, 29.10.1911 ve *Proodos* gazetesi 8.11 ve 3.12.1911.
6 *Ayon* dergisi, 19.5.1912.
7 *Proodos* gazetesi, 16.10.1915.
8 *Neologos* (23.7.1896) ve *Proodos* (18.5.1907) gazeteleri. *Proodos* gazetesi, 7.10.1909.
9 *Proodos* gazetesi, 7.11.1909.

Kumkapı'da 1909 Kasımı'ndan başlayarak Rum Anaokulu'nun salonunda Cumartesi ve Pazar günleri 3 seansında Ciné Royal Excelsior yapımı filmler gösterilmekteydi.[10] *Proodos* gazetesinde 24 Kasım 1911 tarihinde Kumkapı Rum Okulları yararına, aynı salonda akşam 8.30 seansında *Esir Alınan Kız* filminin gösterileceği duyuruluyordu. 11 Mayıs 1913'te *Proodos* gazetesi Kumkapı Rum Spor Kulübü'nün Anaokulu salonunda müzik eşliğinde film gösterisi düzenleyeceğini bildiriyordu. *Proodos* gazetesi 1910-1915 arası Kadıköy Rum Kültür Derneği'nin tiyatro salonunda film gösterimlerinin yapıldığını okuyucularına bildirmekteydi. Aynı yıllarda Prodromos Zamboğlu'nun Kadıköy'de bulunan kafesinde de film gösterimleri yapılıyordu. Musiki dergisi 1913 Aralık sayısında sanat haberleri köşesinde Yeniköy'de sinema adıyla, aynı semtin Rum Okulları yararına sinema gösterimleri düzenlendiğini ve bu girişime Arnavutköy Müziksever Derneği Elpis'in de katıldığını yazmaktaydı. 1919, 13 Şubat sayılı *Ap'ola* dergisi Çengelköy Müzik ve Spor Kulübü Enosis'in yoksul ve yetim öğrenciler yararına danslı çay ve sinema gösterimlerinin düzenleneceğini okuyucularına duyuruyordu.

1922'ye kadar İstanbul'da düzenlenen sosyal yardım içerikli film gösterimlerinin ilanları

Kapadokya Sinasos Okulları yararına Mnimatakia Tiyatrosu'nda, Ekaterini Veroni Grubu'nun tiyatro gösterisinde, antraktta seyircilere film gösterimi (*Proodos* gazetesi, 23.2.1908).

Sirkeci'de bulunan Ayios Therapon Derneği'nin Pazar 26 Nisan 1909'da anaokulu açmak için yardım amacıyla Odeon Sineması'nda film gösterimi (*Proodos* gazetesi, 14.4.1909).

Zoğrafyon Erkek Okulu'nun, Amfiteatro'da, yoksul talebelerine yardım amacıyla 26 Nisan 1909'da film gösterimi (*Proodos* gazetesi, 11.3.1912).

Pazar günü saat 2'de Tatavla Proodos Derneği salonunda futbol ve müzikkulübü yararına özel sinema gösterimi (*Ap'ola* dergisi, 19.1.1913).

Anneler İmarethanesi yararına Odeon Sineması'nda film gösterimi (*Ap'ola* dergisi, 28.5.1916).

Bayan Siniosoğlu'nun himayesinde Büyükada Rum Cemaati Sosyal Kurumları yararına Amfiteatro'da film gösterimi (*Ap'ola* dergisi, 27.8.1916).

Zoğrafyon Ortaokul talebeleri ve yoksul talebeler yararına Amerikan Sineması'nda film gösterimi (*Ap'ola* Çocuk Dergisi, 25.11.1917).

Cibali Rum Cemaati yoksul çocuklar yemekhanesi yararına Şişhane'deki Apollon Sineması'nda film gösterimi (*Ap'ola* dergisi, 2.2.1919)

Rum Ortodoks Gençler derneği her Salı film gösterimi düzenlemektedir (*Proodos* gazetesi, 28.7.1921).

Uluslararası Atletizm Yarışmaları filmi Kabristan Sokağı 40 numarada Rum Ortodoks gençler tarafından gösterilecektir (*Proodos* gazetesi, 5.6.1922).

(Ayrıca, Rum basınında, hayırsever dernekler yararına sinema işletmecilerinin tahsis ettiği salonlarda gerçekleştirdikleri film gösterimleriyle ilgili bir sürü teşekkür mektubuna rastlarız.)

10 *Proodos* gazetesi, 7.4.1912.

9 Mart Cumartesi akşamından itibaren

TÜRK SİNEMASINDA

Fevkalade bir aşk ve heyecan filmi

PRENS
VORONZEF'in
ESRARI

BRIGITTE HELM ve JEAN MURAT

C'EST UN PARLANT

Bu bir UFA filmidir

TÜRK SİNEMASINDA

LE SECRET
DES WORONZEFF

JEAN MURAT et BRIGITTE HELM

20. YÜZYILIN İLK ÇEYREĞİNDE İSTANBUL'UN DEĞİŞİK SEMTLERİNDE VE BANLİYÖLERİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN FİLM GÖSTERİMLERİYLE İLGİLİ BİLGİLER

İstanbul'u çevreleyen değişik semtlerde yaşayan halk zaman içinde sinemayı bir kültür ve eğlence aracı olarak benimseyip sevdi. *Apoyevmatini* gazetesinde çıkan bir yazıda belirtildiği gibi 20. yüzyılın ilk çeyreğinde sinema Pera'dan İstanbul'un çeşitli semtlerine, banliyösüne, Adalar'a ve Boğaziçi'ne yayıldı. Filmler önce Peralı seyirciyle buluşuyor, gazetelerde ilan ediliyor ve afişleme yöntemiyle İstanbul'daki büyük gezisine başlıyordu.[1]

Sinemanın Konstantinopolis'e gelişi bölümünde Fransız D. Henri'nin Fevziye Kahvesi'ndeki sinema gösterimlerinden söz etmiştik. Psihuli Kardeşler'in sinema etkinliklerine değindiğimiz bölümde, 1896-1914 dönemine yer veren Türk sineması kaynakçasında da vurguladığımız gibi Psihuli Kardeşler'in Sigmund Weinberg'le birlikte Şehzadebaşı ve Vezneciler'de ve Abdi Efendi Tiyatrosu'nda film gösterdiklerini biliyoruz.

20. yüzyılın ilk çeyreğinde İstanbul'un değişik semtlerinde ve banliyölerindeki sinema gösterimleriyle ilgili Rum basınında bu filmlerin tanıtıldığı yazılar çıkıyordu.

Galata semti oldukça kalabalık limanı, sayısız meyhane, taverna, kafeşantan, Kafe Aman gibi eğlence uğrakları ile sinemaya ilgisiz kalamazdı. 1900 yılı Mart ayının ilk günlerinden beri Yorgo Mavridis'in işlettiği Avrupa (Evropi) Tiyatrosu Amerikan Sineması'nın güzel filmlerini gösteriyordu. Programda ayrıca pandomim, kanto, akrobatik gösteriler Rumca düetler, bir Türk komedisi ve yedi bölümlük *Othello* oyunu (Othello rolünde Avram Mihailidis, İago rolünde ise Yorgos Apostolu yer almaktaydı) sahnelendi.[2] Birkaç ay sonra, 1900 yılının Ağustos ayında Yorgos Mavridis halkı memnun etmek

1 *Apoyevmatini* gazetesi, 9.5.1942.
2 *Tahidromos* gazetesi, 8.3.19[illegible].

Kılburnu Gazinosu

için Galata rıhtımında bir küçük halk tiyatrosu olan Alambra Tiyatrosu'nu kurdu.[3] Bu tiyatroda sabahtan akşama kadar benzeri bir programla birlikte sinema gösterimleri de oluyordu.

Süreç içinde semtteki Kafe Aman'ların programında da sinema yerini aldı. Rıhtım tiyatrolarında, kapının önünde duran çığırtkan, sahnedeki çeşitlilik içeren programları iki kuruş ücretle gelip geçene duyurmaktaydı. Elyazısıyla hazırlanan renkli afiş Birleşik Tiyatro Toplulukları adıyla sunuluyordu.[4]

Her gün gece 2'ye kadar program sunan Galata'daki kafeşantanların programları da takriben aynıydı: a. *Lanetli Kız* (8 bölümlük trajik dram) b. Çocukları tedavi edici dram (5 bölümlük dram) c. Kantolar d. Tek perdelik pespaye komedi, e. Sinema.[5] Ünlü kafeşantanlardan, Spiros Kuruklis'in işlettiği Amerikan Tiyatrosu programını filmlerle zenginleştiriyordu.

Proodos gazetesinin 25.4.1913 tarihli sayısında Galata'da her gün film gösteren Lyon Sineması'nın açıldığını okuyucularına duyuruyordu. *Apoyevmatini* gazetesinin 3.3.1945 tarihli sayısında Yüksek Kaldırım ile civardaki sokaklarda onlarca yıl gezgin sinemacıların film gösterdiklerini yazmaktaydı. Yorgo Bozis de gezgin sinemacıların 1950'nin ortalarına kadar İstanbul sokaklarında ve panayırlarında film gösterdiklerini anımsıyordu. *Konstantinupolis* gazetesi 13 Şubat 1903 tarihli sayısında okuyucularına: "Sahildeki Kılburnu Gazinosu'nda kinetoskopun büyülü gösterileri halkı eğlendirecek" diye yazıyordu. Kılburnu'ndaki sinema gösterimleri uzun yıllar Fenerli

3 *Tahidromos* gazetesi, 12.8.1900.
4 *Proodos* gazetesi, 22.12.1904.
5 *Proodos* gazetesi, 26.6.1912.

1914'ten itibaren Bakırköy'deki Miltiadis Nikolaidis'in kahvesinde sinema gösterimleri yapılıyordu.

Rumların en önemli eğlencelerini oluşturuyordu. Fenerli Kostas Theoharis Kılburnu Gazinosu'nda sinema gösterimlerinin 1920'li yıllara kadar devam ettiğini, kendisinin ve Fenerli ilk görüntü yönetmenlerinden olan Dimitris Meravidis'in iki oğlu ile arkadaş olduğundan bu filmlerin sürekli izleyicisi olduğunu anlatmıştı. (Vosporis arşivi).

Makrohori veya Makrihori (bugünkü Bakırköy) İstanbul'un çok gelişmiş banliyölerindendi. 20. yüzyıl başında, Bakırköy'de iki Fransız melodram tiyatrosu, iki Rum tiyatro topluluğu, bir konservatuvar ve yedi Rum Kültür Derneği etkin faaliyet göstermekteydi.[6] Ekim 1906'dan başlayarak Bakırköylüler Bakırköy Halk Tiyatrosu'nda deneyimli sinema göstericisi Luis Roca Ramirez'in[7] sunduğu filmleri izlemeye başladılar. 1909'dan başlayarak Sakızağaç'ta, denize yakın ünlü Anesti Kafe ve Birahanesi'nde, Anesti'nin Sineması da zaman zaman film göstermekteydi.[8]

Proodos gazetesinin 15.3.1914 sayısında deniz kıyısında Miltiadis Nikolaidis'in aynı adlı kahvesinde, onun uzantısı olan ve depoyu andıran ahşap karanlık bir bölmede Miltiadis Sineması Bakırköylülere film göstermekteydi. 1960'lara kadar mahalle Miltiadis Mahallesi olarak anılıyordu.

Patris gazetesinin 24.11.1920 tarihli sayısında Ekler Sineması'nın Bakırköy'de, *Annuaire Commercial* 1924 rehberinde Palas Sineması'nın, Salon Majik Sineması'nın Yeşilköy'de faaliyet gösterdiğini öğreniriz. *Proodos* gazetesinin 21.8.1908 tarihli sayısından Samatya'da Narlıkapı'nın asma bah-

6 *Tahidromos* gazetesi 22.8.1901, *Konstantinupolis* gazetesi 24.6.1903.
7 *Proodos* gazetesi, 21.10.1906.
8 *Proodos* gazetesi, 20.12.1909.

çesinde Royal Excelsior Sineması'nın faaliyete başladığını öğreniriz. İstanbullu resssam Nikos Paleopulos hatıralarında; Samatya'da ilk sinema gösterimlerinin sadece kızların gittiği ilkokulun karşısında başladığını, öğrencilere okulda bir gün önceden haber verilerek Eddie Polo'nun sessiz filmleri ve *Gecenin Oğlu* isimli macera filminin gösterildiğini anlatır.

Kadıköy'de (Halkidona) 1906'nın ilkbaharında Mühürdar Korusu'nun içindeki aynı adlı bahçe tiyatrosunda Konstantino Koranto'nun işlettiği Büyük Lumière Açıkhava Sineması her gün film göstermekteydi. 1907 yazında da film gösterimleri burada devam etti. 1914 yazında Kadıköy'de birkaç yazlık sinema faaliyet gösteriyordu. *Embros* gazetesinin 14.6.1914 tarihli sayısında Moda Tiyatrosu'ndaki mükemmel sinema her akşam Kadıköy'ün en mutena aileleriyle dolup taşıyor diye yazar. Aynı gazete 21.6.1914 sayısında "Kadıköy'ün en kral sineması olarak kabul edilen Apollon Sineması her gece cemiyetimizin en saygın aileleri ile doluyor" haberini verir. Apollon Sineması Kadıköy Rum Cemaati'nin mülküydü.

1908 yılı yazında Marmara Denizi'ndeki adalarda da sinema izleyicileriyle buluşur. *Proodos* gazetesinin 4.8.1908 tarihli sayısında Heybeli Ada'daki Deniz Okulu'nda[9] bir sinemanın faaliyet gösterdiğini yazar. Aynı gazete 21.5.1909'da Belle Vue Oteli'nde de sinema gösterimlerinin başlayacağını şu şekilde duyurur: "Otelimizdeki gazinoyu eğlence merkezine çevirmek amacıyla Comptoir General du Cinema şirketiyle anlaşarak tiyatronun sahnesinde haftanın birçok günü film gösterilecektir." Ancak savaş öncesi yıllarda, Heybeli'de film gösterilen en önemli yer, 1850'li yıllarda faaliyete başlayan Aristidis Lazaridis'in Debarcadere isimli gazinosuydu. Savaş öncesi bu gazinoda sessiz sinema filmleri piyano eşliğinde ve 1 kuruş bilet karşılığında gösteriliyordu. Gösterimler sırasında bazen filmler kopardı, bazen de jeneratör bozulurdu. Gösterimin devam etmesi için makineyi süratle onarmak gerekirdi...[10] Ayyıldız Yazlık Sineması İliasku ailesinin ahşap konağının yerinde bulunuyordu.

Büyükada'da ise büyük olasılıkla Dimitri Delagramatika'nın rıhtım kahvesinde ilk film gösterimleri yapıldı. *Konstantinupolis* gazetesi 13.8.1903

9 1950'li yıllarda yaz boyunca okulun jimnastik salonunda Heybeliadalılara Amerikan filmleri gösteriliyordu.

10 Millas, Akillas, *Prens Adalarından Halki*, Atina, 1984.

tarihli sayısında Delagramatika'nın restore edilmiş kahvesinde sinema gösterimleriyle birlikte zenginleştirilmiş Kasidaki Kukla Tiyatrosu'nun temsiller verdiğini yazar. Muçyos'un[11] kukla tiyatrosu, A. Rusos'un Universal (Pagkosmio) tiyatrosunda benzer bir gösteri programı uyguluyordu. 1913 ilkbaharında, Nikolaki Seferoğlu'nun kumsalda inşa ettiği görkemli De la Plage (eski Bella Vista) otelinde her gün film gösteriliyordu.

İstanbul'un değişik semtlerinde film gösterimleri yapılan mekânlar

Kınalı Ada'da Lüks Sineması. (*Annuaire Oriental* dergisi, 1924)

1909 kışı boyunca Büyükdere'deki yeni iskelenin yanında bulunan Astoria Gazinosu'nda iki sinema. (Sinemanın biri salonun içinde, diğeri terasında bulunuyordu.) (*Proodos* gazetesi, 20.12.1909)

Arnavutköy'de Neon Aktaion birahanesinde halka açık, biletsiz film gösterimleri. (*Proodos* gazetesi, 22.5.1922)

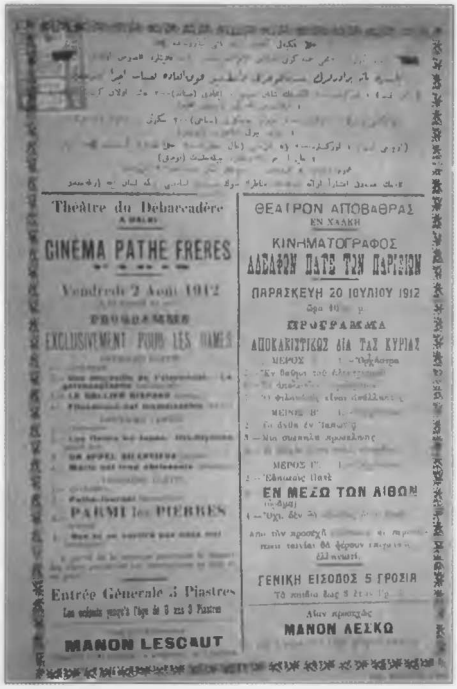
Büyükada'da bir yazlık sinema. (*Proia* gazetesi, 31.7.1922)

Yalova'nın birinci sınıf termal otellerinden, P. Katsika'nın Belle Vue Oteli'nde film gösterimleri. (*Proodos* gazetesi, 14.6.1912)

1911'de Sirkeci'deki Büyük Sinema'da sunulan filmler

1. *Faust* (Komedi) 2. *Karonun'un Peçetesi* 3. *Fafi'ye Dikkat Edin* 4. *Cezayır'de Fransızlar* 5. *Dialog* (dram) 6. *Yoksul Öğretmen* (dram) 7. *Kırda Bir Gün* 8. *Bir Küçük Kahraman* (dram) 9. *Büyük Deniz Muharebesi* 10. *Askerın Şapkası* 11. *Büyük Keşif* (dram). (*Proodos* gazetesi, 31.10.1911)

Kasidaki ve Muçyos'un kukla tiyatrosunun İstanbul'un değişik semtlerinde gösteriler yaparken, arada gösterdikleri filmler sayesinde büyük halk kitlelerine sinemayı tanıttıkları çıkarımında bulunabiliriz. İstanbul Rum basınından kukla tiyatrosunun nerelerde gösteri yaptığı bilgisini ediniyoruz.

11 *Konstantinupolis* gazetesi, 5.8.1903.

Rusların Ayios Stefanos'a (Yeşilköy) kadar inip Ayios Stefanos Antlaşması'nı imzalamalarının anısına diktikleri anıt. 1914'te Fuat Uzkınay tarafından çekilen *Ayios Stefanos Rus Abidesinin Yıkılışı* belgeseli Türk sinemasının başlangıcı sayılır.

POLİTİK İÇERİKLİ SİNEMA GÖSTERİMLERİ

1908'de Meşrutiyet'in ilanından sonra politik içerikli sinema gösterimlerinin de yapıldığını görüyoruz. *Proodos* gazetesi, 3 Eylül 1912'de İtilâf ve Hürriyet Partisi'nin Cerrahpaşa Şubesi yararına, Ermenilerin çoğunlukta olduğu Yenikapı'da Sandıkburnu Mahallesi'nde toplantı düzenlendiğini yazıyordu. Toplantının programında film gösterimi, Altı Mermer Rum İlkokulu Müzik Grubu'nun verdiği konser, kız öğrencilerden toplantıyı selamlama, eski milletvekili Pavlos Karolidis'in yaptığı siyasi konuşma ve ünlü edebiyatçı Hüseyin Kâmil Bey'in yaptığı bir konuşma yer alıyordu.

Hürriyet ve İtilâf Fırkası Kasım 1911'de kuruldu. Zaman zaman İngiliz politikasının taraftarı olmakla suçlanan parti mecliste Alman yanlısı İttihat ve Terraki Partisi'ne muhalefet oluşturuyordu. İttihat ve Terraki yöneticilerinin ve onların destekçileri olan bazı Rumların hedef aldığı İzmir milletvekili Pavlos Karolidis, Müslümanlık'a geçtiği iddiasıyla suçlanmıştı.

1915 Ocak ayında, Yüksek Kaldırım'da bulunan Alman kulübü Teutonia'da Kızılay ve Alman-Avusturya Kızılay'ı yararına, Sadrazam ile Alman ve Avusturya elçilerinin himayesinde verilen konserde, I. Dünya Savaşı'ndan sahneler içeren film gösterimlerinin yapıldığını öğreniyoruz. Bir hafta sonra aynı gösterim "Hanımefendiler" için de tekrarlanmıştı. (*Proodos* gazetesi 30.1.1915).

Proodos gazetesinin 18.2.1915 ve 10.3.1915 tarihli sayılarında: Tepebaşı'ndaki Amfitiyatro'da, Milli Savunma Bakanlığı'nın, savaşta yaralanan askerlerin yararına "Hanımefendiler" için sinema gösterimleri düzenlediğini yazıyordu. Aynı gazete 8 Mayıs 1915'te, Teutonia'da, Çanakkale savaşındaki şehitlerin aileleri yararına "Hanımefendiler" için film gösterimi yapılacağı haberini veriyordu.

1914'te Türk sinema tarihi için belirleyici rol oynayan iki önemli olay gelişir. Birinci olay, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun Alman saflarında yer alması nedeniyle, 14 Kasım 1914'te Türk sinemasının başlan-

gıcı olarak görülen ilk Türk belgesel filmi olan *Ayios Stefanos Rus Abidesinin Yıkılışı*'nın, yedek subay Fuat Uzkınay tarafından ve müttefik Avusturya-Macaristan film ekibinin teknik yardımıyla çekilmesidir.

Sinemanın kitleler üstündeki propaganda gücü ordu komutanlarını, özellikle Enver Paşa'yı etkileyerek 1914'te Almanların desteğiyle Merkez Ordu Sinema Dairesi'nin kurulmasına öncülük etti, 1915'te sağlanan teknik donanım ve personel ile Türk sinemasının ilk adımları atılmış oldu. Sinema dairesinin bünyesinde tarihsel önem taşıyan bir dizi belgesel çekildi ve birçok sinema salonu açıldı.

Türk sineması için ikinci önemli olay ise İttihat ve Terakki Hükümeti'nin ulusal ekonomi yaratmak amacıyla, azınlıkların ve yabancıların elinde bulunan sinemayı Türk işadamlarına açmasıydı.

Proodos gazetesi 26.2.1914 tarihli sayısında: Enver Paşa'nın sinemanın eğitim ve disiplin aracı olarak ordu tarafından benimsenmesi gerektiğini yazar. *Tanin* gazetesine göre ordunun tümen birliklerinde, film gösterimlerinin yapılmasına, askeri manevralar, askeri yarışmalar ve stratejik alanlar içerikli filmlerin gösterilmesine karar verildiği belirtilir. Filmler Avrupa'dan (herhalde Almanya'dan) ithal edilecekti.

Merkez Ordu Sinema Dairesi'nin kurulmasıyla, savaşın ilk yıllarında (1914-1915) değişik tarihlerde gösterilen propaganda filmleri (Kaynak: *Proodos* gazetesi)

14.1.1914 Alman General Von der Goltz kendisine ait olan atıcılık metodunun filme alınıp geniş kitlelere tanıtılmasını sağladığını yazar.

3.2.1915 Mısır orduları kumandanı Cemal Paşa'nın izni ile Mısır çarpışmalarının askeri ve savaş faaliyetlerinin ayrıntılı olarak filme çekileceğini duyurur. Bu amaç için Weinberg tarafından kurulan sinema merkezinden iki kamera ile sinema cihazları ve diğer gerekli malzemeler Mısır'a gönderildi.

7.2.1915 Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Veliahtı Askeri Müze'yi ziyaret etti. Birbirinden ilginç şeylerin bulunduğu müze, gelecekte halkın ziyaretine de açılacaktı. Ziyaretçiler müzeyi her Perşembe, Cuma ve Pazar günleri öğleden önce saat 10'dan öğleden sonra saat 4'e kadar ziyaret edebilecekler. Müzede askeri ve savaş filmleri gösteren bir sinema da olacak.

30.4.1915 Askeri Müze sinemasında film gösterimleri: *Almanya'nın Berlin Havaalanı'na Düşen Bir Boş Balon, Bomba Yüklü Uçağın Uçuşu, İstanbul'da Eski Askeri Ateşe General Morgan ve Karargâhı, Yeni Rus Esirleri, Alman Savaşçıların Fransa'daki Anıtı, Revir Köpekleri, İmparatorun Huzurunda Savaş Alanında Resmi Geçit, Hayvan Ölüsü ile Dolu Savaş Alanı, Su Dolu Siperlerde Alman Askerleri, Cihat'tan ve Tuareg Savaşçılarından Görüntüler, Müzenin Gazetesi, Osmanlı Havacıları İçin Tertiplenen Büyük Milli Yürüyüş.*

44 önemli konulu vitray: Batırılan savaş gemileri ve esirler, Osmanlı milli ve askeri tarihi, Osmanlı İmparatorluğu, Yeniçeriler ve eski Osmanlı orduları. [Gösteriler öğleden sonra saat 2'de başlar. Giriş ücreti Cuma günleri 2,5 kuruş ve diğer günler 4 kuruştur.]

22.4.1915 Çanakkale (Arıburnu yarımadası) çarpışmalarında Osmanlı Ordusu'nun süngülerle yaptığı hücum sırasında ele geçirdiği iki İngiliz mitralyözü ve tüfeklerin Osmanlı Askeri Müzesi'nde teşhiri.

10.5.1915 Osmanlı Askeri Müzesi'nde film gösterimleri: *Karpatlarda Çarpışmalar, Geri Püskürtülen Rus-*

lar, Kinnan – Link Demiryolu İstasyonunda Rus Vahşetinin Delilleri, Telens Köprüsünün Tahribi, Topçu Birliklerine Cephane Nakli, Avusturya Toplarının Salvo Atışları, Don Mevkiinde Kazak Esirler, Cesur Honved Macarları, Doğu Cephesinde ve Çarpışma Alanında Askeri Ataşeler, Almanlar Milli Şarkılar Söylüyor, Fransız Topraklarında İlk Bismark Heykeli.
Avusturya Başkumandanı Olan Veliahtın Galiçya'nın Bir Köyünden Geçişi, Savaş Muhabirleri, Avusturya Askerlerine Kolera Aşısının Yapılması, Avusturya Ordusu İçin Ekmek Nasıl İmal Ediliyor?, Ekmek ile Hakikı Yağın Askerlere Dağıtımı, Askeri Sanatların Temelini Oluşturan Demir Nasıl İmal Ediliyor?

18.5.1915 *Avustralyalı Askerler, Karpat'ta Ruslara Galip Gelen Mareşal Mackenser, Arşidük Frederik Maiyeti ile, Lemberg Garnizonunda Hayat, Belgrad Yakınındaki Tuna Nehri'nde Avusturyalı Postacılar, Avusturyalıların Aldıkları Rus Ganimetleri, Kuzey Cephesindeki Avusturya Ordusu İçin Günde 20.000 Ton Ekmek İmalatı, Galiçya Şehirlerinde Hayat, Avusturya Topçusunun Genel Müfettişi Gezide, Cephede Askerler İçin Yapılan Madalya Töreni, Rus Esirler Baraka İnşa Ediyorlar, Rus Esirler Yemek Yerken, Sırpların Geri Çekilmesinden Sonra Mitrovica, 15 Santimlik Toplar, Ateş Eden Avusturyalılar, Avusturya Genel Karargâhı, İtalyanların Göz Koyduğu Trieste, Ordumuz Tarafından Batırılan Gemiler ve Esirler,* (Arıburnu'na hücum ve İngilizlerin denize dökülmesi) ve *Osmanlı Devleti'nın Askeri ve Milli Tarihi ile İlgili Görüşler.*

29.5.1915 "Bugün İstanbul'un fethi münasebetiyle Sinema Müzesi'nde, Bizans ve İstanbul'un fethi ile ilgili bu güne kadar mevcut olmayan, resimler teşhir edilecek. Bu resimler müze tarafından bu vesile ile hazırlandılar" (*Proodos* gazetesi). Resimlerle birlikte film, gösterimi: *Alman Avusturya Birliklerinin Karpat, Galiçya ve Polonya Savaşları, Türklerin ve Müslümanların Yaşadığı Ural Dağları, Hazar Denizi, Tiflis, Mağlup Olmuş İngiliz Donanması, Çanakkale Mücadeleleri.*

4.6.1915 *İspanya'nın Endülüs Şehirlerinde Arapların Âdetleri ve Durumları, Fas'ta Tanger Şehri, Fransızların Afrika'daki Müslüman Sömürgeleri, Bursa'dan Görüntüler, Almanların Savaşlarından Görüntüler,* Bizans ve İstanbul fethi ile ilgili "fotokopi" resimler, Çanakkale Savaşı'ndan görüntüler.

12.6.1915 *Karpatlar ve Batı Cephesinde Alman-Avusturya Birliklerinin Savaşları, Amerika'nın En Meşhur Şehri New York,* Romanya'dan, Mısır'dan ve Alpler'den görüntüler, Mum imalatı, Osmanlı İmparatorluğu'ndan eski ve yeni meşhur askeri şahıslarla ilgili fotokopi resimler, Çanakkale harbinden estantaneler.

21.6.1915 *Alman-Avusturya Birliklerinin Cephedeki Görüntüleri, Kahraman Askerlerimiz Rus Ordusu'nu Kafkaslarda Yeniyorlar, Su Dağıtımı* ve *Hayvancılık* (iki belgesel) ile yeniçeriler, ünlü Osmanlı ve yabancı askerler ile ilgili fotokopi resimler, Çanakkale çarpışmalarından görüntüler.

26.6.1915 *Versailles Sarayı, Paris Civarı* (Almanlar 1870 askeri harekâtı sonunda orada Alman birliğini ve imparatorluğunu ilan etmişti.), *İsveç'teki Karlberg-harp Okulu, Balkan Harbinde Karadağlılar, İşkodra'nın Muhasarası, Avusturyalıların Galiçya'da ve Sırbistan'daki Savaşları, Otomobil Müsabakaları, Kayık Müsabakaları, İspanya'daki Ünlü Piedro Şelaleleri.* Ayrıca, yeniçeriler, meşhur Osmanlı ve yabancı askerlerle ilgili fotokopi resimler ve Çanakkale harbinden yeni estantaneler.

12.7.1915 *Umumi Harpten Görüntüler ve Lemberg'in Tekrar Ele Geçirilmesi, Ekvator Yerlilerinin İlkel Yaşantılarından Sahneler, Ekvator'un Bugünkü Yaşayışından Görüntüler, Kanada Ormanlarında Gelişmekteki Taş Ocakları, Ortaçağlar ve Osmanlıların Fetihleri Devrinde Tahkimat Metotları, Karkarson Kalesi'nin Surları, Tabiat Bilgisi Dersleri* vs.

26.7.1915 *Alman, Avusturya ve Osmanlı Ordularının Son Askeri Hareketleri, Müslüman Seylan Adası, Japonların Yaşamı, Reykjavik Şelaleleri, Değişik Bitki ve Otlar* vs. Aynı zamanda Çanakkale çarpışmalarından yeni fotokopi resimler.

Kurtuluş Savaşı sırasında Rumlar savaş alanındaki gelişmeleri sinemadaki belgesellerden izler. *Proodos* gazetesi 14.4.1921 tarihli sayısında İstanbullu Rum Bayanlar Derneği'nin Yunanlı askerler yararına, Ekler Sineması'nda düzenlediği etkinlikte, Yunanlı kamera operatörlerinin savaş alanlarında çektikleri filmlerin gösterildiğini yazar.

1922-1924

İşgal yıllarından başlayarak Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar Rum cemaatin yöneticileri arasında Yunan Hükümeti taraftarı olarak mimlenenler 1922'den hemen sonra İstanbul'u terk ettiler.

Proodos gazetesinin 15.9.1922 tarihli sayısında Yunan Konsolosluğu'nun pasaport bölümünde büyük kuyruklar oluştuğunu ve işgal güçlerinin Galata'daki pasaport kontrolü dairesinden her gün pasaportlarına çıkış damgası vurdurmak isteyen 5000'e yakın kişinin başvurduğunu yazar. Aynı gazete beş gün sonra okuyucularına Romanya'nın göçmen kabulünü durdurduğunu bildirir.

Akşam gazetesinin 11.6.1922 tarihli sayısındaki makalede: "Biz Türklerin Pera'yı ölümcül düşmanlarımıza bırakıp orada yaşamaması cinayettir. Pera'dan geçen biri oranın Türklere ait olmadığını sanır. Cadde-i Kebir'de fes giyen tek bir kişiye rastlamak imkânsız. Türklerin Pera'da oturması zorunluluktur. Bütün kurumlara Türkler yerleşmelidir. Hatta Tatavla'ya kadar gitmeliyiz."

Türklerin uyguladığı boykot nedeniyle 8.12.1922 tarihli *Proodos* gazetesi *Akşam* gazetesinin yazısına yer verir: "İlk amacımız şehrimizdeki tüm iş kollarının ve sanayinin başına geçmektir. Bu duygusal bir mesele değil, yaşamımız ve çıkarlarımız bunu gerektiriyor. Türkler İstanbul'daki ticarete hâkim olmalıdır."

26.4.1923 tarihli *Akşam* gazetesi: "Artık burada Ahmet ile Yorgo'nun birlikte yaşaması söz konusu olamaz. Her ne olursa olsun aramızdaki kini hiçbir şey silemez. İstanbul'daki Rumlar Yunanistan'a gitsinler. Politik hak vermek istediğimiz Rumlar kimlerdir? Yunan ordusunun cinayetlerini alkışlayan güruh değil midir?" diye yazar.

Nisan 1923'te İstanbul Belediye Kurulu eğlence vergisi ile ilgili bir yasa onaylar, buna göre tiyatro, sinema ve benzeri eğlence gösterilerinin net kazançlarından % 10 vergi alınması kararlaştırılır. Beyoğlu'ndaki sinemaların birinci sınıf, Galata'daki sinemaların ikinci sınıf, surlarla çevrili eski İstanbul'daki sinemaların ise üçüncü sınıf sayıldığı belirtilir. (*Proodos* gazetesi 6.4.1923)

Fransızca yayımlanan *Journal* gazetesinin 12.2.1923 sayısında yer alan Fransız yazar Pierre Benoit'nm yazısına göre artık birbirinden nefret eden iki şehir vardı, İstanbul ile Pera. "Pera'da Ocak 1923'te hâkim olan üç şey sarraflık, casusluk ve fuhuş. Pera'da yalnız sarhoşlar yüksek sesle konuşuyor, diğerleri aralarında alçak sesle konuşuyor" diye eleştirir.

Firdin Migdin dergisinde yayımlanan Stamulis imzalı "1924 İstanbulundan İzlenimler" adlı makale, İstanbul'daki Rumların yaşamını kısa ve öz bir

şekilde okuyucuya aktarır: "Geleceğin belirsizliği. Patrikhanenin Papa Eftim tarafından işgal edilmesi. Yunan filoloji Derneği'nin işgal edilmesi. Pek çok Hıristiyan memurun devlet dairelerinden kovulması. İstanbul'u terk edip gidenlerin ardından dost ve akrabaları da onları takip ediyor. Doktorlar, avukatlar ve tüccarlar Anadolu'daki müşterilerini kaybettiler. Askerlik yaşına gelen Rumlar amele taburlarına gönderilme korkusuyla yurtdışına gitmeye çalışıyorlar. Bir sürü okul kapatıldı. Bir sürü Rum lise ve ilkokul hocası yabancı tabiiyetli oldukları için meslekten men edildiler."

Epilog (1. Bölümün Sonu)

Daha önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi İstanbul'da sinema, başlangıç yıllarında yaklaşık on yıl seyyar nitelikteydi. Sinema salonlarında devamlı film gösterimleri 1910'da başladı. İstanbullular için sinema bir eğlence, kültür alanında ithal bir tüketim aracıydı. Aynı zamanda tiyatro sahipleri, işletmecileri, film ithalatçıları için bir meslek dalı ve kazanç kaynağıydı.

Bu ilk dönemde dünya sinema piyasasının önde gelen ismi Pathé Frères Şirketi'dir. Lumière Kardeşler'in ekipleri Promio, Doublier, Moisson ve diğerleri eşliğinde Osmanlı İmparatorluğu'nda ilginç buldukları olayları kaydederler. Paris'te Lumière Kardeşler'in yanında eğitim görmüş Fenerli Dimitris

Mürebbiye (1919) filminden bir sahne.

Meravidis İstanbul'un günlük yaşamını görüntüler. Aynı dönemde Yunan asıllı, Grevenalı fotoğrafçı Manaki Kardeşler kameralarıyla Jön Türklerin Makedonya'daki devrim amaçlı hareketlerini görüntüler ve 1911 yılında Sultan Reşat'ın Selanik ve Manastır gezilerini filme alırlar.

1917-1923 yılları arasında İstanbul'da yedi kurmaca film çekilir. Bu filmlerin dördü tiyatro uyarlaması, biri ise Şarlo taklidiydi. Bu filmlerin arasında 1919 yapımı *Mürebbiye* filmi dikkati çeker. Başrolde Rum vamp oyuncu Madam Kalitea evin erkeklerini baştan çıkaran ahlaksız mürebbiyeyi canlandırır. *Mürebbiye* teknik olanaklardan yoksun çekilmiş bir sinema örneğiydi. Sabit kamera tiyatro oyununu izleyicinin oturduğu yerden çeker gibiydi. Ayrıca basit dekor, tiyatro makyajı ve oyunculuğu, yetersiz ışık, teknik imkânsızlık da filmin başarısını gölgeleyen nedenler arasında yer alıyordu.

Toplumda güçlü olan dini önyargılar, 1923'e kadar Türk kadınına tiyatro ve sinema oyunculuğunun yasaklanması, kadın ve erkeklerin birlikte film izleyebileceğini açıklayan sinemalara fanatik kişilerin saldırısı gibi olaylar, Müslüman toplumun büyük çoğunluğunda sinemanın halk eğlencesi olarak benimsenmesini engelledi. İlk özel film şirketi olan Kemal Film Stüdyosu'nun 1922'de tahrip edilmesi, "şeytan icadı" olarak tanımlanan sinemaya kalkışılan olumsuz girişimlerden biri sayılmalıdır.

Aynı dönemde, Avrupa ve Amerika'da film sanayisi büyük bankaların finanse ettiği bir sanayi kurumuna dönüşmüştü. *Proodos* gazetesinin 28 Kasım 1913 tarihli sayısında gazetenin Roma muhabiri, sinemanın ekonomik hac-

mini şu cümleyle belirtiyordu: "Buğday ve kömürden sonra film şirketleri dünya piyasasında üçüncü sırada bulunuyor."

Amerikan sineması I. Dünya Savaşı'ndan sonra hızla gelişti. Amerika'da, 20.000'e yakın sinema salonundan Avrupa filmleri kaybolmaya yüz tuttu. Paramount, Fox, Metro, Universal gibi film şirketleri uluslararası dağıtım şirketleri oluşturup, filmleriyle dünya sinemalarının % 60-90'lık film ihtiyacını karşıladılar. Georges Sadoul'un belirttiği gibi 1,5 milyar dolarlık yatırım ve yıllık 800'den fazla film üretimiyle (her film 200 milyon dolara mal olmaktaydı) sinema sanayisi, Amerikan sanayisinin çelik, petrol, araba, sigara ve konserve dallarıyla yarışır hale gelmişti.

Sağ başta Ayhan Işık, ortada oturan İoakim Filmeridis,
sağında oturan Muhsin Ertuğrul, sol üstte oturan Mahfi Ayral

1924'TEN SONRA TÜRK SİNEMASI

Cumhuriyet'in kuruluşu ve laik devlet oluşuyla başlayan çağdaş uygarlık düzeyine erişme sürecinde, tüm İstanbul'un ve Anadolu'daki büyük şehirlerin ışıklandırılması, kadınların sosyal yaşama katılması ile birlikte süreç içinde geniş kitleler sinemayı benimsedi.

Cumhuriyet Dönemindeki Film Şirketleri

1930'lu yıllardan başlayarak film şirketlerinin büroları İstiklal Caddesi'yle kesişen, eski Devaux yeni Yeşil Sokağı'nda barınmaktaydı. Bir süre sonra sokağın adı ikinci kez değişip Yeşilçam oldu. Yeşilçam Sokağı'nda önceleri başta 20th Century Fox Şirketi ve öteki yabancı film şirketleri ile birlikte, bazı Rum ve Türk film şirketlerinin büroları, sonraları Opera ve Emek olan İpek ve Melek Sinemaları bulunuyordu. Doğma-büyüme Peralı, ünlü sinema yazarı ve eleştirmeni Giovanni Scognamillo 1933'te İpek Sineması'nda gördüğü ilk filmi anılarında şöyle dile getirir: "Dört yaşındayken annemin kucağında oturup izlediğim ilk film, meşhur *King Kong* filmiydi. Kocaman gorilin görünüşü belki küçük çocukları korkutabilirdi, ama ben sevinç ve hayranlıkla onu izlemekteydim. Filmin sonunda Empire State Building'in tepesinden King Kong yere düşüp çakılınca hüngür hüngür ağlamaya başladım. Sinemadan çıkarken yağmur yağıyordu, sokağın köşesinde dev bir King Kong afişi asılıydı. Afişin altından geçerken, başımıza düşen yağmur damlaları için filmin etkisiyle anneme, 'Bak, King Kong çiş yapıyor' dedim."

Emek Sineması'nın lüks salonunda sinema dünyasının ünlü filmleri gösterildi, Film galaları sinemasever sosyetenin katılımıyla şenlendi. 1979'dan başlayarak 28 yıl boyunca İstanbul Film Festivali'nin açılış ve kapanış geceleri Emek Sineması'nda yapıldı. Tarihe mal olmuş Emek ve diğer sinemaların bulunduğu bu blokta, 2010'da entelektüel girişimleri ve sinemaseverlerin yaptığı çeşitli protesto gösterilerine rağmen, –belki içinde sinemaların da bulunduğu– bir modern alışveriş merkezinin yapılması planlanıyor.

Tepebaşı'ndaki Şehir Tiyatrosu'nun salonunda ünlü yönetmen Cecil B. de Mille Türk tiyatro oyuncularıyla (1931).

Sansür

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yabancı filmler ve sayıca az olan Türk filmlerinin gösterim izni İstanbul Valiliği'nden alınıyordu. 1932 yılında Sinema Filmlerinin Kontrolü Hakkında Talimatname, 1934 yılında Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu, 1939 yılında Mussolini İtalya'sında yürürlükte olan sansür nizamnamesinin aynısı olan Filmlerin ve Film Senaryolarının Kontrolü Hakkında Nizamname ile, devlet memurlarından oluşan ve İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir kurul, takriben 65 yıl boyunca senaryolar ile filmleri denetledi.

Avrupa Birliği kanunlarına uyum sağlamak amacıyla, 2004 yılında kabul edilen Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun ve 2005 yılında çıkarılan Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik ile o zamana kadar yürürlükte olan denetleme mekanizmaları iptal edildi.

Muhsin Ertuğrul

Hükümetin 1929-1939 yılları arasında ekonomiyi teşvik politikası kapsamında sürdürdüğü yatırım projelerine sinemanın dahil edilmemesi, Türk sinemasının gelişmesini geciktirdi.

1922-1939 yılları arasında, İstanbul Şehir Tiyatroları'nın tek müdürü ve oyuncusu olan Muhsin Ertuğrul (1892-1979) aynı zamanda 17 yıl boyunca

Türk sinemasının tek yönetmeni olarak Türk sinemasının da kurucusu sayılır.

Muhsin Ertuğrul 17 yaşındayken Burhanettin Tepsi'nin Şark Dram Tiyatrosu'nda oyuncu olarak iki yıl çalıştı. Ünlü tiyatrocu Vahran Papazyan'ın önerisiyle Paris'te André Antoine'ın yanında tiyatro eğitimi alır. Bir yıl sonra İstanbul'a dönerek Ertuğrul Tiyatro Topluluğu'nu kurdu. Bunun yanı sıra Şehzadebaşı'nda kısa ömürlü olan Ertuğrul Sineması'nı açtı. 1913'te tekrar Paris'e giderek Antoine Tiyatrosu'nda çalıştı. 1914'te İstanbul'a dönerek yeni kurulan ve yönetimini Antoine'ın yaptığı Darülbedayi-i Osmani'ye girdi. 1916'da tiyatrodan izin alarak Alman sinema ve tiyatrosunu tanımak için Berlin'e gitti. Alman sinemasında figüranlıktan teknisyenliğe uzanan birçok alanda çalıştı. İstanbul'a döndü, 1918'de tekrar Berlin'e giderek birkaç Alman filminde oyuncu ve yönetmen olarak çalıştı. Aynı zamanda İstanbul'da yayımlanan *Temaşa* dergisine sinema yazıları yazdı. Almanya'dan dönünce, 1922'de Kemal ve Şakir Seden Kardeşler'i Kemal Film Stüdyosunu kurmaya teşvik etti ve altı filmin yönetmenliğini üstlendi. 1925'te Nâzım Hikmet vasıtasıyla Moskova'ya giderek orada Stanislavski ve Meyerhold'un tiyatro çalışmalarını 1927 yılına kadar izledi. Ayrıca *Tamilla* (1925) ve Goskino Film Stüdyosu'nda çekilmiş *Spartakus* (1926) filmlerini yönetti. Türkiye'ye döndükten sonra 1928'de Amerika'ya giderek Hollywood sinemasını inceledi. İstanbul'a dönüşünde, birçok sinemanın ve en son teknik ekipmanla donatılmış stüdyo sahibi Selanikli İpekçi Kardeşler'in İpek Film Şirketi'nde yönetmen olarak çalıştı. Muhsin Ertuğrul'un İpek Film adına çektiği filmler arasında ilk sesli Türk filmi ve ilk Türk-Mısır-Yunan ortak yapımı *İstanbul Sokaklarında* (1931) vardır. Bu filmden sonra Muhsin Ertuğrul'un önerisiyle, İpekçi Kardeşler Nişantaşı'nda ilk seslendirme stüdyosunu kurdular. Nâzım Hikmet, stüdyonun ilk dublaj yönetmeniydi. Ayrıca İpek Film'e birkaç senaryo da yazmıştı. Bu stüdyoda Muhsin Ertuğrul'un yönetiminde çekilen *Bir Millet Uyanıyor* (1932) ve *Aysel Bataklı Damın Kızı* (1935) filmlerinin Sovyet sinemasından etkiler taşıdığı söylenebilir. Türk-Yunan ortak yapımı ilk film olan *Kötü Yol* (*O kakos dromos*, 1933) Muhsin Ertuğrul yönetmenliğinde Yunan ve Türk oyuncuların katılımıyla İpek Film'in kendi stüdyosunda çektiği sesli filmler arasında yer almıştır.

Muhsin Ertuğrul (1892-1979). İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda müdür olmanın yanı sıra 1922-1939 yılları arasında, 17 yıl boyunca Türk sinemasının tek yönetmeniydi.

Şehvet Kurbanı (1940) filminden bir sahne. Muhsin Ertuğrul ve Cahide Sonku

Sol fotoğraf: Yönetmen Sergey M. Ayzenştayn. Sağdaki iki sahne: *Potemkim Zırhlısı* filminden (1925)

Muhsin Ertuğrul'un başarılı tiyatro birikiminin yanı sıra, dünya sinema merkezlerinde yaptığı araştırmalar ve çalışmalar sonucu elde ettiği uzmanlık, İpekçi Kardeşler'in çağdaş teknik donanımı ile birlikte, emekleme dönemini yaşayan Türk sineması için gerekli olan itici gücü sağladı.

Türk sinemasının bu ilk döneminde, 1933-1937 yıllarında Nâzım Hikmet'in çektiği üç belgesel film ile Cumhuriyet'in 10. yıl kutlamaları için 1934'te, Rus yönetmen Sergei Yutkevich'in çektiği ve tarihsel açıdan önem taşıyan *Türkiye'nin Kalbi Ankara* filmlerini de hatırlatmamız gerekir.

Kurtuluş Savaşı sırasında, 1921'de Sovyetler Birliği ile Türkiye Cumhuriyeti arasında imzalanan Moskova Antlaşması'yla başlayan işbirliği, 1925'te Ankara'da imzalanan Ankara Antlaşması'yla 1939 yılına kadar devam etmiştir. 1927'de Sovyetler Birliği kuruluşunun 10. yıl kutlamaları nedeniyle, Ankara ve İstanbul'da sergiler açmış ve Sergey Ayzenştayn'ın *Potemkin Zırhlısı* filmi gösterime girmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında tarafsız kalmayı başaran Türkiye'nin Almanya ile sürdürdüğü ticaret nedeniyle, 19 Mart 1945'te Sovyet Hükümeti Türkiye'ye gönderdiği muhtıra ile işbirliğini yenilemeyeceğini bildirmiştir.

Nâzım Hikmet

II. Dünya Savaşı öncesi dönemde, ünlü şair Nâzım Hikmet'in senaryosunu yazıp yönettiği *Düğün Gecesi* (1933), *İstanbul Senfonisi* ve *Bursa Senfonisi* (1934) belgeselleri ile İpekçi Kardeşler'in yapımı olan *Güneşe Doğru* (1937) filmi, Nâzım Hikmet'in senaryosunu yazıp yönettiği, ilk uzun metraj filmiydi. Nâzım Hikmet geçimini sağlamak amacıyla bir süre takma ad kullanarak

Yeşilçam'a senaryolar yazdı, dublaj yaptı. Ne yazık ki yaptığı bu çalışmalar 1950'lerde çıkan yangınlarda yok oldu. 1957'den sonra yaşadığı Sovyetler Birliği'nde yazdığı senaryolardan bazıları filme çekildi.

Sahibi olduğu *Tan* gazetesinin 7.9.1937'deki sayısında, *Sinema Âleminde* isimli köşesinde Sabiha Sertel Sinemacı rumuzuyla, film yapımıyla ilgili eleştirinin yanı sıra *Güneşe Doğru* filminin çekimleri ile ilgili haberleri: "Yerli Film işinde niçin ileri gidemiyoruz" başlıklı yazısıyla okuyucuya duyurur: "Bundan beş sene evveldi. Memleketimizde kendi sanatkârlarımızın hazırladığı öz dilimizde film göreceğimiz ümidiyle kalplerimiz nasıl coşmuş, ümide kapılmıştık. Ne yazık ki bu filmler sekiz on taneyi aşmadı. Ve bu iş birdenbire durdu. Üç dört sene var ki memleketimizde bir tane bile, büyük mevzulu Türkçe film göremiyoruz. Halbuki memlekete iyi kötü şu sekiz on filmi hazırlayıp oldukça mühim bir para kaybettikten sonra bu işe devam edemeyen İpek Film stüdyosundan sonra, memleketimizde bir stüdyo daha açıldı. Bu stüdyonun da eserini hatırlayamıyoruz. İşittiğimize göre, memleketimizde, küçük mikyasta da olsa, üçüncü bir stüdyo daha açılıyormuş. Sinemacılarımız kendi aralarında rekabet tesiri ile istedikleri kadar stüdyo açmakta devam etsin. Bugün maalesef tahakkuk etmiş bir hakikat var. Filmler hiçbir veçhile masraflarını örtemiyor. Memleketimizde yaptığımız filmler on beş ile yirmi bin lira arasında oynayan bir masrafla meydana getirilebiliyor. Halbuki Türkiye'de mevcut bütün sinemalar bu filmleri geçirdiği halde, elde edilen umumi hasılat bir türlü on beş bin lirayı geçmemiştir. Birçok defalar yapılan teşebbüslerden doğan bu hakikat, film yapımcılarının ellerini kollarını bağlamış, yeni teşebbüslere girişmek cesaretini tamamiyle öldürmüştür.

Vaziyetin bu şekli bütün meslek adamlarınca anlaşılmış bulunmasına rağmen birinci stüdyoyu bir ikincisinin takip etmesinde elbet amil var. Bizce bu münhasırdan dublaj yapmak arzusu kanaatidir. Dublaj yapmak, yani ec-

Nâzım Hikmet'in yönettiği *Güneşe Doğru* (1937) filminden bir sahne. Kameranın yanında görüntü yönetmeni Lazaros Yazıcıoğlu. Yanında filmin başoyuncusu, onun yanında Nâzım Hikmet başını ressam Faruk Morel'in omuzuna eğmiş. Onların arkasında filmin yapımcıları İhsan ve Osman İpekçi Kardeşler.

nebi bir memlekette ecnebi bir lisanda hazırlanan bir filmi kendi memleket halkımızın diline çevirmek demektir. Kendi artistlerimiz tarafından yapılmış filmler görmekten mahrum bulunduğunuz müddetçe, şimdilik, buna da memnun olmanız gerek.

Memleketimizde hakiki ve yüzde yüz Türkçe filmler yapmak işinin bu derece kısır olduğunu gördükten sonra, dublaj filmlere elden geldiği kadar alıştığımız bugünlerde, yeni kurulan bir şirket tarafından bir film hazırlamakta olduğunu duymak bizi yeni ümitlere düşürdü.

Filhakika Erenköy'ün sessiz bir köşesinde küçük bir grup bu eski gaye ve yeni ümit peşinde çalışmaktadır.

Pazar günü, tatilimizden istifade ile biz oraya gittik ve bu gençleri elimizden geldiği kadar teşvike çalıştık.

Sesli ve sessiz sinema alıcı makinelerinin heybetli görünüşü arasında sanatkârlar rejisörün verdiği talimatı dikkatle takip ediyorlar, hareketlerini ve sözlerini onun arzusuna uydurarak vazifelerini şevkle, arzu ile severek yapıyorlardı. Operatörlerin, ses mühendislerinin, muavinlerinin ve hatta rejisörün neşesini, çalışırken duydukları zevki görerek biz de kendimizi onlara kaptırdık ve yeni ümitlere kapıldık. *Güneşe Doğru* isminde olan bu filmin heyecanlı ve hareketli bir mevzuu var ve halkımızı alakadar edeceği muhakkak. Rejisörün Amerika'nın yeni usullerine uymak isteyen yeni görüşlerini tatbik etmek istediği çevirdiği her sahneden belli olduğu gibi, mevzu da güzel bir sevda hikâyesi ile süslenmiş yepyeni ve meraklı bir macera. Filmin başrollerini şimdiye kadar hiç görmediğimiz Mediha isminde genç bir sanatkârla Ferdi Tayfur ve Avni Dino yapıyorlar.

Bu filmin ilk resimlerini sinema meraklısı okuyucularımıza bir an evvel yetiştirmek için alırken *Güneşe Doğru* filmini hazırlayan bütün arkadaşlara da muvaffakiyetler diledik."

1940'larda İstanbul'da Sinemanın Durumu

1940'lı yıllarda *Apoyevmatini* gazetesinin sanat köşesinde yayımlanan yazılar, bizlere İstanbul'daki ve özellikle Pera'daki sinema yaşamı üstüne ilginç bilgiler vermektedir.

"... Sesli filmler nedeniyle sinema salonlarında orkestralar tarihe karıştı. Artık piyanist Skebri veya bu işi ailece icra eden kemancı Lemis ortadan kayboldu, film aralarında çalınan müziğin yerini şimdi satıcının: 'pandespanya, nane şekeri, gazoz ve frigo' sesleri aldı." (13.1.1941)

"... Sinema artık herkes için bir temel ihtiyaç oldu. Sinema salonları beklenmedik bir şekilde şehrin hemen hemen her kısmına yayıldı." (27.2.1941)

"... Sinema ve futbol insanın tanrıları oldu." (6.1.1949)

"... Sinema, büyük bir okul olduğunu kanıtladı. Etkiliyor, öğretiyor. Artık sıkça viranelerden macera filmlerinin sahnelerini taklit eden çocukların sesleri duyuluyor." (24.10.1945)

"İstanbul'dan Beyoğlu'ndaki sinemaların her seansında dört, beş bin seyircinin film izlediği tahmin ediliyor. Günde dört seans olduğunu hesaba katarsak, hemen hemen 16-20 bin kişinin sinema için Beyoğlu'na gidip geldiği anlaşılıyor." (7.4.1945)

"... Sinema salonlarının kendi seyircileri var. Bazıları sinemaya arada bir gider. Bütün sinemalara sıra ile gidip hiçbir filmi kaçırmayanlar ise büyük bir kalabalık oluşturur, hangi sinemada hangi filmin, hangi artistlerin başrolde oynadığını bilir. Devamlı müşteriler hafta arası, pazarları ise her tür seyirci kalabalığı sinemaları doldurur, kuyrukta bekler, itişip kakışır, anası ağlar." (22.11.1945)

"... Pazar günleri, Pera'daki sinemalardan çıkan kalabalık, öyle bir izdiham yaratır ki, kendinizi birdenbire bir insan seli içinde bulursunuz, eğer güreşçi değilseniz, akıntı sizi alıp götürür." (9.10.1948)

"... Sinemalarda yeni sezon başladı. Reklamlar filmleri tanıtıyor. Büyük boy ve canlı renklerle yapılmış film afişleri İstanbul yollarını süslüyor. Afiş tasarımında gelişmeler oldu, artık filmlerden etkileyici sahneler çizen ressamlar bulunuyor. Eskiden romantik Bertini'nin, Asta Nielsen'in veya Max Linder'in filmlerini bu şekilde resmetme olanağı yoktu. Beyoğlu'nda Fransızca yazılmış büyük tabelalar eseri asil bir tarzda tanıtırdı. Tabelalarda Fransızcadan tercüme edilmiş Yunanca yazılar da bulunurdu." (16.9.1949)

"... İstanbul'daki sinemalar üçe ayrılır. Birinci vizyon film oynayan Beyoğlu'ndaki birinci sınıf sinemalardan başka, ikinci sınıf sinemalar gangster filmleriyle ikinci vizyon filmler gösterir. Mahallelerdeki sinemalar ise üçüncü sınıf sinemalardır." (23.2.1947)

"... Mahalle sinemalarına filmler iki sene sonra gelir." (15.9.1949)

"... Binlerce kişinin yas tutması gerekiyor. Sinemanın mucidi Lumière vefat etti. Kadınlar ve erkekler, sinemadan eksik olmayanlar –bunda salondaki karanlığın da payı var– sonbahar ve özellikle kışın sinemalara sıkça gidip gelen bütün kadınlar, artistlerin isimlerini ezbere bilenler, odalarında fotoğraflarını muhafaza edenler... Artistlerin fotoğraflarını dükkân duvarına yapıştıran mahalle kunduracısı, bütün bu insanlar şu veya bu şekilde Lumière'in vefatı için yas tutmalılar. Ayrıca bu icattan yaşayıp zenginleşenler, sinema şirketlerinin hissedarları, sinema salonlarında karanlıkta kendini güzel sanan izleyicilerden tutun da, elektrikli feneri ile yer gösteren teşrifatçı hanıma kadar herkes." (8.6.1948)

Andreas Sitaras *Politis* gazetesinin Mart 2004 tarihli sayısında çıkan yazı-

sında çocukluk yıllarından başlayarak sinema anılarına yer verir. "Ailelerimiz bizi Beyoğlu'nda Pazar günleri öğlen seansında oynanan çocuk filmlerine götürürlerdi. Biraz büyüyünce yani 12-13 yaşlarına doğru, artık kardeşlerimiz ve mahalledeki arkadaşlarımızla tek başımıza sinemaya gitmeye başladık. II. Dünya Savaşı dönemiydi. Rumlar için zor yıllardı, Pazar harçlığımız çok azdı, ancak bilete ve gazoz veya çekirdek almaya yetiyordu. Ergenlik yaşına vardığımızda harçlığımız biraz arttı. Pazarları önemli filmleri kaçırmamak için sıra ile iki sinemaya gittiğimiz de oluyordu çünkü pazartesi filmler değişiyordu. O yıllarda Amerikan sineması revaçtaydı. Tabii ki İngiliz, İtalyan, Fransız, Hint, Mısır bazen de Yunan, ayrıca güzel Türk filmleri de oynuyordu. 1945-1955 arası sinemalarda filmlerden önce haber filmleriyle dünyadaki önemli olayları konu edinen küçük belgeseller gösterilirdi. Sonra gelecek programlardan kısa bölümler gösterilir, arkadan gong sesi ile kapılar kapanırdı. Film başlayınca salona giriş kesinlikle yasaktı..."

1940'lı Yıllar

II. Dünya Savaşı sırasında, savaş nedeniyle film üretimine ara veren Avrupa'nın sinema piyasasında bıraktığı boşluğu, Hollywood yardım ve kredi yöntemiyle kendi filmleriyle doldurdu. Amerikan filmleri Türkiye'deki sinema pazarını adeta istila etti. Sinemalarda film gösterimlerinden önce, savaşın gelişimi ile ilgili propaganda amaçlı haber filmleri gösterilmekteydi. 1938'de başlayan müzikal ve melodram konulu, Mısır yapımı filmler, Amerikan sinemasıyla birlikte izleyicilerin beğenisini yönledirmeye başlamıştı.

Ekonomik durum, bir taraftan az sayıdaki Türk yapımcıya film yapma olanağı tanımazken, diğer taraftan Rum, Ermeni ve Musevi yapımcılardan oluşan çoğunluğa yaşatılan Varlık Vergisi'nin ağır ekonomik sonuçları, film yapımı için gerekli fonları sağlamaya engel olmuştu.

Esin Berktaş'ın *Toplumsal Tarih* dergisinin Temmuz 2005 tarihli sayısında yayımlanan Varlık Vergisi ile ilgili "II. Dünya Savaşı ve Sonrasında Filmcilik" başlıklı yazısında sinema yapımcıları ve onların ödemekle yükümlü oldukları vergiden bahsedilmektedir.[1] Bu tabloya göre azınlıklara ait yapımcıların, dönmelerin ve Türk filmcilerin ödedikleri vergilerin değişik kategorilere göre sınıflandırılması tesadüfi değildi.

1 Kanun ilk olarak *Tasvir-i-Efkâr* gazetesinin 18.12.1942 tarihli sayısında ilan edilmişti.

Varlık vergisi ödeyen sinemacılar	Sinemalar ve film şirketleri	Ödenen varlık vergisi
H. Arditi & A. Saltiel	İpek, Melek ve Sümer Sinemaları'nın ortakları	650.000 TL
Fitaş	İpekçilerin ortak olduğu filmcilik Türk A. Ş.	460.000 TL
Hasan Tahsin Aker ve Hüseyin Hüsnü Aker	Türk Sineması'nın sahibi	400.000 TL
Cemali Kardeşler	Azak Sineması işletmecileri	100.000 TL
Lâle Sineması	Sahibi ve İşletmecisi Cemil Filmer	90.000 TL
Varlık vergisi ödeyen sinemacılar	**Sinemalar ve film şirketleri**	**Ödenen varlık vergisi**
Lâle Film	Sahibi Cemil Filmer	49.000 TL
Sümer Sineması	Sahibi H. Arditi & A. Saltiel	80.000 TL
Taksim Sineması	İşletmecileri Cevat Boyer, Cemal Pekin, Osman Sirman, Asaf Sirman	80.000 TL
Özen Film	Sahipleri Mehmet, Osman, Mediha, Asaf Sirman, Cemal ve Fatma Pekin	80.000 TL
Nikos Çangopulos	Saray Sineması sahibi ve işletmecisi	70.000 TL
Fernando Franko	Glorya Sineması müdürü	60.000 TL
Alemdar Sineması	İşletmecileri Anastas ve Vasili Anas	45.000 TL
Saray Sineması	İşletmecileri Nikos, Alekos, Filotas Çangopulos	40.000 TL
Çemberlitaş Sineması	İşletmecileri İpekçiler	30.000 TL
Kemal Film	Kemal ve Şakir Seden Film şirketi	25.000 TL
Alkazar Sineması	Cemali Kardeşler	19.000 TL
Necdet ve şeriki	Sinemacı	12.000 TL
Necip Erses	Ses Sineması işletmecisi	6.000 TL

Not: 1942'de bir altının değeri 33,23 TL

1947-1951 yılları arasında Yeşilçam'da takriben 100 film çekilir. 1952 yılında çekilen filmlerin sayısı 50'ye ulaşır. Büyük kentlerde televizyonun yaygınlaşmaya başladığı 1970'li yılların başına kadar, Yeşilçam'ın ürettiği filmler çok yüksek sayılara ulaşır.

Salâh Birsel 1950'lerin sinema ortamını ve sinemaya nasıl başladığını, bize ... *ve sinema* dergisinin 6. sayısında Hüseyin Sönmez-Serhat Öztürk'ün kendisiyle yaptıkları söyleşide anlatır: "1952 yılında yeğenlerim Birsel Film Şirketi'ni kurdular. Ben de onlarla birlikte çalışıyordum, film çekimlerinde bulunuyordum. Bu çalışmalar neticesinde sinema ile ilgilenmeye başladım. Fransızca sinema kitapları getirttim. Gerçi o tarihlerde sinema literatürü çok sınırlıydı. 1956'dan sonra sinema doktorası bile yapmayı düşündüm. Ne yazık ki yanında doktora yapacak kişi yoktu. Esas derdim ise üniversitede bir kürsü oluşturmaktı... Bana göre sinemayla gerçekten uğraşmak için bazı filmleri fazlaca seyretmek gerekir... Ben de sevdiğim filmleri sinemada bir kereden fazla seyrederdim. O sıralar *Vatan* gazetesinden sinema eleştirisi yazmak için teklif aldım. Bir yıl çalıştıktan sonra *Yeni Sabah*'a geçtim. Çünkü onlar haftada iki gün yazı istiyorlardı, böylece sinema eleştirileri yazmaya başladım. Sinemayla ilişkim 1970'lere kadar devam etti. Bu tarihe kadar sinema literatürünü izledim. *L'avant-Scene Cinema*, *Cahiers du Cinema* ve ismini anımsayamadığım iki dergiye daha aboneydim. Savaş yıllarında Sait Faik, Samim Kocagöz ve birkaç kişi daha haftada 4-5 gece sinemaya giderdik. Filmleri daha çok prömiyerlerde izlerdik. O zamanlar Küçük Emek Sineması'nın adı Sümer Sineması'ydı. Ses Pasajı'nın biraz ilerisinde cadde üzerindeydi. Emek Sineması'nın adı Melek Sineması'ydı. Bir de İpek Sineması vardı. Daha sonra Şehir Tiyatrosu'nun ismi Komedi Tiyatrosu oldu. En kaliteli sinema Melek Sineması'ydı. Filmleri Çarşamba günleri değişirdi. İstanbul'un bütün sosyetesi, güzel kadınları hep orada olurdu. Lâle Sineması Perşembe günleri ilk gece yapardı. İkinci Dünya Savaşı'na kadar 90 dakikalık filmler yapılıyordu. Çünkü sinemacılar daha fazlasını istemezdi. Taksim Sineması Pazar günleri 90 dakikalık filmi de keserek bir matine fazla yapardı. Daha sonra uzun film çekmeye başladılar. Melek Sineması'nda *Yağmur Altında* ve Gene Kelly'nin *Işıklar Sönerken* filmini izledik. Melek Sineması İpekçiler'indi. Satılınca adı Emek oldu. İpekçiler de sokak içinde Yeni Melek Sineması'nı açtılar. O sıralar eleştirmenliğimiz de başlamıştı. O zamanlar gazetelerde sinema eleştirmenliği yaygındı. *Milliyet* gazetesinde Tunç Okan, bazen Semih Tuğrul yazarken, Nijat Özön ise *Akis* dergisinde yazardı. Sinemalar da bizim yazdığımız yazıları keser, kapıya asarlardı. Yıldız verirdik, ben iyi filmlere 4 yıldız verirdim. Görülmese de olur olanlara tek yıldız verirdim. Sinemacılar tek yıldız verdiğim zaman kızarlardı. Ben onlardan resim alırdım, tabii tek yıldızdan sonra epey surat asarlardı. O dönemde Birsel Film Belgin Doruk'un oy-

Yorgo Bozis, Yılmaz Güney eşi Fatoş Güney ile (Atina 1982)

nadığı bir dizi *Küçük Hanım* filmi yapmıştı. *Küçük Hanım Avrupa'da* filminin çekim iznini almak için de Paris'e gitmiştim. Hatta film Paris'te bir kahvede çekilmişti. Filmin bir yerinde kahvenin köşesinde otururken ben de gözüküyorum... Yerli filmcilik 1950'lerden sonra hareketlenmiştir. Ondan önce İpekçiler birtakım filmler yapmış, özellikle Muhsin Ertuğrul'la çalışmışlardır. Müzikal komediler de çekilmiştir. Oyuncular Şehir Tiyatroları'ndandı. 1950'den sonra Ömer Lütfi Akad, Metin Erksan, Atıf Yılmaz ortaya çıktı. Birkaç film çeken Faruk Kenç vardı, sonraları ortadan kayboldu. Baha Gelenbevi ve Memduh Ün de o dönem film çektiler. Oyuncular arasında Cahit Irgat, Turan Seyfioğlu, Muzaffer Tema, komedyen olarak Münir Özkul vardı. Tabii Yılmaz Güney'i unutmamak gerekir. Sinemaya kaliteyi getirmiştir."

Ticari sinemadan başlayarak yenilikçi sinema yapmaya karar veren, ilk politik film yönetmeni ve Türk sinemasının dünyada tanınmasını sağlayan Yılmaz Güney (1937-1984) sinemaya oyuncu olarak 1955'te başladı. Süreç içinde Türk sinemasının en popüler oyuncusu oldu. 1968'de ilk önemli filmi olan *Seyit Han*'ı yönetti ve başrolü oynadı. 1970'te yönettiği *Umut* filmi Türk sinemasında dönüm noktası oluşturdu. 1971'de *Ağıt, Acı, Umutsuzlar* ve *Baba* filmlerini çekti. 27 Mart 1972'de Sıkıyönetim Mahkemesi tarafından tutuklandı, genel aftan yararlanarak 20 Mayıs 1974'te özgürlüğüne kavuştu. Kendi senaryosuyla *Arkadaş* filmini çekti. Aynı yıl Adana'da *Endişe* filminin çekimleri sırasında film ekibiyle yemek yerken bir yargıcın komplo düzeyindeki ağır hakaretlerine uğrayıp, onu öldürmekle suçlanarak tutuklandı, yardımcısı Şerif Gören filmi tamamladı. *Zavallılar* filminin büyük bölümü ise Atıf Yılmaz tarafından bitirildi. Yılmaz Güney'in hapiste yazdığı çok detaylı senaryolarını daha önce de beraber çalıştığı arkadaşları yönetti. 1978'de *Sürü*, 1979'da *Düşman* ve 1982'de *Yol* tutuklu olması nedeniyle Zeki Ökten

ve Şerif Gören tarafından yönetildi. 1982'de Paris'te politik mülteci olarak yaşamaya başlayan Yılmaz Güney *Yol* filmiyle Cannes Film Festival'inde Altın Palmiye Ödülü'nü kazandı. 1983'te Fransa'da *Duvar* filmini yönetti. 1984 yılında Paris'te çok genç ve yaratıcı bir yaşta, kansere yenilip hayatını kaybetti.

1980'de Türkiye, tarihinde gördüğü en ağır askeri darbeyi yaşarken, Türk sineması da en karanlık dönemini yaşadı. Tehlikeli sayılan filmler tahrip edildi, ilerici yönetmenler yurtdışına gitti, oyuncu, yönetmen ve teknisyenler tutuklanıp, hapsedildi. Sinematek, sinema kulüpleri, Sinema Eleştirmenleri Birliği, sendikalar kapatıldı.

1990'lı yıllarda, yetenekli, genç sinemacıların çağdaş ve sosyal içerikli filmleriyle başlayan yeni bir dönem Türk sinemasına farklı bir soluk getirdi. 21. yüzyılın başlarında Avrupa film festivallerinde ödüllendirilen filmlerle, yeni Türk sineması yurtdışında tanınıp, saygınlık kazandı.

Türk-Yunan Ortak Yapımları

1930'da Ankara'da Atatürk ile Venizelos'un imzaladığı dostluk ittifakı çerçevesinde Türk-Yunan yapımı ortak kültürel faaliyetlere ağırlık verilmesi kararı alındı. Bu doğrultuda İpekçi Kardeşler'in yapımcı olduğu *İstanbul Sokaklarında* (Stus dromus tis Polis, 1931) filmi, Türkiye-Yunanistan-Mısır ortak yapımı ilk sesli Türk filmidir. Muhsin Ertuğrul yönetiminde çekilen filmin görüntü yönetmenleri Cezmi Ar ve F. Farkas, oyuncuları ise Yunanlı Periklis Yavriilidis, Talat Artemel, Bediha Muvahhit, Semiha Berksoy, Behzat Butak, Hazım Körmükçü ve Mısırlı Azize Emir'di. Filmin seslendirme işlemi Paris Essenay stüdyosunda Tobis-Klang işlemiyle yapılmıştı.

İkinci Türk-Yunan ortak yapımı, *Kötü Yol* (O kakos dromos) filmidir. O sıralar ünlü Yunanlı tiyatro topluluğu Kiveli-Kotopuli temsiller vermek için İstanbul'da bulunmaktaydı. İpekçi Kardeşler'in yapımcısı olduğu bu film, 1932'de İstanbul'da Kiveli-Kotopuli topluluğundaki oyuncuların katılımıyla çekilmişti. Filmin senaryosu Fener doğumlu, ünlü Yunan yazar Grigoris Ksenopulos'un romanından, kendisinin yaptığı dramatik bir uyarlamaydı. Muhsin Ertuğrul'un yönettiği filmde oyuncular Necdet Mahfi Ayral, Kiveli, Marika Kotopuli, Yorgos Pappas, Periklis Yavriilidis, Dimitri Mirat ve Sotiria İatridu idi (Sotiria İatridu oyunculuğunun yanı sıra besteci ve söz yazarı olduğundan, filmin müziklerini de hazırlamıştı). *Kötü Yol* Yunan sinema tarihinde ilk sesli film olarak anılır. Filmin iç sahneleri İpekçi Kardeşler'in Nişantaşı'ndaki İpek Film Stüdyosu'nda çekilmiş, seslendirme Tobis-Klang sistemiyle yapılmıştı. Dış sahneler Yunanistan'ın İtalya kıyılarına yakın Zakintos adasında tamamlanmıştı.

Türk ve Yunan oyuncular *Othello*'yu sahneledi. Othello rolünde Periklis Yavriilidis, İago rolünde ise Ertuğrul Sadettin oynamıştı.

66 MUHİT

İlk Türkçe Sözlü Film

İstanbul Sokaklarında

UZUN zamandır, türkçe sözlü ilk filim olan İstanbul Sokaklarında yı merak ve sabırsızlıkla bekleyorduk. Daima ecnebi lisanlarını bize gönderen beyaz perdeden kendi öz dilimizi, kendi öz musikimizin nağmelerini dinlemek az zevkli bir şeymidir? Yalnız bu zevkt bize vermesinden dolayı da olsa bu büyük işin müteşebbisleri tebrike layıktırlar.

Evvela şunu söyleyelim ki İstanbul sokaklarında gerek dahili ve harici fotoğrafi, gerek ses itibariyle her hangi bir ecnebi filminden kal'iyen aşağı değildir.

Filmin Mısır, Yunanistan ve diğer ecnebi memleketlerde satışı temin edilmek için pek çok manzaralar filme ilave edilmiştir. O kadar ki filmin hemen dörtte biri manzaradan ibarettir, manzaralar çok güzel ve seyirciler için enteresan olmasına rağmen mevzuun inkişafına ve tecezziye uğramasına sebep mevzu'da pek az rolü vardır. Sonra filimde üç aşktan bahs edilmekte, lakin bu aşklar seyircilere bir vakıa olarak verilmekte ve nasıl doğdukları gösterilmediği için bilâbir seyircinin alâkasını celb edememektedir. Asıl mevzu'la pek sıkı münasebettar olmayan teferruat üzerinde pek lazla işlenmiş ve en ehemmiyetli kısımlar da hatıra defterinde gösterilen birkaç satırla geçilmiştir.

İstanbul Sokaklarında dan bir sahne

Anne ve doktor rollerinde Şaziye hanımla M. Kemal in niçin doğrudan doğruya gösterilmeyip de başkaları tarafından temsil edilen bu roller için neden yalnız seslerinden istifade edildiğini bilmeyoruz, lakat söz sözlenmeken söyleyenin değil muhatapların gösterilmesi hileyi hissettiriyor ve bu suretle inanma yazı aldanma hissimizi azaltıyor. Ve [illegible] insan âdeta seyirci koltuğundan değil de prova esnasında kulisten seyr edilen bir piyes gibi görüyor ve vak'anın

İstanbul Sokaklarında (1931) filminin bir sahnesi. Bu film çekilen ilk Türk-Yunan-Mısır ortak yapımıydı. Filmin başoyuncusu Yunanlı Periklis Yavriilidis idi. Semiha Berksoy da filmde yer alıyordu.

Kötü Yol (1932) filminin Zakinthos adasında yapılan dış çekimlerinden bir sahne.

İlk Türk-Yunan ortak yapımı ve aynı zamanda Yunan sinemasının ilk sesli filmi sayılan *Kötü Yol* 1932'de İstanbul'da İpekçiler Stüdyosu'nda çekilmeye başlandı. İstanbullu amatör oyunculardan Nikolas bu filmde çalıştı.

Kötü Yol filminin müzik partitürü

Kötü Yol filminin başoyuncularından Marika Kotopuli

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΙ

ΣΠΛΕΝΤΙΤ - ΑΠΟΛΛΩΝ - ΟΥΦΑ

Ο ΚΑΚΟΣ ΔΡΟΜΟΣ

Ἀπὸ τὸ ὁμώνυμον διήγημα τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ.

ΓΡ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

Πρόσωπα	Διανομὴ	Ἠθοποιοί
Χρηστίνα		*ΜΑΡΙΚΑ ΚΟΤΟΠΟΥΛΗ*
Χρυσοῦλα		*ΚΥΒΕΛΗ*
Ἀλεξόπουλος		*Β. Λογοθετίδης*
Νιόνιος		*Δ. Μυράτ, υἱὸς*
Δῆμος		*Χρ. Τσαγανέας*
Λάμπρος		*Ἀντ. Γιαννίδης*
Φιορέττα		*Μ. Κωνσταντίνου*
Νικολέττα		*Ν. Παπαδοπούλου*
Νενὲ		*Π. Χ. Παναγιώτου*
Γιάννης		*Γ. Γαβριηλίδης*
Μενέγης		*Σπ. Μουσούρης*
Νίκος		*Γ. Παπᾶς*
Ὁ πλούσιος ἐραστὴς		*Π. Γαβριηλίδης*
Ἕλενα		*Ν. Βιτσώρη*
Ὁ Ἄνδρας της		*Ν. Βάχλας*
Νινέττα		*Σωτ. Ἰατρίδου*
Γ. Γεωργόπουλος		*Στέφ. Μουσούρης*
Μήνα Σημηριώτη		*Δ. Γεωργοπούλου*
κτλ.		κτλ.

—***Μουσικαὶ Συνθέσεις Σ. ΙΑΤΡΙΔΟΥ***

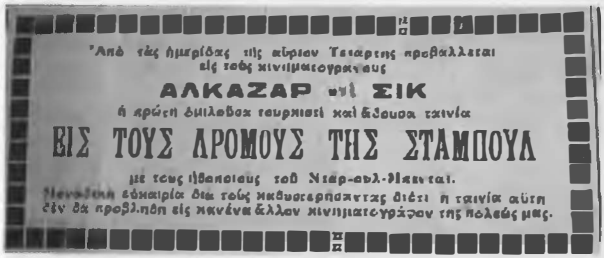
—***Ἐκτέλεσις ὑπὸ τῆς Ὀρχήστρας ΜΑΞΙΜ καὶ τῆς Μανδολινάτας ΠΕΡΑ - ΚΑΟΥΜΠ***

—***Καντάδες ἀπὸ τὰ κάρα τῆς Ἑλληνικῆς Ὀπερέττας Φ. ΣΑΜΑΡΤΖΗ***

—***Σόλα ἀπὸ τὴν κ. Σ. ΙΑΤΡΙΔΟΥ καὶ τὸν κ. Δ. ΚΑΒΑΦΑΚΗΝ.***

Τύποις ΔΑΜΙΑΝΟΥ. Ἐμμ. Μπενάκη 14

Kötü Yol filminin afişi

İstanbul Sokaklarında filminin Alkazar ve Şık sinemalarında gösterimi.

Melek Sineması'nda *Kötü Yol* filmi Rumca gösteriliyordu.

Yunanlı şuh operet yıldızı Zozo Dalmas, Muhsin Ertuğrul'un yönettiği *Milyoner Avcıları* (Kiniyi ekatomirion) (1934) ve *Cici Berber* (1934) filmlerinde oynadı.

28.12.1949 tarihli *Apoyevmatini* gazetesi, altı ay boyunca aralıksız Yunanistan'dan gelen müzik ve tiyatro topluluklarının İstanbulluları eğlendirdiğini, bir sürü Yunanlı kadın şarkıcının da Türk filmlerinde rol aldığını yazmaktaydı.

Kötü Yol filminden 21 yıl sonra çekilen ve Türk-Yunan ortak yapımı olan, *Pera Güzeli* (1953) filminin senaryo yazarı ve yönetmeni Orestis Laskos, yönetmen yardımcısı Vedat Örfi Bengü, görüntü yönetmeni Manasi Filmeridis, yapımcısı ise Yorgos Sarris idi. Filmde rol alan oyuncular Katia Linda, Süha Doğan, Muazzez Akçay, Lilian Gris, Poli Gika idi. Film İstanbul'da Yunanca çekildi ve Türkçe dublajı yapıldı. Filmin konusu, 19. yüzyılın sonlarında Pera'da geçen bir halk romanının 1950'lere uyarlanması ve sınıfsal farklar nedeniyle kavuşmaları imkânsız olan fakir bir gençle zengin bir aile kızının, ölümle sonuçlanan ümitsiz aşklarıydı.

Tarihçi Stefo Benlisoy'un *Toplumsal Tarih* dergisinin 2000 tarihli sayısında yer alan "Yunan Kralı Pavlos ile Eşinin Türkiye Seyahati" başlıklı yazısında belirttiği gibi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra, Soğuk Savaş dönemi başlarken, ortak "komünist tehlike" karşısında, aynı ittifakta yer alan Türkiye ve Yunanistan Amerika'nın dayatması sonucu, yeni bir yakınlaşma dönemine girdi. Ancak 1930-1938 ve 1947-1954 yılları arasında yaşanan bu yakınlaşmalar iki ülkenin kendi istekleri sonucu değil, dış koşulların zorlaması sonucuyla oluşmuştu. 1953'te Türkiye-Yunanistan-Yugoslavya dostluk antlaşması imzalandı. Yunanistan ile Türkiye arasında gelişen olumlu hava, henüz Kıbrıs sorunu tarafından gölgelenmemişti. *Pera Güzeli* filmi bu yakınlaşma ortamında çekildi.

1954'te başka bir Türk-Yunan ortak yapımı olan *Dertli Şarkıcı* (Ponemenos tragudistis) filmi çekildi. Ünlü Yunanlı balad şarkıcısı Nikos Yunaris'in

Türk-Yunan ortak yapımı olan *Pera Güzeli* 1953'te İstanbul'da çekildi

Sıradaki Heyecanlar filminden bir sahne.

İstanbul'daki konserleri sırasında çekilen filmin senaryo ve müziği kendisine aitti. Kika Poli ve Nikos Yunaris ile birlikte filmde Yunanlı ve Türk oyuncular yer almaktaydı.

1963'te iki Türk-Yunan ortak yapımı daha gerçekleşti. Atlas Film yapımı *Kibarlar* (Kibarides) filminin yönetmeni Yorgos Dizikirikis, başrol oyuncuları ise Fikret Hakan, Neriman Köksal, Maro Kontu ve Gizela Dali idi.

1963'te Aliki Vuyuklaki Tiyatro Topluluğu Atlas Sineması'nda temsiller verirken, *Sıradaki Heyecanlar* filminin çekimleri başladı. Birsel Film'le Yunanlı yapımcı Klearhos Koniçiyiotis'in ortak yapımı olan *Sıradaki Heyecanlar* (Ktipokardia sto thranio) filminin senaristi ve yönetmeni Alekos Sakellariu, görüntü yönetmeni Aristidi Karidis-Fuks, müzik Manos Hacidakis, ses teknisyeni Antonis Bayraktaris idi. Filmin önemli özelliği başrol kadın oyuncusu Aliki Vuyuklaki'nin filmin Türk versiyonunda Orhan Günşiray ile, Yunan versiyonunda ise Dimitri Papamihail ile birlikte rol almasıydı. Filmin Yunan versiyonu İstanbul ve Atina'nın değişik yerlerinde çekilmişti. İstanbul stüdyosunda Türkçe dublajı yapılan film, 1963'te her iki ülkede birden vizyona girmişti.

Ünlü oyuncu Orhan Günşiray

İSTANBULLU RUM YAPIMCI, OYUNCU, YÖNETMEN VE TEKNİSYENLER

20. yüzyıl başlarında sinemaya emek vermiş ilk İstanbullu sinemacı Dimitris Meravidis'tir. Ayrıca operatör Yorgos Siotis, erkek oyuncu Kimon Spathopulos, kadın oyuncu Madam Kalitea, Madam Panagiota ve sinema eleştirmeni Ahileas Salevras'ı, İstanbul doğumlu Yaziadis Kardeşler'i de sayabiliriz.

Cumhuriyet döneminde, İstanbul'da prodüktör ve film ithalatçıları arasında: 1930'a kadar Gaumont şirketinin İstanbul'daki temsilcisi ve Atlas Film Şirketi'nin sahibi Tilemahos Spiridis'i sayabiliriz. T. Spiridis 1930'da şirketten ayrılınca yerine Yunan uyruklu Jozef Kollaro gelmişti. Kollaro'nun oğlu 1955'e kadar en ünlü Amerikan filmlerini ithal etmekteydi. 1930'da Nomikos'un film ithalat şirketini bir süre sonra ortağı E. Grissos yönetmeye başladı. Minoas Prodüksiyon ve İthalat Şirketi'nin sahibi Hristos Epaminondas, 1932'de Anas Kardeşler, Antonis Apostolu, Türk meslektaşları ve bazı Levanten ithalatçı şirketlerle birlikte Türkiye Sinema İthalatçıları ve Prodüktörleri Birliği'nin kurucu üyelerindendi. 1946'da Anas Kardeşler, Yorgos Sarris, Antonis Apostolu Sinemacılar, Filmciler ve Türk Film Prodüktörleri Cemiyeti'nin kurucu üyelerindendi. Yerli film yapımcısı ve yönetmen Yorgos Sarris Elektra Film'in sahibiydi. Vasilis, Anastasis ve Yordan Anas Kardeşler, yapımcı, ithalatçı ve dağıtımcı olarak Reks Film Şirketi'nin sahibi, ayrıca birkaç sinemanın işletmecisiydiler. Kostas Princis Sümer Sineması'nın yöneticisiydi. Nikolaos ve Filotas Çangopulos Kardeşler film yapım ve ithalat şirketi Koçanga Film'in sahibi, ayrıca İstiklal Caddesi'ndeki birkaç sinemanın işletmecisiydi. Antonis Apostolu Antony Stoll imzasıyla kariyerine sinema eleştirmeni olarak başladı. 1930'larda Ceylan Film Şirketi'ni kurarak film ithalatı ve dağıtımının yanı sıra İstanbul sinemaları için haber ve reklam filmi yapıyordu. Fedor Nazlıoğlu 1934-1940 arası *Cine Journal* dergisi ile *Apoyevmatini* gazetesindeki yazılarında her hafta vizyona giren filmleri tanıtıyordu. Filmlerin altyazılarını ise ünlü şair Omiros Bekes hazırlamaktaydı.

Kapadokya kökenli Stefanos Poyrazoğlu 1935-1955 arası Cinemecanica

Film ithalatçısı Tilemahos Spiridis'in Fransız filmlerini tanıtan reklam afişi

sinema makinelerinin ithalatçısıydı. Bürosu Galata'da Voyvoda Caddesi'nde Osmanlı Bankası'nın yanında bulunuyordu. 6-7 Eylül olaylarından sonra ailesiyle Atina'ya yerleşti.

Yannis Mizancıoğlu 1910-13 arası gündüzleri sinema makinelerinin bakımı ile uğraşırken, Ramazan ayında akşamları Şehzadebaşı Tiyatrosu'nun yanındaki meydanda, elle çalışan bir makine ile sessiz film oynatıyordu. 1919'da bir jeneratörle Büyükdere'deki konaklara elektrik sağlıyordu. 1925'te sinema teknisyeni sıfatıyla Cinemecanica Şirketi'nin o yıllarda Galata'daki temsilciliğini yapan Olido Valenti ile İstanbul sinemalarına projeksiyon makinelerini yerleştirmeye başladı. 1950'lerde Afrika Han'da bulunan atölyesinde Mizancıoğlu Usta bir taraftan sinema makinelerinin onarımını yaparken, tiyatro ve sinemalara film projeksiyonları, ses kayıt düzenlemeleri yapmaktaydı. Oğlu Lefter Mizancıoğlu 1970 sonuna kadar baba mesleğini sürdürdü. Sakız Ağacı'ndaki Sinefon sinema makineleri onarım atölyesinin sahibi Nikos Vasiliadis aynı zamanda Heybeli Ada'da bulunan yazlık Ayyıldız Sineması'nın da yöneticisiydi.

Lazaros Yazıcıoğlu (1937), Coni Kurteşoğlu (1943), Filmeridis Kardeşler - İoakim Filmeridis (1935) - Diamantis Filmeridis (1938) - Manasi Filmeridis (1945), İliadis Kardeşler - Yorgos İliadis (1938) Kriton İliadis (1944) - Markos Buduris (1940 sonları), Kostas Psaras, Alekos Aleksandru (1957) 1930'lardan başlayarak günümüze kadar başlayarak sevgiyle hatırlanan sinema emekçileri, Rum teknisyenler, görüntü yönetmeni, ses mühendisi, kurgu teknisyenleridir.

Deniz Kızı Eftalya, Zozo Dalmas, Luiza Nor, Pola Moreli, Rula Papa Türk filmlerinde oynayan Rum kadın oyunculardır. Atina Miloharakti Ayla Karaca ismiyle Türk sinemasında 1949-1951 yıllarında beş filmde, ayrıca 2004'te *Yabancı Damat* dizisinde yer almıştır. Türkçe isimle oynayan başka Rum kadın oyuncuları tespit etme şansımız ne yazık ki olmadı. Erkek oyunculardan Güzel Sanatlar Akademisi mezunu olan Tomas Balcı'yı sayabiliriz. Leopold Levy ve Hikmet Onat'ın öğrencisi olan Olga Petridu (1898-1980) sinema afişleri tasarımcısı olarak da çalışan ünlü bir İstanbullu Rum ressamdı. Saray Sineması'nda yirmi yıla yakın oynanan tüm filmler için hazırladığı afişleri 1955'te Beyoğlu'nda bir galeride sergilemişti. İgum adıyla çalışmalarını imzalayan başka bir ressam ve dekoratör, Vasilis İgumenidis 1950'li yıllardan başlayarak bazı Türk filmlerinin de dekorlarında çalışmıştı.

Kamera Operatörü Yorgos

Sedat Simavi 20 yaşlarında genç bir gazeteci iken 1917'de *Pençe* ve *Casus* isimli filmleri yönetti. Nijat Özön'ün *Türk Sinema Tarihi* kitabında yukarı-

da bahsettiğimiz iki filmin görüntü yönetmeni olarak adı geçen Yorgos'un Sigmund Weinberg'in öğrencisi olduğunu öğreniyoruz. Yorgo Bozis'in araştırmasına göre büyük ihtimalle operatör Yorgos Alemdar Sineması'nın makinisti Yorgos Siotis'le aynı kişidir.

Dimitris Meravidis

Dimitris Meravidis, tanınmış Fenerli bir Rum ailenin oğluydu. 1882'de Fener'de doğdu, Fener Rum Lisesi'ni bitirdikten sonra fotoğraf ve telekomünikasyon dalında eğitim almak için Paris'e gitti, Lumière Kardeşler'in sinema gösterilerinden etkilenerek onların yanında sinema eğitimi aldı. 1903'te İstanbul'a dönerken, yanında Pathé marka bir projeksiyon makinesi ile bir çekim makinesi getirdi. Günlük yaşam üstüne çektiği kısa filmleri kahve, okul ve derneklerde İstanbullulara izletmeye başladı. 1905'te tam teşekküllü bir film atölyesi kurdu. Çektiği Journal'lerin (haber programları) film aktarım işlemini burada tamamlayarak Paris'teki Pathé ve Gaumont Şirketleri'ne yolluyordu. 1910'dan başlayarak Fener'de deniz üstündeki ünlü Kılburnu ve Midilli Kahveleri'nin salonlarında akşamları, piyano ve keman eşliğinde, müzikli film gösterimleri düzenlemekteydi. Kılburnu Kahvesi yandıktan sonra Meravidis, Galata'da 1915'te kurduğu bir stüdyoda 120 metrelik komedi filmleri çekmeye başladı. Bunların arasında 1919'da Şarlo rolünü üstlenen Kimon Spathopulos ile çektiği komedi filmi Yunan Sinema Tarihi kitaplarında yer alır. Yunanlı sinema tarihçisi ve Atina Sinemateği'nin kurucusu Aglaia Mitropulu'ya göre, D. Meravidis Manastır'daki sinemacı Manaki Kardeşler'den üç yıl önce sinema çalışma-

Dimitris Meravidis'in İstanbul'da günlük yaşam üstüne çektiği filmlerden bir plan

Aglaia Mitropulu'nu *Yunan Sineması* (1980) kitabında yer alan bir dönemin en önemli Yunanlı görüntü yönetmenleri: I. sırada Prodromos Meravidis, Mihalis Yaziadis, Bebis Yaziadis, Y. Drimaropulos, Dimitris Meravidis, E. Canetis.

larına başlamış olması ve Lumière Kardeşler'in yanında eğitim görmesi nedeniyle, Balkanların ilk sinemacısı sayılır.

Dimitris Meravidis'in ikinci oğlu, 1920 Fener doğumlu Odissea ile 1995 Nisanı'nda Atina'nın Kalitea semtindeki evinde görüşüp babasının sinema çalışmaları üstüne önemli bilgiler edindik. Bize ailece Fener'de oturduklarını, Fener Maraslios Ilkokulu'nu bitirdiğini anlattı. Babası 1924'ten sonra, Fenerli arkadaşı filmci Tilemahos Spiridis'in Fransa'dan ithal ettiği filmlere, Galata'daki stüdyosunda açıklayıcı altyazılar hazırlıyordu. Galata yangını sırasında Meravidis'in 20 yıllık çalışmaları arasında yer alan; İstanbul'daki gündelik yaşamın ve önemli olayların yer aldığı filmler, Patrik III. İoakim'in cenazesi, V. Yermanos'un Patrik olarak kutsanma ayini, Boyacıköy'deki atletizm yarışmaları gibi filmlerin bulunduğu çok zengin arşivi yanıp kül oldu. Film çalışmalarına ara veren Meravidis arkadaşı sinemacı Tilemachos Spiridis ile Atina'da film stüdyosu kurmaya karar vererek, 1927'de ailesiyle birlikte Atina'ya yerleşti. Panepistimiu Caddesi'nde günümüzdeki İdeal Sinema'nın bulunduğu yerde kurduğu sinema şirketi dönemin ünlü sinemacılarının çalışma ve buluşma merkezi oldu. 1928'de II. Delfi Bayramı'nda çektiği *Zincire Vurulmuş Prometheus* filmi, Yunan Sinematek arşivinde ilk seçkin çalışma örneği olarak korunmaktadır. Yunan sinemasının ilk dönem en iyi kamera operatörü sayılan Dimitris Meravidis 1938'de Atina'da öldü. İki oğlu da Avrupa'da sinema dalında eğitim görüp, kamera operatörü olarak baba mesleğini devam ettirdiler.

Kimon Spathopulos

Kimon Spathopulos 1903'te İstanbul'da doğdu. Gençlik yıllarında Dimitris Meravidis'in çektiği *Şarlo* filminde rol aldı. 1920-1928 arası Fransa'da birçok

İstanbul doğumlu Kimon Spathopulos *Şarlo Istanbul'da* filminin çekiminde.

filmde oynadı, ayrıca sinema makyajı üstüne eğitim gördü. 1930'da Atina'da çekilen bir filmde makyör olarak çalışmaya başladı. 1980'e kadar film ve televizyon dizilerinde makyör olarak çalışmasını sürdürdü. 1954'te Muharrem Gürses senaryo ve yönetiminde *Şarlo Istanbul'da* filminde Şarlo'yu canlandırdı.

Ahileas Kalevras

İstanbul doğumlu Ahileas Kalevras Cenevre Siyasal Fakültesi'nden mezun olup İstanbul'a döndü. 1903 yılından itibaren Rum basınında tiyatro ve sinema eleştirileri yazmaya başladı. (*Nea Efimeris*, 5.2.1903).

Zozo Dalmas

Zozo Dalmas İstanbul'da doğdu. 1924'te 10 yaşında küçük bir kızken ailesiyle Selanik'e yerleşti. Büyük ekonomik zorluklar yaşadı. 13 yaşında Greku konservatuvarında piyano ve şan dersleri aldı. Yaşından büyük gösteren çok güzel bir kızdı. Elsa Engel Tiyatrosu'nda *Leblebici Horhor Ağa* operetinin koro ve balesi ile ilk kez sahneye adımını attı. Süreç içinde operetlerde primadonna olarak kariyer yaptı. Gazete ve tiyatro dergilerindeki röportajlarda masal gibi bir yaşam sürdüğünü anlatıyordu. Çalıştığı operet gruplarının Kahire'deki gösterilerinde Mısır Kralı Fuat onu izleyip saraya davet etti, kıymetli mücevherlerle donatıp bir süre birlikte yaşadı. 1933'te Samarcı tiyatro grubuyla İstanbul'a gelip, Beyoğlu'ndaki tiyatrolarda temsiller verdiler. O sırada Sadullah Sururi'nin Halk Opereti de Beyoğlu'nda temsiller vermekteydi. Zozo Dalmas'ı tiyatrolarına davet ettiler ve 1933-34 yıllarında konuk oyuncu olarak sahneye çıktı. Aynı dönemde İpek Film'in iki sinema çalışmasında başrolde yer aldı. Birincisi 1933'te Nâzım Hikmet'in senaryosu ve Muhsin Ertuğrul'un yönetiminde çekilen *Cici Berber* filmi, ikincisi 1934'te Muhsin Ertuğrul'un yönetiminde çekilen *Milyoner Avcıları* filmiydi. Bu filmler çok beğenildi. Şuh, vamp, alımlı ve çalımlı oyuncu, Atatürk'ü cezbederek,

Cici Berber filminin gazete ilanı. Film, İpek ve Elhamra sinemalarında Türkçe, Melek sinemasında ise Yunanca dublajlı gösteriliyordu.

Leblebici Horhor Ağa (1923) filminden bir sahne

Leblebici Horhor Ağa (1934) filminin setinde. Sessiz Yeniçeri rolünde Sula Bozis'in babası Nikola (akrabalarının ona verdiği kinayeli ad Artiz Nikola [Nikolas] ve "Gogola" idi).

Muhsin Ertuğrul'un yönettiği ve senaryosunu Nâzım Hikmet'in yazdığı *Leblebici Horhor Ağa* (1934) filminden bir sahne. Ortada, vamp oyuncu Zozo Dalmas.

Tokatlıyan Oteli'nde onun tarafından ağırlandı. İstiklal Caddesi'ndeki meşhur kuyumcu Frangulis'ten Atatürk'ün ona yolladığı hediyeler ve Zozo Dalmas'ın Tokatlıyan salonlarında Atatürk'e atfen söylediği şarkılar eski İstanbulluların sohbetlerinde yıllarca anılırdı. 1980'lerin sonunda Atina'da büyük bir yokluk içinde, unutulmuş olarak öldü.

Zozo Dalmas'ın oynadığı filmler*:

1933 *Cıcı Berber*, Senaryo: Nâzım Hikmet, Yön.: Muhsın Ertuğrul, İpek Film.
1934 *Milyoner Avcıları*, Senaryo-Yön.: Muhsin Ertuğrul, İpek Film
1934 *Leblebici Horhor Ağa*, Senaryo: Nâzım Hikmet, Yön.: Muhsın Ertuğrul, İpek Film

* Zozo Dalmas'ın 12 Ocak 1984'te *Milliyet*'te yayımlanan ölüm haberinde yedi filmde rol aldığı belirtiliyordu. Öteki dört filmin bilgisine ulaşılamamıştır.

Luiza Nor

Atina'da doğan Luiza Nor'un babası İstanbullu, annesi ise İzmir kökenliydi. Asıl adı Eleni'dir. Moryano tiyatro okulunu bitirdikten sonra, tiyatro oyuncusu olarak müzikal oyunlarda yer aldı. 1950 yazında Pandeli Ikonomu Operet Tiyatrosu ile İstanbul'a gelerek, Taksim'deki yazlık Ses Tiyatrosu'nda temsiller vermeye başladı. Rum basınına göre Luiza Nor dinamik bir subret, ayrıca çok yetenekli bir operet baleriniydi. (*Apoyevmatini*, 29.05.1950) Tiyatro grubu Yunanistan'a dönünce Luiza Nor İstanbul'da kaldı. 1951'de Milli Film Şirketi'nin Orhan Atadeniz yönetiminde çektiği, büyük başarı sağlayan *Ali ile Veli* filminde, 1952'de Erman Kardeşler'in *İki Kafadar Deliler Pansiyonunda* filminde oynadı. 1970'te Atina'ya döndü. 1995'te Atina'da Paleo Faliron semtinde, onunla yaptığımız söyleşide o yıllarda İstanbul'da çektiği filmlerin reklamı için fotoğraflarının kaliteli çikolata paketlerine konduğunu anımsıyordu. İstanbul'da eşiyle tanışınca sinema kariyerini üzülerek bırakmak zorunda kalmıştı. (Vosporis arşivi)

Şarkıcı ve şuh oyuncu Luiza Nor

Kahire film stüdyosunda çekilmiş Türk-Mısır filminden bir sahne. Ortada zeybek kıyafetiyle dans eden Deniz Kızı Eftalya. Arkasında sağ ve solda ünlü müzisyen kardeşler Alekos ve Yorgos Bacanos ona eşlik ediyor.

Deniz Kızı Eftalya

Deniz Kızı Eftalya'nın asıl adı Eftalia Georgiadi'dir. 1891'de Büyükdere'de doğdu. Jandarma Birliği'nde yüzbaşı olan babası aynı zamanda amatör müzisyendi. Evde saz çalınca küçük Eftalya şarkı söyleyerek ona eşlik ederdi. Galata'daki kafeşantanlarda 1922'ye kadar kanto söyleyen Eftalya besteci ve keman virtüozu Sadi Işılay ile tanışıp evlendi. Konserlerinde ona daima udi Aleko Bacanos ile eşi Sadi Işılay kemençe ile eşlik etmekteydi. 1944'te *Deniz Kızı* filminde başrolünde oynadı. Mısır'da çekilen Türk-Mısır ortak yapımı filmlerin birkaçında Eftalya kendi müzisyen grubu ile katılıp oynamıştı.

Pola Moreli

Pola Moreli 1924'te İstanbul'da doğdu. İstiklal Caddesi'ndeki Mısır Apartmanı'nda atölyesi bulunan meşhur Rum kadın terzisi Fengara'nın kızıydı. Kariyerine şarkıcı olarak başladı. 1951-1962 yılları arasında Türk sinemasının tanınmış oyuncularındandı. 15 filmde genelde vamp kadınları canlandırdı. Yunan uyruklu olduğu için 1964'te sınırdışı edildi. Oyuncu Luiza Nor'un aktardığına göre, Atina'nın Patisia semtine yerleşti, geçimini sağlamak için terziliğe başladı. Bir süre sonra terziliği bırakıp iskambil falcılığı ile geçinmeye başladı, kısa sürede ünlenip çok para kazandı. Fakat bu durum Moreli'ye ne yazık ki kısa ömürlü bir refah sağladı. 1996'da unutulmuş bir biçimde ve büyük bir yoksulluk içinde yaşamını kaybetti.

Yönetmen Ömer Lütfi Akad'ın *Öldüren Şehir* (1954) filminden bir sahne. Sağda vamp kadın Pola Moreli ünlü oyuncu Belgin Doruk ile birlikte. Filmin görüntü yönetmeni Kriton İliadis'ti.

Pola Moreli'nin oynadığı filmler

1951 *Cem Sultan*
1951 *Kendini Kurtaran Şehir*, Yön.: Faruk Kenç, İst.
1951 *Üçüncü Selim'in Gözdesi*, Yön.: Vedat Ar, İpek Film
1951 *Vatan ve Namık Kemal*, Yön.: T. Artemel-Sami Ayanoğlu, Sonku Film
1951 *Şanlı Maraş*
1952 *İstanbul Kan Ağlarken*, Yön.: K. Kıpçak, Kemal Film
1952 *İngiliz Kemal Laurence'e Karşı*, Sen.-Yön.: Ömer Lütfi Akad, Kemal Film
1952 *Kanun Namına*, Sen.-Yön.: Ömer Lütfi Akad, Kemal Film
1952 *Söz Müdâfanındır*, Yön.: Münir H. Egeli
1953 *Yavuz Sultan Selim Ağlıyor*, Yön.: S. Ayanoğlu, Lâle Film
1953 *Yıldırım Beyazıt ve Timurlenk*
1953 *Çalsın Sazlar, Oynasın Kızlar*
1954 *Beyaz Cehennem*, Yön.: M. Erksan, Atlas Film
1954 *Öldüren Şehir*, Yön.: Ömer Lütfi Akad, Kemal Film
1954 *Son Şarkı*, Yön.: Ümit Utku, İnci Film
1954 *Kardeş Kurşunu*, Sen.: Ömer Lütfi Akad Osman Seden, Yön.: Ömer Lütfi Akad, Kemal Film
1954 *Cingöz Recai*
1955 *Beklenen İtiraf*, Sen.: Asaf Tengiz, Yön.: İhsan Yurdakul, Batı Film
1955 *Bataktaki Kız*, Yön.: Sinan Özonur, Mayer Film
1962 *Kurşun Yağmuru*, Yön.: Hüsnü Cantürk, Klüp Film

(*Türk Filmleri Sözlüğü* (1914-1972), Agâh Özgüç)

Keti Dalmas

1955'te Elektra Film'in yapımı olan, *Her Yerde Tehlike* filminde oynadı. Filmin yönetmeni Abdurrahman Palay'dı.

Kika Poli

1955'te çekilen *Her Yerde Tehlike* filminde ve 1958'de Elektra Film'in yapımı olan, Abdurrahman Palay'ın yönettiği *İhtiras Rüzgârları* filminde oynadı.

Rula Pappa

1960'ta yönetmen Aram Gülyüz'ün çektiği *Sensiz Yıllar* filminde oynadı.

Tomas Balcı

Tomas Balcı 1918'de Fener'de doğdu. Heybeli Ada'da yaşadı. 1940'tan 1955'e kadar Türkiye disk şampiyonuydu. Atletizm alanındaki başarılarının yanı sıra sinema oyuncusu olarak 1954 ve 1955'te iki filmin başrolünde oynadı, büyük bir üne kavuştu.

Oynadığı filmler

1952 *Tarzan İstanbul'da*, Yön.: Y. Orhan Atadeniz, Irmak Film
1954 *Şarlo İstanbul'da*, Yön.: M. Gürses, Gör. Yön.: Lazaros Yazıcıoğlu.

Tomas Balcı'nın başrolünü oynadığı *Tarzan Istanbul'da* filminin afişi

Ünlü oyuncu Cahit Irgat, Julietta Massina, C. Irgat'ın eşi Prof. Mîna Urgan, Antonis Apostolu Saray Sineması'nın fuayesinde.

Antonis Apostolu

Antonis Apostolu 1907'de İstanbul'da doğdu. Kendi kendine öğrendiği Fransızca, İngilizce ve İtalyancayı mükemmel derecede konuşuyordu. 1920'lerden başlayarak Antony Stoll ve Antoine Paul takma adlarıyla sinema haberleri ve eleştiriler yazıyordu. 1926'da Fransızca ve Osmanlıca yayımladığı *Artistic Ciné-Organe hebdomadaire du cinema Oriental et Balkanique* dergisinin yöneticisi ve başyazarıydı. 1932'de yayımlanan *Sinema ve Tiyatro Heveskârı Mecmuası* adlı magazin dergisinin müdürü ve başyazarıydı. Ayrıca Hollywood ve Sinema Meslek Mecmuaları'nda film eleştirileri yazmaktaydı. Stephen Watts'ın Hollywood'da film sanatı, artistler, makyaj, moda ve dekor konularını işleyen 1944 yılı basımı *Sinemanın İçyüzü* (*Behind the Screen*, çeviren: O. S. Uludağ) isimli kitabın yayıncısıydı. (*Cadde-i Kebir'de Sinema*, Giovanni Scognamillo).

Kızı Korina Zervudaki'nin 1997'de Atina'daki evinde bize babasının yaşam öyküsünü anlatırken, Antonis Apostolu'nun Ceylan Film Şirketi'nin kurucusu olduğunu, prodüktör, yabancı film ithalatçısı - dağıtımcısı ve yönetmen olarak çalıştığını, sinemalara haber filmi ve reklam filmleri yaptığını, Cannes ve Venedik Festivalleri ile Avrupa ülkelerinden film ithal ettiğini, ayrıca 1932'de Türkiye Sinema İthalatçıları ve Prodüktörleri Birliği'nin kuru-

Sinemacı Antonis Apostolu *Artistic Ciné* sinema dergisinin yöneticisi ve başyazarıydı. Antony Stoll ve Antoine Paul takma adlarıyla sinema haber ve eleştirileri yazıyordu (1926).

1962'de Cannes Film Festival'inde en iyi film ödülünü alan *Elektra* filminden bir anı. Filmin yönetmeni Mihali Kakoyiannis, yanında yapımcı ve film ithalatçısı Antonis Apostolu, Yunanlı yapımcı ve film ithalatçısı Viktor Mihaelidis, *Ilektra* filminin başoyuncusu İrini Pappa ile.

Antonis Apostolu *Stella* filminin prömiyerinde başoyuncu Melina Merkuri ile.

Antonis Apostolu yapımcı olarak bır film çekimi arasında. Ünlü komedyen Aziz Basmacı (Birinci sırada, solda)

Antonis Apostolu'nun film şirketi Ceylan-Film Şirketi'nin antetli kâğıdı

cularından olduğunu belirtmişti. Hristo Evangelu ile yabancı film ithal eden bir şirket kurmuşlardı. 1964'te Cannes Film Festivali'ni izleyip İstanbul'a dönerken birkaç gün kaldığı Atina'da, bir sabah Klathmonos Meydanı'ndaki bir kahvede gazete okurken Yunan vatandaşı olduğu için, adının Türkiye'den sınırdışı edilenler listesinde olduğunu; işinin sona erdiğini ve tüm mallarına el konulduğunu öğrenmişti. Bir daha doğduğu ve yaşadığı ülke olan Türkiye'ye dönemezdi. Atina'ya yerleşti, Roma'dan aldığı filmleri Atina ve İstanbul'a satarak geçimini sağladı. 1979'da Atina'da öldü. (Vosporis arşivi)

Yorgos Saris

Film ithalatçısı Theodoros Zenieris

Yorgos Saris 1910'da Samsun'da doğdu. Beş yaşındayken ailesi ile birlikte İstanbul'a göç etti. Üvey babası Theodoros Zenieris, 1914'te İtalyan Menichelli ve Francesco Bertini ile, 1915-1925 arası Evangelos Topalopulos ile kurduğu Societé Entreprises Cinematographiques Electra Film Şirketi ile Amerikan ve İtalyan filmlerini Pera sinemalarına getirmekteydi. Yorgos Saris küçük yaşlardan itibaren üvey babasının şirketinde çalışarak sinemayı öğrendi. Zamanla şirketin müdürü olunca iki Philips sinema makinesi ile Anadolu'yu gezip Amerikan ve Türk filmlerini taşrada göstermeye başladı.

Theodoros Zenieris ile eşi Margarita Sari 1920-1925 arası Büyük Hendek Caddesi'nde bulunan Apollon Sineması'nın işletmeciliğini yaptılar. Sinemada filmlerin dışında Karnaval döneminde büyükler için maskeli balolar, çocuklar için balolar ve danslı suareler veriliyordu. 1925'te çıkan yangında sinema kül oldu. Yerine havra inşa edildi.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Panayiotis Hiotakis, Yorgos Saris, üvey babası ile birlikte Zenith Film Şirketi'ni kurdular. O sıralarda şirkette çalışan Panayiotis Hiotakis görüntü yönetmeni Manasi Filmeridis ile, eski bir Pathe makinesinden aldıkları bir parçayı yabancı filmlere Türkçe altyazı hazırlayan iptidai bir makineye dönüştürdüler. Ayrıca Levanten Domeniko Hanna ile Dimitrios Lagios İpekçi Kardeşler Şirketi'nden 50 Avrupa filminin taşra dağıtım iznini satın aldılar. *Yunan Şarlo* filminin çekimine katıldılar.

Yorgos Saris 1946'da Sinemacılar, Filmciler ve Türk Film Prodüktörleri Cemiyeti'nin kurucu üyelerindendi. Öteki kurucu üyeler: Fahir İpekçi (sinemacı ve sinema işletmecisi), Asım Aslanhan (sinema işletmecisi), Cemal Pekin (sinemacı ve sinema işletmecisi), Cemil Filmer (sinemacı ve sinema işletmecisi), Cevat Boyer (sinema işletmecisi), Naci İpekçi (sinema işletmecisi), Faruk Kenç (sinemacı), Fuat Rutkay (sinemacı ve sinema işletmecisi), Halil Kâmil (sinemacı ve sinema işletmecisi), Hikmet Aydın (sinemacı), İhsan İpekçi (sinemacı ve sinema işletmecisi), İzzet Cemali (sinemacı), Anastas Anas (işletmeci), İskender Necef (sinemacı ve işletmeci), Antonis Apostolu (sinemacı), Kadri Cemali (işletmeci), Murat Köseoğlu (sinemacı ve sinema

işletmecisi), Necip Erses (sinemacı ve sinema işletmecisi), Nevzat Perkün (sinema işletmecisi), Osman Sirman (sinemacı ve sinema işletmecisi), Osman Göltepe (sinema işletmecisi), Rasim Day (sinema işletmecisi), J. Kollaro (sinemacı), Said Çelebi (sinema işletmecisi), Sezai Ural (sinemacı), Şakir Seden (sinemacı), Şükrü Bozak (sinemacı), Vasili Anas (sinema işletmecisi), Yordan Anas (sinema işletmecisi), Mustafa İmamverdi (sinema işletmecisi).

Not: O yıllarda yönetmen için sinemacı (filmci) tanımı kullanılıyordu.

Yorgos Saris 1947'de Elektra Film Şirketi'ni kurdu. Bürosu Balo Sokağı'ndaydı. 1946-1947'den başlayarak beş Türk filmi ve iki Yunan filminin yapımcılığını üstlendi.

1946'de çekilen ilk film *Dokunulmaz Bu Aslana* Kore Savaşı'nı anlatıyordu. Filmin Senaristi ve yönetmeni Vedat Örfi Bengü, görüntü yönetmeni Manasi Filmeridis idi. Hükümet, film çekimi için gerekli olan asker, tank ve uçak desteğini sağladı.

Yuvamı Yıkamazsın (1947) adlı ikinci film romantik bir dramdı. Yönetmeni ve senaryo yazarı Kâni Kıpçak, görüntü yönetmeni Kriton İliadis, ses yönetmeni Yorgos İliadis, başrol oyuncusu Cahide Sonku'ydu.

Bu Kadın Benimdir (1954) romantik bir aşk filmiydi. Yunanca şarkıların da yer aldığı filmin yönetmeni Vedat Örfi Bengü, görüntü yönetmeni Onnik Kalustyan'dı. Başrolde Fatma Bilgen ile birlikte Şehir Tiyatroları'nın ünlü oyuncuları yer almaktaydı.

Affet Beni Allahım (1953) bir melodramdı. Başrolde Yunanlı Rena Vlahopulu'nun oynadığı filmin görüntü yönetmeni Manasi Filmeridis'ti. Çekimler Atlas Stüdyosu'nda yapılmıştı.

Her Yerde Tehlike (1955) filminin senaryo yazarı ve yönetmeni Abdurrahman Palay, görüntü yönetmeni Aram Hugosyan, oyuncular Keti Dalmas, Cimis Makulis, şarkıcılar Kika Poli ve Maruşka'ydı.

Yorgos Saris, Türk-Yunan ortak yapımı olan *Pera Güzeli* (1953) ve *Dertli Şarkıcı* (1954) filmlerinin yapımcısıydı. 1955'te yine bir ortak yapım olan *Çingene Kanı* filmine yapımcı olarak katıldı. Ancak çekimler sırasında Kıbrıs olayları nedeniyle başlayan baskılardan tedirgin olan Yunan oyuncular çekimi yarıda bırakıp ülkelerine döndüler.

Yorgos Saris 1955'te yaşanan 6-7 Eylül olaylarından sonra, Atina'ya yerleşmek zorunda kaldı. Elektra Film Şirketi'ni kurarak

Film yapımcısı ve ithalatçı Yorgos Saris

Yorgos Saris'in sahibi olduğu Elektra-Film'in afişi

Avrupa'dan aldığı filmleri 1986'ya kadar Atina ve İstanbul'a satmaya devam etti.

Çangopulos Kardeşler: Filotas ve Alekos Çangopulos

1990'lı yılların ortalarında Atina'nın Faliron semtinde, görüştüğümüz Filotas Çangopulos bize İstanbul'da ailesinin sinema ile ilgili serüvenini nostalji dolu bir heyecanla anlatmıştı: "1918'de İstanbul'da doğdum. 1937'de Zoğrafyon Lisesi'nden mezun oldum. Kardeşim Alekos 1942'de 495 karambol vuruşu bir kerede başarıp Türkiye Bilardo şampiyonu oldu... 1926-1927 yıllarında babam Konstantinos ile kardeşi, Pera'da herkesin tanıdığı Çangopulos Kardeşler Luxembourg Sineması ile birlikte sonra Ekler olan sinemanın işletmesini üstlenmişti. Ekler Sineması Milano Scala Tiyarosu'nu andıran bir dekorasyona sahipti. Sinemanın ahşap işi ve koltukları dönemin en ünlü mobilyacısı Psaltis'in atölyesine sipariş edilmişti...

Ekler Sineması'nda oynanan güncel haberlerden oluşan haber filmlerden biri olan *Elçilikte Kırsal Bayram* filmi Jean Weinberg'in oğlu Sigmund Weinberg tarafından çekilmişti. 1929'a kadar açık olan Luxembourg Sineması ünlü Saray Sineması'ndan daha küçüktü. 1929-1930 arası babam ile amcam, Kiklades adalarından Folegandros kökenli olan Sagredo Kardeşler ve Somoğ-

Sağ başta; film yapımcısı ve sinema işletmecisi Filotas Çangopulos, yanında ünlü oyuncu Fatma Girik.

Viron Cavaras Çangopulos Kardeşler'in Adana'da açtıkları film dağıtım bürosunun müdürüydü. (1959)

lu ile ortaklaşa Luxembourg Sineması'nın yerinde Gloria Sineması'nı inşa ettiler. İtalyan Musevilerinden olan ve önceleri film ithal eden Fernando Franco sinemanın müdürü oldu. Ne ki 1930-1935 arası yaşanan büyük ekonomik kriz nedeniyle sinema kâra geçemedi. Bu nedenle Sagredo Kardeşler ile Somoğlu şirketteki paylarını, yani binanın % 50'sini İş Bankası'na sattılar. 1933'te hükümet geçirdiği özel kararname ile bütün yabancı isimleri Türk isimlerine dönüştürme zorunluluğunu getirdi, böylece Gloria, Saray oldu, Ekler ise Şark. Beyoğlu'ndaki öteki sinemalar için de aynı şey söz konusuydu. Opera İpek oldu, Etual, Yıldız ismini aldı. Majik ise Türk adını aldı.

1930'da Venizelos ile Atatürk arasında imzalanan Türk-Yunan dostluk ittifakından sonra Atina'dan Beyoğlu'na gelen ünlü Yunanlı tiyatro grupları ve şarkıcılar Saray Sineması'nda sahneye çıktılar. 1945 yılında babam Konstantinos Çangopulos, 1950'de ise amcam Nikolaos vefat etti. Sinemaların yönetimini ben ve kardeşim Alekos üstlendik. Daha sonraları kuzenimiz Konstantinos Lekas da işletmeye katıldı. 1950'den 1985'e kadar kardeşimle film ithalat ve prodüksiyon şirketi olan Koçanga Film'i kurduk. Ayrıca Prevost sinema makinelerinin Türkiye mümessiliydik. 1957'de Adana'da dağıtım bürosu açtık. Büronun müdürü Yorgos Leondidis'ti. Ondan sonra Viron Cavaras beş yıl müdürlük görevinde bulundu. O da İstanbul'a dönünce yerine Takis Stikopulos gitti. Adana Bürosu'nu 1965'te kapattık. Koçanga Film'de 1963-1966 arası yedi filmin prodüksiyonunu yaptık. Yedinci filmin kamera operatörü Kriton İliadis'ti, film Türkiye çapında çok büyük ilgi görüp çok sayıda bilet kesti... 1981'de Saray Sineması'nın işletmesini kuzenimiz K. Lekas'a devrettik." (Vosporis arşivi)

Çangopulos Kardeşler-Koçanga Film

1963 *Baş Belâsı*, Yön.: Dr. Alyanak, Oyuncular: Öztürk Serengil - Orhan Günşiray
1963 *Tatlı Sert*, Yön.: Dr. Alyanak, Oyuncular: Fatma Girik - İzzet Günay
1964 *Bücür*, Yön.: Dr. Alyanak, Oyuncular: Türkân Şoray - Fikret Hakan
1964 *Macera Kadını*, Yön.: Dr. Alyanak, Oyuncular: Türkân Şoray - İzzet Günay
1965 *Bir Gönül Oyunu*, Yön.: Mehmet Aslan, Oyuncular: Belgin Doruk - Ajda Pekkan - Ediz Hun
1966 *Arzunun Bedeli*, Yön.: Orhan Elmas, Görüntü Yön.: Kriton İliadis.
1966 *Büyük İntikam*, Yön.: Bernard D'Andria, Oyuncular: Fikret Hakan - Nebahat Çehre

Anas Kardeşler

Anastas, Vasil ve Yordan Apostolidis Kardeşler Eğin kökenliydiler. Bölgedeki köyler Hayhorum olarak biliniyordu. İstanbul'a çalışmaya gelen ilk kardeş Anastas idi. 1916'da, 16 yaşında olan Vasil ağabeyinin yanına İstanbul'a geldi. Anastas İstanbul'da soyadını Anas olarak değiştirdi. Öteki kardeşler de aynı soyadını aldı.

Anas Kardeşler 1917'de Alemdar Caddesi'nin üstünde bulunan Alemdar Sineması'nın işletmesini Hacaras'tan aldılar. Sinemanın bir özelliği kadın ve erkeklerin birlikte film izlediği ilk salon oluşudur. Eğin'den üçüncü kardeşleri Yordan'ın da İstanbul'a gelmesiyle Beyazıt'taki Marmara Sineması ile Kadıköy'deki Hale Sineması'nın işletmesini üstlendiler. Bir süre sonra Anastas Hale Sineması'nın kasiyeri Tereza ile evlendi, 1933'te Vasil, Eleni Aymeloğlu ile, bir süre sonra da Yordan, Hariklia ile evlendi. Kadıköy Rum cemaatinin vakfı olan Hale Sineması'nı işleten Anas Kardeşler zamanla adını ünlü Reks Sineması olarak değiştirdiler. Hariklia Anas, eşi Yordan öldükten sonra bir dönem oğlu Viron ile sinemayı işletti, oğlu Amerika'ya göç edince 2000 yılının başına kadar Reks Sineması'ndaki işletmeciliğini sürdürür ve son Rum kadın işletmeci olarak tarihe geçti.

Yeşilçam'daki Reks Film'in sahibi olan Anas Kardeşler sinema işletmeciliğinin yanı sıra prodüksiyon, yabancı film ithalatı ve dağıtımı yapmaktaydılar. Açtıkları ilk film bürosu Etual Sineması'nın üstündeydi. Vasili

Hariklia Anas İstanbul'un son Rum sinema salonu işletmecisiydi. 1990'ın sonlarına kadar Kadıköy'deki Reks Sineması'nı işletiyordu.

Film yapımcısı Vasili Anas

Anas ayrıca Pesen Film Şirketi'ne ortaktı. Takriben 30 filmin yapımcılığını üstlendiler, ayrıca filmlerinin Türkiye çapındaki dağıtımını da şirketleri yapmaktaydı. Avrupa'dan ve Amerika'dan ticari filmlerin yanı sıra, *Gilda* ve *Kazanova* gibi sanat filmleri de ithal ettiler. Vasili Anas 1975'te Amerika'ya gitti, bir süre sonra Atina'ya döndü, 1983'te öldü. (Vosporis arşivi)

Gilda filminin müzik partitürünün kapağı

TÜRK SİNEMASINDA ÇALIŞMIŞ RUM TEKNİSYENLER

Lazaros Yazıcıoğlu (Yrafopulos)

1930'larda Türk sinemasında çalışan ilk Rum görüntü yönetmeni Lazaros Yazıcıoğlu'ydu. Çektiği negatiflerin banyosunu da kendisi yapmaktaydı. Sinemaya geçmeden önce fotoğrafçı olarak çalışmaya başladı. Meslektaşlarının anlattığına göre mesleğinde çok başarılıydı ama biraz asi ruhluydu. Montajcı Alekos Alecksandru'nun anlatımına göre eski neslin önemli teknisyenlerindendi. Mert bir insandı ve sinemanın o günkü imkânları içinde çok yaratıcıydı. Ünlü şair Nâzım Hikmet'in senaryosunu yazıp yönetmenliğini yaptığı *Güneşe Doğru* filminin görüntü yönetmeniydi. Rum amatör tiyatronun önde gelen isimlerinden Spiros Linas'ın anılarında belirttiği gibi "Azınlıklardan oluşan 22 Kura'nın II. Dünya Savaşı'nda, ikinci kez askere alınması sırasında, Lazaros Yazıcıoğlu ile birlikteydik. Nâzım Hikmet'in iş ve fikir arkadaşıydı. Sinema sanatının ise çok yetenekli bir ustasıydı."

Lazaros Yazıcıoğlu 1961'e kadar 51 filmde görüntü yönetmeni olarak çalıştı. Daha sonra sağlık nedeniyle mesleğinden ayrıldı. Evli ve bir kız çocuğu babasıydı. Orta yaşlarda vefat etti. (Vosporis arşivi) Lazaros Yazıcıoğlu 1937'den 1961 yılına kadar aşağıda belirtilen filmlerin görüntü yönetmenliğini üstlenmişti:

Soldan 1. sırada görüntü yönetmeni Lazaros Yazıcıoğlu, ortada görüntü yönetmeni İoakim Filmeridis

Lazaros Yazıcıoğlu, İ. Filmeridis

1937 *Güneşe Doğru,* Sen.-Yön.: Nâzım Hikmet Oyuncular: Arif Dino - Ferdi Tayfur - Reşit Baran - Mediha İpek Film
1947 *Bağda Gül,* Sen.-Yön.: Seyfi Havaeri, Halk Film
1947 *Yara,* Sen.-Yön.: Seyfi Havaeri, Halk Film
1948 *Bir Yabancı,* Sen.-Yön.: Seyfi Havaeri, Ömay Film
1948 *Canavar,* Yön.: V. Örfi Bengü - Ertuğrul Sadi Tek, Halk Film
1948 *Düşkünler,* Sen.-Yön.: V. Örfi Bengü, Halk Film
1948 *Keloğlan,* Sen.-Yön.: V. Örfi Bengü, Halk Film
1948 *Kanlı Taşlar,* Sen.: Tahir Olgaç, Yön.: Çetin Karamanbey, And Film
1948 *Silik Çehreler,* Sen.-Yön.: Çetin Karamanbey, Halk Film
1949 *Vurun Kahpeye,* Sen.-Yön.: Lütfi Ö. Akad (Halide Edip Adıvar'ın romanından), Erman Film
1949 *Şehitler Kalemi,*
1950 *Lüküs Hayat,* Sen.-Yön.: Lütfi Ö. Akad, Erman Film
1950 *Onu Affettim,* Sen.-Yön.: Mümtaz Ener, Halk Film
1950 *Söyleyin Anama Ağlamasın,* Sen.: Fikret Arıt, Yön.: Temel Karamahmut, Örmen Film
1951 *Tahir ile Zühre,* Sen.-Yön.: Lütfi Ö. Akad, Erman Film
1952 *Allahtan Bul,* Sen.: Zeki Duygulu, Yön.: V. Örfi. Bengü, Yeni Film
1952 *Arzu ile Kamber,* Sen.: Mediha Akad, Yön.: L. Akad, Erman Film (Irak'ta çekildi.)
1952 *Beyoğlu Esrarı,* Sen.: Mümtaz Alpaslan, Yön.: Nuri Akıncı, Ateş Film
1952 *Ebedi İstirahat,* Sen.: V. O. Bengü, Yeni Film
1952 *Göçmen Çocuğu,* Sen.: Melih Başar, Yön.: Suavi Tedü, Halk Film
1952 *Günahını Ödeyen Adam,* Sen.-Yön.: C. Y. Kostanof, Sonku Film
(Gör. Yön. Kriton İliadis'le birlikte)
1952 *Hüküm Sabahı,* Sen.-Yön.: Seyfi Havaeri, Halk Film
1952 *İmrali'dan Doğan Güneş,* Sen.-Yön.: Seyfi Havaeri, Halk Film
1952 *Sabahsız Geceler,* Sen.-Yön.: Seyfi Havaeri, Halk Film
1952 *Tahir ile Zühre,* Sen.: Mediha Akad Yön.: L. Akad, Erman Film (Irak'ta çevrildi.)
1952 *Yıldızlar Revüsü,* Sen.-Yön.: Zeki Alpay, Halk Film (Gör. Yön. Cezmi Ar ile birlikte)
1953 *Çılgın Bakire,* Sen.-Yön.: Seyfi Havaeri, Nana Film
1953 *İzmir Sokaklarında,* Sen.-Yön.: Mümtaz Yener, Umur Film
1953 *Kahraman Denizciler,* Sen.: Alp Kun, Yön.: Kemal Arduman, Deniz Film
1953 *Onu Affettim,* Sen.-Yön.: Mümtaz Ener, Halk Film
1954 *Kokulu Film,* Sen.: Cüneyt Örs, Yön.: Renan Fosforoğlu, Örs Film
1954 *Meyhane Köşeleri,* Sen.-Yön.: İhsan Nuyan, Tunç Film
1954 *Şarlo İstanbul'da,* Sen.-Yön.: Muharrem Gürses, Irmak Film
1954 *Yolculuk Var,* Sen.-Yön.: Orhan Elmas, Örmen Film
1954 *Ölüme Giden Yol.*
1955 *Aşk ve Ölüm,* Sen.-Yön.: Orhan Elmas, Tayfun Film
1955 *Aşkın Acıları,* Sen.-Yön.: Hüseyin Kâşif, Hedef Film
1955 *Büyük Günah,* Yön.: Refik Kemal Arduman, Tarhan Film
1955 *Kara Sevda,* Sen.-Yön.: Seyfi Havaeri, Hedef Film
1955 *Sihirli Boru,* Sen.-Yön.: Orhon M. Arıburnu, Orhon Film
1955 *Uçan Daireler İstanbul'da,* Sen.-Yön.: Orhan Erçin, Birsel Film
1956 *İlahi Güreşçi,* Yön.: Şuayip Şenman, Rekor Film
1956 *Köy Canavarı,* Sen.-Yön.: Muharrem Gürses, Mayer Film
1957 *Hata,* Sen.-Yön.: Ferdi Tayfur - S. Özonur, Şençalar Film
1957 *Körlerin Şarkısı,* Sen.-Yön.: S. Havaeri, Hedef Film
1957 *Kanlı Çevre,* Sen.-Yön.: Cahit Ünal, İstiklal Film
1957 *Murat Çeşmesi,* Yön.: Janos Vamay, Erten Film
1957 *Bir İnsanlık Meselesi,* Sen.-Yön.: Valâ Önengüt, Bahtiyar Film (Gör. Yön. Mike Rafaelyan ile)
1958 *Doksan Dokuz Mustafa,* Sen.-Yön.: Sami Ayanoğlu, Tual Film
1958 *Çitlenbik,* Sen.: Sadık Şendil, Yön.: Süha Doğan, Başak Film
1959 *Aşkın Acıları,* Sen.-Yön.: Hüseyin Kâşif, Hedef Film
1959 *Fedakâr Kaptan,* Yön.: Necati İlktaç, Özsu Film
1959 *Serseri,* Sen.: Tahir Günal, Yön.: İhsan Balkır, Günal Film
1959 *Unutulmayan Aşk-Zeynebim,* Sen.-Yön.: Şuayip Şenman, Rekor Film
1960 *Üsküdar İskelesi,* Yön.: Suphi Kaner, Kaner Film
1961 *Gönlüm Yaralı,* Sen.-Yön.: Muharrem Gürses, Tarhan Film

(*Türk Filmleri Sözlüğü,* 1914-1972, Agâh Özgüç)

Coni (Yiannis) Kurteşoğlu

Coni Kurteşoğlu 1943'ten 1959'a kadar 25 Türk filminde görüntü yönetmeni olarak çalıştı. Saray Sineması işletmecisi Filotas Çangopulos'un Zoğrafyon Lisesi'nden sınıf arkadaşıydı. 1960 başlarında İstanbul Rum cemaatinin yaşadığı baskılardan etkilenerek Amerika'ya göç etti.

1943 *On Üç Kahraman*, Sen.: Ragıp Şevki Yeşim, Yön.: Şadan Kâmil, Ha-Ka Film
1948 *Damga*, Sen.: Seyfi Havaeri, Yön.: Seyfi Havaeri - Ömer Lütfi Akad, Erman Film.
1949 *Kahraman Mehmet*, Sen.-Yön.: Kadri Ögelman, Milli Film.
1950 *Zehirli Şüphe*, Sen.-Yön.: Suavi Tedü, Halk Film.
1951 *Ankara Casusu Çiçero*, Sen.-Yön.: Mehmet Muhtar, İnci Film
1951 *Ege Kahramanları*, Sen.: Nâzım Ozman, Yön.: Nuri Akıncı, Erkin Film.
1951 *İncili Çavuş*, Sen.: Melih Başar, Yön.: Semih Evin, Halk Film.
1951 *Sihirli Define*, Sen.-Yön.: Semih Evin, Erman Kardeşler
1951 *Şafak Sökecek*, Sen.-Yön.: İhsan Tomaç, Aram Hugosyan ile beraber (Gör. Yön. Ateş Film.
1952 *Zoraki Kahraman*, Sen.-Yön.: Semih Evin, Seneka Film
1953 *Kubilay*, Sen.: Melih Başar Yön.: Muharrem Gürses, Örmen Film
1953 *Suçlu Benim*, Sen.-Yön.: Semih Evin, Seneka Film
1954 *Canlı Karagöz-Mihriban Sultan*, Sen.-Yön.: Muharrem Gürses, Halk Film
1954 *Dümbüllü Tarzan*, Sen.-Yön.: Muharrem Gürses, Halk Film
1954 *Gülnaz Sultan.*
1955 *Basmacı Güzeli*, Yön.: İhsan Sedat, Yüksel Film
1955 *Bataktaki Kız*, Sen.-Yön.: Şinasi Özonuk, Mayer Film
1955 *Sönen Gözler*, Sen.-Yön.: Semih Evin, Seneka Film
1956 *Kısmet*, Sen.-Yön.: Semih Evin, Sakarya Film
1956 *Yalancının Mumu*, Sen.-Yön.: Semih Evin, Seneka Film
1957 *Uçurum.*
1958 *Civan Ali*, Sen.-Yön.: Semih Evin, Roket Film
1958 *Fakirler*, Sen.-Yön.: Semih Evin, Roket Film
1958 *Allah Korusun.*
1959 *Onun Süvarisi.*

(*Türk Filmleri Sözlüğü*, 1914-1972, Agâh Özgüç)

Markos Buduris

Markos Buduris 1925'te Arnavutköy'de doğdu. Meslek hayatına sinemada makinist olarak başladı. 1940'ların sonlarında Diamantis Filmeridis'in yanında senkron ve montaj yardımcısı olarak çalışmaya başladı. 1961'den 1971'e kadar Bakırköy'deki Fuat Rutkay Film Stüdyosu'nda ses teknisyeni olarak çalıştı. 1971'den başlayarak Turgut Ören'in Şişli'deki Yıldız Film Stüdyosu'nda montajın yanı sıra altyazı bölümünde ses teknisyeni olarak çalışmayı sürdürdü. 1989'da Türk sinemasının 75. kuruluş yıldönümü ilk kez kutlanmış, sinemaya emek vermiş oyuncular, yönetmenler, Senaristler ve teknisyenler ödüllendirilmişti. Emek Sineması'nda yapılan bu törende sinemaya 40 yıl hizmet verenlerin arasında bulunan Markos Buduris'e de onur plaketi verilmişti. M. Buduris 1992'de İstanbul'da öldü. (Vosporis arşivi)

Markos Buduris

Manasi Filmeridis

Manası Filmeridis, Filmeridis Kardeşler'in en büyüğüdür. 1912'de Trakya'nın Şarköy kasabasında doğdu. Ailenin asıl soyadı Fidaris idi. Manasi bağcı ve şarap üreten bir ailenin oğluydu. Balkan Savaşı sıralarında babası Dimosthenis aileyi alarak İstanbul'a gelip yerleşti. Önce Beyoğlu'nda Sakız Ağacı semtinde bulunan Ayios Konstantinos mahallesinde sonra da Anadolu Han'da oturdular. Manasi Beyoğlu'ndaki Nane Rum İlkokulu'nu bitirdi. Galata'da Bankacılar Caddesi'nde sinema makineleri satan Hiotakis'in mağazasında çalıştı. Bir süre sonra kardeşi İoakim Filmeridis'in yanında birkaç filmde kamera asistanı olarak çalışmayı sürdürdü. Marmara Stüdyosu'nda üç yıl, bir yandan ses teknisyeni öte yandan yabancı filmlerin dublajında uzman teknisyen olarak çalışmaya devam etti. 1937-38 yıllarında Atinalı bir yapımcının İstanbul'daki bir stüdyodan satın aldığı ilk altyazı makinesinin kullanımını Manasi Atina'da meslektaşlarına göstermişti.

Manasi Filmeridis 1940'tan başlayarak 1972'ye kadar Türk sinemasında en ünlü yönetmenlerin çektiği 117 siyah-beyaz ve renkli filmde görüntü yönetmeniydi. 1973'ten başlayarak As Ajans Reklam Şirketi'nin filmlerinde görüntü yönetmeni olarak çalışmaya devam etti. 1994'te Atina'nın Alimos semtindeki evinde bizi ağırladı. Filmeridis epey yaşlı olmasına karşın bizlere sinema anılarını coşkuyla anlatıp yer yer duygulandı ve bizleri de duygulandırdı.

Görüntü yönetmeni Manasi Filmeridis

Manasi Filmeridis'in 1944-1973 arası görüntü yönetmeni olarak çalıştığı filmler

1945 *Köroğlu*, Sen.: Muharrem Gürses, Yön.: Refık Kemal Arduman-Mümtaz Ener, Diğer görüntü yönetmenleri Cezmi Ar - Baha Gelenbevi, Ses Film
1947 *Büyük İtiraf*, Yön.: Refik Kemal Arduman, Ankara Film
1952 *Dokunulmaz Bu Aslana*, Sen.-Yön.: V. O. Bengü, Elektra Film
1952 *Güldağlı Cemile*, Sen.: Mahir Öktem, Yön.: Mümtaz Ener, Sonku Film
1952 *Hürriyet İçin Şahlanan Belde*, Sen.-Yön.: Mümtaz Ener, Ömay Film
1953 *Affet Beni Allahım*, Sen.-Yön.: Şinasi Özonuk, Işık Film, Oyuncular: Ekrem Kolçak - Neriman Köksal - Rena Vlahopulu (Yunan oyuncu)
1953 *Pera Güzeli*, Türk-Yunan ortak yapım, Yön.: Vedat Örfi Bengü-Orestis Laskos, Müzık: Yani Veta, Oyuncular: Katia Lında - Lillian Gris - Süha Doğan - Muazzez Akçay, Yeni Film
1953 *Kırk Gün Kırk Gece*, Sen.-Yön.: Esat Özgül, Anadolu Film
1953 *Köprüaltı Çocukları*, Sen.: N. Ünal, Yön.: Renan Fosforoğlu, Ömay Film
1953 *Uç Baba Torik*, Sen.: Memduh Ün - Orhan Elmas, Yön.: Dr. Alyanak, Yakut Film
1953 *Vur Patlasın Çal Oynasın*, Sen.-Yön.: Esat Özgül, Anadolu Film
1959 *Süt Kuzuları*, Yön.: Vahi Öz, İnci Film
1954 *Bayram Gecesi*, Yön.: Esat Özgül, Anadolu Film
1954 *Bır Şoförün Hayatı*, Sen.: Neriman Aykut, Yön.: Muharrem Gürses, Ömay Film
1954 *Çılgınlar Cehennemi*, Sen.-Yön.: Şinasi Özonuk, Işık Film
1954 *Evlat Acısı*, Sen.-Yön.: Avni Dilligil, Star Film
1955 *Günahkâr Baba*, Sen.: Fikret Arıt, Yön.: Dr. Alyanak, Yakut Film
1955 *Kadının Fendi*, Yön.: Orhan Erçin, Güven Film
1955 *Kara Vadi*, Sen.: Fikret Arıt, Yön.: Necati Çakın, Ant Film
1955 *Lokum Sultan*, Sen.: Ömer Aykut, Yön.: Renan Fosforoğlu, Ömay Film
1955 *Oyuncu Kız*, Sen.: Turgut Etingü, Yön.: Mehdi Özgürel, Türk Film
1956 *Ana Hasreti*, Sen.-Yön.: Memduh Ün, Pars Film
1956 *Hayat Sokaklarında*, Sen.: İsmail Noyan, Yön.: Baki Çallıoğlu (Gör. Yön.: Turgut Ören, Muzaffer Pek ile birlikte), Çallı Film
1956 *Ölmüş Bir Kadının Evrakı Metrukesi*, Sen.: M. Erksan, Yön.: M. Erksan-Semih Evren, Türk Film
1956 *Piç - Kahpe Dünya*, Sen.: Naile Mensur, Yön.: Memduh Ün, Yakut Film
1956 *Sazlı Damın Kahpesi*, Yön.: M. Gürses - Turgut Ören, Birsel Film
1957 *Çoban Aşkı*, Yön.: Nuri Akıncı, Pesen Film
1957 *Kamelyalı Kadın*, Sen.-Yön.: Şakir Sırmalı, Sırmalı Film
1958 *İhtiras Rüzgârları*, Yön.: Abdurrahman Palay, Elektra Film
1958 *Kızımın Başına Gelenler*, Sen.: Halide Pişkin, Yön.: Nevzat Pesen, Pesen Film
1958 *Mavi Boncuk*, Sen.-Yön.: Esat Özgül, Anadolu Film
1958 *Sokak Çocuğu*, Yön.: Dr. Alyanak, Yakut Film
1958 *Tilki Leman*, Sen.: Haluk Sarıcı, Yön.: Nejat Saydam, Çıpa Film
1958 *Yavrum İçin*, Sen.-Yön.: Muharrem Gürses, Pesen Film
1959 *Beklenen Bomba*, Sen.-Yön.: Muharrem Gürses, Pesen Film
1959 *Erkek Fatma*, Yön.: Abdurrahman Palay, Pesen Film
1959 *Gönül Kimi Severse*, Yön.: Asaf Tengiz, Güven Film
1959 *Kanlı Değirmen*, Yön.: Agâh Hün, Site Film
1959 *Kalpaklılar*, Sen.-Yön.: Nejat Saydam, Birsel Film
1959 *Samanyolu*, Kerime Nadir'in romanından, Sen.-Yön.: Nevzat Pesen, Pesen Film
1959 *Şehvet Uçurumu*, Sen.-Yön.: M. Gürses, Erman Film
1960 *Aşk Rüzgârı*, Sen.-Yön.: Nevzat Pesen, Pesen Film
1960 *Devlerin Öfkesi*, Sen.: Ali Kaptanoğlu, Yön.: Nevzat Pesen, Pesen Film
1961 *Can Mustafa*, Sen.: Asaf Tengiz, Yön.: M. Gürses, Güven Film
1961 *Çapkınlar*, Sen.-Yön.: N. Pesen, Pesen Film
1961 *Naylon Leyla*, Sen.-Yön.: Abdurrahman Palay, Pesen Film
1961 *Siyah Melek*, Sen.: Yılmaz Tümtürk, Yön.: S. Ayanoğlu, Pesen Film
1961 *Şahane Kadın*, Sen.-Yön.: N. Pesen, Pesen Film
1961 *Tatlı Belâ*, Sen.: Vedat Türkali, Yön.: Atıf Yılmaz, Güven Film
1961 *Zavallı Necdet*, Sen.-Yön.: N. Pesen, Pesen Film
1961 *Kızıl Vazo*, Sen.: Vedat Türkali, Yön.: Atıf Yılmaz, Güven Film
1962 *Çam Sakızı*, Sen.: Suavi Sualp, Yön.: N. Pesen, Pesen Film
1962 *İkimize Bir Dünya*, Sen.: Orhan Elmas, Yön.: N. Pesen, Pesen Film

1962 *Sevimli Serseri*, Sen.-Yön.: Muharrem Gürses, Pesen Film
1963 *Erkek Fatma Evleniyor*, Sen.-Yön.: Abd. Palay, Pesen Film
1963 *Liman Yosması*, Sen.: Şevket Aktunç, Yön.: Şinasi Özonuk, Aktunç Film
1964 *Dişi Şeytan*, Sen.-Yön.: N. Pesen, Pesen Film
1964 *Gözleri Ömre Bedel*, Sen.: Sadık Şendil, Yön.: Ülkü Erakalın, Arzu Film
1964 *Hızlı Yaşayanlar*, Sen.: İlhan Engin, Yön.: N Pesen, Pesen Film
1964 *Hepimiz Kardeşiz*, Sen.: Bülent Oran, Yön.: Ülkü Erakalın, Ülkü Film
1964 *Mualla*, Sen.: Bülent Oran, Yön.: Ülkü Erakalın, Pesen - Ülkü Film
1964 *Öpüşmek Yasak*, Sen.: Suavi Sualp, Yön.: Ülkü Erakalın, Ülkü Film
1964 *Taşralı Kız*, Sen.: Bülent Oran, Yön.: Dr. Alyanak, Pesen Film
1965 *Murad'ın Türküsü*, Sen.: Yaşar Kemal, Yön.: Atıf Yılmaz, Güven Film
1965 *Ölüm Çemberi*, Sen.: Vecdi Uygun, Yön.: Aram Gülyüz, Cen - Av Film
1965 *Sevişmek Yasak*, Sen.: Suavi Sualp, Yön.: Mehmet Dinler, Ülkü Film
1965 *Taşralı Amca*, Sen.: Erdoğan Tünaş, Yön.: Aram Gülyüz, Melek Film
1965 *Tehlikeli Adımlar*, Sen.: Sezai Solelli, Yön.: Mehmet Dinler, Güven Film
1966 *Altın Kollu Adam*, Sen.: Erdoğan Tünaş, Yön.: Aram Gülyüz, Metro Film
1966 *Ayrılık Şarkısı*, Sen.: Bülent Oran, Yön.: Ülkü Erakalın, Melek Film
1966 *Bitmeyen Çile*, Sen.: Ahmet Üstel, Yön.: Dr. Alyanak, Hür Film
1966 *Kırık Saz*, Sen.-Yön.: Abdurrahman Palay, Pesen Film
1966 *Karanlıkların Meleği*, Sen.: Bülent Oran, Yön.: Mehmet Dinler, Melek Film
1966 *Karanfilli Kadın*, Sen.: Fevzi Palay, Yön.: Nevzat Pesen, Pesen Film
1966 *Konforlu Necla*, Sen.: Erdoğan Tünaş, Yön.: Aram Gülyüz, Saner Film
1966 *Meyhane Gülü*, Sen.: Suavi Sualp, Yön.: Nevzat Pesen, Pesen Film
1966 *Siyah Gül*, Sen.: İlhan Engin, Yön.: Ülkü Erakalın, Melek Film
1966 *Üsküdar'dan Topkapı'ya*, Sen.-Yön.: Aram Gülyüz, Taç Film
1966 *Zehirli Hayat*, Sen.: Erdoğan Tünaş, Yön.: Aram Gülyüz, Kare Film
1967 *Çıldırtan Dudaklar*, Sen.: Ahmet Üstel, Yön.: Dr. Alyanak, Pesen Film
1967 *Fantoma İstanbul'da Buluşalım*, Sen.-Yön.: Natuk Baytan, Saner Film
1967 *Hırsız Prenses* (renkli), Sen.: Suavi Sualp, Yön.: Nevzat Pesen, Pesen Film
1967 *Kimsesizim*, Sen.-Yön.: Nevzat Pesen, Pesen Film
1967 *Marko Paşa* (renkli), Sen.-Yön.: Hulki Saner, Saner Film
1967 *Son Kurban*, Sen.: Vecdi Uygun, Yön.: Oksal Pekmezoğlu Okay, P. Film
1967 *Şaşkın Hafiye Killing'e Karşı*, Sen.: Hulki Saner, Yön.: Natuk Baytan, Saner Film
1968 *Agora Meyhanesi*, Sen.-Yön.: Mehmet Aslan, Pesen Film
1968 *Bir Damat Aranıyor*, Sen.-Yön.: Hulki Saner, Saner Film
1968 *Dağları Bekleyen Kız*, Sen.: Suavi Sunalp, Yön.: Süreyya Duru, Saner Film
1968 *Hapishane Gelini*, Sen.: Bülent Oran, Yön.: Ülkü Erakalın, Pesen Film
1968 *Kara Pençe*, Sen.: Oğuz Özdeş, Yön.: Mehmet Aslan, Pesen Film
1969 *Allı Gelin*, Sen.: İrfan Sabuncu, Yön.: Orhan Elmas, Erciyes Film
1969 *Ayşecik Yuvanın Bekçileri* (renkli), Sen.: Erdoğan Tünaş, Yön.: Aram Gülyüz, Hisar Film
1969 *Dişi Eşkıya* (renkli), Sen.-Yön.: Orhan Elmas, And Film
1969 *Gel Desen Gelemem Ki*, Sen.: Sadık Şendil, Yön.: Sırrı Gültekin, Hisar Film
1969 *Günah Bende mi?* (renkli), Sen.-Yön.: Nevzat Pesen, Pesen Film
1969 *Kınalı Keklik*, Sen.: Sadık Şendil, Yön.: Sırrı Gültekin, Hisar Film
1969 *Sazlı Damın Kahpesi* (renkli), Sen.: Özdemir Birsel, Yön.: Sırrı Gültekin, Hisar Film
1969 *Şahane İntikam*, Sen.-Yön.: Sırrı Gültekin, Hisar Film
1970 *Acımak*, Sen.: Çetin Ener, Yön.: Aydın Arakon, Nimet Film
1970 *İç Güveysi* (renkli), Sen.-Yön.: İlhan Engin, Pesen Film
1970 *Mağrur Kadın* (renkli), Sen.-Yön.: Nevzat Pesen, Pesen Film
1970 *Pamuk Prenses ve 7 Cüceler* (renkli), Sen.: H. Değirmencioğlu, Yön.: Ertem Göreç, Hisar Film
1970 *Şampiyon* (renkli), Sen.: Turgut Demirağ, Yön.: Yılmaz Atadeniz, And Film
1971 *Ayşegül* (renkli), Sen.-Yön.: Nevzat Pesen, Pesen Film
1971 *Çılgın Yenge* (renkli), Sen.: Sadık Şendil, Yön.: Sırrı Gültekin, Hisar Film

1971 *Dadaloğlu*, Sen.-Yön.: Melih Gülgen, Topkapı Film
1971 *Gönül Hırsızı* (renkli), Sen.-Yön.: Dr. Alyanak, Pesen, Hür Film
1971 *Mualla* (renkli), Sen.-Yön.: Nevzat Pesen, Pesen Film
1971 *On Küçük Şeytan* (renkli), Sen.: Özdemir Birsel, Yön.: Tunç Başaran, Hisar Film
1971 *Üç Kızgın Cengâver* (renkli), Sen.-Yön.: Turgut Demirağ, And Film
1972 *Aşk Sepeti* (renkli), Sen.-Yön.: Oksal Pekmezoğlu, Pesen Film
1972 *Ah Koca Dünya* (renkli), Sen.-Yön.: Oksal Pekmezoğlu, Pesen Film
1972 *Hesapta Bu Yoktu*, Sen.-Yön.: Abdurrahman Palay, Oya Film
1972 *Merhaba Tatlım*, Sen.-Yön.: Oksal Pekmezoğlu, Pesen Film
1973 *Anadolu Ekspresi* (renkli), Sen.: Safa Önal, Yön.: Ertem Göreç, Er Film
1973 *Bebek Yüzlü* (renkli), Sen.-Yön.: Vural Pakel, Özer Film
1973 *Çoban* (renkli), Sen.-Yön.: Ülkü Erakalın, Birlik Film
1973 *Kuşçu* (renkli), Sen.-Yön.: Vural Pakel, Özer Film
1973 *Öksüzler* (renkli), Sen.: Erdoğan Tünaş-Hamdi Değirmencioğu, Yön.: Ertem Göreç, Er Film

(*Türk Filmleri Sözlüğü*, 1914-1972, Agâh Özgüç)

İoakim Filmeridis

İoakim Filmeridis 1915'te İstanbul'da, Beyoğlu'nun Ayios Konstantinos semtinde doğdu. İoakim, abisi Manasi ve küçük kardeşi Diamandis ile sinema çalışmalarına başladıklarında Fidaris olan soyadlarını Filmeridis olarak değiştirdiler. Üç kardeş görüntü yönetmeni ve ses teknisyeni olarak sinemada yaptıkları yaratıcı çalışmalarla günümüze kadar saygı ile anılmaktadırlar.

Filmeridis Kardeşler'in babası Şark Sineması'nın (sonraki Lüks Sineması) kantininin işletmecisiydi. O yıllarda Şark Sineması İpek Film'in sahibi olan İpekçiler tarafından işletiliyordu. İoakim Filmeridis Zoğrafyon Lisesi'ne devam ederken talebelik yıllarından başlayarak fotoğraf sanatı tutkunu bir genç çocuktu. Babasının aracılığıyla 1931'de İpek Film Stüdyosu'nda çalışmaya başladı. 1933'te Cumhuriyet'in 10. Yıl kutlamaları sırasında İpek Film adına, Ankara'da düzenlenen Resmi Geçit Törenini uçaktan görüntüledi. 18 yaşındaydı. Bu çalışması çok beğenilip ödüllendirildi. Böylece sıradan bir kameraman iken laboratuvar çalışmasına yönlendirilip, Rus teknisyenleri tarafından eğitildi. Ayrıca Tabis-Klang Şirketi'nin ünlü ses teknisyeni Wilhelm Morheum'dan

İoakim Filmeridis'in kimliği

Görüntü yönetmeni İoakim Filmeridis

iki yıl eğitim aldı. Süreç içinde İpek Film Stüdyosu'nun önde gelen birinci laborantı, bir süre sonra laboratuvar müdürü oldu. İoakim Filmeridis 1932'den 1943'e kadar İpek Film'in ve Türk sinemasının tek yönetmeni olan Muhsin Ertuğrul'un yanında montaj yardımcısı olarak çalıştı.

1951'de İpek Film'den ayrılarak Hürrem Erman ve dublaj çalışmaları yapan Hiotakis ile birlikte Şişli'de Kâzım Orbay Caddesi'nde Bulgar Goga'nın ahırını kiralayarak, laboratuvar, plato, montaj ve dublajın yapıldığı tam teşekküllü küçük bir film stüdyosunu, Erman Film'i kurdular. Filmeridis burada çekilen filmlerden bazısında yapımcı olarak görev aldı. 1955'te yer alan hazin 6-7 Eylül olaylarından sonra ortağı Hürrem Erman'ın stüdyoya el koyması sonucunda oradan ayrılmak zorunda kaldı.

1946'da Mısırlı bir yönetmenin Suriye'nin özerkliğini konu edinen filminde kamera operatörü olarak çalıştı. 1954'te Kore'de savaşan bir Türk tümenini konu edinen ve gişe rekorları kıran *Şimal Yıldızı* filminin yapımcısı ve görüntü yönetmeniydi. Elia Kazan filmi izlediğinde onu Hollywood'a çalışmaya davet etti. Sinema eleştirmenlerine göre, 1959'da Ömer Lütfi Akad'ın *Yalnızlar Rıhtımı* filminin görüntü yönetmeni olarak çektiği gece sahnelerinde, ustalığının doruk noktasına ulaştı.

1954 senesinde prodüksiyon ve film ithalat şirketi Güven Film'i kurdu. 1954-1959 yılları arasında Güven Film için yapımcı ve görüntü yönetmeni olarak sekiz film yaptı. 1954'te *Mahallenin Namusu* filmiyle Türk sinemasının en iyi görüntü yönetmeni ödülünü aldı. 1957'de Ömer Lütfi Akad'ın çektiği *Bir Meyhanecinin Kızı* filminde, görüntü yönetmeni olarak İ. Filmeridis'in çektiği fotoğraflar, film eleştirmenleri tarafından "normalin üstünde, gemide çekilen gece sahneleri ise siyah-beyaz olarak olağanüstü, çok güzel, çok kuvvetli" diye niteleniyordu.

1961'de Vedat Türkali'nin senaryosunu yazdığı ve Yılmaz Güney'in başrolünü oynadığı *Yatlı Belâ* filminde yapımcı ve görüntü yönetmeniydi.

1960'larda Beyoğlu'nda Polonya sokağında, Avrupai düzeyde donanmış yeni bir

film stüdyosu kurdu. Jules Dassin'in yönetiminde çekilen *Topkapı* filminin kaba montaj senkron çalışmaları bu stüdyoda yapıldı. Melina Merkuri her gün çekimler bittikten sonra, stüdyoda Filmeridis tarafından yapılan montajı izlerdi. Güven Film adına Rusya'dan ithal ettiği *Leylekler Uçarken* filmi çok beğenilip hasılat rekoru kırmıştı. Ayrıca Atina'da Finos Film'den ithal ettiği *Dayak Cennetten Çıktı*, *Yokuş*, *Şamar Oğlanı* filmleri İstanbul sinemalarında ilgiyle izlenmişti. İ. Filmeridis'in açtığı son film laboratuvarı Bomonti'deydi. Sağlık sorunları nedeniyle Atina'ya geldiğinde, arşivini ve çektiği filmleri iş ortağı Bülent Koral'a bıraktı. 1987'de Atina'da öldü.

1994'te Atina'nın Palaio Faliro semtinde eşiyle görüştüğümüzde, bize İ. Filmeridis'in Nâzım Hikmet ve Yaşar

İoakim Filmeridis küçük kardeşi Diamandis Filmeridis'le.

İ. Filmeridis kameranın yanında. Solda oturan Baha Gelenbevi, sağında sıra ile oturanlar: Kadri Ögelman, Orhon M. Arıburnu, Melahat İçli, en sağda Haluk Sarıcı.

Yönetmen Muhsin Ertuğrul çektiği, Nâzım Hikmet'in senaryosunu yazdığı Kızılırmak-*Karakoyun* (1945) filminden bir hatıra. Sağda Mahmut Moralı, ortada Vasfi Rıza Zobu, solda İoakim Filmeridis.

Masa başında Ferdi Tayfur ile İ. Filmeridis sohbette.

Çekim sırasında

İ. Filmeridis, yönetmen Baha Gelenbevi ile çekim sırasında

Hayatın Kurtuluşu filminden, ön sırada çömelmiş olan solda Baha Gelenbevi, sağda İ. Filmeridis.

Kemal ile süren dostluğundan ve onların hazırladıkları senaryolar üstüne yaptıkları uzun konuşmalardan bahsetti. Görüntü yönetmeni olarak ilk renkli film çalışmasını Pesen Film için yapmış, çekim başlamadan önce renkli görüntü için gerekli olan filtreler ile ilgili uzunca bir ön hazırlıkta bulunmuştu.

Yönetmen Ömer Lütfi Akad'ın İ. Filmeridis'in çalışmalarına ilişkin söylediklerinin bir kısmına burada yer vermeliyiz: "... İoakim Filmeridis, sinema çevresinin en zarif sanatçılarından, yapımcılarından biriydi. O sıralar piyasada en iyi kameralar Debri markaydı. Çerçeveyi önce açık vizörle görür ve bir kolla film üzerinden görülecek hale getirirdiniz çekime başlarken. Diyafram da verince, vizörden ancak hayal meyal bir şeyler görebilirdiniz. İoakim, dakikalarca önce siyah bir örtüyle başını ve kamerayı örter, gözünü karanlığa iyice alıştırmadan çekime başlamazdı. Kameranın hareket halinde olduğu planlardaysa, planın başında derin bir soluk alırdı. Nefes alırken kamerayı çok az da olsa sallayabilirim endişesiyle planın sonuna kadar soluğunu tutardı.

Uzun ve hareketli planlarda boğulacak hale geldiği halde nefes almadığını hatırlıyorum. Bir de, Elia Kazan'ın sanırım ilk gelişlerinden birinde, birlikte çektiğimiz bir filmi heyecan içinde ona seyrettirişini ve Kazan, filmin fotoğraf düzenini çok beğendiğini söyleyince de ne kadar mutlu olduğunu hatırlıyorum. Dünyaca ünlü görüntü yönetmeni Walter Lasali de Kriton İliadis için benzer övgüler düzecekti daha sonraları.

İoakim Filmeridis ve Kriton İliadis, sinemamızın alaylı, çekirdekten yetişen yetenekli görüntü yönetmenleriydi. Önemli bir özelliklerini unuttum, büyük sanatçılara özgü, aşırı tevazularını..."

Ateşten Gömlek filminden, (1950) Renan Fosforoğlu, arkada sağdan ikinci, paltolu yönetmen Vedat Örfi Bengü

İoakim Filmeridis'in görüntü yönetmeni olarak çalıştığı filmler

1940-1943 *Nasrettin Hoca Düğünde*, Cezmi Ar'la birlikte, Yön.: Muhsin Ertuğrul, İpek Film
1945 *Yayla Kartalı*, Sen.-Yön.: Muhsin Ertuğrul, Halk Film
1945 *Kızılırmak-Karakoyun*, Sen.: Nâzım Hikmet, Yön.: Muhsin Ertuğrul, Talat Artemel. Halk Film
1946 *Harman Sonu*, Sen.-Yön.: Muhsin Ertuğrul.
1949 *Kanlı Döşek*, Sen.-Yön.: Baha Gelenbevi, İpek Film
1950 *Allah Kerim*, Sen.-Yön.: Semih Evin, Erman Film
1950 *Ateşten Gömlek*, (Halide Edip Adıvar'ın romanından) Sen.-Yön.: Vedat Örfi Bengü, Ülkü Film
1950 *Lüküs Hayat*, Yön.: Ömer Lütfi Akad, görüntü yönetmeni olarak İoakim Filmeridis başladı, Kriton İliadis tamamladı, Erman Film.
1951 *Demir Perde*, Sen.-Yön.: Semih Evin, Kale Film
1951 *Ne Sihirdir Ne Keramet*, Sen.: Melih Başar, Yön.: Esat Özgül, Erman Film
1952 *Onu Ben Öldürdüm*, (Manasi Filmeridis ile birlikte) Sen.: Naile Mensur, Yön.: Dr. Alyanak, Yakut Film
1953 *Mahallenin Namusu*
1954 *Mahallenin Namusu*, Sen.-Yön.: Avni Dilligil, Güven Film
1954 *Şimal Yıldızı*, Sen.: Turgut Etingü, Yön.: Atıf Yılmaz, Güven Film
1955 *Ebediyete Kadar*, Sen.-Yön.: Turgut Etingü, Güven Film
1956 *Yetimler Ahı*, Sen.-Yön.: Muharrem Gürses, Güven Film
1957 *Yavrularımın Katili*, Sen.-Yön.: M. Gürses, Güven Film
1958 *Meyhanecinin Kızı*, Sen.-Yön.: Ömer Lütfi Akad, Güven Film
1958 *Meçhul Kahramanlar*, Sen.: Asaf Tengiz, Yön.: Agâh Hün, Güven Film
1959 *Yalnızlar Rıhtımı*, Sen.: Ali Kaptanoğlu, Yön.: L. Akad, İpek Film

(*Türk Filmleri Sözlüğü*, 1914-1972, Agâh Özgüç)

İoakim Filmeridis'in yapımcı olarak çalıştığı filmler

1953 *Mahallenin Namusu*
1954 *Şimal Yıldızı*
1955 *Kadının Fendi*
1955 *Ebediyete Kadar*
1956 *Yetimler Ahı*
1957 *Yavrularımın Katili*
1958 *Meyhanecinin Kızı: Mapusane Çeşmesı*
1958 *Meçhul Kahramanlar*
1959 *Hayatım Sana Feda*
1959 *Gönül Kimı Severse*
1961 *Tatlı Belâ*
1961 *Kızıl Vazo*
1961 *Kadın Asla Unutmaz*
1961 *Can Mustafa*
1962 *Silah Arkadaşları*
1962 *Öldüren Bahar*
1962 *Bir Çiçek, Üç Böcek*
1964 *Cilalı İbo ve Kırk Haramiler*
1965 *Tehlikeli Adımlar*
1965 *Murat'ın Türküsü*

Laboratuvarda çalışırken

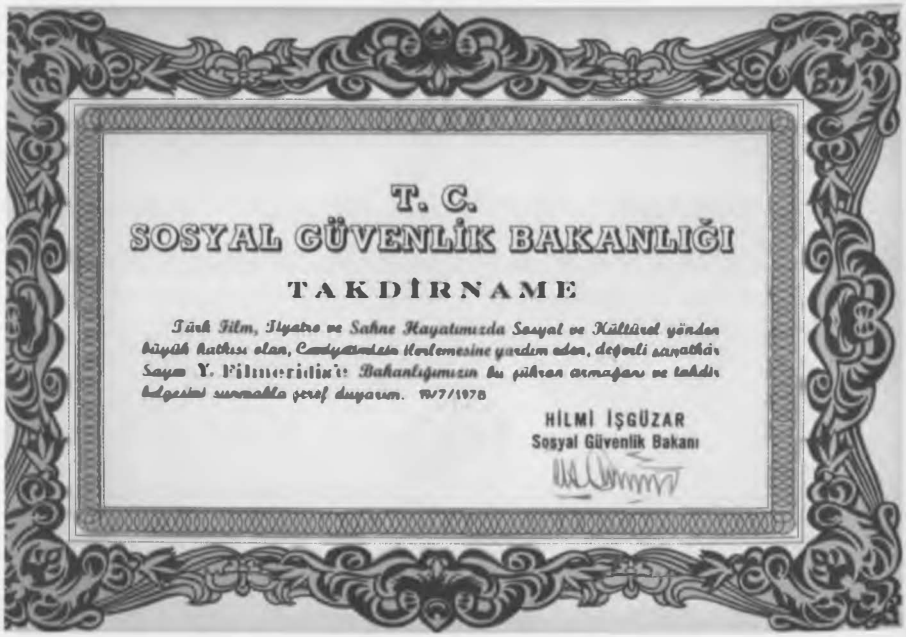
İ. Filmeridis eşi ile Roma'da, Cinecita film stüdyolarını ziyaret ederken.

Sinemacıların aileleriyle katıldığı bir yemekli şenlikte tam ortada İoakim Filmeridis eşi ile (solda ikinci). Sağda ayakta, Pandeli Elmacıoğlu.

Lüküs Hayat filminin çekimlerinde, kılık değiştirip şakalaşan teknik ekip.

T. C.
SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI

TAKDİRNAME

Türk Film, Tiyatro ve Sahne Hayatımızda Sosyal ve Kültürel yönden büyük hatırası olan, Cumhuriyetin Kuruluşuna yardım eden, değerli sanatkâr Sayın Y. Filmeridis'i Bakanlığımızın bu şükran armağanı ve takdir belgesini sunmakla şeref duyarım. 19/7/1978

HİLMİ İŞGÜZAR
Sosyal Güvenlik Bakanı

Diamantis Filmeridis

Diamantis Filmeridis 1920'de İstanbul'da Beyoğlu'nun Ayios Konstantinos semtinde doğdu. Filmeridis Kardeşler'in en küçüğüydü. 1938'de İpek Film'de kurgu yönetmeni yardımcısı olarak çalışmaya başladı. Zaman içinde kendini çok iyi yetiştirip Türk sinemasının 40 yıla yakın, ilk sıradaki kurgu ustalarının arasına girdi. 1990'lı yıllarda Kurtuluş'taki evinde yaptığımız görüşmede, bize 1945'e kadar İpek Film'de Muhsin Ertuğrul'un yönettiği filmlerin kurgu yönetmeni olarak çalıştığını, Ipek Film Stüdyosu'ndaki ses makinelerinin Alman Tobis-Klang Fabrikası'nın ürünü olduğunu, İpek Film'den ayrılınca Halk Film ve Kemal Film'de çalıştığını, ayrıca Güven Film'de kardeşi Joakim Filmeridis'in yanında kurguda çalıştığını anlatmıştı.

D. Filmeridis evli ve bir oğul sahibiydi. Eşi Luiza önceleri Elhamra Sineması'nın kasiyeriydi. Bir dönem ses teknisyeni olarak çalışmaya devam etti. Ayrıca 18 yıl Pangaltı'daki İnci Sineması'nın kasiyeri olarak çalışmayı sürdürdü.

Diamantis Filmeridis eşi ile.

SESAM
TÜRKİYE SİNEMA ESERİ SAHİPLERİ MESLEK BİRLİĞİ

BONSERVİSTİR

Aşağıda kimliği bulunan Diyamandi FİLMERİDİS kırk (40) yılı aşkın bir zamanda Türk Sinemasına Senkron ve Montaj (kurgu) dalında başarıyla hizmet vermiş olup 14 Kasım 1990'da Tüm Sinema Derneklerinin birlikte organize ettiği bir törenle kendisine bu hizmetlerinden ötürü üstün hizmet şildi verilmiştir.

Bilgilerinize sunulur.

19/12/1990

Türker İNANOĞLU
Yönetim Kurulu Başkanı

İSTİKLÂL CADDESİ 122/4 - A BEYOĞLU-İSTANBUL TEL.: 145 46 45 - 149 98 26
TELEX: 25240 Beyğ tr 242-25324 Botx tr 242-25069 Byğx tr 242 TELEFAX: 145 27 47

Kriton İliadis

Kriton İliadis 1916'da Adapazarı'nda doğdu. Aile 1922'de İstanbul'a gelip Ayazpaşa'ya yerleşti. Kriton İliadis'in küçük yaşlardan beri fotoğraf ve sinema makinelerine karşı tutku derecesinde büyük bir merakı vardı. Ergenlik yıllarında arkadaşlarıyla birlikte açık havada film gösterimleri düzenlerdi. Meslek hayatına gazete fotoğrafçısı olarak başladı. 1938'de, kurucuları arasında ağabeyi Yorgos İliadis'in de bulunduğu Marmara Film Stüdyosu'nda film banyo teknisyeni olarak çalışmaya başladı. 1943'te Ses Film Stüdyosu'nda laboratuvar şefiydi. 1944'te başrolünde Deniz Kızı Eftelya'nın oynadığı filmde ilk kez kameraman olarak çalıştı. Kriton İliadis 1944'ten 1976'ya kadar 118 filmin görüntü yönetmenliğini yaptı. Altı kez en iyi görüntü yönetmeni, ayrıca iki kez de onur ödülü aldı.

1953'te I. Türk Sinema Festivali'nde ödül alan beş en iyi görüntü yönetmeninden biriydi.

1954'te aynı festivalde Ioakim Filmeridis ile birlikte yılın en iyi görüntü yönetmeni seçildiler.

1955'te aynı festivalde üçüncü kez en iyi görüntü yönetmeni ödülünü aldı.

1959'da Gazeteciler Birliği'nin düzenlediği sinema festivalinde, 1965'te İzmir Sinema Festivali'nde ve 1970'te Antalya Sinema Festivali'nde en iyi görüntü yönetmeni ödüllerini aldı.

Kriton İliadis

Kriton İliadis'in sinemaya hizmeti 1944'ten ölüm tarihi olan 1980'e kadar devam etti. Çok genç yaşlardan başlayarak fotoğraf sanatı ile ilgili yurtdışındaki gelişmeleri büyük bir ilgiyle izleyerek mesleğinde en iyi şekilde uygulamaya çalıştı. Siyah-beyaz fotoğraf dalında başarılı çalışmalar sergileyen aydın bir sanatçıydı. Avrupa ve Amerika'da yayımlanan sinema ve fotoğraf tekniği üstüne yazılmış kitaplar kitaplığının raflarını doldurmaktaydı.

Sinema alanındaki katkıları meslektaşları tarafından takdir edildi, birlikte çalıştığı genç teknisyenler onu hocaları saydı.

Sanat kaygısıyla Türk sinemasının çağdaşlaşması için gerekli tüm çalışmaların içinde yer aldı. Film ekiplerinin çalışma süresinin on saatle sınırlandırılması, sinema emekçilerinin sigortalanması, pazar gününün tatil sayılması, film yardımı için gerekli teçhizat, araç ve gerecin yenilenmesi için verilen uğraşların içinde yer aldı.

İstanbullu Rumlara karşı sürdürülen baskıcı dönemlerde, Rum kökenli olmasına rağmen, sinema ortamı bunlardan etkilenmeden çalışmalarını ödüllendirildi. Kriton İliadis'in çalışmaları günümüzde de hatırlanmakta. Yanında yetişenler onu sevgiyle anmaktadırlar. (Vosporis arşivi)

Solda Talat Artemel, kamerada Kriton İliadis

Kriton İliadis asistanlarıyla çekimden önce.

Nilüfer Aydan, Zeki Müren *Altın Kafes* filminde.

Kriton İliadis

Kriton İliadis'in görüntü yönetmeni olarak çalıştığı filmler

1944 *Deniz Kızı*, Sen.-Yön.: Baha Gelenbevi, Ses Film
1944 *Hasret*, Sen.: Mualla Kenç, Yön.: Faruk Kenç, İstanbul Film
1946 *Hürriyet Apartmanı*, Yön.: Talat Artemel, Ses Film
1946 *Karanlık Yıllar*
1946 *Yuvamı Yıkamazsın*, Sen.-Yön.: Kâni Kıpçak, Elektra Film
1947 *Yanık Kaval*, Sen.-Yön.: Baha Gelenbevi
1948 *Çıldıran Kadın*, Sen.: Vedat Örfi Bengü, Yön.: Baha Gelenbevi, Birlik Film
1948 *Unutulan Sır*, Sen.: Şüküfe Nihal, Yön.: Şakir Sırmalı, Sema Film.
1949 *Ölünceye Kadar Seninim*, Sen.-Yön.: Kâni Kıpçak
1951 *Allahaısmarladık*, Sen.-Yön.: Sami Ayanoğlu, İpek Film.
1951 *Vatan ve Namık Kemal*, Sen.: Cahide Sonku, Talat Artemel, Yön.: Talat Artemel, Sami Ayanoğlu, Sonku Film.
1952 *Efelerin Efesi*, Sen.-Yön.: Şakir Sırmalı, Duru Film
1952 *Kanun Namına*
1952 *İngiliz Kemal*
1953 *Vahşi Arzu*
1953 *Katil*, Sen.: Ömer Lütfi Akad - Osman Seden, Yön.: Ömer Lütfi Akad, Kemal Film
1953 *Çalsın Sazlar*, Sen.: Osman Seden, Yön.: L. Akat, Kemal Film
1953 *Öldüren Şehir*, Yön.-Sen.: Ömer Lütfi Akad, Kemal Film
1953 *Soygun*, Yön.: Sami Ayanoğlu, Lâle Film
1953 *Yavuz Sultan Selim Ağlıyor*, Yön.: Sami Ayanoğlu, Lâle Film
1953 *Zehir Kaçakçıları*, Sen.-Yön.: Hicri Akbaşlı, Adalı Film
1954 *Beklenen Şarkı*, Sen.: Sadık Şendil, Yön.: Orhon Arıburnu-Sami Ayanoğlu, Sonku Film
1954 *Bulgar Sadık*, Sen.: Osman Seden-Ömer Lütfi Akad, Yön.: Ömer Lütfi Akad, Kemal Film
1954 *Vahşi Bir Kız Sevdim*, Sen.: O. Seden, Yön.: Ömer Lütfi Akad, Kemal Film
1954 *Kardeş Kurşunu*, Sen.: O. Seden-Ömer Lütfi Akad, Yön.: Ömer Lütfi Akad, Kemal Film
1954 *Görünmeyen Adam İstanbul'da*, Sen.-Yön.: Ömer Lütfi Akad, Kemal Film
1955 *Kanlarıyla Ödediler*, Sen.-Yön.: Osman Seden, Kemal Film
1955 *Kanlı Nigâr*, Sen.: Osman Seden, Yön.: Settar Körmükçü, Kemal Film
1956 *Sönen Yıldız*, Sen.-Yön.: Osman Seden, Kemal Film
1956 *İntikam Alevi*, Sen.-Yön.: Osman Seden, Kemal Film
1956 *Berduş*, Sen.: S. Şendil, Yön.: Osman Seden, Kemal Film
1956 *Şehir Yıldızları*, Sen.-Yön.: Osman Seden, Kemal Film
1957 *Allı Gelin*
1957 *Bir Avuç Toprak*, Sen.-Yön.: Osman Seden, Kemal Film
1957 *Berduş*, Sen.: Sadık Şendil, Yön.: Osman Seden, Kemal Film
1958 *Altın Kafes*, Sen.: Sadık Şendil, Yön.: O. Seden, Kemal Film
1958 *Ateş Rıza*, Sen.-Yön.: Şinasi Özonuk, Kemal Film
1958 *Beraber Ölelim*, Sen.: S. Şendil, Yön.: O. Seden, Kemal Film
1958 *Gurbet*, Sen.-Yön.: O. Seden, Kemal Film
1958 *İftira*, Sen.: Bülent Oran, Yön.: Nuri Ergün, Marmara Film
1959 *Aşk Rüyası*, Sen.: Sadık Şendil, Yön.: Hulki Saner, Sanat Film
1959 *Düşman Yolları Kesti*, Sen.: Tarık Kakınç, Yön.: Osman Seden Kemal Film
1959 *Kırık Plak*, Sen.: Bülent Oran, Yön.: Osman Seden, Kemal Film
1959 *Cilalı İbo Casuslar Arasında*, Sen.: Osman Seden, Yön.: O. N. Ergün, Kemal Film
1959 *Cilalı İbo Yıldızlar Arasında*, Sen.-Yön.: Osman Seden, Kemal Film
1959 *Gurbet*, Sen.-Yön.: Osman Seden
1959 *İzmir Ateşler İçinde*, Sen.: Osman Seden, Yön.: O. N. Ergün, Kemal Film
1960 *Cilalı İbo ve Tophane Gülü*, Sen.: Osman Seden, Yön.: O. N. Ergün, Kemal Film
1960, *Aşk Hırsızı*, Sen.: Bülent Oran, Yön.: Osman Seden, Kemal Film
1960 *Namus Uğruna*, Sen.-Yön.: Osman Seden, Kemal Film
1961 *Cilalı İbo Zoraki Baba*, Sen.: Osman Seden, Yön.: Mehmet Dinler, Kemal Film
1961 *Aşktan da Üstün*, Sen.-Yön.: Osman Seden, Kemal Film
1961 *Güzeller Resmi Geçidi*, Sen.-Yön.: Osman Seden, Kemal Film
1961 *İki Aşk Arasında*, Sen.: Bülent Oran, Yön.: Osman Seden, Kemal Film
1961 *Mahalleye Gelen Gelin*, Sen.: Bülent Oran, Yön.: Osman Seden, Kemal Film
1962 *Ayşecik, Yavru Melek*, Sen.: H. Değirmencioğlu, Yön.: Osman Seden, Kemal Film
1962 *Külhan Aşkı*, Sen.-Yön.: Osman Seden, Kemal Film

1962 *Aşk Yarışı*, Sen.: Osman Seden, Yön.: Mehmet Dinler, Kemal Film
1963 *Acı Aşk*, Sen-Yön.: Hulki Saner, Erman-Saner Film
1963 *Ayşecik Fakir Prenses*, Sen.: H. Değirmencioğlu, Yön.: Ertem Göreç, Erman-Saner Film
1963 *Aşk Hırsızı*, Sen.-Yön.: Osman Seden, Kemal Film
1963 *Cilalı İbo Perili Köşkte*, Sen.: Osman Seden, Yön.: O. N. Ergün, Kemal Film
1963 *Köroğlu*, Sen.: Bülent Oran, Yön.: Mehmet Dinler (Görüntü Yönetmeni Cezmi Ar'la birlikte) As Film
1964 *Ahtapotun Kolları*, Sen.: Kevkep Öklem, Yön.: Nevzat Pesen, Pesen Film
1964 *Turist Ömer*, Sen.-Yön.: Hulki Saner, Saner Film
1964 *Vurun Kahpeye*, Sen.-Yön.: Orhan Aksoy, Erman Film
1965 *Ayşecik Boş Beşik*, Sen.: H. Değirmencioğlu, Yön.: Hulki Saner, Saner Film
1965 *Nazar Değmez İnşallah*, Sen.-Yön.: Hulki Saner, Saner Film
1965 *Soytarı*, Sen.-Yönetmen: Hulki Saner, Saner Film
1965 *Yabancı Olduk Şimdi*, Sen.: Bülent Oran, Yön.: Ülkü Erakalın, Saner Film
1964 *Yıldızların Altında*, Sen.: Bülent Oran, Yön.: Ülkü Erakalın, Göksel Film
1966 *Allahaısmarladık*, Sen.-Yön.: Nejat Saydam, Saner Film
1966 *Arzunun Bedeli*, Sen.: Orhan Elmas, Yön.: Orhan Elmas-Dr. Alyanak, Koçanga Film
1966 *Ölmeyen Aşk*, Sen.: Metin Erksan-Sadık Şendil - Ertem Eğilmez, Yön.: Metin Erksan, Arzu Film
1966 *Ben Bir Sokak Kadınıyım*, Sen.: Sadık Şendil Yön.: Ertem Eğilmez, Arzu Film
1966 *Bir Millet Uyanıyor*, Sen.: Sadık Şendil, Yön.: Ertem Eğilmez, Arzu Film
1966 *Eli Maşalı*, Sen.: Hulki Saner, Yön.: Nejat Saydam, Saner Film
1967 *Büyük Kin*, Sen.-Yön.: Tunç Başaran, Arzu Film
1967 *Kara Davut*, Sen.: Sadık Şendil, Yön.: Tunç Başaran, Arzu Film
1967 *Ömre Bedel Kız*, Sen: Sadık Şendil, Yön.: Ertem Eğilmez, Arzu Film
1967 *Sürtüğün Kızı*, Sen.: Sadık Şendil, Yön.: Ertem Eğilmez, Arzu Film
1967 *Yaşlı Gözler*, Sen.: Sadık Şendil, Yön.: Ertem Eğilmez, Arzu Film
1968 *Gönüllü Kahramanlar*, Sen.-Yön.: Tunç Başaran, Arzu Film
1968 *İngiliz Kemal*, Sen.: Burhan Bolan, Yön.: Ertem Eğilmez, Arzu Film
1968 *Kezban*, Sen.-Yön.: Orhan Aksoy, Erman Film
1968 *Sevemez Kimse Seni*, Sen.: Burhan Bolan, Yön.: Ertem Eğilmez, Arzu Film
1968 *Nilgün*, Sen: Burhan Bolan, Yön.: Ertem Eğilmez, Arzu Film
1968 *Yaratılan Kadın*, Sen.: Bülent Oran, Yön.: Aram Gülyüz, Metro Film
1968 *Yayla Kartalı*, Sen.: Burhan Bolan, Yön.: Ülkü Erakalın, Arzu Film
1969 *Yüzbaşının Kızı* (renkli), Sen.: H. Değirmencioğlu, Yön.: Aram Gülyüz, Metro Film
1969 *Fakir Kızın Romanı*, Sen.: H. Değirmencioğlu, Yön.: Aram Gülyüz, Metro Film
1969 *Kahraman Delikanlı*, Sen.: Ahmet Üstel, Yön.: Aram Gülyüz, Metro Film
1969 *Kınalı Yapıncak* (renkli), Sen.: Bülent Oran, Yön.: Orhan Aksoy, Akün Film (7. Antalya Film Festivali'nde Kriton İliadis "En başarılı kamera" ödülünü aldı.
1969 *Kızım ve Ben* (renkli), Sen.: Erdoğan Tünaş, Yön.: Orhan Aksoy, Erman Film
1969 *Öldüren Aşk*, Sen.: Ahmet Üstel, Yön.: Aram Gülyüz, Metro Film
1969 *Ömercik Babasının Oğlu*, Sen.: Erdoğan Tünaş, Yön.: Aram Gülyüz, Metro Film
1969 *Tatlı Günler* (renkli), Sen.: Ahmet Üstel, Yön.: Aram Gülyüz, Üçok Film
1969 *Ümit Dünyası*, Sen.: Safa Önal, Yön.: Aram Gülyüz, Metro Film
1970 *Kalbimin Efendisi* (renkli), Sen.: Sadık Şendil, Yön.: Ertem Eğilmez, Arzu Film
1970 *Küçük Hanımefendi*, Yön.: Ertem Eğilmez.
1971 *Ali Baba ve Kırk Haramiler* (renkli), Sen.: Hulki Saner, Yön.: Nuri Ergün, Saner-Er Film
1971 *Beyaz Kelebekler*, Sen.-Yön.: Aram Gülyüz, Metro - Üçok ortak yapım
1971 *Kavanoz Dipli Dünya*, Sen.-Yön.: Hulki Saner, Saner Film
1971 *Melek mi Şeytan mı?* Sen.: Burhan Bolan, Yön.: Mehmet Dinler, Melek Film
1971 *Saraylar Meleği*, Sen.: Ahmet Üstel, Yön.: Aram Gülyüz, Üçok Film
1971 *Solan Bir Yaprak Gibi*, Sen.-Yön.: Mehmet Dinler, Melek Film
1972 *Aynı Yolun Yolcusu* (renkli), Sen.: Turgut Demirağ, Yön.: Aram Gülyüz, And Film
1972 *Ekmekçi Kadın* (renkli), Sen.: Bülent Oran, Yön.: Mehmet Dinler, Melek Film
1972 *Of Anam Of* (renkli), Sen.: Ahmet Üstel, Yön.: Aram Gülyüz, Metro Film

İstanbul Kan Ağlarken, Kâni Kıpçak, Osman Seden, Ertuğrul Bilda

Soldan ikinci İzzet Günay, ortada Kriton İliadis sağında Sadri Alışık.

1972 *Oğlum İçin* (renkli), Sen.: Safa Önal, Yön.: Aram Gülyüz, Melek Film
1972 *Satılık Kadın* (renkli), Sen.: Ahmet Üstel. Yön.: Aram Gülyüz, Arzu Film
1972 *Suçlu* (renkli), Sen.: Burhan Bolan, Yön.: Mehmet Dinler, Melek Film
1972 *Üç Sevgili* (renkli), Sen.: Bülent Oran, Yön.: Mehmet Dinler, Melek Film
1973 *Ablam*, Dram-Yön. ve Sen.: Ü. Erakalın, Bülent Oran
1973 *Lekeli Kadın*, Sen.: Bülent Oran, Yön.: Ü. Erakalın, Karagöz Film
1973 *Yalancı*, Sen.: Safa Önal, Yön.: Mehmet Dinler, Melek Film
1974 *Düşmanlarım Çatlasın*, Sen.: Bülent Oran, Yön.: Ülkü Erakalın, Karagöz Film
1974 *Eski Kurtlar*, Sen.: Bülent Oran, Yön.: Ülkü Erakalın, Karagöz Film
1975 *Delisin*, Sen.-Yön.: Ergin Orbey, Arzu Film
1975 *Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı*, Sen.: Sadık Şendil, Yön.: Ertem Eğilmez, Arzu Film
1975 *Merhaba*, Sen.: Sadık Şendil Yön.: Ergın Orbey, Arzu Film.
1975 *Bizim Aile*, Ergin Orbey
1976 *Kana Kan*, Sen.: Ayhan Işık, Yön.: Ertem Göreç, Ayhan Işık Reklamcılık ve Filmcilik.
1976 *Süt Kardeşler*, Sen.: Sadık Şendil, Yön.: Ertem Eğilmez, Arzu Film
1976 *Tosun Paşa*, Sen.: Yavuz Tuğrul, Yön.: Kartal Tibet, Arzu Film

(*Türk Filmleri Sözlüğü*, 1914-1972, 1973-1977, Agâh Özgüç)

Sağda kamera başında Osman Seden, sol üstte Sohban Kaloğlu, ortada siyah gömlekli Osman Nuri Ergun.

Sağda Türkân Şoray, yanında Kriton İliadis, Orçun Sonat, solda beyaz ceketli Aytaç Arman

Nilgün (1954) filminden bir sahne, Erika Remberg, Cüneyt Gökçer.

Ayhan Işık, Kriton İliadis

Kriton İliadis, çekim sırasında

Solda Kriton İliadis, ortada Baha Gelenbevi

Sağdan birinci Suavı Tedü. Soldan birinci Gülistan Güzey.

Solda Nurhan Nur, sağda Kriton İliadis.

Kriton İliadis, film çekerken

1970 Antalya Film Festivali'nde ödül alan oyuncu, yönetmen ve teknik elemanlar. Ortada Belgin Doruk, solda Yılmaz Güney arkasında solda Kriton İliadis. En öndeki çocuk İlker Inanoğlu sağında Hayati Hamzaoğlu

Fatma Girik, Kriton İliadis ile sette

Ayakta soldan üçüncü Kriton Iiadis kameranın altında oturan Nezihe Becerikli, sağında oturan kare gömlekli, yönetmen Baha Gelenbevi

Soldan sağa: Kriton İliadis, Sema Özcan, Kartal Tibet, Ertem Eğilmez, Suphi Tekniker.

Kriton İliadis

Yorgo İliadis, Kâni Kıpçak, Kriton İliadis

1974'te Türk sinemasının alacağı genel görünüm hakkındaki düşüncelerini açıklayan sinemanın ünlüleri, geçenkten ünlüler. Yandaki fotoğrafta soldan: Osman Seden, Kriton İliadis, Feyzi Tuna, Hale Soygazi ve Yıldız Kenter'i, yukarıda Sadık Şendil'i görüyorsunuz.

Türk sinemasının ünlüleri soldan: Osman Seden, Kriton İliadis, Feyzi Tuna, Hale Soygazi, Yıldız Kenter ve yandaki fotoğrafta Sadık Şendil. Türk sineması ile ilgili bir açık oturumda (*Ses* dergisi, 1974)

Yorgos İliadis

Yorgos İliadis 1914'te Adapazarı'nda doğdu. Ünlü görüntü yönetmeni Kriton İliadis'in ağabeyiydi. Babaları İlia Usta İstanbul'dan başlayıp Adapazarı'na kadar devam eden su kanallarını yapan mühendisti. Çocukluk yıllarında, Adapazarı'nda, yazları açık havadaki sessiz film gösterimlerini büyük ilgiyle izliyordu. Ailesi İstanbul'a yerleşince babasının teşvikiyle sinema makinelerinin bakımını yapan bir atölyede çalışmaya başladı. 1933'te radyo teknisyeni olarak Necip Erses ile birlikte radyo imalatına giriştiler. 1935'te radyo dalındaki yenilikleri izlemek için Almanya'ya gitti. Klang Film Şirketi'nde sesli sinema tekniğini öğrendi. 1938'de İstanbul'a dönerek Marmara Film Stüdyosu'nun kuruluşuna katkıda bulunup orada ses kayıt teknisyeni olarak çalışmaya başladı. 1943'te Mecidiyeköy'deki eski bir garajın çağdaş donanımlı bir film platosuna dönüştürülen Necip Erses'in Ses Film Stüdyosu'nda ses kayıt bölümünün müdürü olarak çalışmayı sürdürdü. 1966'da 51 yaşındayken Yorgos İliadis'la yapılan bir röportajda, meslek ihtisasını Almanya'da yaptığını, 1940'larda ses alma cihazlarının ilkel olduğunu, bir filmi seslendirmek için günlerce uğraşıldığını anlatmıştı. Son yıllarda Erman Film Stüdyosu'nun devamlı elemanıydı. O güne kadar 430 filmi seslendirmiş ve 2000'e yakın yabancı filmin seslendirmesini yapmıştı. Kardeşi görüntü yönetmeni Kriton İliadis ile birlikte Türk sinemasının hemen hemen rakipsiz teknisyenlerindendi.

sine-iş

TÜRKİYE SİNEMA İŞÇİLERİ SENDİKASI

Soyadı : İLİADİS

Adı : YORGO

Üye No. : 131

Mesleği : Ses çeken

Adresi : Ayazpaşa Saray arkası No. 55 İSTANBUL

İSTANBUL 1962

BU BİR SESFİLM PRODÜKSİYONUDUR

HÜRRİYET APARTIMANI

Değerli muharrir **SEDAD SİMAVİ**'nin tiyatro eserinden alınmıştır

REJİSÖR ..... **TALÂT ARTEMEL**

OYNIYANLAR:

İ. GALİP ARCAN	**Ârif paşa**
ŞAZİYE MORAL	**İffet hanım**
GÜLİSTAN GÜZEY	Leylâ
NEZAHAT DİLLİGİL	Frosso
SUAVİ TEDÜ	Kâmuran
REŞİT GÜRZAP	Firuz
NECDET M. AYRAL	Musiki ustası
SAMİ AYANOĞLU	Külhanbeyi
REŞİT BARAN	Ahçı
MÜMTAZ ENER	Harem ağası
LÜSİ KARAKAŞ	Dadı
OKSEN ŞAHİNYAN	Curnalcı

MÜZİK: **Muhittin Sadak – Sadi Işılay**

ŞARKILAR: **Müzeyyen Senar Işıl**

Filmi çeken	KRİTON İLYADES
Filmi seslendiren	YORGO İLYADES
Filmin montajını yapan	ŞAKE HALAÇYAN, SEZAİ ELMASKAYA
Dekorlar	RİZA YÜCESÜMBÜL
Aksesuar	HAMDİ ŞARLIGİL
Işıklar	NECATİ OTAN
Filmin Senaryosu	NECDET M. AYRAL
Filmin fotoları	REŞİT BARAN
Mobilya	LÜTFİ SEVİL ve ORTAKLARI

BU FİLM **NECİP ERSES** STÜDYOLARINDA ÇEVRİLMİŞTİR

Yorgos İliadis 1948'de en iyi ses yönetmeni olarak ödüllendirildi. 1963'te Berlin Film Festivali'nde en iyi film ödülünü alan *Susuz Yaz* ses yönetmeniydi. 1972'ye kadar Türk sinemasının önde gelen ses kayıt yönetmenlerindendi. 1973'te vefat etti. (Vosporis Arşivi)

Kostas Psaras

Görüntü yönetmeni Kostas Psaras 1921'de İstanbul'da doğdu. High School mezunuydu. 1990'da Atina'nın Patisia semtindeki evinde kendisiyle görüştüğümüzde, bize, önceleri ses kayıt makineleri satan bir dükkânda satış elemanı olarak çalıştığını, o sıralarda fotoğraf sanatı ile ilgilendiğini ve daha sonra Türk filmlerinde görüntü yönetmeni olarak çalışmaya başladığını anlattı. Kendi kendini yetiştirdiğini, özellikle abone olduğu *American Cinematography* dergisini ve fotoğraf sanatı ile ilgili Amerikan ve Avrupa dergilerini sürekli izleyerek alaylı bir sinema teknisyeni olduğunu belirtmişti. Psaras otuzun üstünde Yeşilçam filminde görüntü yönetmeni olarak çalışmıştı. On film Erman Film yapımıydı. Ayrıca Bağdat'ta iki film çalışmasına katılmış ve Nejat Saydam'ın birçok sahnesi Roma'da çekilen *Hıçkırık* filminde de görüntü yönetmenliği yapmıştı. Amerikalı görüntü yönetmeni Freddy Ford'un asistanı olarak *Kwai Köprüsü* adlı filmde de çalışmıştı.

Kostas Psaras

Yunan vatandaşı olduğu için 1964'te bir hafta içinde yurdu terk etmeye zorlandı. Yunanistan'da, sinema dalında en büyük film şirketi olan Finos Film'de 1966'da ve 1967'de çekilen filmlerde ve ayrıca haber filmlerinde görüntü yönetmeni olarak çalışmayı sürdürdü. (Vosporis Arşivi)

1

1. Ayhan Işık, Ajda Pekkan, operatör Kostas Psaras çekim sırasında.

2. Sandalda Ajda Pekkan, Ayhan Işık, karşılarında oturan operatör Kostas Psaras.

2

3

4

3. Kostas Psaras *Ayşecık* filminin çekimleri sırasında başoyuncuyla anı fotoğrafında.

4. Ortada Dümbüllü, birinci sırada dansözün yanında çömelmiş duran (sağda) operatör Kostas Psaras.

5

5. Sol başta: Atıf Yılmaz, Doktor Arşavir Alyanak, Hürrem Erman, Kostas Psaras.
Ön sırada solda: Sanat yönetmeni Sohban Koloğlu, sağda operatör Mike Rafaelyan.

Çekim sonrası anı fotoğrafı. Arka sırada soldan ikinci Eşref Kolçak, üçüncü K. Psaras yanında Belgın Doruk.

Muhterem Nur, Göksel Arsoy

Görüntü yönetmeni olarak 1954-1964 arasında çalıştığı filmler

1954 *Fındıkçı Gelin*, Sen.: Vehbi Belgil, Yön.: Orhan Erçin, Erman Kardeşler
1958 *Bir Dilim Ekmek*, Sen.-Yön.: Dr. Alyanak, Erman Film
1958 *Son Saadet*, Sen.-Yön.: Nejat Saydam, Kısmet Film
1959 *Aşkın Gözyaşları*, Sen.-Yön.: Nejat Saydam, Kervan Film
1960 *Aslan Yavrusu*, Sen.-Yön.: Hulki Saner, Saner Film
1960 *Gece Kuşu*, Sen.-Yön.: Hulki Saner, Arı Film
1960 *İlk Aşk*, Sen.-Yön.: Hulki Saner, Arı Film
1960 *Nilüfer Orman Çiçeği*, Sen.-Yön.: Hulki Saner, Arı Film
1960 *Satın Alınan Adam*, Sen.-Yön.: Dr. Alyanak, Melek Film
1961 *Bir Demet Yasemen*, Sen.-Yön.: Hulki Saner, Erman-Saner Film
1961 *Düğün Alayı*, Sen.-Yön.: Hulki Saner, Bronz Film
1961 *Suçlu Âşıklar*, Sen.: Nejat Saydam, Yön.: Dr. Alyanak, Tül Film
1961 *Tatlı Günah*, Sen.- Yön.: Hulki Saner, Saner Film
1961 *Unutamadığım Kadın*, Sen.: Erdoğan Tünaş, Yön.: Ülkü Erakalın, Melek Film
1961 *Yavru Kuş*, Sen.-Yön.: Hulki Saner, Bronz Film
1962 *Aşka Karşı Gelinmez*, Sen.-Yön.: Hulki Saner, Sanat Film
1962 *Ayşecik Ateş Parçası*, Sen.: H. Değirmencioğlu, Yön.: Hulki Saner, Bronz Film
1962 *Cafer, Çocuk Hırsızı*, Sen.-Yön.: Hulki Saner, Bronz Film
1962 *Çifte Nikâh*, Sen.-Yön.: Hulki Saner, Bronz Film
1962 *Gol Kralı Cafer*, Sen.-Yön.: Hulki Saner, Erman-Saner Film
1962 *Zorlu Damat*, Sen.-Yön.: Hulki Saner, Bronz Film
1963 *Ayşecik Canımın İçi*, Sen.-Yön.: Hulki Saner, Bronz Film
1963 *Helal Olsun Ali Abi*, Sen.-Yön.: Hulki Saner, Erman Saner Film
1963 *Küçük Beyin Kısmeti*, Sen.-Yön.: Hulki Saner, Bronz Film
1963 *Kezban*, Sen.-Yön.: Dr. Alyanak, Tül Film
1963 *Maceralar Kralı*, Sen.-Yön.: Hulki Saner, Erman-Saner Film
1963 *Şaşkın Baba*, Yön.: Hulki Saner, Erman-Saner Film
1963 *Şipsevdi*, Sen.-Yön.: Orhan Aksoy, Erman Film
1964 *Ayşecik Çıtı Pıtı Kız*, Sen.: Erdoğan Tünaş, Yön.: Hulki Saner, Erman-Saner Film
1964 *Ayşecik Cımcime Hanım*, Sen: Erdoğan Tünaş, Yön.: Hulki Saner, Erman-Saner Film
1964 *Bomba Gibi Kız*, Sen.: Bülent Oran, Yön.: Orhan Aksoy, Erman Film

(*Türk Filmleri Sözlüğü*, 1914-1972, Agâh Özgüç)

Solda Sadri Alışık, ortada Kostas Psaras, yanında Ayhan Işık çekim molasında yemek yiyip sohbet ederken.

İkinci sırada oturan Türkân Şoray, onun yanında soldan ikinci Atıf Kaptan.

Bağdat'ta çekilen bir filmden. Soldan ikinci: operatör Lazaros Yazıcıoğlu

Ortada Lazaros Yazıcıoğlu, solda K. Psaras, sağda Ömer Lütfi Akad

Deniz Kızı'nın çekimleri sırasında K. Psaras oyuncularla.

Alekos Aleksandru

Alekos Aleksandru 17 Nisan 1943'te Beyoğlu'nda doğdu. Galatasaray'daki Tarsis Varidu Özel İlkokulu'ndan mezun olup, Fener Rum Erkek Lisesi'ne devam etti. Edebiyat hocasıyla kavga edip, okulu terk etti. 1957 yılının ilk aylarında ses mühendisi Yorgos İliadis'in referansıyla Tay Film'de (eski Ses Film) çalışmaya başladı. Yorgos İliadis film stüdyosundan ayrılınca A. Aleksandru stüdyonun montaj bölümüne geçti ve Özdemir Arıtan'ın yardımcısı olarak çalışmaya başladı. Dört ay içinde montaj tekniğini öğrendi. Aleksandru'ya göre, aynı stüdyoda montajda çalışan Adrian Muratyan, işinin ehli olmasına karşın meslek sırlarını kimseyle paylaşmıyordu. Hocası saydığı Özdemir Arıtan'ın ona verdiği ilk montaj çalışmasında on dokuz yanlış yaptığını hatırlıyordu. İkinci montaj çalışmasında yalnız dört beş hata yapmıştı. 1959'dan itibaren Türk sinemasında profesyonel olarak montaj yapmaya başladı. 1962'de Erman Film Şirketi'nin montaj bölümünde çalışmayı sürdürdü. 1963-1965 arası askerlik görevinden sonra önce Ar Film Stüdyosu'nda, 1966'da ise Hulki Saner ile Turgut Ören'in kurduğu Stüdyo Saner'de çalıştı. 1972'de montajını yaptığı son film Ören Film'e aitti. Bir filmin montajını dört günde bitiriyor, her yıl takriben 50 filmin montajını gerçekleştiriyordu. Türk sinemasının pek çok yönetmeniyle çalışan Alekos Aleksandru'nun en başarılı saydığı yönetmenler Metin Erksan, Atıf Yılmaz ve Ertem Eğilmez'di. Kıbrıs olayları nedeniyle Mart 1974'te Yunanistan'a yerleşti. Sinema alanında çalışamadı, kısa bir süre Yunanistan'da Türk film videolarının ithalat ve dağıtımını üstlendi. Süreç içinde sinema ile ilgili çalışmalara ara verdi.

Evangelos Angelidis

Evangelos Angelidis 13.11.1940'ta Paşabahçe'de doğdu. Paşabahçe Rum İlkokulu ile Fener Erkek Okulu'nun ilkokul bölümünü bitirdi. Ailesinin yaşadığı ekonomik zorluklar nedeniyle liseye devam edemeden, 12 yaşında İstiklal Caddesi'ndeki ünlü kuyumcu Pagonis'in atölyesinde çalışmaya başladı. Amatör fotoğrafçılık merakıyla 1965'te ilk fotoğraf makinesini satın aldı, üç yıl sonra ise aldığı kamera ile boş zamanlarında Rum cemaatin günlük yaşamını görüntülemeye başladı. Evangelos Angelidis 35 yıl sürekli amatör sinemacı olarak İstanbul'daki günlük yaşamı, eski binaları, kilise ve ayazmaları, kilise ayinlerini, mezarlıkları, manzaraları, sosyal yaşamı, Patrikhaneyi yurtdışından gelip ziyaret eden ünlü ve saygın kişileri tutkuyla görüntüledi. Patrik Dimitrios'un 1990'da Ayion Oros'a (kutsal manastırlar bölgesi) yaptığı ziyarette ona eşlik etti. Patrik Bartholomeo'un yurtiçi ve yurtdışı seyahatlerinde yanında bulunup, bu seyahatleri görüntüledi. Kamerası ile İstanbul Rumlarının 35 yıllık yaşamlarından kesitleri kaydetti. 20.1.2007 tarihinde öldü.

Fener Rum Patrikhanesi'nin bahçesinde ortada solda amatör fotoğrafçı Evangelos Angelidis, yanında sağda fotoğrafçı Ara Güler fotoğraf çekerken.

Fener Rum Patrikhanesi'ndeki Ayios Andreas şapelinde kutsal Miro'nun hazırlığı.

Yorgo Bozis

Yorgo Bozis 1939'da İstanbul'da doğdu. Zoğrafyon Rum Erkek Lisesi ve İstanbul Üniversitesi İşletme Bölümü'nden mezun oldu. Ekonominin yanı sıra sinema dalında çalışmalar yürüttü. 1960'lı yıllarda İstanbul'da kurulan Sinematek'in (1965) sinema kültürünün gelişmesindeki mihenk taşı rolü yadsınamaz. İstanbullu aydın ve sanatçılar, üniversite talebeleri, dünya kültürüne bir pencere açan Sinematek ile o güne kadar henüz tartışılmayan pek çok konuyu başka bir açıdan tartışma ve değerlendirme olanağını buldu. Aralarında Jak Salom, Yorgo Bozis, Üstün Barışta, Mutlu Parkan, Gaye Petek, Veysel Atayman, Engin Ayça, Mustafa Irgat, Tanju Akerson, Altan Yalçın, Osman Ertuğ, Yakup Barokas, Ahmet Soner, Ümit Aşçı, Artun Yeres'in de yer aldığı 30-40 sinema tutkunu Sinematek üyesi genç "Sinema Platformu" hareketini oluşturup ticari sinemanın dışında çağdaş, ilerici, toplumsal bir sinema yaratma amacıyla, süreç içinde kısa metraj filmler çektiler. 1980'e kadar 50'ye yakın politik belgesel yaptılar. Bir grup genç sinemacı 16 sayısı yayımlanan *Genç Sinema* (1968-1971) dergisi ile *Çağdaş Sinema* (1974-75) dergilerini çıkardılar. Dergilerin içeriğini oluşturan yazılar, çağdaş ilerici sinemanın ve Türk sinemasının sorunsallığı ile ilgiliydi. Ancak grubun çektiği belgesellerde teknik bilgi eksikliği, içeriğin estetik ve teorik yanı ile sıkça çelişiyordu. 12.3.1971 tarihinde yapılan askeri darbe bir süre için genç sinemacıların çalışmalarına ara vermelerine neden oldu. 1970'in başlarında Koray Arca, Erden Kıral ve birkaç genç sinemacının katılımıyla çalışma grubu genişledi.

Genç Sinema dergisinde yayımlanan çalışmaları

"Türk Sinemasının Ekonomik Durumu" (Sayı 4, Ocak 1969), "Türkiye'de Sinemada Dış Sömürü" (Sayı 6, Mart 1969), "Emekçiler ve Sinema" (Sayı 10, Kasım 1969), "Türk Sinemasının Ekonomik Yapısı" (Sayı 12, Mart 1970), "Türkiye'de Sinema Düzeni 1." Yorgo Bozis-Yakup Barokas (Sayı 15, Ocak 1971), "Türkiye'de Sinema Düzeni 2. Sansür" Yorgo Bozis-Yakup Barokas (Sayı 16, Mart 1971). Derginin 14. (Aralık 1970) ve 15. (Ocak 1971) sayılarını Yorgo Bozis ve Yakup Barokas hazırlar. 16. sayının yazı kurulunu Yorgo Bozis ve Osman Ertuğ oluşturur. (Mart 1971).

Çağdaş Sinema dergisindeki yazıları

"Değişik Bir Betimleme Sistemi" (Sayı 1, Şubat-Mart 1974), "Sinema İşaretbilimi ve İdeoloji" yazısı ve "Klasik Hollywood Sineması Üzerine Notlar" (Koray Arca ile birlikte) (Sayı 5/6 Kasım 1975-Ocak 1975), "Da Vinci ve Burjuva Sanatı" (Koray Arca ile birlikte) (Sayı 7, Şubat- Nisan 1975), "Paul Leduc ve Alexis Grivas ile Konuşma" (Yorgo Bozis çevirisi) (Sayı 7, Şubat-Nisan 1975).

Yorgo Bozis ve Üstün Barışta 1973'te "Çağdaş Ltd" film şirketini kurdular. Aynı yıl Yorgo Bozis, Üstün Barışta ve Yakup Barokas'ın senaryosunu yazdıkları *Köroğlu* filminin ön hazırlıkları tamamlandı. Filme katılan herkes romantik bir özveriyle hiçbir maddi talepte bulunmadan filmin gerçekleşmesi için hiçbir yardımı esirgemedi. Genco Erkal "Köroğlu" rolünde oynamayı kabul etti. Kostümlerin ön hazırlı-

Yorgo Bozis, Taksim'de 1 Mayıs kutlamasını görüntülerken, 1977

"Arkası Yarın" dizi film çekimleri sırasında. Soldan sağa: Bülent Özdural, Koray Arca, Yorgo Bozis

ğı aşamasında Sula Bozis Topkapı Müzesi'nin arşivinde bir kış boyu çalıştı ve ilk çekimler için gerekli kostümleri hazırladı. Paris'te film makyaj ustası H. Arakelian'dan özel makyaj dersleri alan makyaj sanatçısı Lena Yerasimos film için gerekli Max Factor makyaj malzemelerini yapıma hediye etti. Ne ki bir sıra teknik yetersizlik ve ekonomik nedenle film çekilemedi.

1974'te Yorgo Bozis, Üstün Barışta ve Koray Arca'nın *Ayvalık Zeytinleri* belgeselini kendi imkânlarıyla çekmelerine karşın, montajı tamamlanamadı. 1978'de Yorgo Bozis, Koray Arca ve Yakup Barokas'ın senaryosunu birlikte yazdıkları Sabahattin Ali üstüne bir film projesi de maddi imkânsızlık nedeniyle gerçekleşmedi. 1979'da Y. Bozis ile Koray Arca senaryosunu yazdıkları "Arkası Yarın" Bülent Özdural'ın katılımıyla Türk Televizyonu için siyah-beyaz dizi olarak çekildi, ancak 1980'deki askeri darbeden sonra televizyonda gösterilmedi.

"Türkiye Sinema Eleştirmenleri Derneği" ve sinema yazarları üyesi olan Yorgo Bozis 1978-1979 arası Sinematek'in genel sekreteriydi. Çeşitli dergilerde ve günlük *Politika* gazetesinde sinema eleştirileri yazdı. 1980'de Atina'ya yerleşti. 1981'de *Barko Dokuma Fabrikası Grevi* tiyatro oyununu yazıp sahneledi. 1984'te *Karanlık Zamanlarda* belgeselini çekti. 1985'te *Tersanedeki Garip Olaylar* tiyatro oyununu yazdı. Türkçeden Yunancaya ve Yunancadan Türkçeye şiir ve edebiyat çevirileri yaptı. *Tetarto* dergisinde sinema eleştirileri, *Politistiki*, *Sanat ve Kültür*, *Eginea*, *Deksameni*, *Kinsterna*, *Dimokratiki* dergilerinde edebiyat ve sinema yazıları yayımladı.

1987'den 2006'ya kadar "Cinemax" reklam filmleri yapım şirketi, BBDO/ATH, MASS, BBC, MONDIAL, TAF reklam şirketlerinde mali müşavir ve ekonomi danışmanı olarak çalıştı.

Kasım 2006'da Atina'da öldü.

KAYNAKÇA

Adalı, Bilgin. *Belgesel Sinema.* İstanbul: 1986.

Akçura, Gökhan. *Aile Boyu Sinema.* 2. basım. İstanbul: 2004.

_____. *Ivır Zıvır Tarihi.* İstanbul: 1991.

_____. *Muhsin Ertuğrul.* İstanbul: 1992.

Aksoy, Fahir. *Sinema Yazıları.*

Aleksandris Aleksandris. *The Greek minority of Istanbul and Greek-Turkish relations 1918-1974.* Atina: 1983.

_____. *To mionotiko zitima (1954-1987).* "Ellinotourkikes shesis." Atina: 1986.

Aleksandris Aleksandros. *To istoriko plaisio ton Ellinitourkikon sheseon (1923-1955).* "Ellinitourkikes sheseis." Atina: 1986.

Amicis, Edmondo De. İ *Konstantinupolis.* Atina: 1896.

Anastasiadis, Christovoulos. *Aktines-İmerologion.* Kon/poli: 1907.

And, Metin. "Türkiye'de Sponek Birahanesi'ndeki İlk Sinema Gösterisinin Öncesi ve Sonrası." *Milliyet Sanat*, Sayı 106. İstanbul: 1974.

_____. "İ drasi tu elliniku teatru stin palia Konstantinupoli." *teatro,* Sayı 59-60, Eylül-Aralık 1977.

_____. *Türk Tiyatrosu (1839-1908).* İstanbul: 1972.

_____. *Türk Tiyatrosu (1908-1923).* İstanbul: 1971.

_____. *Türkiye'de İtalyan Sahnesi.* İstanbul: 1989.

Anemoyiannis, Yiorgos. *Marika Kotopouli: İ floga.* Atina: 1994.

Anestidis, Adamantios. *To periodiko "Pirsos" tis Polis.* Atina: 1989.

Annuaire oriental du commerce. Constantinople: 1887, 1888, 1893/94, 1898, 1900, 1914.

Atzemoglu, Nikos. "Tomas Balcı (1918-1993)." *Anatoli.* c. 57. Atina: 1993.

Avcıoğlu, Doğan. *Türkiye'nin Düzeni.* İstanbul: 1969.

Baedekkers. *Konstantinopel und Kleinasien.* Leipzig: 1914.

Bareilles, Bertrand. *Constantinople: les cités Franques et Levantines.* Paris: 1918.

Berl, Alfred. *O Ellinismos stin Thraki ke stin Konstantinupoli.* (çev. Ksantuli İlektra). Atina: 1994.

Bozis, Sula. *O ellinismos tis Konstantinupolis: Kinotita Stavrodromiu-Peran.* Atina: 2002.

Bozis, Yiorgos. "O Turkikos kinimatografos: sintomi parusiasi." *Politistiki 10.* Atina: 1984.

Bozis, Yorgo ve Barokas, Yakup. "Türkiye'de Sinema Düzeni 1-2." *Genç Sinema,* Sayı 15-16. İstanbul: 1971.

Bozis, Yorgo. "Sayımlara Göre Türk Sinemasının Ekonomik Durumu." *Genç Sinema*, Sayı 4. İstanbul: 1969.
_____. "TV ve Türk Sineması." *Çağdaş Sinema*, Sayı 2. İstanbul, 1974.
Burhan, Arpad. "İstanbul'da İlk Sinema Salonları." *Artist*, 9.1.1962.
Cervati. *Guide... voyageur en Orient 1912*. Constantinople: 1912.
Çalapala, Rakım. *Türkiye'de Filmcilik-Filmlerimiz*. İstanbul: 1947.
D'Hugnes, Philippe. *Almanach du Cinéma, des origines à 1945*. Fransa: 1992.
Delihristu, M. *Peridromos: imerologion*. Kon/polis: 1911 ve 1913.
_____. "Otan protorthe o kinimatografos." *Romantzo*, 8.5.1974.
Delorme, Jean. *Pagkosmia hronologiki istoria*. Cilt 4. Atina: 1987.
Deschamps, Gaston. *A Constantinople*. Paris: 1913.
Dorsay, Attila. *Benim Beyoğlum*. İstanbul: 1991.
Duhani, Said Naum. *Vieilles gens vieilles demeures*. İstanbul: 1947.
_____. *Quand Beyoglu s' appelait Pera*. İstanbul: 1956.
Eksarchos, Theodoros. *Ellines ithopii- Anazitontas tis rizes*. Atina: 1995.
Ertuğrul, Muhsin. *Benden Sonra Tufan Olmasın!*. İstanbul: 1989.
Evren, Burçak. *Eski İstanbul Sinemaları, Düş Şatoları*. İstanbul: 1998.
_____. *Sinema Dergileri*. İstanbul: 1993.
_____. *Türkiye'ye Sinemayı Getiren Adam: Sigmund Weinberg*. İstanbul, 1995.
Filias, Vasilis. *İ politikes ke kinonikes dinamis tis epanastasis*. "Neoteri Elliniki politiki istoria." Atina: 1997.
Filmer, Cemil. *Hatıralar*. İstanbul: 1984.
Fragkudis, Yeorgios. *İ Konstantinupolis*. Atina: 1901.
Garcon, François. *Gaumont, un siecle de cinéma*. Paris: 1992.
Gilliodts, Juan O. *Impressions d' Orient* Brüksel: 1897.
Gökmen, Mustafa. *Eski İstanbul Sinemaları*. İstanbul: 1991.
_____. *Türk Sinema Tarihi ve İstanbul Sinemaları*. İstanbul: 1989.
Gülersoy, Çelik. *Tepebaşı*. İstanbul: 1993.
Haurigot, Paul. *Acide Russique*. Paris: 1925.
Hrisogonis, G ve Hatzopulos, *Aktines: imerologio ikonografimeno 1907*.
Kon/polis: 1906.
_____. *1920'lerden sinema manzaraları*. Dergi. "Video Sinema", Kasım, 1984 (Kitabın yazarları Hrisogonis, G ve Hatzopulos)
Hristodulu, Hristos. "İ pateres tis evdomis tehnis sta Balkania." *Paratiritis*. Cilt. 10-12. Selanik: 1989.
_____. *Ta fotogeni Balkania ton adelfon Manaki*. Thess/niki:
1989.
Hristodulu, Melisinos. *Ta Tatavla*. Kon/polis: 1914.
İliadis, Friksos. *O ellinikos kinimatografos*. Atina: 1993.
İliadis, Vasilios. *To propolemiko Turkiko teatro*. Atina: 1925.
İstanbul Tarih Vakfı. *İstanbul Ansiklopedisi*. Cilt 1-8. İstanbul: 1993-1995.
İstanbul Telefon Müdürlüğü. *Kılavuz*. İstanbul: 1936.
Johnson, Clarence R. *Constantinople today*. New York: 1922.
Kalliyeris, Mihail P. *Anamnisis apo to Bayraklı tis Smyrnis*. "Mikrasiatiki İho" c. 315. Atina: 1995.

Karavias, N. I. *Alote ke tora* Poli: 1933.
Karney, Robyn, (ed.), *Chronicle of the cinema*. Londra: 1995.
Karpat, Kemal H. *Osmanlı N*üfusu (1830-1914*)*. İstanbul: 2003.
Koçu, Reşad Ekrem. İstanbul Ansiklopedisi. Cilt 1-11. İstanbul: 1975.
Kuligkas, Vasilis. *Kios 1912-1922*. Atina: 1988.
Kusumidis, Marinos. *İ istoria tu Elliniku kinimatografu*. Atina: 1981.
Lesios, Haralambos H. *O İpirotis tu 1901*. Konstantinupolis: 1900.
Leyla, Jay. İstoria *tu Rosiku ke Sovietiku film*. (çev. Theodorakopulos L.). Atina: 1980.
Lumiere, Auguste ve Lumiere, Louis. *Correspondances (1890-1953)*. Editör: R. Hutinet. Paris: 1995.
Makridis. *İmerologion Satan*. Konstantinupolis: 1911 ve 1913.
Mavrogorgatu, Elpiniki M. *İ İpiros: etision Levkoma*. Konstantinupolis: 1911.
Mihail, N. G. *Ellinikos odigos*. Atina: 1994.
Milas, Akilas. *İ Halki ton Prinkiponison*. Atina: 1984.
Miller, William. *İstoria tis Otomanikis Avtokratorias 1801-1913* (çev. Spir. P. Lambru). Yeni baskı. Atina: 1994.
Misailidis, Hariton. *To teatron tis Polis 1800-1900*. Atina: 1960.
Mitropulu, Aglaia. *Ellinikos Kinimatografos*. Atina: 1980.
Mitry, Jean. *Dictionnaire du cinéma*. Paris: 1963.
Niku, Theodosios. *İ Ellada vlepi sinema. Epta imeres* dergisi, *Kathimerini* gazetesi, 11.11.2001.
O' Dell, Paul. *Griffith and the Rise of Hollywood*. New York: 1970.
O' Leary, Liam. *The Silent Cinema*. Londra: 1968.
Onaran, Alim Ş. *Lütfi O. Akad'ın Sineması*. İzmir: 1977.
_____. *Lütfi O. Akad*. İstanbul: 1989.
_____. *Muhsin Ertuğrul'un Sineması*. Ankara: 1981.
Örsan, Rasim. *Kaybolan Bakırköy*. İstanbul: 1989.
Özdamar, Ali, Giz, Selahattin. *Beyoğlu 1930*. İstanbul: 1991.
Özgüç, Agâh. *Türk Filmleri Sözlüğü 1914-1986*. Cilt 1-5. İstanbul.
Özön, Nijat. *Ansiklopedik Sinema Sözlüğü*. İstanbul: 1958.
_____. *Karagözden Sinemaya*. Cilt 1-2. Ankara: 1995.
_____. *Sinema Uygulayımı, Sanatı, Tarihi*. İstanbul: 1985.
_____. *Türk Sinema Tarihi*. İstanbul: 1962.
_____. *Türk Sineması Kronolojisi*. Ankara: 1968.
_____. *Türkiye'de Sinema*. İstanbul: 1972.
Pamuk, Şevket. *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820-1913)*. İstanbul: 1994.
Pantazizos, Hristos. "İmerologion *ton filomathon*." Kon/polis: 1900.
Papadopulos, Stefanos. "İ *simvoli ton Romion tis Polis ston turkiko kinimatografo*." *Anatoli*. Atina.
_____. *Anamnisis apo tin Poli*. Atina: 1978.
Papazoglu, Avr. *Filologiki Protohronia, 1930, 1931, 1932 ve 1933*. Konstantinupoli.
Rittaud-Hutinet, Jaques. *Le cinema des origines*. Seyssel: 1985.
Roidis, Emanuil. *To teatro tu Yıldız K*öşk. "İmerologio Skrip." Atina: 1897.
S. A. Turque de Tourisme. *Yıldız: the municipal casino of Constantinople*. Constantinople: 1926

Sadoul, Georges. *Histoire générale du cinema.* 1. *L' invention du cinéma* (1832-1897). 2. *Les pionniers du cinéma* (1897-1909). 3. *Le cinéma devient un art* (1909-1920). 4. *L' art muet* (1919-1929). 5. *Les débuts du cinéma parlant* (1929-1930). Paris: 1973-1978.

_____. *Dictionnaire des cinéastes.* Paris: 1965.

_____. *Luis Lumiere.* Paris: 1964.

Sakelaridu. *O faros tis Anatolis 1901 ke 1902.* Kon/polis: 1900-1901.

Scognamillo, Giovanni. *Türk Sinemasında 6 Yönetmen.* İstanbul: 1973.

_____. *Bir Levantenin Beyoğlu Anıları.* İstanbul: 1990.

_____. *Cadde-i Kebir'de Sinema.* İstanbul: 1991.

_____. *Türk Sinema Tarihi (1896-1986).* Cilt 1-2. İstanbul: 1987-1988.

Slide, Anthony. *Early American Cinema.* New York: 1970.

Soldatos, Yiannis. "Episkopisi tis Ellinikis kinimatografias." *Film.* Cilt 15. Atina: 1994

_____. İstoria *tu elliniku kinimatografu.* Cilt 1-6. Atina: 1988-1992.

_____. *O ellinikos kinimatografos: dokumenta 1.* Atina: 1994.

Solomonidis, Hristos S. *To teatro sti Smirni.* Atina: 1954.

Souhesmes de G., *Turcs et Levantines.* Paris: 1896.

Spanudis P. K. *İstorike selides.* Kon/polis: 1902.

Spatharis, Haris. *Konstantinupolitika ke ala tina.* Atina: 1988.

Sperco, Willy. *Yüzyılın Başında İstanbul.* İstanbul: 1989.

Stamatiu, Kostas, İ "Anakalipsi" ton Manaki... *Paratiritis.* Cilt. 11-12, Thess/niki: 1989.

Stamatopulu-Vasilaku, Hris. *To elliniko teatro stin Konstantinupoli to 19o eona.* Atina: 1994.

Stamulis, Miltiadis A. *Firdin Migdin.* Atina: 1959.

Şener, Erman. *Festivaller.* İstanbul: 1972.

Tapinos, G. F. ke Beginis, D.G. *Ethnikos eros.* "İmerologio tu 1911" Kon/polis: 1910.

Tavaniotu, Kornilia E. *Anamnisis ke elpides.* "İmerologio 1921." Kon/polis: 1920.

Teksoy, Rekin. *Türk Sineması.* İstanbul: 2007.

Teodosiu, Nikos. "İ Ellada vlepi sinema." *Epta İmeres* dergisi, *Kathimerini* gazetesi, 11.11.2001.

Th.K.M (Markuizoz). "O megalos dromos ti nihta." *Ap'ola.* Cilt 236. Kon/polis: 1915.

Teotokas, Yeoryios. *Simees ston ilio (O Leonis).* Atina: 1985.

Thobie, Jacques. *L' imperialisme Français dans l' Empire Ottoman (1895-1914).* Paris: 1980.

Tilgen, Nurullah. "Bugüne Kadar Filmciliğimiz." *Yeni Yıldız.* İstanbul: 1956.

Tomanas,Kostas. *To teatro stin palia Thessaloniki.* Thess/niki: 1994.

Tulard, Jean. *Dictionnaire du cinéma : les acteurs.* Paris: 1991.

_____. *Dictionnaire du cinéma : les realisateurs.* Paris: 1992.

Tziras, Nikos. *To evdomon tu Vizantiu ke i elliniki kinotita Makrohoriu.* Atina: 1992.

Ulu, Esin. "İstanbul'da İlk Defa Etkinlikleri." *İstanbul*, Sayı 4. 1993.

Üsdiken, Behzat. "Eski Beyoğlu'nda Restaurant, Birahane, Bar, Gazino ve Meyhaneler I-XII." *Toplumsal Tarih*, Sayı 3-18. İstanbul 1994-1995.

_____. "Eski Beyoğlu'nun Eski Sinemaları I-VI." *Toplumsal Tarih*, Sayı 22-28. İstanbul: 1995-1996.

Valuchos, Stathis. *Filmografia elliniku kinimatografu. 1914-1984.* Atina: 1984.
Vasiliadis, Nikolaos. *Ikones Konstantinupolis kai Athinon.* Atina: 1910.
Yalman, Ahmet E. *Turkey in the World War.* New Haven, 1930.
Yerasimu, Stefanos. *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye.* İstanbul: 1975-76.
_____. *Egkiklopedia Papiros Larousse Britannica.* c. K. Atina: 1988.
_____. *Egkiklopedikon* İmerologion İkonografimenon. Konstantinupolis: *1934, 1935, 1936, 1937 ve 1940.*
_____. *Ekatontaetiris Adelfotitos Evritaneon Konstantinupoleos, 1812-1920.* Anatiposi apo tin Adelfotita Mikroxoriu, 1989.
Yılmaz, Atıf. *Hayallerim, Aşkım ve Ben.* İstanbul: 1991.
_____. *Söylemek Güzeldir.* İstanbul: 1995.
Zarifis, Yeorgios A. *Anamnisis.* Atina: 1996.
_____. *İmerologion Ethnikon Filantropikon Katastimaton, 1905,1906 ve 1907.* Konstantinupolis: 1904-1906.

İSTANBUL'DA BASILAN RUMCA GAZETE VE DERGİLER

Gazeteler

Ankara, (7. baskı, Ankara), 1935-1940.
Apoyevmatini, 1940-1950.
Cumhuriyet, 1980-1992.
Efimeris, (haftalık yayın) 1943-1944.
Fos Konstantinupoli, 1947-1948.
Hronika, 1931.
Kiriks, (haftalık yayın)1920-1923.
Konstantinupolis, (Atina), İoannidis-Palasis yayınları, 1923-1933.
Konstantinupolis, (Atina), Makridis-Eginidis yayınları, 1926-1929.
Konstantinupolis, 1900-1905.
Kronos, 1918, 1920.
L' Express, 1918.
La Nouvelle Gazette,1918.
Matin, 1918.
Nea Anatoli, 1922-1923.
Nea Epitheorisis (Nea Efimeris), 1896-1900.
Nea Zoi, 1918.
Neologos, 1895-1897.
Patris, 1916,1919.
Patris, 1920-1921.
Proia, 1921.
Proodos, 1906-1915 ve 1920-1924.
Tahidromos, 1898-1905.
The Levant Herald & Eastern Express, (7. baskı), 1895-1896-1897 ve 1903.
To fos, 1924-1929.

Dergiler

Annuaire Oriental du Commerce. 1896.
Ap'ola, 1910-1920.
Çağdaş Sinema, 1974-1975.
Evdomas, 1922.
Faros, 1909-1912.
Genç Sinema, 1968-1971.
Hayat, 1960-1970.
Kosmos, (İzmir), 1908-1913.
L'orient Illustré, (Paris), 1918-1920.
La Turquie Moderne, 1953-1963.
Milliyet Sanat, 1973-1994.
Muhit, 1931-1933.
Musiki, 1912-1915.
Neon Pnevma, 1908-1911.
Paidikos kosmos, 1901-1902.
Pirsos
Satirikon Embros (Kodon Agon), 1908-1915 ve 1918-1920.
Société An. Turque de Tourisme. 1926.
Tehni, 1944-1950.
Toplumsal Tarih. 1995.
Vosporis, 1901-1908.
Vurdulas, 1918-1921.

ÖZEL ADLAR DİZİNİ

II. Abdülhamid 17, 18, 20, 66, 73, 74, 79
Adamandidi, Viktor 105
Adıvar, Halide Edip 180, 192
Akad, Mediha 180
Akad, Ömer Lütfi 56, 149, 167, 181, 188, 191, 192, 199, 216
Akbaşlı, Hicri 199
Akçay, Muazzez 154, 185
Akerson, Tanju 219
Akıncı, Nuri 180, 181, 185
Aksoy, Orhan 200, 215
Alataris, Dimitris 27
Alekos 147, 176
Aleksandru, Alekos 19, 159, 179, 217
Alışık, Sadri 201, 215
Alibranti Kardeşler 122
Ali, Sabahattin 221
Alpaslan, Mümtaz 180
Alpay, Zeki 180
Alus, Sermet Muhtar 56
Alyanak, Arşavir 213
Ananof, Z. 91
Anas, Anastas 172
Anas, Hariklia 177
Anas Kardeşler 157, 177
Anastas 147, 177
Anastasis ve Yordan Anas Kardeşler 157
Anas, Vasili 147, 157, 173, 177, 178
Anas, Yordan 157, 173
Andreadis, Ermolaos 105, 111
Andréyor, Yvette 97
Angelidis, Evangelos 218
Antoine, André 141
Apergi, Stefo 119
Apostolidis, Anastas 177
Apostolidis, Vasil 177
Apostolidis, Yordan 177
Apostolos Psihuli Kardeşler 44
Apostolos Tamburidis Kardeşler 63
Apostolu, Antonis (Antony Stoll) 18, 157, 169, 170, 171, 172
Apostolu, Yorgos 125
Arakelian, H. 221
Arca, Koray 219, 220, 221
Ar, Cezmi 150, 180, 185, 192, 200
Arditi, Alberto 109, 116
Arduman, Refik Kemal 180, 185
Arıburnu, Orhon M. 180, 189
Arıtan, Özdemir 217
Arıt, Fikret 180, 185
Aristidi Karidis-Fuks 156
Arman, Aytaç 203
Arnoldi 118
Arsoy, Göksel 214
Artemel, Talat 150, 167, 192, 197, 199
Artidi, Hugo 67
Ar, Vedat 167
Asaduryan 80
Aslan, Mehmet 177, 186
Aşçı, Ümit 219
Atadeniz, Y. Orhan 165, 168
Atatürk 72, 150, 163, 165, 176
Atayman, Veysel 219
Avcıoğlu, Doğan 112
Ayanoğlu, Sami 167, 180, 185, 199
Ayça, Engin 219
Aydan, Nilüfer 198
Aydın, Hikmet 172
Aykut, Neriman 185
Aykut, Ömer 185
Aymeloğlu, Eleni 177
Ayral, Mahfi 138, 150
Ayral, Necdet Mahfi 150
Ayzenştayn, Sergey M. 105, 142

Bacanos, Aleko 166
Bacanos, Yorgos 95, 166
Balcı, Naim 116
Balcı, Tomas 159, 168
Balkır, İhsan 180
Baran, Reşit 180
Barbori, Jean Baptiste 32, 97
Barışta, Üstün 219, 221
Barker 65
Barokas, Yakup 219, 221
Barrymore, John 112
Bartholomeo, Patrik 218
Basmacı, Aziz 171
Başaran, Tunç 187, 200
Başar, Melih 180, 181, 192
Bay Kastelli 110
Bayraktaris, Antonis 156
Becerikli, Nezihe 208
Bekes, Omiros 157
Belgil, Vehbi 215
Bengü, Vedat Örfi 154, 173, 180, 185, 191, 192, 199
Benlisoy, Stefo 154
Benoit, Pierre 134
Berksoy, Semiha 150, 151
Berktaş, Esin 146
Bernhardt, Sarah 38, 45, 63, 102
Bertini, Francesca 69, 114
Bertrand, Victor 20
Bilda, Ertuğrul 201
Bilgen, Fatma 173
Biloryan, S. 20, 21
Birsel, Salâh 148
Blaché, Alice Guy 38, 61
Blackton, J. Stuart 101
Bloom, Auguste 102
Bolan, Burhan 200, 202
Boyer, Cemal 114
Boyer, Cevat 118, 147, 172
Bozak, Şükrü 173
Bozis, Yorgo 75, 111, 126, 149, 160, 219, 220, 221
Buduris, Markos 19, 159, 181, 182
Butak, Behzat 150

Calmettes, André 38
Campon 20, 31
Canetis, E. 161
Cantürk, Hüsnü 167
Cavaras, Viron 102, 176, 177
Cemali, İzzet 172
Cemali, Kadri 114, 172
Chaplin, Charlie 84
Contınsouza, Pierre Victor 54, 55

Çakın, Necati 185
Çangopulos, Alekos 175
Çangopulos, Dimitris 94, 97
Çangopulos, Filotas 89, 97, 147, 157, 175, 181
Çangopulos Kardeşler (Filotas ve Alekos) 89, 95, 157, 175, 176, 177
Çangopulos, Kostas (Konstantinos) 18
Çangopulos, Nikolaos 99
Çangopulos, Nikos 18, 147
Çehre, Nebahat 177
Çelebi, Said 173
Çuhacıyan, Dikran 116

Dali, Gizela 156
Dalmas, Keti 167, 173
Dalmas, Zozo 154, 159, 163, 164, 165
Damkalidis, Yorgos 88
Dandolos 39, 48, 69
D'Andria, Bernard 177
Dassin, Jules 189
Day, Rasim 173
Değirmencioğlu, H. 186, 199, 200, 215
Delagramatika, Dimitri 128
Demirağ, Turgut 186, 187, 200
Deniz Kızı Eftalya 159, 166
Deveaux 97
Diamandis 187, 189
Dilligil, Avni 185, 192
Dimitrios, Patrik 218
Dimosthenis 183
Dinler, Mehmet 186, 199, 200, 202
Dino, Arif 180
Dino, Avni 144
Dizikirikis, Yorgos 156
Doğan, Süha 154, 180, 185
Doruk, Belgin 148, 167, 177, 207, 214
Doublier, Francis 19, 50
Dr. Alyanak 177, 185, 186, 187, 192, 200, 215
Drimaropulos, Y. 161
Duhani, Sait Naum 89, 97, 110
Durée 44

Duygulu, Zeki 180
Dümbüllü, İsmail Hakkı 181, 213

Edison, Thomas 20, 23, 51
Eltim, Papa 135
Egeli, Münir H. 167
Eğilmez, Ertem 200, 202, 208, 217
Ekümenik Patrik III. İoakim 122
Eleni 13, 72, 165, 177
Elmacıoğlu, Pandeli 193
Elmas, Orhan 177, 180, 185, 186, 200
Emfiecioğlu, Anastas 21, 45
Emir, Azize 150
Ener, Mümtaz 180, 185
Enver Paşa 132
Epaminondas, Hristos 157
Erakalın, Ülkü 186, 187, 200, 202, 215
Erçin, Orhan 180, 185, 215
Ergun, Osman Nuri 199, 200, 202
Erkal, Genco 219
Erksan, Metin 19, 149, 167, 185, 200, 217
Erman, Hürrem 188, 213
Erman Kardeşler 165, 181, 215
Erses, Necip 147, 173, 210
Ertuğ, Osman 219
Ertuğrul, Muhsin 138, 140, 141, 142, 149, 154, 163, 164, 165, 188, 190, 192, 194
Etingü, Turgut 185, 192
Evangelu, Hristo 171
Evin, Semih 181, 192
Evren, Semih 185

Faik, Sait 148
Fairbanks, Douglas 99, 111, 114
Farkas, F. 150
Fengara 166
Fenerli Dimitris Meravidis 18, 135
Feuillade, Louis 91
Fidaris 183, 187
Filmer, Cemil 114, 116, 147, 172
Filmeridis, Diamantis 19, 159, 181, 194
Filmeridis, İoakim 19, 138, 159, 179, 183, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 196
Filmeridis Kardeşler 159, 183, 187, 194
Filmeridis, Manasi 19, 154, 159, 172, 173, 183, 185, 187, 192
Ford, Freddy 212
Fosforoğlu, Renan 180, 185, 191
France, Anatole 38
Frangudis, Yeorgios 59
Frangulis 165
Fransua, Angeliki (Madame Angel) 27
Fuller, Loie 55

Gad, Urban 107
Galanidis, Y. 88
Gance, Abel 91, 112, 118
Garbo, Greta 113, 116, 118
Gaumont, Léon 78
Gelenbevi, Baha 149, 185, 189, 190, 192, 199, 205, 208
Georgiadi, Eftalia 166
Gika, Poli 154
Gikas 20
Girik, Fatma 175, 177, 207
Gish, Lillian 103, 112, 115, 118
Goga, Bulgar 188
Gorki, Maksim 116
Gökçer, Cüneyt 203
Gökmen, Mustafa 28, 67, 71, 91, 107, 116
Göltepe, Osman 173
Göreç, Ertem 186, 187, 200, 202
Gören, Şerif 149, 150
Grande, Souzanne 97
Griffith, D. W. 102, 103, 112, 115, 116, 225
Gris, Lilian 154, 185
Grissos, E. 157
Guazzoni 94
Güler, Ara 218
Gülyüz, Aram 168, 186, 200, 202
Günal, Tahir 180
Günay, İzzet 177, 201
Gündüz, Aka 77
Güney, Yılmaz 19, 149, 150, 188, 207
Günşiray, Orhan 156, 177
Gürses, Muharrem 162, 168, 180, 181, 185, 186, 192
Güzey, Gülistan 205

Hacaras 177
Hakan, Fikret 156, 177
Hamzaoğlu, Hayati 207
Hanna, Domeniko 172
Hacidakis, Manos 156
Havaeri, Seyfi 180, 181
Henri, D. 23, 24, 26, 125
Hikmet, Nâzım 18, 141, 142, 143, 163, 164, 165, 179, 180, 189, 190, 192

Hiotakis, Panayiotis 172, 183, 188
Hrisos, Panayiotis 17, 101, 172
Hristidis, Kleopatra 87
Hugosyan, Aram 173, 181
Hugo, Victor 88, 112
Hun, Ediz 177
Hutinet, J. Rittaud 121
Hün, Agâh 185, 192
Hüseyin Kâmil Bey 131

Irgat, Cahit 149, 169
Irgat, Mustafa 219
Işık, Ayhan 138, 202, 204, 213, 215
Işılay, Sadi 166

İatridu, Sotiria 150
İçli, Melahat 189
İgumenidis, Vasilis (İgum) 159
İliadis, Friksos 46
İliadis Kardeşler 159
İliadis, Kriton 19, 159, 167, 173, 176, 177 180, 191, 192, 196, 197, 198, 199, 201, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210
İliadis, Yorgos 19, 159, 173, 196, 210, 212, 217
İlia Usta 210
İlktaç, Necati 180
İmamverdi, Mustafa 173
İpekçi, Fahir 172
İpekçi, İhsan 172
İpekçi Kardeşler (İhsan ve Osman) 116, 141, 142, 143, 147-149, 150, 152, 172, 187
İpekçi, Naci 172

Jannings, Emil 115
Jasset, Victorin 38, 89
Joly, Henri 37
Jön Türkler 136

Kakınç, Tarık 199
Kakoyiannis, Mihali 170
Kalevras, Ahileas 163
Kaloğlu, Sohban 202
Kaloyeros, Fotios 57
Kalustyan, Onnik 173
Kambanakis, Patroklos 57, 60, 81, 107
Kâmil, Halil 112, 172
Kâmil, Şadan 181
Kaner, Suphi 180
Kaptan, Atıf 216
Kaptanoğlu, Ali 185, 192
Karamahmut, Temel 180
Karamanbey, Çetin 180
Karayianopulos, Y. 99
Karolidis, Pavlos 131
Kâşif, Hüseyin 180
Katsika, P. 129
Kazan, Elia 19, 188, 191
Keaton, Buster 114, 118
Kelly, Gene 148
Kemal, Yaşar 186, 189
Kenç, Faruk 149, 167, 172, 199
Kennedy, Jeremy P. 79
Kenter, Yıldız 210
Kıpçak, Kâni 167, 173, 199, 201, 209
Kıral, Erden 219
Kilikinis, İoannis 59, 60, 61
Kiriakopulos, Emanuil 17, 39, 87, 88
Kiveli 150
Knight, Charles 19
Kocagöz, Samim 148
Kolçak, Ekrem 185
Kolçak, Eşref 214
Kollaro, Jozef 157, 173
Koloğlu, Sohban 213
Komdilis 20
Koniçiyiotis, Klearhos 156
Konstantinidu, Ekaterini 39, 48, 69, 72
Kontu, Maro 156
Koral, Bülent 189
Koranto, Konstantino 128
Korda, Maria 68
Kordovilli, Nikolao 45
Kostanof, C. Y. 180
Kotopuli, Dimitri 45
Kotopuli, Marika 150, 152
Köksal, Neriman 156, 185
Körmükçü, Hazım 150
Körmükçü, Settar 199
Köseoğlu, Murat 172
Kral I. Yeorgios 33
Kristof 43
Ksenatos, Andreas 17, 42, 45, 47, 48, 72
Ksenopulos, Grigoris 150
Kun, Alp 180
Kurteşoğlu, Yianni (Coni) 19, 159, 181
Kuruklis 32, 126
Kutlar, Onat 105, 106

Lagios, Dimitrios 172
Lagusis, Aleksandros 37, 39, 69
Lang, Fritz 116, 118
Lasali, Walter 191
Laskos, Orestis 154, 185
Lazaridis, Aristidis 128
Lehmann, Jean 67, 84
Leitmer, Jean 91
Lekas, Konstantinos 176
Leludis, Serafim 27, 28
Lemis 144
Leondidis, Yorgos 176
Léons 121
Levy, Leopold 159
Liguoro, Guiseppe 107
Linas, Spiros 179
Linda, Katia 154, 185
Linder, Max 108, 110, 145
Livadas, Andreas 17, 33, 34, 42, 45, 47, 48, 71
Livadas, İoannis 51
Lloyd, Harold 38, 112
Lovel, Leopold 37
Lukovardos, Anastasios 57
Lumière Kardeşler 17, 20, 23, 26, 31, 50, 54, 79, 89, 128, 135, 136, 160, 161
Lyold, H. 112

Madam Kalitea 136, 157
Madras, Ahileas 114
Makulis, Cimis 173
Malik, H. 28
Manaki Kardeşler 136, 160
Mancini 90
Maniopulos, Vasilios 75
Markesinis, Andreas 34
Maruşka 173
Massina, Julietta 169
Mavridis, Yorgo 125
Mediha 144, 147, 180
Méliès, Georges 26, 54, 55, 56
Menichelli, Pina 90, 112, 172
Mensur, Naile 185, 192
Meravidis, Dimitris 18, 120, 127, 135, 157, 160, 161
Meravidis, Prodromos 161
Mercanton, Louis 98
Merkuri, Melina 170, 189
Mester, Oscar 59
Metaksatos, Nikos 39, 48, 51, 69, 71, 72, 99
Meyerhold 141
Mısır Kralı Fuat 163
Mihaelidis, Viktor 170
Mihailidis, Avram 125
Mihiotis, N. 99
Miletich, J. 102
Mille, Cecil B. de 140
Miloharakti, Atina (Ayla Karaca) 159
Mirat, Dimitri 150
Misailidis, Hariton 79
Mitropulu, Aglaia 45, 120, 160, 161
Mizancıoğlu, Lefter 159
Mizancıoğlu, Yannis 159
Moisson 135
Mongeri, Giulio 112
Moralı, Mahmut 190
Morel, Faruk 143
Moreli, Pola 159, 166, 167
Morheum, Wilhelm 187
Moshakis, Pavlos (Pavli) 92, 110
Mozukin, İvan 99, 112, 115, 118
Muçyos 129
Muhtar, Mehmet 181
Muratyan, Adrian 217
Mustakas 71
Muvahhit, Bediha 150
Muzukin, İvan 115
Müren, Zeki 198
Myrtise 51

Naci Bey 114
Nakamura 91
Natanson, Z. 83, 84
Navarre, Cecilia 97
Navarre, René 97
Nazimova, Alma 115
Nazlıoğlu, Fedor 157
Necef, İskender 172
Neron 94
Nielsen, Asta 94, 95, 102, 107, 145
Nihal, Şüküfe 199
Nikolaidis, Miltiadis 127
Nikolaidis, N. P. D. 75
Nikolaos 27, 28, 47, 99, 121, 157, 176
Nikolas (Artiz Nikola) 152, 164
Nomikos 157
Nor, Luiza 159, 165, 166, 194
Noyan, İsmail 185

Nur, Muhterem 214
Nur, Nurhan 206
Nuyan, İhsan 180

Okan, Tunç 148
Olgaç, Tahir 180
Onat, Hikmet 159
Oran, Bülent 186, 199, 200, 202, 215
Orbey, Ergin 202
Osmanoğlu, Ayşe 20

Ögelman, Kadri 181, 189
Öklem, Kevkep 200
Öktem, Mahir 185
Ökten, Zeki 149
Önal, Safa 187, 200, 202
Önengüt, Valâ 180
Ören, Turgut 181, 185, 217
Örs, Cüneyt 180
Özcan, Sema 208
Özdural, Bülent 220, 221
Özgüç, Agâh 167, 180, 181, 187, 192, 202, 215
Özgül, Esat 185, 192
Özgürel, Mehdi 185
Özkul, Münir 149
Özonuk, Şinasi 181, 185, 186, 199
Özonur, Sinan 167
Özön, Nijat 19, 73, 148, 159
Öztürk, Serhat 148
Öz, Vahi 185

Pagonis 218
Palay, Abdurrahman 167, 173, 185, 186, 187
Paleologos, Nikos 103
Paleopulos, Nikos 128
Panagiota, Madam 157
Pandelakis Efendi 79
Panuryas, Dimitris 27
Papadakis, Eleni 72
Papadopulos, İ. 20, 33
Papadopulos, Stavros 66, 81, 83
Papadopulos, Vasilakis 89, 90
Papamihail, Dimitri 156
Papa, Rula 159, 168
Papayiannopulos, Vasilis 116
Papazyan, Vahran 141
Pappa, İrini 170
Pappas, Yorgos 150
Paraskevopulo, Evangelia 45
Parkan, Mutlu 219
Parmeggiani 48
Pashalidis, Fedon 8, 17, 91, 92, 94, 95
Pathé, Charles 78
Patrik III. İoakim 17, 84, 122, 161
Pekin, Cemal 147, 172
Pekkan, Ajda 177, 213
Pek, Muzaffer 185
Perigo 50
Perkün, Nevzat 173
Pesen, Nevzat 185, 186, 187, 200
Petek, Gaye 219
Petridu, Olga 159
Petronios 94
Pickford, Mary 112
Pişkin, Halide 185
Poli, Kika 156, 167, 173
Polo, Eddie 70
Poyrazoğlu, Stefanos 157
Princis, Kostas 157
Prokopiu, Yorgo 18
Promio, Jean Alexandre Louis 31, 44, 50, 79, 89, 136
Psaltis 175
Psaras, Kostas 19, 159, 212, 213, 214, 215, 216, 217
Psihuli Kardeşler (Andonis ve Apostolos) 17, 29, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 57, 63, 125
Psilander, Valdemar 98

Rafaelyan, Mike 180, 213
Raftopulos, Dimitris 33
Raftopulos, Petros (Petrakis) Spiraki 7, 17, 29, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 45, 104
Ramirez, Luis Roca 57, 127
Remberg, Erika 203
Ricci 48
Rigadin, Prens 108
Robert, Raleigh 65
Robert, Robert 65
Rosenthal 65
Roseti, Pierrre 110
Rostand, Edmont 38
Rusos, A. 129
Rutkay, Fuat 172, 181

Sadettin, Ertuğrul 151
Sadoul, Georges 20, 26, 43, 44, 54, 59, 66, 78, 94, 101, 108, 137

Saffet Bey 114
Sagredo Kardeşler 175, 176
Saint-Saens, C. 38
Sakellariu, Alekos 156
Salevras, Ahileas 157
Salla, Eduardo 104
Salom, Jak 219
Saltier, Hugo 109, 116
Saner, Hulki 186, 199, 200, 215, 217
Sansor, Jorj 91
Sardou, Victorien 38
Sargologos, Nikolaos 47
Sarıcı, Haluk 185, 189
Sarris, Yorgos 154, 157, 172, 173, 174
Saydam, Nejat 185, 200, 212, 215
Scognamillo, Giovanni 112, 120, 139, 169
Sedat, İhsan 181
Seden, Kemal 141, 147
Seden, Osman 167, 199, 200, 201, 202, 210
Seden, Şakir 141, 147, 173
Seferoğlu, Nikolaki 129
Serengil, Öztürk 177
Seyfioğlu, Turan 149
Sırmalı, Şakir 185, 199
Simavi, Sedat 159
Siotis, Yorgos 50, 51, 157, 160
Sirman, Cemal 116
Sirman, Osman Rauf 116, 147, 172
Sitaras, Andreas 145
Skebri 144
Skender, Aleks 88
Smith, F. Ormiston 65
Somoğlu 175, 176
Sonat, Orçun 203
Soner, Ahmet 219
Sonku, Cahide 142, 173, 199
Soygazi, Hale 210
Sönmez, Hüseyin 148
Spathopulos, Kimon 157, 160, 161, 162
Spiridis, Tilemahos 17, 37, 157, 158, 161
Sponek, Karl 27
Sponek, Nikolaos 27, 28
Stafilopatis, Y. 99
Stamulis 136
Stanislavski, Konstantin 141
Stendhal 112
Stikopulos, Takis 176
Stroheim, Erich von 99
Sualp, Suavi 185, 186
Sully, Mounet 38, 63
Sultan Reşat 136
Sururi, Sadullah 163
Swanson, Gloria 115

Şarlo 62, 112, 114, 116, 118, 136, 160, 161, 162, 168, 172, 180
Şendil, Sadık 180, 186, 199, 200, 202, 210
Şenman, Şuayip 180
Şoray, Türkân 177, 198, 203, 216

Tabakopulos, Yorgi 67
Talmadge, Norma 58
Tamburidis, İ. 33
Tamburidis, İoannis 61, 63, 64, 66, 67, 71
Tamburidis, Yeorgios 63
Tayfur, Ferdi 144, 180, 190
Tchehova, Olga 114
Tedü, Suavi 180, 181, 205
Tek, Ertuğrul Sadi 180
Tekniker, Suphi 208
Tema, Muzaffer 149
Tengiz, Asaf 167, 185, 192
Teodosiu, Nikos 46
Tepsi, Burhanettin 141
Teotokas, Yorgos 69, 98, 102
Tereza 177
Tibet, Kartal 202, 208
Tierry, Louis 20
Tolstoy, Leo 95
Tomaç, İhsan 181
Topalopulos, Evangelos 172
Tuğrul, Semih 148
Tuğrul, Yavuz 202
Tuna, Feyzi 210
Tümtürk, Yılmaz 185
Tünaş, Erdoğan 186, 187, 200, 215
Türkali, Vedat 185, 188

Uludağ, O. S. 169
Ural, Sezai 173
Uranis, Kostas 98
Urban, Charles 65, 79
Urgan, Mîna 169
Utku, Ümit 167
Uzkınay, Fuat 130, 132

Ünal, Cahit 180
Ünal, N. 185

Ün, Memduh 149, 185
Üsdiken, Behzat 84, 116
Üstel, Ahmet 186, 200, 202

Vafiadis, Teodor 20, 21
Valentino, Rudolph 111
Valenti, Olido 159
Vallaury 44
Valliadis, Yeorgios 119
Vamay, Janos 180
Varyan, H. 107
Vasiliadis, Nikos 159
Vasilis, İgumenidis 159
Vasilis, Papayiannopulos 116
Veakis 71
Venizelos 72, 150, 176
Verdi 19, 65
Veroni, Ekaterini 34, 123
Villorian 45
Vlahopulu, Rena 173, 185
Volkov, Alexandre 99
Vuyuklaki, Aliki 156

Wagner, Richard 118
Watts, Stephen 169
Weinberg, Jean 175
Weinberg, Sigmund 28, 41, 42, 43, 66, 78, 83, 110, 125, 160, 175, 224

Yalçın, Altan 219
Yavriilidis, Periklis 150, 151
Yazıcıoğlu (Yrafopulos), Lazaros 18, 56, 143, 159, 168, 179, 216
Yaziadis, Bebis 161
Yaziadis Kardeşler 157
Yaziadis, Mihalis 161
Yeorgaras, Harilaos 51
Yerasimos, Lena 221
Yeres, Artun 219
Yermanos, V. 69, 161
Yeşim, Ragıp Şevki 181
Yılmaz, Atıf 149, 185, 186, 192, 213, 217
Yiamalidis, Y. 88
Yiurya, Dai 67
Yunan Kralı A'Yeorgios 27
Yunaris, Nikos 154, 156
Yurdakul, İhsan 167
Yutkevich, Sergei 142

Zaharof, Vasil 121
Zambelis, Yeorgios 44
Zamboğlu, Prodromos 123
Zecca, Ferdinand 61
Zenieris, Theodoros 172
Zervudaki, Korina 169
Zobu, Vasfi Rıza 190
Zola, Emile 61
Zulopulos, Nikolaos 28

FİLM ADLARI DİZİNİ

1. Yunan Anayasasını Selamlama 36
15 Santimlik Toplar 133
Ablam 202
Acı 149
Acı Aşk 200
Acımak 186
Affet Beni Allahım 173, 185
Afgan Kralının Ankara'ya Ziyareti 118
Afgan Kralının Sivastapol'den Ankara'ya Seyahati 118
Aglaia İçin Ağlıyorum 83
Agora Meyhanesi 186
Ağıt 149
Ah Koca Dünya 187
Ahtapotun Kolları 200
Aida 65
Akropolis'in Eteklerinde Pazartesi Şenliği 88
Aleksander Nevski 106
Alev 115
Ali Baba ve Kırk Haramiler 200
Ali ile Veli 165
Alkolizmin Kurbanları 61
Allahaısmarladık 199, 200
Allah Kerim 192
Allah Korusun 181
Allahtan Bul 180
Allı Gelin 186, 199
Alman-Avusturya Birliklerinin Cephedeki Görüntüleri 133
Alman Avusturya Birliklerinin Karpat 133
Alman, Avusturya ve Osmanlı Ordularının Son Askeri Hareketleri 133
Almanların Savaşlarından Görüntüler 133
Almanlar Milli Şarkılar Söylüyor 133
Alman Savaşçıların Fransa'daki Anıtı 132
Almanya'nın Berlin Havaalanı'na Düşen Bir Boş Balon 132
Alplerde Av 65
Altın Kafes 198, 199
Altın Kollu Adam 186
Amerika'nın En Meşhur Şehri New York 133
Amerika'nın Niagara Şelaleleri 121
Ana 116
Anadolu Ekspresi 187
Ana Hasreti 185
Ankara Casusu Çiçero 181
Anna Karenina 116
Annesini Görmek İsteyen Firari 36
Arkadaş 149
Arriveé des Toréadores 31
Arşidük Frederik Maiyeti ile 133
Artillerie turque 31
Arzu ile Kamber 56, 180
Arzunun Bedeli 177, 200
Askerin Şapkası 129
Askeri Sanatların Temelini Oluşturan Demir Nasıl İmal Ediliyor? 133
Aslan Yavrusu 215
Asrın Harikası 25
Âşık Berbere Güvenme 65
Aşka Karşı Gelinmez 215
Aşk Hırsızı 199, 200
Aşkın Acıları 180
Aşkın Gözyaşları 215
Aşk ile Görev Arasında 65
Aşk Rüyası 199
Aşk Rüzgârı 185
Aşk Sepeti 187
Aşktan da Üstün 199
Aşk ve Kılıcın Şakırtısı 107
Aşk ve Ölüm 180
Aşk Yarışı 200
Ateş Eden Avusturyalılar 133
Ateş Rıza 199

Ateşten Gömlek 191, 192
Avustralyalı Askerler 133
Avusturya Askerlerine Kolera Aşısının Yapılması 133
Avusturya Başkumandanı Olan Veliahtın Galiçya'nın Bir Köyünden Geçişi 133
Avusturya Genel Karargâhı 133
Avusturyalıların Aldıkları Rus Ganimetleri 133
Avusturyalıların Galiçya'da ve Sırbistan'daki Savaşları 133
Avusturya Ordusu İçin Ekmek Nasıl İmal Ediliyor? 133
Avusturya Topçusunun Genel Müfettişi Gezide 133
Avusturya Toplarının Salvo Atışları 133
Ay'a Yolculuk 50, 83
Ayios Stefanos Rus Abidesinin Yıkılışı 130, 132
Aynı Yolun Yolcusu 200
Ayrılık Şarkısı 186
Aysel Bataklı Damın Kızı 141
Ayşecik 186, 199, 200, 213, 215
Ayşecik 213
Ayşecik Ateş Parçası 215
Ayşecik Boş Beşik 200
Ayşecik Canımın İçi 215
Ayşecik Çıtı Pıtı 215
Ayşecik Çıtı Pıtı Kız 215
Ayşecik Fakir Prenses 200
Ayşecik, Yavru Melek 199
Ayşecik Yuvanın Bekçileri 186
Ayşegül 186
Ayvalık Zeytinleri 221

Baba 149
Baba Şefkati 36
Babil'in Düşüşü 99
Bağda Gül 180
Bağdat Hırsızı 111
Bağdat'ın Üç Hırsızı 114
Bahçeden Görüntüler 24
Baldırı Çıplak Serafim 103
Bale Görüntüleri 32
Balina Avı 65
Balkan Harbinde Karadağlılar 133
Basmacı Güzeli 181
Baş Belâsı 177
Başkomutan Roberts'ın Londra'dan Hareketi 51
Bataktaki Kız 167, 181
Bayan Barton'un Tuhaf Serüveni 112
Bayram Gecesi 185
Bebek Yüzlü 187
Beceriksiz Balıkçılar 55
Beceriksiz Hırsızlar 35
Beklenen Bomba 185
Beklenen İtiraf 167
Beklenen Şarkı 199
Belgrad Yakınındaki Tuna Nehri'nde Avusturyalı Postacılar 133
Ben Bir Sokak Kadınıyım 200
Beraber Ölelim 199
Berduş 199
Beyaz Cehennem 167
Beyaz Kelebekler 200
Beyin Hizmetçiye Teveccühü 35
Beyoğlu Esrarı 180
Bir Aktörün Sandığı 36
Bir Avuç Toprak 199
Bir Bey 36
Bir Çiçek, Üç Böcek 192
Bir Damat Aranıyor 186
Bir Demet Yasemen 215
Bir Deniz Dramı 61
Bir Dilim Ekmek 215
Bir Eşe On Kadın 61
Bir Gönül Oyunu 177
Bir İnsanlık Meselesi 180
Bir Korkunç Gece 24
Bir Küçük Kahraman 129
Bir Meyhanecinin Kızı 188
Bir Millet Uyanıyor 141, 200
Bir Şoförün Hayatı 185
Bir Yabancı 180
Bitmeyen Çile 186
Bizim Aile 202
Boğaz 31
Bomba Gibi Kız 215
Bomba Yüklü Uçağın Uçuşu 132
Brüksel Sergisi 91
Bu Kadın Benimdir 173
Bulgar Sadık 199
Bursa'dan Görüntüler 133
Bursa Senfonisi 142
Bu Seneki Atina Karnavalının Geçit Töreni 88
Bücür 177
Büyücüden 36

Büyük Deniz Manevrası 61
Büyük Deniz Muharebesi 129
Büyük Günah 180
Büyük İntikam 177
Büyük Keşif 129
Büyük Kin 200
Büyük Napolyon 112, 118

Cafer, Çocuk Hırsızı 215
Canavar 180
Canlı Ceset 95
Canlı Fotoğraf 25
Canlı Karagöz-Mihriban Sultan 181
Can Mustafa 185, 192
Carmen 67
Casus 159
Cem Sultan 167
Cephede Askerler İçin Yapılan Madalya Töreni 133
Cesur Honved Macarları 133
Cesur Süvari 99
Cezayir'de Fransızlar 129
Cici Berber 154, 163, 165
Cihat'tan ve Tuareg Savaşçılarından Görüntüler 132
Cilalı İbo Casuslar Arasında 199
Cilalı İbo Perili Köşkte 200
Cilalı İbo ve Kırk Haramiler 192
Cilalı İbo ve Tophane Gülü 199
Cilalı İbo Yıldızlar Arasında 199
Cilalı İbo Zoraki Baba 199
Cinayet Gecesi 116
Cingöz Recai 167
Civan Ali 181

Çalsın Sazlar 167, 199
Çalsın Sazlar, Oynasın Kızlar 167
Çam Sakızı 185
Çanakkale Mücadeleleri 133
Çapkınlar 185
Çarın Paris'e Gelişi 24, 26, 31
Çar Maiyetiyle Paris'te 29, 32
Çeliğin Kralı 107
Çıldıran Kadın 199
Çıldırtan Dudaklar 186
Çılgın Bakire 180
Çılgın Yenge 186
Çılgınlar Cehennemi 185
Çifte Nikâh 215
Çingene Kanı 173
Çitlenbik 180
Çoban 187
Çoban Aşkı 185
Çocuk Müsameresi 32

Dadaloğlu 187
Dağdaki Şövalyeler 110
Dağları Bekleyen Kız 186
Dağların Dostu 114
Damga 181
Dana Başlı Adam 83
Dayak Cennetten Çıktı 189
Défilé de l'infanterie turque 31
Değişik Bitki ve Otlar 133
Delisin 202
Demirci Dükkânının Meleği 69
Demir Perde 192
Deniz Banyoları 32, 41
Deniz Botları Yarışı 32
Deniz Dalışları 32
Deniz Kızı 159, 166, 196, 199, 217
Denizlerin Hâkimi 112
Dertli Şarkıcı (Ponemenos tragudistis) 154, 173
Devlerin Öfkesi 185
Dialog 129
Dikkatsiz Marangoz 35
Dişi Eşkiya 186
Dişi Kelebek 35
Dişi Şeytan 186
Divine Woman 118
Doğru Hareket Eden Tren Katarı 50
Doğu Cephesinde ve Çarpışma Alanında Askeri Ataşeler 133
Doksan Dokuz Mustafa 180
Dokunulmaz Bu Aslana 173, 185
Dolandırıcı Denizciler 35
Don Mevkiinde Kazak Esirler 133
Dorian Gray'in Portresi 98
Dorothea Verne'in Büyük Aşkı 112
Dört Başlı İnsan 56
Duvar 150
Düğün Alayı 215
Düğün Gecesi 142
Dümbüllü Tarzan 181
Dünya Mimarının Gayri Meşru Çocuğu 114
Düşkünler 180
Düşman 149
Düşman Yolları Kesti 199
Düşmanlarım Çatlasın 202

Ebedi İstirahat 180
Ebediyete Kadar 192
Efelerin Efesi 199
Ege Kahramanları 181
Ekler Gazetesi 89
Ekmekçi Kadın 200
Ekmek ile Hakiki Yağın Askerlere Dağıtımı 133
Ekvator'un Bugünkü Yaşayışından Görüntüler 133
Ekvator Yerlilerinin İlkel Yaşantılarından Sahneler 133
Elçilikte Kırsal Bayram 175
Elektra 170
Eleonora 65
Eli Maşalı 200
Endişe 149
Endülüs'te Boğa Güreşleri 25
En Güzel İngiliz Alayı, İngiliz Askeri Müziği 51
Erkek Fatma 185, 186
Erkek Fatma Evleniyor 186
Esir Alınan Kız 123
Eski Kurtlar 202
Esrarlı Konak 99
Esther 91
Eşin Seni Aldatıyor 35
Evlat Acısı 185

Fafi'ye Dikkat Edin 129
Fakir Kızın Romanı 200
Fakirler 181
Fanfan la Tulipe 61
Fantoma 97, 186
Fare Avı 32
Fas'ta Tanger Şehri 133
Faust 65, 67, 129
Fedakâr Kaptan 180
Fındıkçı Gelin 215
Fildişi Ülkelerinde Dram 103
Firavun'un Eşi 115
Foolish Wives (Çılgın Eşler) 99
Fransa Cumhurbaşkanı Felix Fur'un Cenazesi 34
Fransızların Afrika'daki Müslüman Sömürgeleri 133
Fransız Ordusunun Süvari ve Piyadesi 44
Fransız Süvarilerinin Saldırısı 29, 32
Fransız Topraklarında İlk Bismark Heykeli 133
From Cape to Cairo 65
Froso 98

Galata Köprüsü, Haydarpaşa'dan Fenerbahçe'ye 50
Galata Kulesi 50, 105
Galiçya Şehirlerinde Hayat 133
Galiçya ve Polonya Savaşları 133
Garip Mutfak 65
Gaumont'un Haberleri 103
Gece Kuşu 215
Gel Desen Gelemem Ki 186
Genç Şerlok 114
General 118, 128, 132
Gerçek Hayattan Sahneler 101
Geri Püskürtülen Ruslar 132
Gilda 178
Gol Kralı Cafer 215
Göçmen Çocuğu 180
Gökbilimci 56
Gönlüm Yaralı 180
Gönül Hırsızı 187
Gönül Kimi Severse 185, 192
Gönüllü Kahramanlar 200
Görünmeyen Adam İstanbul'da 199
Gözetleyen Jandarma 83
Gözleri Ömre Bedel 186
Gurbet 199
Güldağlı Cemile 185
Gülnaz Sultan 181
Gümrüğe Bir Ziyaret 61
Günah Bende mi? 186
Günah Çağrıları Yaşayan Azizler 56
Günahını Ödeyen Adam 180
Günahkâr Baba 185
Güneşe Doğru 18, 142, 143, 144, 179, 180
Güzeller Resmi Geçidi 199

Hababam Sınıfı Sınıfta Kaldı 202
Haliç Köprüsü 44
Halim ile Mehmet 47
Halkın Kadını 108
Hanımefendinin Arzuları 83
Hapishane Gelini 186
Harman Sonu 192
Hasret 199
Hata 180
Hayat Sokaklarında 185
Hayatım Sana Feda 192

Hayatın Kurtuluşu 190
Haylaz Şapka 36
Hayvancılık 133
Hayvan Ölüsü ile Dolu Savaş Alanı 132
Hazar Denizi 133
Helal Olsun Ali Abi 215
Hepimiz Kardeşiz 186
Her Yerde Tehlike 167, 173
Hesapta Bu Yoktu 187
Hıçkırık 212
Hırsız Prenses 186
Hızlı Ressam 24
Hızlı Yaşayanlar 186
Hizmetkârlarımız 61
Hoffmann'ın Masalları 111
Hoşgörüsüzlük 102
Hüküm Sabahı 180
Hürriyet Apartmanı 199
Hürriyet İçin Şahlanan Belde 185
Hüzünler 116

Il Trovatore 19, 65, 67
Işıklar Sönerken 148

İç Güveysi 186
İftira 199
İhtiras Rüzgârları 167, 185
İki Aşk Arasında 199
İki Kafadar Deliler Pansiyonunda 165
İki Öksüz 112
İkimize Bir Dünya 185
İlahi Güreşçi 180
İlk Aşk 215
İlkbahar Gelini 35
İllüzyonist İzola'nın Bir Kadını Yok Etmesi 26
İmparatorun Huzurunda Savaş Alanında Resmi Geçit 132
İmralı'dan Doğan Güneş 180
İncili Çavuş 181
İngiliz Birliklerinin Gemilerine Binişi 51
İngiliz Birliklerinin Hareket Edişi 51
İngiliz Kemal 167, 199, 200
İngiliz Kemal Laurence'e Karşı 167
İntikam 65, 177, 186, 199
İp Cambazları 110
İsa Peygamberin Hayatı (Doğuştan Dirilişe Kadar) 38
İspanya'daki ünlü Piedro Şelaleleri 133
İspanya'nın Endülüs Şehirlerinde Arapların Âdetleri ve Durumları 133
İspanyol Dansları 32, 55
İstanbul'da Eski Askeri Ateşe General Morgan ve Karargâhı 132
İstanbul'daki Ayaklanma 36
İstanbul'dan Değişik Manzaralar 36
İstanbul İşgalinin Yıldönümü 114
İstanbul Kan Ağlarken 167, 201
İstanbul Senfonisi 142
İstanbul Sokaklarında (Stus dromus tis Polis) 141, 150, 151
İstanbul'un Fethi 67
İstanbul Yangını 36
İsveç'teki Karlberg-harp Okulu 133
İşkodra'nın Muhasarası 133
İtalyan Büyükelçiliğindeki Tören 84
İtalyanların Göz Koyduğu Trieste 133
İzmir Ateşler İçinde 199
İzmir Depremleri 116
İzmir Sokaklarında 180

Japonların Yaşamı 133
Japonya'da Hayat 61

Kabirya 84
Kaçakçı Köpekler 36
Kadın Asla Unutmaz 192
Kadının Fendi 185, 192
Kadırgada 61
Kahraman Askerlerimiz Rus Ordusu'nu Kafkaslarda Yeniyorlar 133
Kahraman Delikanlı 200
Kahraman Denizciler 180
Kahraman Mehmet 181
Kalbimin Efendisi 200
Kalpaklılar 185
Kamelyalı Kadın 185
Kanada Ormanlarında Gelişmekteki Taş Ocakları 133
Kanada'ya Seyahat 65
Kana Kan 202
Kanlarıyla Ödediler 199
Kanlı Çevre 180
Kanlı Değirmen 185
Kanlı Döşek 192
Kanlı Nigâr 199
Kanlı Taşlar 180
Kanun Namına 167, 199

Kapıcının Merakı 61
Kara Davut 200
Karaköy Köprüsü 31
Karanfilli Kadın 186
Karanlığın Düşmanı 118
Karanlıkların Meleği 186
Karanlık Yıllar 199
Karanlık Zamanlarda 1, 221
Kara Pençe 186
Kara Sevda 180
Kara Vadi 185
Kardeş Kurşunu 167, 199
Karkarson Kalesi'nin Surları 133
Karonun'un Peçetesi 129
Karpatlarda Çarpışmalar 132
Karpatlar ve Batı Cephesinde Alman-Avusturya Birliklerinin Savaşları 133
Karpat'ta Ruslara Galip Gelen Mareşal Mackenser 133
Katil 199
Kavanoz Dipli Dünya 200
Kayık Müsabakaları 133
Kazanova 178
Keloğlan 180
Kendini Kurtaran Şehir 167
Kezban 200, 215
Kınalı Keklik 186
Kınalı Yapıncak 200
Kırda Bir Gün 129
Kırık Plak 199
Kırk Gün Kırk Gece 185
Kırlarımız 67
Kırmızı Fener 115
Kırmızı ve Siyah 112
Kısmet 91, 181, 215
Kış Masalı 89
Kızılırmak-Karakoyun 190, 192
Kızıl Sultan 118
Kızıl Sultan Abdülhamit 118
Kızıl Vazo 185, 192
Kızım ve Ben 200
Kızımın Başına Gelenler 185
Kimsesizim 186
King Kong 139
Kinnan-Link Demiryolu İstasyonunda Rus Vahşetinin Delilleri 133
Kokulu Film 180
Komedyenler (Komödianten) 107
Konforlu Necla 186
Konstantinopolis'te Venizelos'un İsim Günü Kutlaması 111
Konukseverlik Kuralları 114
Korsanların Kraliçesi 110
Koyunun Ayağı 35
Köpek Bakıcıları 35
Köprüaltı Çocukları 185
Köprü ve Haliç 50
Kör Anne 36
Körlerin Şarkısı 180
Köroğlu 185, 200, 219
Kötü Yol (O kakos dromos, 1933) 141, 150, 152, 153, 154
Köy Bayramı 35
Köy Canavarı 180
Kral Georgios'un Tahta Geçiş Töreni 84
Kraliçe Viktoria'nın Cenaze Merasimi 51
Kraliçe Viktoria ve Maiyeti 51
Kral Lear 84
Kubilay 181
Kudurmuş At 35
Kumandan Georginov 84
Kurşun Yağmuru 167
Kuşçu 187
Kuzey Cephesindeki Avusturya Ordusu İçin Günde 20.000 Ton Ekmek İmalatı 133
Kuzey Rüzgârıyla Dağılmak 36
Küçük Beyin Kısmeti 215
Küçük Gemici 35
Küçük Hanım 149
Küçük Hanım Avrupa'da 149
Küçük Hanımefendi 200
Külhan Aşkı 199
Kwai Köprüsü 212

La fille de Jepthé 91
Lanetli Kız 126
L'Assassinat du Comte De Guise 38
Leblebici Horhor Ağa 116, 163, 164, 165
Le cinématographe Parisien 31
Lekeli Kadın 202
Lemberg Garnizonunda Hayat 133
Les chutes 121
Les rapides 121
Les régates de Prinkipo (Büyükadanın Kürek Yarışları) 50
Leylekler Uçarken 189
L'Homme qui rit 112

Liman Yosması 186
L'Odissea di Omero 107
Lokum Sultan 185
Londra Manzarası 35
Lüküs Hayat 180, 192, 193

Macera Kadını 177
Maceralar Kralı 215
Madrid'deki Büyük Boğa Güreşi 35
Mağlup Olmuş İngiliz Donanması 133
Mağrur Kadın 186
Mahallenin Namusu 188, 192
Mahalleye Gelen Gelin 199
Makedonya ve Arnavutluk'a Sultanın Yaptığı Seyahat 84
Maria Pentayiotisa 114
Marko Paşa 186
Marokita 110
Marsilya'da 1 Mayıs Bayramı 67
Mavi Boncuk 185
Maymun Adam 56
Meçhul Kahramanlar 192
Mehtabın Üç Safhası 61
Melek mi Şeytan mı? 200
Merhaba 187, 202
Merhaba Tatlım 187
Meşhur Kuluma 88
Metropolis 116
Meyhanecinin Kızı 188, 192
Meyhane Gülü 186
Meyhane Köşeleri 180
Mezecinin Rüyası 35
Michael Strogoff 118
Milyoner Avcıları (Kiniyi ekatomirion) 154, 163, 165
Mimlenmiş 107
Moda'daki Büyük Meşaleli Koşular 114
Moğolistan'ın Aslanları 115
More'un Yaşlılık Yılları 110
Moulin Rouge 114
Mualla 186, 187, 199
Murad'ın Türküsü 186
Murat Çeşmesi 180
Murat'ın Türküsü 192
Mutsuz Âşık 35
Mürebbiye 136
Müslüman Seylan Adası 133
Müzenin Gazetesi 132

Namus Uğruna 199
Nasrettin Hoca Düğünde 192
Naylon Leyla 185
Nazar Değmez İnşallah 200
Ne Sihirdir Ne Keramet 192
Niagara Şelalesinin Suları 47
Nick Carter 36, 89
Nilgün 200, 203
Nilüfer Orman Çiçeği 215
Nina, Beyaz Et Ticareti (Nina ou La traîte des blanches) 102
Ninenin Sevdiği 111
Norveç'te Buz Pateni 36

Of Anam Of 200
Oğlum İçin 202
On Küçük Şeytan 187
Onu Affettim 180
Onu Ben Öldürdüm 192
Onu Getirene Yüz Frank 83
Onun Süvarisi 181
On Üç Kahraman 181
Orangutan Maymunun Kaçırdığı Kadın 35
Ordumuz Tarafından Batırılan Gemiler ve Esirler 133
Orijinal Yumurtalar 36
Ortaçağlar ve Osmanlıların Fetihleri Devrinde Tahkimat Metotları 133
Osmanlı Devleti'nin Askeri ve Milli Tarihi ile İlgili Görüşler 133
Osmanlı Havacıları İçin Tertiplenen Büyük Milli Yürüyüş 132
Osmanlı Ordusu'nun Tatbikatı 84
Otomobil Müsabakaları 133
Oyuncu Kız 185
Oyuncu Kin 112

Öksüzler 187
Öküz Kafalı Adam 36
Öldüren Aşk 200
Öldüren Bahar 192
Öldüren Şehir 167, 199
Ölmeyen Aşk 200
Ölmüş Bir Kadının Evrakı Metrukesi 185
Ölüme Giden Yol 180
Ölünceye Kadar Seninim 199
Ömercik Babasının Oğlu 200
Ömre Bedel Kız 200
Öpüşmek Yasak 186

Ördek Avı 112
Özgür Kadınlar 115

Pamuk Prenses ve 7 Cüceler 186
Panorama de la Corne d' or 31
Panorama des rives du Bosphore 31
Paris Civarı 133
Paris Fuarı'ndan Görüntüler 51
Paris'in Çocukları 95
Paris Kontesi 115
Paris Sergisi 1900 21
Paris'teki Champs Elysée Caddesi 55
Pat Patason'un Başı Dertte 114
Patrik III. İoakim'in Cenazesi 84
Pençe 159, 186
Pera Güzeli 154, 155, 173, 185
Piç - Kahpe Dünya 185
Piyangodan Çıkan Kadın 35
Portekiz'deki İhtilâl 91
Potemkim Zırhlısı 142

Quo Vadis? 94, 108

Rahibin Belirsiz İstikameti 83
Ressam 24, 35
Revir Köpekleri 132
Reykjavik Şelaleleri 133
Rıhtımlar 31
Rigadin Kaynanasını Terbiye Ediyor 108
Rigoletto 65
Rus Esirler Baraka İnşa Ediyorlar 133
Rus Esirler Yemek Yerken 133

Sabahsız Geceler 180
Sabri Mahir'in Serüvenleri 115
Sahara İmparatoru 114
Sahilden Görüntüler 24
Salambo 116
Samanyolu 185
Samson ve Dalila 116, 117
Sanatsal Göç 83
Saraylar Meleği 200
Satılık Kadın 202
Satın Alınan Adam 215
Savaş Muhabirleri 133
Sazlı Damın Kahpesi 185, 186
Séance de prestidigitation 26
Seçkin İçkiler 51
Sefiller 88, 117
Sensiz Yıllar 168
Serseri 180, 186
Sevemez Kimse Seni 200
Sevimli Serseri 186
Sevişmek Yasak 186
Seyit Han 149
Sıkıcı Yürüyüş 35
Sıradaki Heyecanlar (Ktipokardia sto thranio) 156
Sırp Kralının Konstantinopolis'e Seyahati 83
Sırp Kralı Petro'nun Konstantinopolis Ziyareti 71
Sırpların Geri Çekilmesinden Sonra Mitrovica 133
Sihirli Boru 180
Sihirli Defne 181
Sihirli Flüt 35
Sihirli Kupa 35
Silah Arkadaşları 192
Silik Çehreler 180
Simyacı 56
Siyah Gül 186
Siyah Melek 185
Siyah Tavernanın Dansözü 69
Siyam Kralının Paris'e Gelişi 55
Soğukkanlı Bey 36
Sokak Çocuğu 185
Solan Bir Yaprak Gibi 200
Sol El Beyaz Eldivenler Çetesine Karşı 108
Soluk Kesen Güneş 41
Son Kurban 186
Son Saadet 215
Son Şarkı 167
Soygun 199
Soytarı 200
Sönen Gözler 181
Sönen Yıldız 199
Söyleyin Anama Ağlamasın 180
Söz Müdâfanındır 167
Spartakus 141
Spiritüalizm ve Şarlo 114
Stella 170
Suçlu 202
Suçlu Âşıklar 215
Suçlu Benim 181
Su Dağıtımı 133
Su Dolu Siperlerde Alman Askerleri 132
Susuz Yaz 19, 212
Sürtüğün Kızı 200

Sürü 149
Süt Kardeşler 202
Süt Kuzuları 185

Şafak Sökecek 181
Şahane İntikam 186
Şahane Kadınlar 185
Şamar Oğlanı 189
Şampiyon 186
Şanlı Gazi Paşa'nın İstanbul'a Gelişi 116
Şanlı Maraş 167
Şarkılı Büyük Sineması 65
Şarlo Asker 114
Şarlo Baba 114
Şarlo Dadı 114
Şarlo Haç Yolunda 116
Şarlo Makinist 118
Şarlo Polis 118
Şaşkın Baba 215
Şaşkın Hafiye Killing'e Karşı 186
Şehir Yıldızları 199
Şehitler Kalemi 180
Şehvet Kurbanı 142
Şehvet Uçurumu 185
Şeyhin Oğlu (Son of the Sheik) 111
Şeytan Kadın 88
Şeytanın Üç Kız Kardeşi 83
Şeytani Büyüler 56
Şıpsevdi 215
Şimal Yıldızı 188, 192

Tabiat Bilgisi Dersleri 133
Tahir ile Zühre 180
Taksim Meydanında Acemi İtalyan Erlerinin Yemin Töreni 111
Tamilla 141
Tantalosun İşkencesi 69
Tarzan İstanbul'da 168
Taşralı Amca 186
Taşralı Kız 186
Tatlı Belâ 185, 188, 192
Tatlı Günah 215
Tatlı Günler 200
Tatlı Sert 177
Tehlikeli Adımlar 186, 192
Telens Köprüsünün Tahribi 133
Tembel Hizmetçi 36
The Birth of a Nation 115
The Sheik (Şeyh Ahmet) 99
The Will of Providence 107
Tiflis 133
Tilki Leman 185
Tolstoy'un Yaşamı, Ölümü ve Cenazesi 84
Topallar 35
Topçu Birliklerine Cephane Nakli 133
Topkapı 189
Topkapı Parkının Açılışı 89
Tosca 67
Tosun Paşa 202
Trenin İstasyona Varması 29, 32
Trenin Varışı 24
Trenle Yolculuk 25
Turist Ömer 200
Türkiye'deki Devrim 36, 71
Türkiye'nin Kalbi Ankara 142
Türklerin ve Müslümanların Yaşadığı Ural Dağları 133

Uç Baba Torik 185
Uçan Daireler İstanbul'da 180
Uçurum 181
Umumi Harpten Görüntüler ve Lemberg'in Tekrar Ele Geçirilmesi 133
Umut 149
Umutsuzlar 149
Unutamadığım Kadın 215
Unutulan Sır 199
Unutulmayan Aşk-Zeynebim 180

Üç Kızgın Cengâver 187
Üç Sevgili 202
Üç Şeytani Hayalet 35
Üçüncü Selim'in Gözdesi 167
Ümit Dünyası 200
Üsküdar'dan Topkapı'ya 186
Üsküdar İskelesi 180

Vahşi Arzu 199
Vahşi Bir Kız Sevdim 199
Vatan ve Namık Kemal 167, 199
Versailles Sarayı 133
Vur Patlasın Çal Oynasın 185
Vurun Kahpeye 180, 200

Yabancı Olduk Şimdi 200
Yağmur Altında 148
Yalancı 202
Yalancının Mumu 181

Yalnızlar Rıhtımı 188, 192
Yanık Kaval 199
Yara 180
Yaratılan Kadın 200
Yaşlı Gözler 200
Yavru Kuş 215
Yavrum İçin 185
Yavrularımın Katili 192
Yavuz Sultan Selim Ağlıyor 167, 199
Yayla Kartalı 192, 200
Yazlığa Göç 35
Yelken Yarışları 116
Yeni Rus Esirleri 132
Yetimler Ahı 192
Yıldırım Beyazıt ve Timurlenk 167
Yıldızların Altında 200
Yıldızlar Revüsü 180
Yoksulluk 112
Yoksul Öğretmen 129
Yokuş 189
Yol 149, 150
Yolculuk Var 180
Yunanistan'dan Büyüleyici Görüntüler 36
Yunan Şarlo 172
Yuvamı Yıkamazsın 173, 199
Yüzbaşının Kızı 200

Zavallı Necdet 185
Zavallılar 149
Zehir Kaçakçıları 199
Zehirli Hayat 186
Zehirli Şüphe 181
Zincire Vurulmuş Prometheus 161
Zoraki Kahraman 181
Zorlu Damat 215
Zorro'nun İşareti 114

"Sinemanın İstanbul'daki birinci dönemi 1896'da başlar ve 1922'de sona erer. Bu dönemde, seyyar sinemacılar, yeniliğe açık tiyatro işletmecileri ve yöneticileri olumsuz koşullara karşın (elektrik şebekesinin yokluğu, sansür vs) sinemanın tanınmasına ve sevilmesine ön ayak oldular. Meşrutiyet'in ilanından sonra (1908) seyyar gösteriler yerini Pera'daki sinema salonlarına bıraktı. Bu salonların yöneticileri mesleğini seven, yenilikçi ve başarılı kişilerdi.

(...)

Rumlar, 19. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Pera'daki sinemaların izleyici kitlesini oluşturdu. Ayrıca yabancı film ithalatı ve temsilciliği ile sinema (gösterim) makineleri ithalatı ve sinema yöneticiliği gibi birçok alanda çok başarılı çalışmalar ortaya koydular."

(Yorgo Bozis, "Giriş" yazısından)

Sinemanın Pera'ya gelmesiyle başlayan serüveninde emeği geçen Rumlar, seyyar sinemacılar, tiyatro işletmecileri ve sinemanın gündelik hayattaki varlığına dair pek çok konu hakkında bilgi eksikliğimizi gideren *Paris'ten Pera'ya Sinema ve Rum Sinemacılar* İstanbul'a ve sinemaya duyulan sevgiyi, bilgi ve metodoloji ile birleştirerek 15 yıllık sabırlı ve titiz bir araştırma sonucu elde edilen yeni belgeler sayesinde, Türk, Balkan ve Yunan sinema bibliyografyasına değerli bir katkıda bulunuyor.

Paris'ten Pera'ya Sinema ve Rum Sinemacılar, döneme ait zengin görsel malzeme ve belgelerle, unutulan ortak sosyal ve kültürel mirası açığa çıkaran panoramik bir belgesel kitap.

Kapaktaki resim: Pathé Frères orijinal afişi (Pathé film şirketinin 1906'da çektiği en önemli filmler), Centre G. Pompidou ve Flammarion yayını.

ISBN 978-975-08-2694-8

9 789750 826948

30 TL